

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEHMET ESAT SEREZLİ’NİN “SELİMİYE CAMİİ DEFTERİ” İÇERİĞİ VE
MİMARLIK TARİHİ YAZINI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

MEHMET CERCİS ERİŞMİŞ

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TARİHİ VE KURAMI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AYTEN ERDEM

İSTANBUL, 2016

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEHMET ESAT SEREZLİ’NİN “SELİMİYE CAMİİ DEFTERİ” İÇERİĞİ VE
MİMARLIK TARİHİ YAZINI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Cercis ERİŞMİŞ tarafından hazırlanan tez çalışması 11/11/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ayten ERDEM
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ayten ERDEM
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Aynur ÇİFTÇİ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Nuran Kara PİLEHVARİAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Aygöl AĞIR
İstanbul Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bu tezi hayatım boyunca beni her zaman motive eden, cesaretlendiren, yönlendiren, bana ilham veren ve sorunları kolayca çözmek konusunda danışmanlık yapan babam Şemsettin ERİŞMİŞ'e ithaf ediyorum.

Lojistik destek için ağabeyim Cüneyd ERİŞMİŞ'e, Osmanlıca'dan çeviri konusundaki değerli katkılarından dolayı kuzenim Tarihçi Ömer ÇOBAN'a teşekkürlerimi sunarım. Doktora programına kabul sürecinde ve sonrasında (özellikle makale yayınlama aşamasında) değerli dostum Y. Kimya Müh. Dr. Ozan GEZERMAN'ın yadımı olmasaydı bu tezi yazmak mümkün olamayabilirdi, kendisine minnettarım. Serezli'ye ait elyazmasını Ankara'dan temin edip tarafıma ulaştıran kıymetli arkadaşım Dede İnan KIRTEKE'ye ve tez konusu eseri "levha 23'ten 30"a kadar okuyan merhum Bahattin BİLHAN'a müteşekkirim. Serezli'nin elyazmasını çalıştığımı kendisine açıkladığım zaman, bu konuda yazdığı makale taslağını benimle paylaşan Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN'e çok şey borçluyum.

Milli Kütüphane, ISAM ve Yıldız Teknik Üniversitesi çalışmanın ana kaynaklarını sağlamıştır. Bununla birlikte araştırma boyunca, Kadıköy Aziz BERKER Kütüphanesi'nde ve İstanbul'daki diğer birçok kütüphanede araştırma ve okuma yapma imkânım olmuştur, yardımcı olan bütün resmi kadroya ve hocalarıma sonsuz teşekkürler. İlk danışmanım Sn. Prof. Dr. Gül AKDENİZ'e, daha sonra danışmanlığımı yürütmeyi devralan Sn. Doç. Dr. Ayten ERDEM'e; jüri üyeleri Sn. Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM, Doç. Dr. Aygül AĞIR, Doç. Dr. Aynur ÇİFTÇİ ve Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN hocalarıma sevgilerimi sunarım. UNESCO Alan Yönetimi Ofisi'nden Sibel KIYAK, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden Murat SAV'a; teze olan katkılarından dolayı hocalarım; Prof. Dr. Nevzat İLHAN, Doç. Dr. Mehmet ASATEKİN, Prof. Dr. Gül ASATEKİN ve Prof. Dr. Can BİNAN'a teşekkür ederim.

Son olarak beni her koşulda destekleyen annem Raziye ERİŞMİŞ'e, tüm aileme ve sürecin unutulmuş olabilecek isimsiz kahramanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma kültürünün yerleşmesi, yeşermesi ve yaygınlaşması dileklerle.

Aralık, 2016.

Mehmet Cercis ERİŞMİŞ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SİMGE LİSTESİ.....	viii
KISALTMA LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT.....	xv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	2
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Hipotez	4
BÖLÜM 2	
SEREZLİ MEHMET ESAT VE ESERLERİ	6
2.1 Serez Bölgesi	6
2.2 Serezli Mehmet Esat'ın Hayatı	8
2.3 Serezli Mehmet Esat'ın Eserleri.....	10
2.3.1 Yazarın Elyazma Eserleri.....	11
2.3.2 Elyazması "Selimiye Camii" Defteri	12
2.4 Elyazması Eserlerin Önemi	18
2.4.1 Elyazması Eserlerin Bulunduğu Yerler	18
2.4.2 Elyazması Eserlere İlişkin Yapılmış Çalışmalar	21
2.4.2.1 Elyazmaları'na İşaret Eden Çalışmalar.....	21
2.4.2.2 Elyazması Eserlerin Çevirileri.....	23
2.4.2.3 Elyazmalarıyla İlgili Yapılmış Doktora Tezleri	24

BÖLÜM 3

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE İDEOLOJİK VE KÜLTÜREL ORTAM..... 26

3.1 İdeolojiler	26
3.2 Cemiyetler	31
3.3 Eğitimdeki Yaklaşımlar	32
3.4 Mimarlık Tarihi İlgisi ve Mimarlık	35
3.5 Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma Anlayışı.....	38

BÖLÜM 4

SELİMİYE CAMİİ..... 41

4.1 Edirne'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi	41
4.2 Selimiye Camisi'nin Banisi Sultan II. Selim ve Dönemi	42
4.3 Selimiye Camisi Mimarı; Mimar Sinan ve Eserleri.....	44
4.4 Selimiye Camisi'nin Mimari Biçimlenmesi	46
4.4.1 Selimiye Külliyesi'ni Oluşturan Yapılar	48
4.4.2 Selimiye Camii	56
4.4.2.1 Plan Özellikleri.....	59
4.4.2.2 Cephe Özellikleri	61
4.4.2.3 Yapım Sistemi.....	67
4.5 Selimiye Camisi'ni Koruma Çabaları	69
4.5.1 Osmanlı Dönemi Onarımları	69
4.5.2 Cumhuriyet Dönemi Onarımları.....	70
4.6 Selimiye Camisi'nin Günümüzdeki Durumu	78

BÖLÜM 5

“SELİMİYE CAMİİ” DEFTERİ 84 |

5.1 Genel İnceleme	84
5.1.1 Eserin Yazılma Süreci, Amacı, Kapsamı ve Kurgusu.....	84
5.1.2 Eser İçeriğinin Çözümlemesi	85
5.1.2.1 Koruma Anlayışına İlişkin Bulgular	101
5.1.2.2 Albüm Fotoğrafları ve Camiinin Güncel Durumu	102
5.2 Eserin İrdelenmesi.....	122
5.2.1 Eserin Özgünlüğü.....	127
5.2.2 Eserin Eleştirilen Yönleri ve İdeolojik Yaklaşımlar	128

BÖLÜM 6

DEĞERLENDİRME 131 |

6.1 Bilimsel Bir Araştırma Olarak Eserin Değerlendirilmesi.....	131
6.2 Eserin Gelecekteki Koruma Çalışmalarına Katkısının Değerlendirilmesi	134
6.3 Mimarlık Tarihi Yazınına Katkısı Açısından Eserin Değerlendirilmesi	137

BÖLÜM 7

ÖNERİLER VE SONUÇ.....	141
7.1 Öneriler	141
7.1.1 Koruma Çalışmaları Açısından	141
7.1.2 Akademik Dünya ve Araştırmalar Açısından	143
7.1.3 Mimarlık Tarihi Yazını ve Günümüz Pratiği	143
7.2 Sonuç.....	144
KAYNAKLAR	148
EK-A	
“SELİMİYE CAMİİ” İSİMLİ ELYAZMASI DEFTERİN TERCÜMESİ	166
ÖZGEÇMİŞ	284

SİMGE LİSTESİ

cilt	Bir adet tek parça kitap.
cm.	Bir metre'nin 1/100'ü, santimetre.
d	Dört temel yönden biri, doğu.
dirhem	2,97 gram gümüş para.
h.	H. Muhammed'in (SAV) hicretini başlangıç kabul eden takvim, hicri.
k	Dört temel yönden biri, kuzey.
kese	Madeni paraları bir araya getiren kumaş kap.
m.	Uzunluk ölçüsü birimi.
m ²	Bir kenarı 1 metre olan kare alan ölçüsü birimi.
mm.	Bir metre'nin 1/1000'i, milimetre.
m.ö.	H. İsa'nın (AS) doğumu olan milattan önce.
m.s.	H. İsa'nın (AS) doğumu olan milattan sonra.
yy.	Asır, 1000 yıllık zaman dilimi.
zira	Yaklaşık 75 santim uzunluğundaki mimari ölçü birimi.

KISALTMA LİSTESİ

CD	Yoğun Disk (Compact Disc)
DVD	Çok Amaçlı Sayısal Disk (Digital Versatile Disc)
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council On Monuments and Sites)
PDF	Taşınabilir Belge Biçimi (Portable Document Format)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1	Yunanistan’da Serez’in Bulunduğu Yer, 2015, [64, 65]	7
Şekil 2. 2	Mehmet Esat Serezli, 2012, [26].	9
Şekil 2. 3	Mimar Sinan, 2005 ve Selimiye Camii, 2009 [101, 162].	12
Şekil 2. 4	“Selimiye Camii” Defterinin İlk Satırları, 1946, [23].	14
Şekil 2. 5	Fotoğraf Albümünün İlk Sayfası, 1946, [23]	15
Şekil 2. 6	“Mahinnükuş” Memuriyetinin Açıklanması, 1946, [23].	16
Şekil 2. 7	Selimiye Vakfiyesi’nin İlk Sayfası, 1946, [23].	18
Şekil 2. 8	Macar Bilimler Akademisi’ndeki “Tarih-i Üngürüs”, 2007, [31].	21
Şekil 2. 9	Bağdat Kasrı’ndan Bir Köşe, 2013, [57]	25
Şekil 4. 1	Küllîye’nin Perspektif Görünümü ve Ana Bölümleri, 2015, [155, 176].	48
Şekil 4. 2	Cami’nin Üç Boyutlu Kesitli Aksonometrik Çizimi, 2011, [137].	50
Şekil 4. 3	Yemiş Kapanı’nın Görüldüğü Bir Fotoğraf, 2012, [118].	50
Şekil 4. 4	Arasta’nın Tepeden Görünümü, 2009, [162].	53
Şekil 4. 5	Sıbyan Mektebi, 2009, [162].	54
Şekil 4. 6	Muvakkithane, 2012, [145]	55
Şekil 4. 7	Yitik Taşı, 2015	56
Şekil 4. 8	Cami’nin Dışındaki Abdestlikler, 2015, [143]	57
Şekil 4. 9	Şadırvan Avlusundan Ana Girişe Bakış, 2005, [159].	58
Şekil 4. 10	Kubbedeki İhlas Suresi Hat Yazısı, 2015, [143].	58
Şekil 4. 11	Hünkar Mahfili, 2009, [162].	60
Şekil 4. 12	Kütüphane’nin İçinden Bir Görünüş, 2013, [201].	61
Şekil 4. 13	Cami Planı, 2012, [115]	64
Şekil 4. 14	Cami’nin İçinden Bir Görüntü, Müezzin Mahfili, 2005, [159].	64
Şekil 4. 15	Selimiye’nin İç Tezyinatından Bir Detay, 2015, [143]	65
Şekil 4. 16	Mihrap, 2012, [145]	66
Şekil 4. 17	Minber, 2012, [145].	66
Şekil 4. 18	Müezzin Mahfili, 2015, [143].	67
Şekil 4. 19	Cami’nin Maketi, 2015, [176].	68
Şekil 4. 20	Selimiye Camii ve Çevresi’nin Helikopter Görünüşü, 2015, [117]	69
Şekil 4. 21	Atatürk’ün Edirne Müzesi’ni Ziyareti, 1930, [233].	71
Şekil 4. 22	Ana Giriş Kapısı Dışı Zemin Onarımı, 1990, [234].	77
Şekil 4. 23	Şadırvan Avlusu’nun Tamiri, 1990, [234].	77
Şekil 4. 24	Minare Onarımı, 2008, [109].	77

Şekil 4.25	Tampon Bölge ve Selimiye Camii, 2015, [117]	79
Şekil 4.26	Edirne Selimiye Camii'nin UNESCO Sertifikası, 2012, [117].	80
Şekil 4.27	Selimiye Camii Adaylık Dosyasını Hazırlayan Ekip, 2012, [118].	80
Şekil 5.1	Selimiye Camii'nin Batıdan Görünüşü- A, 1946, 2014, [23]	105
Şekil 5.2	Selimiye Camii'nin Batıdan Görünüşü- B, 1946, 2014, [23]	106
Şekil 5.3	Cami'nin Dış Avlu Kapısı, 1946, 2014, [23]	106
Şekil 5.4	Cami İç/Şadırvan Avlusu Ana Girişi, 1946, 2014, [23].	107
Şekil 5.5	Şadırvan, 1946, 2014, [23].	107
Şekil 5.6	Avlu ve Son Cemaat Yeri Revaklarının Birleşimi, 1946, 2014, [23].	107
Şekil 5.7	Cami'nin Güneydoğu Minaresi , 1946, 2014, [23].	108
Şekil 5.8	Selimiye'nin Batı Cephesi- A, 1946, 2014, [23]	108
Şekil 5.9	Selimiye'nin Batı Cephesi- B, 1946, 2014, [23]	109
Şekil 5.10	Caminin Güney/Kible Cephesindeki Mihrap Çıkıntısı, 1946, 2014, [23]	109
Şekil 5.11	Kible Cephesinin Bir Parçası ve Çörten, 1946, 2014, [23]	110
Şekil 5.12	Cami'nin Batı Cephesinden Bir Detay, 1946, 2014, [23].	110
Şekil 5.13	Caminin Kuzeybatı Giriş Cephesi, 1946, 2014, [23].	111
Şekil 5.14	Kündekari Giriş Kapısı, 1946, 2014, [23]	111
Şekil 5.15	Kuzeybatı Girişindeki Kündekari Kapı ve Eşiği, 1946, 2014, [23].	112
Şekil 5.16	Ana Kubbe, 1946, 2014, [23].	112
Şekil 5.17	Sekizgen Çardağı Oluşturan Ayaklar ve Kemerler, 1946, 2014, [23].	113
Şekil 5.18	Kible Cephesi, İç Görünüm- A, 1946, 2014, [23].	113
Şekil 5.19	Kible Cephesi, İç Görünüm- B, 1946, 2014, [23].	114
Şekil 5.20	Pencere ve Üst Tezyinat Detayı, 1946, 2014, [23]	114
Şekil 5. 21	Kündekari Pencere Kapakları, 1946, 2014, [23]	115
Şekil 5.22	Minberin Genel Görüntüsü, 1946, 2014, [23].	115
Şekil 5.23	Müezzin Mahfili, 1946, 2014, [23].	116
Şekil 5. 24	Müezzin Mahfili Altı; Mermer Fıskiyeli Havuz, 1946, 2014, [23].	116
Şekil 5.25	İç Abdestlik, 1946, 2014, [23].	116
Şekil 5.26	Taş Vaaz Kürsüsü, 1946, 2014, [23].	117
Şekil 5.27	Ahşap Vaaz Kürsüsü, 1946, 2014, [23].	117
Şekil 5.28	Minber ve Mihrap, 1946, 2014, [23].	118
Şekil 5.29	Minber Altındaki Mermer Göz, 1946, 2014, [23]	118
Şekil 5.30	Minber, 1946, 2014, [23].	119
Şekil 5.31	Caminin Mihrabı, 1946, 2014, [23]	119
Şekil 5.32	Çini Detayı, 1946, 2014, [23].	120
Şekil 5.33	Mihrab ve Çevresi, 1946, 2014, [23].	120
Şekil 5.34	Kible Tarafı Doğu Köşe, 1946, 2014, [23]	121
Şekil 5.35	Sultan Mahfili, 1946, 2014, [23].	121
Şekil 5.36	Selimiye Camisi'nin Avlu Kapıları, 2015, [155].	124

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2. 1 Serezli Mehmet Esat'ın Hayatındaki Gelişmeler	9
Çizelge 2. 2 Mehmet Esat Serezli'nin Defterleri	11
Çizelge 2. 3 "Selimiye Camii Defteri"nin Özeti	14
Çizelge 2. 4 Türkiye'de Elyazması Barındıran Kütüphaneler	20
Çizelge 4. 1 Yapımından Günümüze Selmiye Camii'ne İlişkin Olaylar	81
Çizelge 4. 2 Selimiye Camii'nin Künyesi	83
Çizelge 5. 1 Yazarın Kullandığı Anabaşlıklar	90
Çizelge 5. 2 Birimler.....	91
Çizelge 5.3 Bina İsimleri ve Atıf Adetleri	91
Çizelge 5. 4 Kişi İsimleri.....	92
Çizelge 5. 5 Yer İsimleri ve Kullanım Adetleri	92
Çizelge 5. 6 Elemanlar ve Kelime Sayıları	92
Çizelge 5. 7 Tarihler ve Olaylar.....	93
Çizelge 5. 8 Notların İçeriğinde Bulunan Ölçüler	94
Çizelge 5. 9 "Selimiye Camii" isimli Elyazması Eserin Levhalarının Özeti	95
Çizelge 5. 10 Levhaların İçerik Ayrıntıları- A	96
Çizelge 5. 11 Levhaların İçerik Ayrıntıları- B	97
Çizelge 5. 12 Albümdeki Fotoğrafların Altyazıları ve Birimler- A.....	98
Çizelge 5. 13 Albümdeki Fotoğrafların Altyazıları ve Birimler- B.....	99
Çizelge 5. 14 Albümdeki Fotoğrafların Altyazıları ve Birimler- C.....	100
Çizelge 5. 15 Selimiye Camii İçin Düşünülen Kadro	101

**MEHMET ESAT SEREZLİ’NİN “SELİMİYE CAMİİ DEFTERİ” İÇERİĞİ VE
MİMARLIK TARİHİ YAZINI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet Cercis ERİŞMİŞ

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayten ERDEM

Mimarlık tarihi yazımı ile ilgili kaynak ve bibliyografya çalışmalarına bakıldığında; Osmanlıca olarak el ile yazılmış eserlerin, defterlerin ve notların çok fazla incelenmediği görülmektedir. Bu bağlamda Mehmet Esat Serezli’nin Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türkçe/Latin harfleri ile yazı yazmayı bilmesine rağmen Osmanlıca olarak elle yazdığı “Selimiye Camii” isimli defteri; daha önce araştırılmamış, tamamen yeni bir kaynak olarak önem kazanmaktadır. Bu defterle ilgili olarak hazırlanan doktora tezi kapsamında söz konusu defter içerik olarak çözümlenmiş, yazıldığı dönemin mimarlık tarihi yazım problemi açısından ve koruma anlayışı bakımından irdelenmiştir. Böylece, eserde yazan bilgiler ve fotoğraflar ilgili bilim dalları ile paylaşarak mimarlık tarihi yazımına yeni bir eser eklenmiştir. Ayrıca defterde bulunan belge niteliğindeki Selimiye Camii fotoğrafları ile eserin güncel durumu karşılaştırılarak caminin özgün değerlerini sürdürüp sürdürmediği tespit edilmiş ve camiye ilişkin mevcut bilgi zenginleştirilmiştir.

Erişilen bilginin korunması ve paylaşılması konusunda en eski yöntemlerden biri olan “elyazma” yöntemi ile hazırlanmış eser sayısı açısından bakıldığında Türkiye “Doğu/Şarkiyat” konusunda dünyanın en zengin koleksiyonlarına sahiptir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet aydını olan Serezli Mehmet Esat Efendi, verdiği eserlerle bu koleksiyonlara katkıda bulunmuştur. Serezli’nin “Vakıf Müdürlüğü’nde” aktif bir

memur olması, yaşadığı dönemi ayrıntılı olarak yazma, gördüklerini kavrama becerisi, aydın ve üretken bir kişi olmasından dolayı tez içinde 2. Bölüm'ün bir kısmı Serezli'ye ve eserlerine ayrılmıştır.

Serezli Mehmet Esat Efendi yaşamı boyunca 6 adet elyazması not defteri hazırlamıştır. Bu elyazması eserlerden biri de Ankara Milli Kütüphane'de bulunan "Selimiye Camii Defteri"dir. Bu deftere ilişkin olarak hazırlanan tez çalışmasında; ilk bölümde amaç kapsam ve yöntem, 2. Bölüm'de Serezli ve eserleri, 3. Bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ideolojik, kültürel ve mimari ortam, 4. Bölüm'de Selimiye Camii anlatılmaktadır. 5. Bölüm'de "Selimiye Camii Defteri" incelenmiş, 6. Bölümde eser çeşitli yönlerden değerlendirilmiştir. 7. Bölüm öneri ve sonuçları içermektedir. Tezin ekler bölümünde; Selimiye Camii Defteri'nin Osmanlıca'dan Türkçe'ye metin çözümü ve orjinalinin kopyası verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serezli Mehmet Esat, Selimiye Camii, Mimar Sinan, Elyazması, İçerik Çözümleme Yöntemi, Erken Cumhuriyet Dönemi, Koruma, Mimari Fotoğraf.

**MEHMET ESAT SEREZLİ’S “NOTEBOOK SELİMİYE CAMİİ” AND ITS
EVALUATION ACCORDING TO ARCHITECTURE HISTORY LITERATURE**

Mehmet Cercis ERİŞMİŞ

Department of Architecture

Ph. D. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Ayten ERDEM

This thesis is a sound step of revealing a brand new source for architecture history and restoration studies. When reference and bibliography literature is examined, it is understood that especially notebook “Selimiye Mosque” (Notes of Serezli) and similar sources have not been explored yet. Therefore new content information and a category are added to literature by this study. Moreover the photographs that witness history, contribute to the current debate.

Subject of this unique work is notebook “Selimiye Mosque” which has been protected by National Library in Ankara. A top down approach (from general to specific chain of logic) is followed in order for the work to be understood better. According to this; general information about the writer Mehmet Esat, literature of manuscripts in Turkey is shared in section 2 after the first introduction section. Third section is about the ideological situation of the first years of Turkish Republic.

In section 4, Selimiye Mosque is presented. Notebook of Serezli is analysed in detail in fifth part. Section 6 is an overall evaluation of the notebook. In part 7, suggestions and

conclusion are shared. Transcription of the manuscript and an original copy of it is shared in appendix-a.

Turkey libraries which protect the most important “oriental” manuscripts of the world have an important status among others. One of the chosen manuscripts has been analysed in its historical context within this study. Thus; one dark side of history is enlightened, a contribution is made on the limited number of publications and related part of the cultural treasure heritage is explored.

Key words: Serezli Mehmet Esat Serezli, Selimiye Mosque, Architect Sinan, Handwritten Content Analysis Method, Early Republic Period, Preservation, Architectural Photograph.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Selimiye Camii yapıldığı günden bu yana önce bizzat mimarı tarafından ve sonra da onunla ilgi çevreler tarafından ilgi odağı olmuş bir yapıdır. Bu ilgi bugün de canlılığını korumaktadır. Mimari tasarım olarak kendisinden önce yapılmış mabedlere bakılarak geliştirildiğine, Ayasofya’ya nazire olarak yapıldığına dair yorumlar bulunmaktadır.

Bu cami ile ilgili bundan 70 yıl önce yazılmış Serezli’nin eserindeki bilgilere (bir tarihçi duyarlılığı ve bilimsel hassasiyetle bile olsa) eski harflerle yazılmış olmasından dolayı doğrudan ulaşamadığımız gerçeği söz konusudur. Her ne kadar geçmişle bugün arasında kullanılan harfler nedeniyle yazılı iletişimde dil¹ engeli de olsa, tarihimizi anlamak ve ulusal hafızamızın bir bölümünü yeniden canlandırmak için bilimsel bir çaba gösterilerek bu tez yazılmıştır.

Bu çalışma Cemil Meriç’in² denize atılan, içinde mesaj olan şişelere benzettiği kitaplardan; elyazması eserlerden birini aydınlatmak, kıymetli bir şişeyi alıp içini açmak ve mesajını deşifre etmek için yapılmış olup; ilk bölümde, tezin amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. Bu elyazmasının araştırılmasına karar verilmeden önce yaklaşık yüz adet farklı öneri oluşturulmuş, bunlar önce ona indirilmiş daha sonra çok kriterli

¹ “Anadili Milletlerin Özsuğu Güç ve Saygınlık Kaynağı” isimli eserde dil ile alakalı benzer fikirler dile getirilmiştir [1].

² Yazar bu benzetmeyi “Bu Ülke” isimli eserinde yapmıştır [2].

karar kuramına¹ göre on adetten en uygun olan tek alternatif oluşturulmuş ve süreç başlatılmıştır.

Başlayan süreçte; elyazmaları veri tabanından alternatif eserler belirlenmiş ve bunlardan en uygun olanı belirlenerek araştırma sürdürülmüştür. Araştırma süresince, yaklaşık bir yıllık bir zaman diliminde, eski harfleri okuyabilme ve yazabilme becerileri kazanılmıştır. El yazısı ile oluşturulan defterdeki eski harfler günümüzde kullanılan harflere dönüştürülmeye çalışılmıştır, ayrıca uzman kişilerden okuma yardımı alınmıştır.

Mimarlık tarihi çalışmalarında, bilimsel çevreler tarafından bilinmeyen tamamen yeni bir kaynağın gün yüzüne çıkartılması hedeflenmiştir. Mimarlık tarihi yazımı ile alakalı kaynaklara ve bibliyografya çalışmalarına bakıldığında teze konu olan eser ve benzerlerinin incelenmediği anlaşılmıştır. Tez konusu bu alandaki çalışmalar arasında farklı bir kategori oluşturabilecek özelliktedir. Bu bağlamda; hem yeni bir kaynak günümüz Türkçe'sine çevrilmiş hem eserin içeriğindeki yeni bilgiler paylaşılarak tarihi belge niteliğindeki fotoğraflar yayınlanmış hem de eser mimarlık tarihi yazımı açısından değerlendirilmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Bu araştırma çabası boyunca yararlanılan akademik eserler temel olarak iki ana kategoride incelenebilir. Birinci kategoride yöntemle ilişkin kaynaklar vardır. Mimarlık tarihi araştırma yöntemi konusunda özellikle görüşlerinden yararlanılan araştırmacılar; Togan, Tosh, Alyanak, Stanford ve Groat'tur. İçerik çözümlemesi yöntemini anlamak için temel olarak Krippendorf, Berg, Bilgin ve Yıldırım'a başvurulmuştur [3-16].

İkinci olarak Elyazması eserler ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar araştırılmıştır. Temel olarak dayandırılan kaynaklar Ödekan², Erdoğan ve İhsanoğlu'nu eserleri ve yazma

¹ "Decision Making for Leaders "isimli eserde açıklanan kavramlar rehberliğinde bir seçim gerçekleştirilmiştir [17].

² 1975 yılındaki çalışma oldukça bilgilendirici ve yönlendirici özelliklere sahiptir. Ancak bu çalışmanın güncellenmemiş olması bilim dünyası için bir eksiklik olarak nitelendirilebilir.

eserler kurumunun veritabanıdır. Ödekan'ın sanat tarihi alanında derlediği bibliyografya çalışması araştırmanın ilk aşamasında faydalı olmuştur. Yazma eserler kurumu ve onun veri tabanı araştırmada kullanılan en kritik kaynaklardandır. Mehmet Esat Serezli hakkındaki bilgiler için Şirin ve diğerlerinin çalışması kullanılmıştır. Serezli'nin Milli Kütüphane'de korunan "Selimiye Camii" isimli elyazma defteri incelenen temel metindir [18- 23].

Yönteme ve incelenen esere ait temel kaynaklar birinci bölümde paylaşılmıştır. Literatürde incelenen ve araştırmaya rehberlik eden ilk paragrafta değinilen yöntem anlayışı, günümüz fen bilimleri geleneğine uygun, delile ve onu çürütmeye dayalı, ideoloji içermeyen, kaynak kritiği esasını gözetken ve tarafsız olarak nitelendirilebilir.

1.2 Tezin Amacı

Mehmet Esat Serezli'nin "Selimiye Camii" isimli elyazması eseri hakkında bir doktora tezi çalışması yapılmasının birinci amacı belirlenen yöntem dâhilinde mevcut akademik camiaya sunulmamış olan bu eseri ayrıntılarıyla irdelenmek olmuştur.

İkinci amaç, kullanılan Türkçe alfabe ile anlaşılamayan Erken Cumhuriyet Dönemi aydını Serezli'ye ait olan orjinal metnin içeriğinin yeni harfler kullanılarak günümüz okuyucu kitleleri tarafından anlaşılabilir bir hale getirilmesidir.

Üçüncü olarak sözkonusu elyazması eserin belge niteliğindeki fotoğraf albümünün yayınlanarak Selimiye Camii'nin özgün değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Dördüncü ve son olarak söz konusu eserin; bilimsel araştırmalar, mimarlık tarihi yazımı ve koruma anlayışı bakımından önemi (değeri) araştırılmış ve mimarlık tarihi yazımına katkısı belirlenmiştir.

Bu teze ait yukarıda açıklanan amaçların dışında bulgulara da ulaşılması da öngörülmüştür, bunların yedinci bölümde öneriler kısmında ifade edilmesi ve mevcut mimarlık tarihi ve restorasyon pratiğinin gelişimine katkı sağlamak hedeflenmiştir.

1.3 Hipotez

Yazma eserler veri tabanında araştırılabilecek birçok eser vardır. Eser sayısına katkıda bulunan kişilerden biri de ayrıntılı olarak tanıtılan Serezli Mehmet Esat Efendi'dir. Kendisi tanık olduğu olayları yazılı olarak not defterlerine kaydeden bir "Osmanlı Aydını" olarak tanımlanabilir. Defterlerinden biri, Selimiye Camii hakkındadır. Esat Serezli araştırmalara¹ konu olmuş bir kişidir. Fakat "Edirne Vakıf Müdürlüğü" görevi ve Selimiye Camii hakkındaki kayıt ettiği bilgiler nedeniyle mimarlık tarihi açısından incelenmeye değer olmasına rağmen şu ana kadar bu bakış açısından bir araştırmaya konu olmamıştır.

Bu tezin konusu Ankara Milli Kütüphane'de "06 hk 4790" kayıt kodu ile korunan "Selimiye Camii" isimli Osmanlıca elyazması not defteridir. Notların daha iyi anlaşılması için bölümler halinde açıklamalar yapılmıştır. Defterle ilgili olarak; önce Serezli Mehmet Esat'ın hayatı, eserleri ve "Selimiye Camii" elyazması isimli notları açıklanmış, sonra elyazmaları ile ilgili yazın bilgisi paylaşılmıştır.

3. Bölüm'de Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki, ideolojik, kuramsal ve kültürel ortamı anlamaya yönelik bilgiler sunulmuştur. 4. Bölüm'de Selimiye Camii ve Mimar Sinan ile ilgili bilgiler mevcut kaynaklardan yararlanılarak anlatılmıştır. 5. Bölüm'de "Selimiye Camii Notları" başlıklı Defter'in genel incelemesi, içerik çözümlemesi, dönemin koruma anlayışına yönelik bulguların tespiti yapılmış, albüm kısmındaki fotoğraflar günümüzdeki durumu gösterir fotoğraflarla karşılaştırılmıştır. 6. Bölümde; eserin bilimsel bir araştırma olarak değeri, Selimiye Camii'nin gelecekteki onarım çalışmalarına ve mimarlık tarihi yazımına katkısı belirlenmiştir. 7. Sonuç bölümü ile çalışma sonuçlandırılmıştır. Ek-A orijinal defteri anlamaya yöneliktir.

Bu çalışmanın kapsamı; elyazması eserler ve Serezli Mehmet Esat'ın tanıtılması, Selimiye Camii'nin eserin yazıldığı dönemdeki durumunun anlaşılması ve Serezli'nin "Selimiye Camii Notları"nın değerlendirilmesidir.

¹ Yazarın hayatı, hatıraları ve gözlemleri kitap ve makalelerde açıklanmıştır [22, 24, 25, 26].

Serezli'ye ait elyazması eser; yazıldığı döneme tanıklık eden birincil kaynak olarak nitelendirilebilir. İlk olarak; İncelenen elyazması eserde mimarlık tarihi yöntemi ile ilgili kavramların gözlemlenebileceği bir ortam olarak düşünülebilir. Burada yöntem ile ilgili kavramları belli ölçülerde görmek mümkün olacaktır. İkincisi içeriğin detaylarına indiğimizde mimariye ait teknik detaylar ve tasarıma ilişkin bulgulara rastlamak olasıdır.

Hipotezin geleceği nokta literatür kısmında tanımlanan parametrelerin derecelendirmeleri ve bu derecelere göre ölçümler olabileceği gibi öngörülmeyen gerçek açıklamalarına da ulaşmak mümkün olabilecektir. Konuyla ilgili ilk açıklamalar, öncül hipotezler bunlardır. Araştırmanın cevap aradığı sorular aşağıdadır:

- “Selimiye Camii” notlarının yazarı kişilik, entelektüel kimlik ayrıntılarıyla kimdir ve neden araştırmaya konu olmuştur?
- Söz konusu notlara ait Erken Cumhuriyet dönemi ayrıntıları gibi arka plan bilgileri (genel bilgiler) nelerdir?
- Gelecekteki Selimiye Camii koruma çalışmalarına katkısı açısından elyazması nasıl değerlendirilebilir?
- “Selimiye Camii Defteri”nin mimarlık tarihi yazını içindeki yeri ve önemi nasıl açıklanmıştır?
- “Selimiye Camii” notlarının içeriği nedir?

BÖLÜM 2

SEREZLİ MEHMET ESAT VE ESERLERİ

Yazı, insanoğlunun kendinden sonra gelenlere kalıcı ve anlamlı izler bırakmasında en önemli unsurlardan biridir. Farklı birçok malzeme kullanılarak, duygu ve düşüncelerin kayıt altına alınıp gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan yazı; kitaplarda olduğu gibi dış ve iç mimari mekanlarda, mezar taşlarında, kitabelerde, geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Bunlar arasında kağıt üzerine el ile yazılan eserler, yani elyazması eserler özellikle matbaanın, daktilonun, bilgisayarın, icat olmadığı dönemde çok yaygındır ve büyük önem taşır¹. Bu bölümde el yazısı ile Selimiye Camii’ni kayıt altına alan Serezli Mehmet Esat; doğum yeri, hayatı, eserleri, elyazma eserleri ve “Selimiye Camii Defteri” detaylarıyla incelenmiştir. Daha sonra elyazması eserler hakkında yapılan çalışmalar açıklanmıştır [27].

2.1 Serez Bölgesi

Yunanistan Makedonyası’nın doğu bölgesinde yer alan Serez (Şekil 2.1), 1864 Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile Selanik vilayetine bağlanmış küçük bir yerleşmedir. Eski adı “Sirrhae” olan şehir, Osmanlı resmi kayıtlarında *Siroz* adıyla geçmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son vilayet teşkilatında, Selanik Vilayeti’nin dört sancağından birinin

¹ Serezli’nin yaşadığı dönemde matbaa ve daktilo mevcut olmakla birlikte, özellikle daktilonun kullanımı çok yaygın değildir. Ayrıca 1930’lu yıllarda Latin Alfabesi kullanılmasına rağmen, Serezli Osmanlıca olarak el ile yazmayı tercih etmiştir.

merkezidir. Şeyh Bedrettin'in Serez Çarşısı'nda idam edildiği bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Serez ve çevresi betimlenmiştir [24].

Serez 1383'te Deli Balaban Bey ve Lala Şahin Paşa'nın idare ettiği Osmanlı birlikleri tarafından fethedilmiştir. Mahallî geleneğe göre; Serez barış yoluyla teslim olduğu için şehrin Hristiyan nüfusuna dokunulmamış, kiliseler camiye çevrilmemiş ve müslümanlar sur içine yerleşmemiştir. Dolayısıyla Müslümanların camileri, zaviyeleri ve medreseleri kasabanın etrafı surla çevrili kısmının dışında inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde 1386 tarihinde Bursa'da yazılan bir belgeden anlaşıldığına göre; I. Murad, Evrenuz Gazi'ye Gümölcine, Serez, Manastır, Behleşte ve Hurişte bölgelerini sancak olarak vermiştir. Evrenuz Gazi de kendisine verilen hakkı kullanarak bu geniş arazide çeşitli vakıflar kurmuştur. Baş Vezir Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın 1385'te inşa ettirdiği Atik Camii ve diğer camilerin kalıntıları 1938 yılına kadar ayakta kalmıştır. Şeyh Bedreddin Türbesi de 1922 yılından sonra yıkılmıştır [25, 63].

Şehir; Balkan Savaşı'nda önce (1912) Bulgarlar'ın, sonra Yunanlılar'ın eline geçmiş, Londra Antlaşması (1913) ile Yunanistan'a verilmiştir. Buradaki Türk nüfus, Lozan sonrasında mübadele yoluyla Türkiye'ye gelmiştir. Günümüzde Serez tarımsal ürünlerin toplanıp pazarlandığı bir ticaret ve tekstil merkezidir [25, 62].

Şekil 2. 1 Yunanistan'da Serez'in Bulunduğu Yer, 2015, [64, 65]

2.2 Serezli Mehmet Esat'ın Hayatı

Serezli Mehmet Esat; 1877 tarihinde Yunanlılar'ın Serrai, Osmanlılar'ın Siroz diye adlandırdığı Serez'de Serez Müftüsü'nün oğlu olarak dünyaya gelmiştir (Şekil 2.2). Sıbyan mektebi, rüştiye ve idadiye mekteplerinde eğitim almıştır. Mezun olduktan sonra vaizlik yapmıştır. II. Meşrutiyet'in Serez'de ilan edilmesinde Esat Efendi şehrin bir ileri geleni olarak rol almıştır. II. Meşrutiyet ilanından sonra Serez Mutasarrıflığı yapmıştır. Daha sonra Serez Maarif ve Evkaf Komisyonu'nda reislik görevinde bulunmuştur [26].

Mehmet Esat¹, Bulgarlar'ın Serez'i işgalinden sonra, 1911 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul'da müderris olarak çalışmış, milli mücadele sırasında Aktepe kod adıyla İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırma işinde görev almıştır [22, 24, 25].

1921'de Evkaf Nezareti Mebayin-i Hayriye Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 1923'de İstanbul Evkaf-ı İslamiye Matbaası Müdürü olmuş, 1924'te Diyanet İşleri'nde çalışmıştır. 1929'da Müderris-i İlmiye Müfettişliği'ne atanmıştır [26].

Cumhuriyet Dönemi'nde; Edirne İzmir ve Eskişehir Vakıflar Genel Müdürü olarak çalışmıştır. 1932'de Edirne Evkaf Müdürlüğü'ne atanmış, eski eserlere karşı duyarlılığını çeşitli makaleler ve elyazması eserler yazarak göstermiştir. 1934'te oğlu Ahmet Metin Serezli dünyaya gelmiştir. 1940'ta Eskişehir Vakıflar Müdürlüğü'ne atanmıştır. 1943'te emekli olmuş ve son yıllarını İstanbul Kadıköy'de Serez ile ilgili araştırmalar yaparak geçirmiştir. 1963'te Yoğurtçupaşa Yokuşu 85/1 no'lu evinde vefat etmiştir. Mezarı Fatih Camii'nde babasının mezarı ile aynı yerdedir [21, 22].

Serezli'nin; eşi Teşrika Hanım, büyük oğlu Avukat Sadettin Serezli, küçük oğlu aktör Metin Serezli'dir. Esat Serezli'nin biyografisindeki olaylar kronolojik sıra ile Çizelge 2.1'de özetlenmiştir [23, 25].

¹ İstanbul'da Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yi ziyaretleri sırasında rütbe ile taltif edilen babasının; “-Bana ibzal olunan bu iltifat çocuklarım hakkında buyurulursa daha ziyade minnettar ve müteşekkîr olurum.” demesi üzerine ağabeyi Süleymaniye Müderrisliği, kendisi de Edirne Müderrisliği makamına getirilmiştir [22, 24, 25].

Çizelge 2. 1 Serezli Mehmet Esat'ın hayatındaki gelişmeler

YIL	OLAY
1877	Mehmet Esat Serezli, Doğum.
1911	Aileyle Birlikte İstanbul'a Göç.
1921	Evkaf Nezareti Mebayin-i Hayriye Müdürlüğü.
1923	İstanbul Evkaf-ı İslamiye Matbaası Müdürlüğü.
1929	Müderris-i İlmiye Müfettişliği.
1932	Edirne Evkaf Müdürlüğü.
1933	"Selimiye Camii"nin Fotoğraflanması ve İlgili Notların Alınması.
1934	Oğul, Ahmet Metin Serezli, Doğumu.
1940	Eskişehir Vakıf Müdürlüğü.
1943	Emeklilik.
1946	"Selimiye Camii" Notlarının Yazılışı.
1963	Kadıköy'de Vefat, Fatih Haziresine Defin.

Esat Serezli, Bulgar işgali sırasında, Serez Kütüphanesi'ndeki ve Serez Camii'ndeki kitapların¹ Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmesinde önemli rol oynamıştır. Günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi Serez Kitaplığı'nda, 2.136 yazma 5.048 basma toplam 7.184 kitap bulunmaktadır [26].

Şekil 2. 2 Mehmet Esat Serezli, 2012, [26].

¹ Bu kitaplarının büyük bir kısmı Serez Eski Camii kitaplarından oluşmakta olup, bunlar caminin banisi Ahmet Efendizade Abdurrahman Ağa'nın Vakfı'na aittir [26].

2.3 Serezli Mehmet Esat'ın Eserleri

Esat Serezli yazar olarak da aktif faaliyet göstermiştir. Yazarın, Konyalı Vehbi Efendi tarafından yazılmış olan “Hülasatü'l Beyan Tefsiri'nin” iki cildinin düzeltilmesi ve basılmasında önemli hizmetleri vardır. Sebilürreşad, Tarih Hazinesi ve Vakit gibi dergilerde eski eserlerin korunması ve benzeri konularda 30 adet yazısı¹ yayınlanmıştır. Şeyh Bedreddin'in Tercüme-i Varidat adlı eserini eski harflerden yeni harflere çevirmiştir [22, 24, 26].

Serezli Edirne'deki mezar taşlarını okumuş ve kitabelerini okuyucuları ile paylaşmıştır. Bir makalesinde Tunca Köprüsü'nü ele almıştır, bu köprünün önceki adı Eski Köprüdür ve Ekmekçioğlu Köprüsü olarak da isimlendirilmiştir, Ekmekçioğlu Ahmet Paşa tarafından 1016-1024 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Diğer yazılarında da köprüleri ele alan yazar bu yapıların kitabeleri ve tarihleri hakkında bilgiler vermiştir, “Meriç Köprüsü” ile ilgili yazısında Selimiye'ye atıfta bulunur. “Edirne'de Sinan” isimli yazısında ise çoğunlukla Selimiye Camii'nden bahsetmektedir. Bu yazının son bölümü ile “Selimiye Camii” defteri levha 16 arasında ayrıntılar haricinde çok fark bulunmamaktadır [66-75].

Yazar mesleği ve ilgi alanı paralelinde eski eserlerin nasıl korunması gerektiği hakkında “Eski Eserler Nasıl Korunur?” isimli bir makale yazmıştır². Serezli halkevleri, liseler, öğretmen okulları ve ortaokullardaki tarih öğretmenlerinden istifade edilerek eski eserler sevgisinin sadece konferanslarla değil okullarda genç dimağlara aşılması gerekliliğinden bahseder. Bu konunun okul programlarında ders olması gerektiğine

¹ Esat Serezli'nin Sebilürreşad dergisinde 10, Vakit'te 1, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni'nde 3, Hal'de 1, Altıok Edirne Halkevi Dergisi'nde, Tanin'de 1, Damla'da 1, Edirne'de bir Vatan'da 2, Halkevi dergisinde 1, Tarih Hazinesi Dergisi'ne 3 ve Dünya'da da 1 adet olmak üzere toplam otuz adet yazısı yayınlanmıştır. Bu yazılardan bazılarının konuları, İstanbul Medreseleri, Edirne Köprüleri, Trakya ve Edirne'de Sinan, Süleymaniye Camii, Fatih ve Müesseseleri ve eski eserlerin nasıl korunması gerektiğidir. Edirne Bibliyografyası isimli eserde bu makalelerin bazıları listelenmiştir, fakat Serezli'nin Selimiye Camii isimli el yazma eseri gösterilmemiştir [26, 42].

² Bu makaleden anlaşıldığı üzere yazar, makaleye “abide” terimini tanımlayarak başlamış ve ne tür binaların korunması gerektiği ile devam etmiştir. Daha sonra işin idari kısmını ve sorumlu müdürlükleri açıklamıştır. Eserlerin korunmasının gün geçtikçe daha da zorlaştığını anlatmış ve mevcut yasal düzenlemelerle bu işin başarılamayacağını vurgulamıştır.

kanaati olduğunu böylece atalarının gençliğe miras bıraktığı emanet ettiği varlıkları daha mükemmel bir şekilde kavranacağını anlatır. Yazar eski eserlerin korunmasıyla ilgili aldığı haberi makalesinde paylaşır. Buna göre İstanbul'un büyük küçük eski eserleri hakkında, banilerini, vakıflarını, yapılış tarihlerini mimarlarını eski ve yeni durumlarını tarihi ve mimari kıymetlerini ve fotoğraflarını içeren dosyalar oluşturulmuştur [76].

Esat Serezli'nin İstanbul'un fethinden sonra şeyhülislam konulu çalışması dizi yazı halinde Tarih Hazinesi isimli dergide yayınlanmıştır [77-80].

2.3.1 Yazarın Elyazma Eserleri

Esat Serezli'nin altı adet elyazması eseri mevcuttur. Bunlar; Serez Uleması, Serez Camileri Mektepleri Medreseleri, Serezliler, Serez Esnaf ve Mahalle Teşkilatı ve Cemaat Hayatı, Selimiye Camii ve Serez'de Eski Düğün ve Dernekler'dir (Çizelge 2.2). Bu yazma eserlerde ailesini, Serez ahalisini, yaklaşık yüz adet ulemayı, Serez'de yok olan mimari eserleri anlatmıştır. Serez Uleması adlı eserin 160a-163a arasındaki sayfalarda yazarın kendi kaleminden hayat hikâyesini içeren bir bölüm vardır [24, 28, 78, 81].

Çizelge 2. 2 Mehmet Esat Serezli'nin defterleri

KODU	ELYAZMASI ESERİN ADI
06 hk 4786	Serez Uleması
06 hk 4787	Serez Camileri Mektepleri Medreseleri Türbeleri ve Tekkeleri
06 hk 4788	Serezliler
06 hk 4789	Serez Esnaf ve Mahalle Teşkilatı ve Cemaat Hayatı
06 hk 4790	Selimiye Camii
06 hk 4792	Serez'de Eski Düğün ve Dernekler

Esat Serezli hayatı ve eserleri akademik olarak Saluk, Altınsu, Üçüncü, Şirin, Koçak ve Yavuz tarafından incelenmiştir. Ancak şimdiye kadar "Selimiye Camii" isimli elyazması defteri incelenmemiştir. Türkiye Makaleler Bibliyografyası incelendiğinde; Mimarlık tarihi, Selimiye Camii ve Sinan'ın makalelere konu olduğu görülmüştür ancak 1953-1976, yılları arasında Esat Serezli hakkında yayınlanmış akademik bir eser kayıtlara geçmemiştir [22-26, 82-100].

2.3.2 Elyazması “Selimiye Camii” Defteri

Yazmalar.gov.tr’deki veri tabanında sorgulandığında “güzel sanatlar ve eğlence” konu başlığı altında yer alan “Selimiye Camii” isimli elyazması defter ile alakalı şu bilgilere ulaşmak mümkündür. Eserin arşiv numarası 06 Hk 4790, yazarının adı Serezli Mehmet Esat’tır.

Krem rengi, 285x220 mm. boyutlarındaki, çizgili deftere “Rika” yazı türüyle değişik satır düzeniyle, Türkçe olarak hazırlanan kitap; yazarın elyazısı ile oluşturulmuştur. Ankara Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu’nda bulunan Selimiye Camii Yazması 1460 no’lu DVD ile kayıt altına alınmıştır [21, 25, 26].

Eserin sayfeleri arasında (defter yaprağına yapıştırılmamış durumda) Selimiye Camii’nin minberini gösteren bir fotoğrafla beraber, yapraklara yapıştırılmış 61 adet fotoğraf bulunmaktadır. Eser Selimiye’yi anlatır (Şekil 2.3). Aynı zamanda albüm niteliğindedir. Ayrıca içinde; Tarihi Tettebbular Dergisi’nde basılmak üzere müellif tarafından daktilo edilmiş 6 yapraklık bir yazı ile konusu da Selimiye, Bayezid ve Gazimihal’in onarımları olan özel bir arkadaş mektubu vardır. Bu mektuptan anlaşıldığına göre yazar o tarihlerde İzmir Vakıf Müdürü’dür [21, 25, 26].

Şekil 2. 3 Mimar Sinan, 2005 ve Selimiye Camii, 2009 [101, 162].

“Selimiye Camii Defteri”, 3 tanesi yazı içermeyen 77 adet sayfa halinde elektronik ortama aktarılmıştır. Bazı fotoğraflar ile 6 yapraklık mektup eserin taranmış DVD’sinde

yer almaz. Defterde bulunan bilgilerin özeti aşağıda açıklanmıştır ve Çizelge 2.3'te gösterilmiştir. Eserin ilk sayfasından bir resim ve ilgili alanda yer alan metnin çözümü şekil 2.4'te gösterilmiştir. Yazmanın 45. sayfasından itibaren başlayan albümün ilk fotoğrafları yazılarıyla birlikte şekil 2.5'te gösterilmiş ve bu yazıların çevirisi yapılmıştır [23].

Esat Serezli'nin "Selimiye Camii" isimli defteri¹, arkadaşı Nazım Purdi'nin 1946 tarihli mektubu ile başlar. Bu mektupta Serezli'nin Selimiye ve Sinan'ı çok iyi anlattığı belirtilmektedir. Defter; aynı yıla ait yazarın önsözü ile devam eder. Yazar bu bölümde, Edirne Vakıf Müdürlüğü görevinin kendisine teklif edildiğini, bu görevi kabul ettiğini ve Edirne Tarihine ilişkin kitapları gözden geçirdiğini, Sinan'ın eserleri hakkında araştırma yaptığını anlatır. Bu bölümden anlaşıldığına göre Serezli, Edirne'nin çeşme, sebil, mektep, medrese, türbe han, hamamlarını, Koca Sinan Eserleri'ni kitap haline getirmeyi düşünmüştür [23].

Elyazması Defterin ilerleyen bölümlerinde Selimiye Camii, Ayasofya ve Süleymaniye'yle karşılaştırılmış, Cami'nin inşaat öncesi ve sonrası hakkında Sinan ve Sultan Selim ile alakalı ayrıntılara yer verilmiştir. Sinan'ın Edirne'ye gidişi, işçiler ve ustalarla olan münasebeti, inşaat yerine karar vermesi hesaplamaları ve çizimleri yapısı açıklanmış, Cami'nin açılış merasimi anlatılmıştır. Ayrıca, Süleymaniye'nin yapılışından günümüze kadar ayakta kalabilmesinin ve bu yapının bir sanat, medeniyet harikası oluşunun nedenleri anlatılmıştır [23, 101].

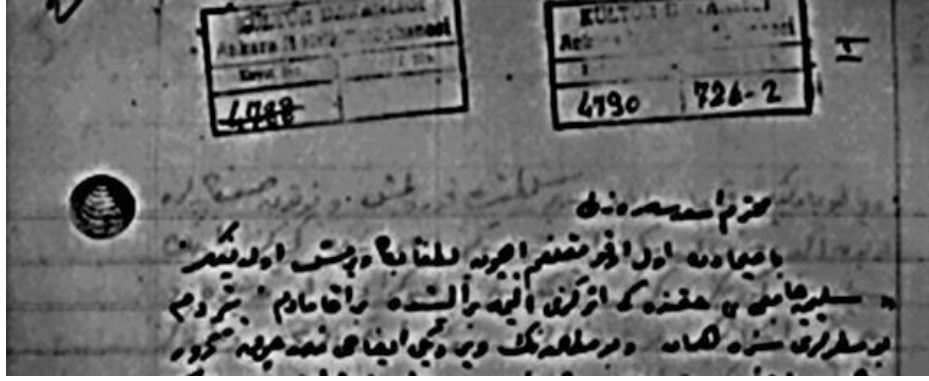
Binanın mimari elemanları; pencereleri, kapıları, duvarları, şadırvanı, sütunları, minareleri, su hazneleri, çinileri, terası, dehlizleri tarif edilmiştir. Cami'nin içindeki birimler; mihrap, minber, yazılar ve tezyinat anlatılmıştır. Ayrıca Külliye'si içindeki Kütüphane, Mahfil-i Hümayun, okullar (Dar'ül Tedris, Dar'ül Kurra ve Dar'üs Sıbyan) ve Muvvakkithanesi de anlatılmıştır. Cami görevlilerinin kadrosu, Selimiye Vakfiyesi'nin esasları açıklanmış ve son sayfalardaki fotoğraflara ait yazılar listelenmiştir. Albümdeki

¹ Esat Serezli'nin bu el yazması eserinde meydana getirdiği metinden; A. Dağdeviren'in "Edirne'de Sinan ve Selimiyesi" isimli eserin yirminci sayfasında "Daha sonra Esat Bey'den yardım gördüm" diyerek yararlanılmıştır [3, 107].

16. fotoğrafta meşhur sanat alimi ve müdekkiklerinden Oderlink veya benzeri isimli bir kişiden bahsedilmiştir [23].

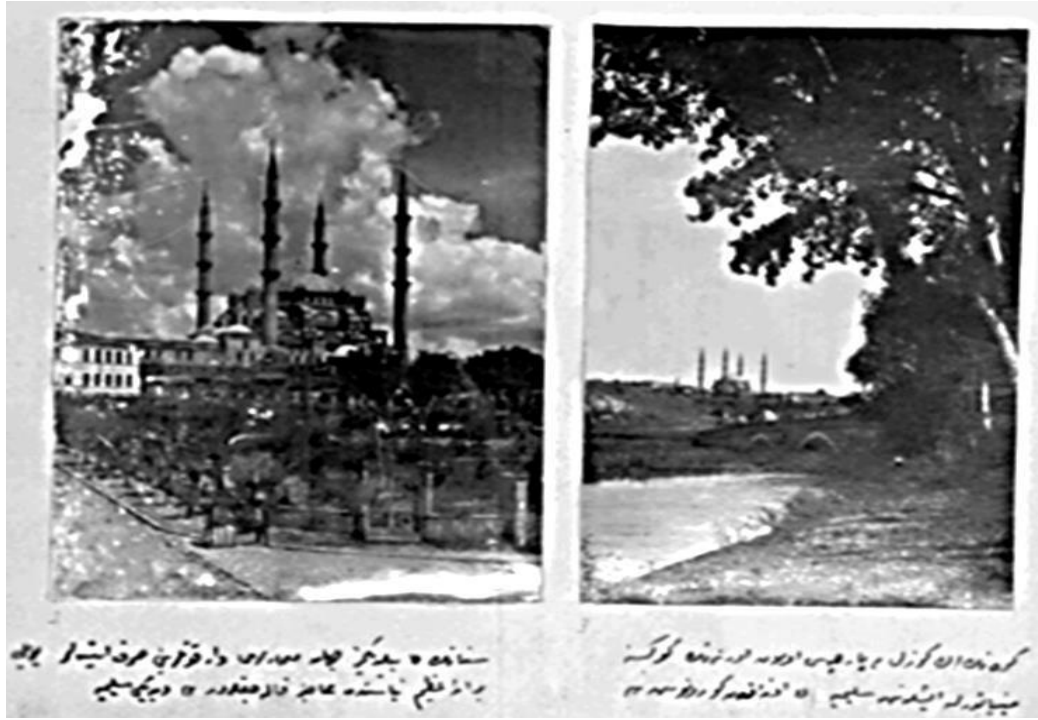
Çizelge 2. 3 “Selimiye Camii Defteri”nin özeti

SAYFA	KONU
3 - 4	Nazım Purdi’nin Mektubu, 1946
5 - 6	Esat Serezli’nin Girişi, 1946
7 - 10	Selimiye’nin Tarihçesi, Karar Alma Süreci
11 - 16	Caminin Yazıları
17 - 25	Binanın Mimari Birimleri
26 - 28	Caminin Pencereleri ve Kütüphanesi
29 - 32	Sultan Mahfili, Önemli Tarihler, Okullar
33 - 41	Selimiye’nin Kadroları
42 - 44	Fotoğraf Albümündeki Resimlerin Altyazıları
45 - 75	Fotoğraf Albümü

Şekil 2. 4 “Selimiye Camii” Defterinin İlk Satırları, 1946, [23].

Selimiye Camii isimli defterin ilk sayfasının üst bölümü Şekil 2.4’te gösterilmiştir. İlk sayfaya Osmanlıca bir mühür ile Milli Kütüphanenin arşiv numarasını içeren iki mühürü basılmış durumdadır. Burada: “Muhterem Esat Serezli basmadan evvel okumaklığım için lütfen bana vermiş olduğunuz “Selimiye Camii” hakkındaki eserinizi elime bir alıŖta bırakamadım... Bu satırları size hemen bu mütalaanın verdiği izahı çok zor bir heyecan içinde yazıyorum Ŗunu da der’akb itiraf edeyim ki...” ifadesi bulunmaktadır [23].

Şekil 2. 5 Fotoğraf Albümünün İlk Sayfası, 1946, [23].

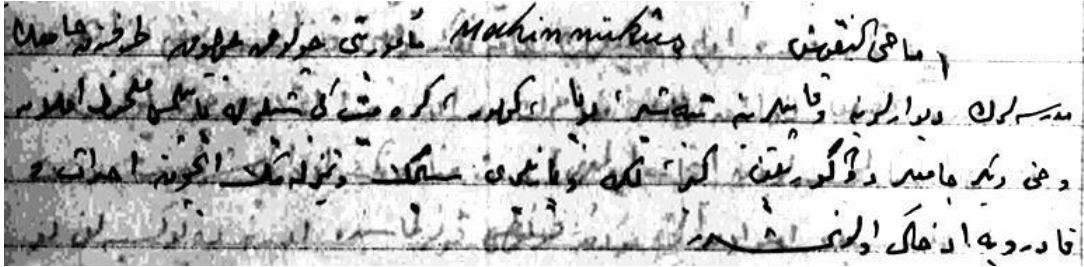
Eserin fotoğraf albümünün ilk resimleri (Şekil 2.5) Selimiye Camii'nin uzaktan görünüşüne ait fotoğraflardır. Sol ve sağ resim altındaki yazılar sırasıyla: “Sinan’ın “Bildiğimiz Cihan Mimarları var kuvvetlerini sarf etseler böyle bir eser-i azim binasından aciz kalacaklardır” dediği Selimiye” ve “Kürenin en güzel parçası olan Edirne’nin göğsüne minyatürle işlenmiş Selimiye uzaktan görünüş¹”tür [23].

Doç Dr. İbrahim Şirin’in yaptığı yazılı bilgilendirmeye göre: Selimiye’nin Kadroları bölümü Esat Serezli’nin Edirne Vakıflar Müdürlüğü yaptığı esnada üzerinde çalıştığı, ancak İzmir Vakıflar Müdürü iken 1937’nin sonlarında kaleme aldığı bölümdür. Yazı; Tarihi Tetebullar dergisine yayınlanması için gönderilmiş, 19 Şubat 1938 tarihinde Trakya Umumi Müfettişliği’nden gelen bir yazıda makalenin derginin 19. sayısında yayınlanabileceği kendisine bildirilmiştir, ancak yayınlanmamıştır. Daktilo ile yazılmış

¹ Kaynakta bu fotoğrafa sayfa 124’te yer verilmiştir. Fotoğrafla ilgili şu not paylaşılmıştır: “Edirne, Sakarya fotoğrafhanesi sahibi Ali Rıza Bey. Sarayıçi, Sultan Süleyman Köprüsü ve Selimiye Camii, Bu caminin sol tarafında küçük bir cami görülmekte olup, ismi Ferit Bey Camii’dir. Caminin arkasında görülen büyükçe bina da, Eski Saray arsasına yapılmış olan, kapanmış, Edirne Askeri İdadisi (lisesi)dir ki, Edirne Kız Öğretmen Okulu olarak kullanılmak üzere onarımına başlanmıştır [110].

söz konusu makale, Esat Serezli'nin Ankara Milli Kütüphane'de yer alan orijinal "Selimiye Camii Defteri"nin arasında yer alır. Ancak, araştırma kapsamında elyazması defterin ulaşılan taranmış halinde ise daktilo edilmiş söz konusu makale bulunmamaktadır. Orijinal elyazması defterin içeriği incelendiğinde 33-41 arası sayfalardaki bilgilerin makale ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu bilgiler aşağıda özetlenmiştir [23].

Sayfa 33' ten anlaşıldığına göre: "Mimar Sinan Selimiye'nin bitmek üzere olduğunu İstanbul'daki Saray erkânına ve Selim'e bildirmiştir. Selimiye'nin idari, dini ve ilmi kadrosu Sinan ve ilgili devlet memurlarının görüşleri alınarak hazırlanmıştır. 28 kişilik idare, 127 kişilik diyanet ve 38 kişilik eğitim kadrosu oluşturulmuştur. Bu kadroyla, yapılacak olan hizmetler ayrıntılarıyla tanımlanmış, hesap ve yazı işlerine önem verilmiş, özellikle Selimiye Suyolları'nın hergün kontrol edilmesi ve ortaya çıkabilecek tamiratın acilen yapılması" belirtilmiştir. Örneğin: "Mahinnükuş memuriyeti (Şekil 2.6) çoluk çocuk tarafından Camiin, Medreselerin dış duvarlarında ve kapılarında tebeşir, mürekkep ve boya vesair şeylerle yapılması melhuz olan kir, leke, boya ve yazıları silmek ve temizlemek içindir." [23]

Şekil 2. 6 "Mahinnükuş" Memuriyetinin Açıklanması, 1946, [23].

Nakkaşlar ve Cami kâtibi kitapların korunması ve restore edilmesinden sorumludur. Diğer bir nakkaş cami içindeki nakışlarda meydana gelebilecek bozulmaları tamir etmekle yükümlüdür¹. Diğer istihdam kadroları arasında yine kıymetli eserleri muhafaza etmekle görevli, hafız-ı kütüp ve mücellid vardır. Zaman tayini ile sorumlu muvakkitlik kadrosu oluşturulmuştur. Caminin hoş kokmasını sağlayacak, onu ud ağacı

¹ Caminin bitiminden sonra 90 kişinin camide görev yapacağı, bu kişilerin maaşları ve adları padişah fermanı ile bildirmiştir. Bunlardan Hacı Nasuh Efendi Mahinnükuş memurudur [108].

ve benzeri kokularla dolduracak kişi buhuridir. Camriz'lik de önemli bir memuriyettir. Camriz cam döken cam uzmanı demektir ve kırılan camların imal edilmesini sağlamakla görevlidir. 12 kayyım tayini temizliğe verilen önemi göstermekte, 4 minarenin 12 şerefesine 4'ü yedek, 16 müezzin kadrosunun konulmasıyla "Edirne'de ezanın göklerde dalgalarak afakı çınlatması" düşünülmektedir. Ayrıca eğitimin kadrosunun kalitesine de önem verilmiş, talebelerin barınma dâhil bütün ihtiyaçları vakıftan karşılanmıştır. Okunacak kitaplar kütüphaneye yerleştirilmiştir [23].

Selimiye'nin Vakfiyesi, Selimiye Kütüphanesi'nde 140 numara ile kayıtlıdır. İlk sayfası işlemelidir (Şekil 2.7). Vakfiye'nin 5 adet paşa şahidi vardır. Tarihi belirtilmiştir. Vakfiye'nin sonunda Selim'in Cami'ye vakf ettiği Kur'an-ı Kerimlerin isimleri ve bazı kıymetli elyazmalarının listesi yazılıdır. Vakfiye'de Selimiye ve etrafındaki eğitim binaları, bunların ve tüm şehrin su ihtiyacını karşılayacak yollar, sebiller, çeşmeler ve bunları idare edecek parasal kaynağı getirecek varlıklar ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Selimiye'nin Vakfiyesi'nde kadrolar ve gelirleri ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Ancak Sultan II. Selim; Sinan'ın hazırladığı altın anahtarlarla Cami'nin "azametli kapıları"nı açmadan Edirne seyahatine hazırlanırken vefat etmiştir. "Sultan II. Selim Han'ın Edirne Selimiye Külliyesi Vakfiyesi" isimli eserde II. Selim'in Vakfiyesi olduğu iddia edilen bir belge yayınlamıştır. Bu belge Serezli'nin paylaştığı Vakfiye değildir, ancak Selimiye Kütüphanesi Defteri 140 numarada kayıt edilmiş olarak görünen, hadis kitabı "Sahih-i Müslim"dir [23, 38, 111, 112].

Selimiye'nin ilk temel müezzini Evliya Çelebi'nin babası Mehmet Zıllı'dır. Zıllı; Kıbrıs Mağosa Kalesi'nin fethinde bulunmuş, kaleye Türk Bayrağı çekildikten sonra ilk ezanı okumuştur. Evliya Çelebi'ye göre, Sultan II. Selim, Zıllı'yi huzuruna çağırarak, "Davudi ve Tarz-ı Bilal" olarak ezan okuyan Mehmet Zıllı'yi Selimiye Camii "temel müezzini" yapmıştır [23].

Şekil 2. 7 Selimiye Vakfiyesi'nin İlk Sayfası, 1946, [23].

2.4 Elyazması Eserlerin Önemi

Ülkelerin en değerli kültür varlıkları arasında yer alan ve bilim, sanat ve kültür araştırmalarında en otantik kaynaklardan olan yazmalar; el ile yazılarak meydana getirilmiş eserlerdir. Kültür mirasımızın önemli ürünleri olan elyazması eserler; tarih, din, dil, felsefe, coğrafya, astroloji, fen bilimleri gibi çeşitli konularda yazıldığı dönem ve yere ait temel bilgileri bünyesinde toplayan, bilim ve sanat dünyasının ilk elden kaynaklarıdır [21].

Elyazmaları ile birlikte, nadir eserler ve arşiv vesikaları da; bilim adamlarının ve araştırmacıların çalışmalarına ışık tutan varlıklardır. Geçmişte de bu yazılı kaynaklara çok önem verilmiştir. Örneğin, Osmanlı Dönemi'nde kurulan arşiv teşkilatının adı "Hazine-i Evrak"tır. Çünkü arşiv belgeleri ile yazma eserler, geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında bağlantı kuran en değerli hazinelerdir, devletlerin varlıklarının hafızalarıdır [21].

2.4.1 Elyazması Eserlerin Bulunduğu Yerler

İlk Osmanlı Kütüphaneleri; medreselerin bünyesinde Bursa ve Bolu'da kurulmuştur. II. Murad'ın 1430'da Edirne'de kurduğu Darü'l-hadis Medresesi'nin Vakfiyesi'ne göre burada 71 cilt yazma eser bulunmaktadır [21].

Hakkında kesin bilgi olan ilk kütüphane ise Fatih Sultan Mehmed tarafından 1459 yılında Eyüp Camii'nde yaptırılmıştır. Fatih Sultan Mehmed ayrıca, 1463-1470 yılları arasında Fatih Camii'ni yaptırarak etrafına sekiz medrese kurdurmuştur. Bizans kiliselerinde bulunan sınıfları Fatih Camii'nde oluşturduğu merkezi kütüphaneye getirerek kitapların kullanımını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Topkapı Sarayı'ndan ve Edirne'den gelen kitaplardan da oluşan bir koleksiyon kurulmuştur [21].

İstanbulda ve İmparatorluğun diğer yerlerinde devlet adamları ve ünlü bilginler tarafından kurulmuş kütüphaneler de mevcut olup; bunlar genellikle Edirne, Bursa, Amasya ve Konya gibi Osmanlı'ya başkentlik etmiş veya şehzadeler tarafından yönetilmiş şehirlerdedir. Alaiyeli Muhiddin, Atik Ali Paşa, Efdalzade Ahmed Çelebi ve Muslihiddin Çelebi gibi devlet adamları da İstanbul'da birer kütüphane kurmuşlardır. İnegöl'de İshak Paşa, Edirne'de Noktacızade Mehmed, Manastır'da İshak Çelebi, Prizren'de Suzi Çelebi, Amasya'daki Hatuniye kütüphaneleri, İstanbul dışındaki kütüphanelerdendir [21].

Cumhuriyet Dönemi'nde yazma eserler, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı ile Milli Kütüphane ve diğer kütüphanelerde korunmuş, teknolojinin gelişimi ile bu eserlerin taranmış kopyaları “yazmalar.gov.tr”de araştırmacıların kullanımına sunulmuştur [21].

Türkiye'deki yazma eserlerin 166.210 adedi “Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü” bünyesinde görev yapan 35 kütüphanede yer almaktadır (Çizelge 2.4). Yazma Eser Kütüphanesi olarak “Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü” çatısı altında faaliyet gösteren 13 kütüphaneden 7 adedi İstanbul'dadır. Bu kütüphanelerde yaklaşık olarak 105.000 adet elyazması eser mevcuttur [21].

İstanbul Eminönü İlçesi'nde Süleymaniye Külliyesi'nde yer alan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, yazma eser bakımından Dünya'nın en önemli kütüphaneleri arasındadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nin, külliye içindeki iki medresede kurulmasına 1924 senesinde girişilmiş, bu işin ilerletilmesi 1945 sonrasında olmuş, kütüphane 1957'de son halini almıştır. 106 koleksiyonda toplam 72.839 cilt yazma ve 120.000 basma eser mevcuttur.

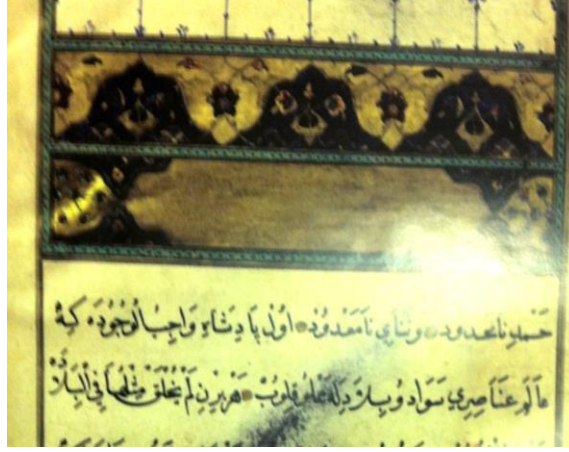
Bu yazma eserlerin içinde; “Ayasofya”, “Bağdadlı Vehbi”, “Carullah”, “Damat İbrahim”, “Esad Efendi”, “Fatih, Hacı Mahmud”, “Hamidiye”, “Kılıç Ali”, “Laleli”, “Reisülküttap”, “Süleymaniye”, “Şehid Ali” ve “Yeni Cami” en değerli koleksiyonlardır. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ni dünya çapında yazmalar merkezi yapan da buralardaki eserlerdir [21, 28, 29].

Çizelge 2. 4 Türkiye’de elyazması barındıran kütüphaneler

ŞEHİR	KÜTÜPHANE ADI	YAZMA ADEDİ
İSTANBUL	Süleymaniye	72.839
KONYA	Bölge	13.987
İSTANBUL	Beyazıt	11.120
BURSA	İnebey	8.389
MANİSA	Manisa Halk	8.048
İSTANBUL	Millet	6.998
İSTANBUL	Nuruosmaniye	5.053
KASTAMONU	Kastamonu	4.185
ÇORUM	Hasan Paşa	3.692
İSTANBUL	Atıf Efendi	3.228
DİĞER	Diğer	28.671
TOPLAM		166.210

Türkiye dışında, elyazması eserler ile alakalı olarak İrlanda’nın başkenti Dublin’de “Chester Beatty Kütüphanesi” bulunmaktadır. Kütüphane’nin sanatsal içeriğine ek olarak 3.000 kopyaya ulaşan geniş kapsamlı ve önemli Arapça elyazmaları koleksiyonu mevcuttur. Chester Beatty Kütüphanesi, uzun yıllar Londra’da yaşadıkdan sonra 1950’de Dublin’e yerleşen Amerikalı maden mühendisi Sir Alfred Chester Beatty tarafından kurulmuştur. Beatty, özellikle İslami elyazma eserler ile ilgilenen bir koleksiyoncudur [30].

Macaristan’daki Türkologlar da 19. yy.’da Osmanlı elyazmalarını sistemli olarak toplamaya ve incelemeye başlamıştır. Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi’nde 679 adet fişlenmiş olmak üzere toplam 890 adet tespit edilmiş elyazması eser vardır (Şekil 2.8) [31].

Şekil 2. 8 Macar Bilimler Akademisi'ndeki "Tarih-i Üngürüs", 2007, [31].

2.4.2 Elyazması Eserlere İlişkin Yapılmış Çalışmalar

Elyazmaları ile ilgili araştırmalar üç ana kategoride incelenebilir. Birinci kategori; bu eserlere işaret eden çalışmalardır. İkincisi bu eserlerin çevirisidir; eski harflerle oluşturulmuş elyazması eserler Türkçe'ye veya İngilizce'ye doğrudan çevrilerek araştırmacıların kullanımına sunulmuştur. Üçüncü ise elyazması eserlere yer veren doktora tezleridir. Bu üç kategorideki eserler sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

2.4.2.1 Elyazmaları'na İşaret Eden Çalışmalar

M. Erdoğan'ın 1965'te yayınlanan "Osmanlı Mimari Tarihi'nin Otantik Yazma Kaynakları" isimli makalesinde¹; Tezkiret'ül Ebniye, Tuhfet'ül Mimarın, Tarih-i Cami-i Şerif-i Nur-i Osmani ve Risale-i Mimariye gibi kaynaklardan bahsedilmektedir. Yazar "Osmanlı Mimari Tarihi'nin Arşiv Kayıtları" isimli çalışmasında "Osmanlı abidelerinin kayıtlarının alınması ve uzun asırlar ihmal edilmiş arşiv belgelerinden yararlanılması" gerektiğini vurgular. Bu makalede; 19 adet tamirat defteri, 5 adet inşaat defteri, 5 adet keşif defteri, 3 adet keşif ve tamirat defteri tanıtılmıştır [19, 32-39, 318].

¹ Mimarlık Tarihi araştırmasında bir kaynak olan "el yazmalarını" incelemek amacıyla Türkiye'deki Mimarlık Tarihi Kaynakları araştırıldığında, "Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi Bibliyografyası" isimli eserde bu makaleye yer verildiği görülmüştür [18].

Erdoğan bu makalede; 19 adet elyazması eserin tanıtımını yaparak bu eserleri kısaca özetler. 19. eserin adı Dayezade Mustafa Efendi'nin "Edirne'de Selimiye Camii"dir. Fatih Millet Kütüphanesi'nde tarih kitapları arasında 923 numara ile kaydedilmiş olan bu eser 12.5x 19.5 cm. ebadında, 86 sayfadan ibarettir. Yazarı Rumeli Eyaleti Defteri Kethüdası olan Dayezade¹ Mustafa Efendi'dir, eser 1183 Recep ayı sonlarında (1741) Rik'a yazısı ile yazılmıştır. Hicri 1130-1154 seneleri arasında Topkapı Sarayı'nda III. Ahmet ve Revan Odası Kütüphaneleri'nde mevcuttur. Eserin başında tahminen üç yüzden fazla eserin incelenmesi sonunda hazırlandığı, Sinan'ın Edirnedeki Sultan Selim Camii'nin "mücessem resmini hünkara arzylediği" yazılıdır. Erdoğan'ın bu makalesinde son olarak Başbakanlık Arşivi'nden 69 adet tamirat defteri kaynak olarak tanıtılmış ve özetlenmiştir [19, 30, 35, 38, 40-44].

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nde mimarlıkla ilgili olarak "Darben ve Def'an Muhasara ve Muharese-i Kıla ve Huşun" isimli elyazması eser vardır. Fransız asıllı bir mühendis olan Voban tarafından kaleme alınan bu eser, Türkçe'ye (Osmanlıca Harfler ile) 1791'de aktarılmıştır. Bu kütüphanedeki diğer eser Fenn-i Mi'mari'dir [31].

19.yy. başlarından itibaren mühendishanelerin açılmasıyla inşaat ve mimari alanında bilgi veren kitaplar yazılmaya başlanmıştır. İlk eserler Hüseyin Rıfka Tamani tarafından yazılan "Macmuat-al Muhandisin" ve "Usul-i İstihkamat-ı Cesime" adlı kitaplardır. Bunları İshak Efendi'nin "Usul'i İstihkamat" adlı eseri takip eder. Seyyid Ali Paşa da "İstihkamat-i Hafife", "Usul-i İstihkamat-ı Kıla" adlı askeri amaçlı eserleri yazmıştır. Mehmed İzzet 19. yy. ortalarında Mimari Kitabı adıyla bir eser yayınlamıştır, bir nüshası Ali Emiri, Riyaziye, numara 114'te bulunur [20].

1870'li yıllarda sivil mimarlık ve mimari tarihi alanında eserler verilir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılmasıyla yazın daha da gelişir. İlk eser İbrahim Edhem Paşa'nın "Usul-i Mimari-i Osmani" isimli eseridir. Mehmed Said Paşa'nın "Fenn-i Mimari" adında bir eseri vardır. Filibeli Rıfat Ahmed 1894 yılında "Mimariye Dair Eşkal" adında bir eser yazmıştır. Manastır'lı Mehmed Rıfat, 1874, "Fenn-i Mimar"i adlı eseri yayınlar. Sonra

¹ Mustafa Dayezade'nin "Selimiye Camii" isimli eserinin orijinali Fatih Millet Kütüphanesi'nde 923 numara ile kayıtlıdır. Solakzade Tarihi referans olarak gösterilmiştir [45].

demiryolu, şose yol, köprü inşaatı ile ilgili kitaplar yazılmıştır, bunların numaraları; 237, 244, 339, 412, 428, 540, 542... ve sairedir [20].

Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde bulunan, 2335'i seri halde 2376 kütük defteri, 40.280 zabıt, infita, tescil, tevliyet, ekalliyet, köye devir, tesviye ve yeni vakıf dosyası ile yarım milyonu aşkın 93 farklı kategorideki belge, hem arşivin ne kadar zengin olduğunu göstermekte hem de vakıfların toplum hayatındaki işlevini ortaya koymaktadır. "Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtlar Arşivi" başlıklı makalede kaynaklar açıklanmış; "Vakıf müessesesinin, Orta ve Yeni Çağlar'daki Türk ve İslam Dünyası'nı tetkik için 1. derecede mühim" olduğu ifade edilmiştir [46].

Son olarak daha güncel bir çalışmada olan "Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları Kataloğu"nda; vakıf yayınları üç ana başlıkta incelenmiştir. 1. başlık süreli yayınlardır; beş dergi ve üç dergi içerir. 2.'si basılı eserlerdir, 94 adet esere yer verilmiştir. 3. başlık ise kitap dışı materyallerdir 5 adet *CD* ve 1 adet *DVD* kaydı vardır [47].

2.4.2.2 Elyazması Eserlerin Çevirileri

Elyazmalarıyla ilgili çeviri eserlere; Dayezade Mustafa Efendinin "Edirne Sultan Selim Camii Risalesi", İnalçık'ın, "Tursun Bey Tarihi ile "The History of Mehmed the Conqueror" isimli eseleri, Develi'nin "Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye'si" ve Crane'in "Risale-i Mimariyye An Early Seventeenth Century Ottoman Treatise On Architecture" isimli kitabı örnek verilebilir [42, 48-52].

"Tuhfet-ül Mimarın" ve "Risale-i Mimariyye", isimli eserler Mimar Sinan'ın etrafındaki kişilerden biri tarafından yazılmıştır, Topkapı Saray Müzesi Arşivi'nde bulunurlar. Bu eserler 1939-69 yıllarında Rifki Melül Meriç tarafından türkçeleştirilerek yayınlanmıştır. "Risale-i Mimariyye" adlı eser de Tahsin Öz ve Orhan Şaik Gökyay tarafından yayınlanmıştır [20, 38, 48, 53-56].

"Risale-i mimariye" hassa mimarbaşı Mehmed Ağa'yı anlatır. Nazım olarak yazılmış bu eserde Mehmed Ağa'nın; gördüğü rüya sonrası sanata yönelmesi, sedefkarlık mühendislik ve mimarlığı Sinan'dan ve diğerlerinden öğrenmesi anlatılır. Mehmed Ağa, Padişaha hediye vererek, onun "kapıcı"sı olmuştur, sonra bir hediye daha vererek

“muhzırbaşı” görevine getirilmiştir. Mehmed Ağa’nın bu yükselişi “su nazırı”, “mutasarrıf” ve “ser mimaranı hassa” olarak sürmüştür [48].

Süheyl Ünver’in¹ “Edirne Defterleri” isimli eserde Ünver’e² ait bir resim defterinin tıpkı basımı yapılmıştır. Bu eserde; 1920 yılı İstanbulu’nda, Boğaziçi’nin iki yakasındaki semtler ile sur içindeki mahallelere ait çeşitli görsel anlatımlar eski harfler ile yazılı notlar halinde sunulmuştur. Örneğin, Ünver Şekil 2.9’da gösterilen sayfaya şu notları yazmıştır:

“Mezkur Kasr-ı hümayun Fatih-i Bağdat Sultan Murda-ı Rabi tarafından Topkapı Saray-ı Hümayunu’nda Hırka-i Saadet dairesinin önündeki ve Boğaz’ın latif manzaralarının havi olduğu sofaya inşa edilmiştir. Şaheser-i mimaridir.”

“Gerek hariç ve gerek dahil çinileri son derecede mükemmeldir ve nazar rüba olmakla beraber nakışları pek sanatkarane ve incedir. Pencere kapakları sedeften mamul alçı pencereler eski ve rengârenktir. Sedirler muhtelif şark kumaşlarıyla mesturdur” [57]

2.4.2.3 Elyazmalarıyla İlgili Yapılmış Doktora Tezleri

Türkiye’deki akademik çalışmalar incelendiğinde elyazmaları ile alakalı doktora seviyesinde 200’ün üzerinde tez yazıldığı ortaya çıkmıştır olup mimarlık tarihi disiplininde konuyla ilgili doğrudan bir çalışma yoktur. Bu alanda öncül sayılabilecek 2

¹ Ünver, Edirne seyahatleri sırasında birçok deftere notlar almış, fotoğraflar çekmiş ve çizimler yapmıştır. Edirne Defterleri isimli eserde; “Defter 132” “Edirne Selimiye” başlıklıdır ve eski harfli notlarla siyah beyaz fotoğraflar içerir. “Defter 174”, 1968 yılında Selimiye Camii’ne yaptırılacak halı ve seccadeler için açılmış olan yarışmaya jüri üyesi seçilmiş olan Ünver’in Edirne ziyareti sırasında hazırladığı defterdir. “Defter 178” Selimiye Camii’nin” lale çizimleriyle başlar. “Edirnemiz 1974” isimli defterde Selimiye Camii’ne ait resimler ve çiniler vardır [58].

² İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü kurucusu ve aynı zamanda geleneksel sanatların inceliklerinin günümüze ulaşmasına katkısı olan, sanatkar Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver’in, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi’nde muhafaza edilen dosya ve defterlerden oluşan koleksiyonu koruma altına alınmıştır. Dosyalar içinde hat, tezhip örnekleri, minyatürler, kalıpları levhalar, fotoğraflar gibi orijinal belgelerin yanı sıra Ünver’e ait mektup, dergi, davetiye, gazete küpürü, makaleler ve kitapçıklardan oluşan bir koleksiyon yer almaktadır. Bu belgeler Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi bünyesinde kurulması planlanan Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Araştırma Merkezi içinde araştırmacıların hizmetine sunulacaktır [59].

adet tez mevcuttur. Bunlar; Halil İbrahim Düzenli'nin "Mimar Mehmed Ağa ve Dünyası: Risâle-i Mi'Mâriyye Üzerinden 16. ve 17. yy. Osmanlı Zihniyet Kalıplarını ve Mimarlığını Anlamlandırma Denemesi" ve Fahriye Bayram'ın "Bir 10. yy. Elyazmasına Göre Rahip Grigol Handzta'nın Gezi Güzergahındaki Manastırların Mimarisi" isimli çalışmalarıdır. Ayrıca, Miltiadis Pappas'ın, "Apostolos Konostas'ın Nazariyat Kitabı" isimli tezi farklı bir disiplindeki bir elyazmasının müzik alanında akademik olarak incelenmesine örnek verilebilir [60, 61].

Sonuç olarak, mimarlık tarihi alanında incelenmiş elyazması eser sayısı sınırlıdır. Bu alan çalışma yapma potansiyeli ve keşfedilmeye açık durumu ile bu araştırmanın (bu tezin) ilgi alanı olmuştur.

Şekil 2. 9 Bağdat Kasrı'ndan Bir Köşe, 2013, [57]

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE İDEOLOJİK VE KÜLTÜREL ORTAM

Osmanlı imparatorluğu farklı uluslardan oluşmuştur ancak devlette ümmet kavramı mevcuttur, özellikle “Türklük” kavramı yoktur. Devletin tebası, halk, Müslüman ve Hristisyan gibi dini kategorilerle ayrılmıştır. 19. yy.’dan itibaren ulus bilincinin gelişmesiyle Osmanlı toprakları üzerinde isyanlar ve kopmalar yaşanmıştır. Osmanlı devleti yeni fetihlerde bulunamamış aksine girdiği savaşlardan yenilgi alarak çıkmıştır, devletin ekonomik gücünün yok olmuştur. 1. Dünya savaşı ile işgal edilen topraklar kaybedilmiş, Anadolu’da Kurtuluş Savaşı sonrası yeni bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Bu bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi’nde etkileri görülen başta Atatürk’ün devrimleri olmak üzere, ulusalcı, milliyetçi, vülgermateryalist ve pozitivist düşünceler üzerinde durulmuştur. Bu düşüncelerin topluma yansımalarının sonucu olan cemiyetlerin faaliyetleri özetlenmiştir, eğitim dünyasındaki yenilikler ve mimarlık tarihi alanındaki gelişmeler özetlenmiş mimarlık ve koruma alanındaki anlayışın bir özeti çıkartılmıştır.

3.1 İdeolojiler

Avrupa’da yaşanan tarihi gelişmeler sonrası 18. yy. sonlarında gerçekleşen Fransız İhtilali ve bu olay ardından yayılan, özgürlük, eşitlik, kardeşlik düşünceleri; imparatorluklarda milliyetçilik hareketlerine neden olmuş ve ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda da benzer olaylar yaşanmış, imparatorluk

dağılmış, 20. yy. başlarında bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Türk milliyetçiliği resmi ideoloji olarak kabul edilmiştir [262].

Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün inkılâpları Türkçü ideolojilerden etkilenmiştir. Bu dönemde eğitim alanında genel kabul görmüş fikirler ve insan yetiştirme yaklaşımı, öncül dönemlerde Mutlakiyet ve Meşrutiyet ile filizlenmiş ve ulusalcı, milliyetçi akım Cumhuriyet'te kökleşip eğitim anlayışına da şekil veren bir güç halini almıştır [264].

Cumhuriyet Dönemi'nde de etkili olmuş birçok batı kaynaklı ideoloji, bu dönemden önce Osmanlı fikir dünyasında farklı şekillerde etkisini göstermiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde III. Selim döneminde ortaya konulan Osmanlı Siyaseti ile İkinci Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Batılılaşma Hareketleri düşünce altyapısındaki “materyalizm” yönüyle farklılık göstermektedir [265].

Benzer şekilde II. Abdülhamit döneminde Osmanlı ve İslam kimliğinin ön planda olduğu “İslami Üslup” 20 yy. başında milli mimariye evrilmiştir. II. Meşrutiyet (1908) ile Türkçülük ön plana çıkmış, İslami ve Türk olan Osmanlı mimarlığı modernleştirilmeye çalışılmıştır. Milliyetçilik fikrinin Türkiye’de ortaya çıkışı Osmanlı’nın son dönemindeki gelişmeler ve modernleşme çalışmalarına paralel olarak gerçekleşmiştir. Milliyetçilik kavramının tarihi akışı incelendiğinde, bu kavramın hem dünya üzerinde hem de Türkiye’de üzerinde tam olarak anlaşmaya varılmamış olduğu görülür [266-269].

İkinci Meşrutiyet dönemi İttihat ve Terakki azalarının bir bölümü vülger materyalizmi dünya görüşü olarak benimsemiş fakat onun resmi ideolojinin ana kaynağı olması konusunda istekli olmamışlardır. Bu fikir akımının önde gelen isimlerinin neredeyse hepsinin Jön Türklük ve İttihatçılık geçmişleri vardır ve 1908 sonrası pek çoğu iktidara muhalefet etmiştir. Sonuç olarak İkinci Meşrutiyet Dönemi vülger materyalizmin devlet adamları arasında daha yaygın olarak kabul gördüğü, ancak resmi ideolojide sınırlı etki yaptığı bir dönem olmuştur [265].

Vülger materyalizm eleştirisi Osmanlı’da Şehbenderzâde Ahmed Hilmi’nin çalışmalarında görülmüştür. Bunu dışında; Lange, Justus Von Liebig, Marx ve Strauss gibi bu ideolojiyi eleştiren bilim adamları Osmanlı’da yoktur. Böylece bu akım din-bilim çatışması tartışmasında bilimin son sözü gibi görünür ve Büchner’in “bilime dayalı

materyalizmin tüm dinlerin yerini alacağı ve herkes için özgürlük, kültür ve refahın sağlanacağı” görüşü veya Heackel’in “evrenin sırlarının çözüldüğü” tezleri geleceği aydınlatacak fikirler olarak kabul edilmiştir. Völger materyalizmin modernitenin gerçek ideolojisi ve Batı’nın teknolojik gelişimiyle üstünlüğünün arkasındaki itici güç olduğu düşünülmüştür. İkinci Meşrutiyet Dönemi völger materyalistlerinin aynı zamanda “batılılaşma” taraftarı olmaları da doğal bir süreçte gerçekleşmiştir. Abdullah Cevdet ve Baha Tevfik Bey’ler dergilerinde bu yönde çalışmalara yer vermişlerdir. Celal Nuri İleri ve Kılıçzâde İsmail Hakkı Beyler de bu akımdan özellikler Büchner’den etkilenmiş aydınlardır [265].

Völgermateryalizm, Osmanlı-Türk serüveninin bir sonraki aşaması olan erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleşen temel farklılık, bu ideolojiye siyasete egemen olan lider kadrosu tarafından gösterilen ilgidir. Völger materyalizmin İkinci Meşrutiyet Dönemi’ndeki yükselişi ve kazandığı popülerlik, Cumhuriyet kurucularının bir bölümünün de bu düşünce sistemine ilgi duymalarına yol açmıştır. Bunlar arasında Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün de bulunması, kendisinin Erken Cumhuriyet İdeolojisi’nin oluşumunda oynadığı öncü rol göz önüne alındığında, son derece önemlidir [265]

Mustafa Kemal, Herbert George Wells’in “The Outline of History” eserinin (1920) Fransızca tercümesini (1925) okuduktan sonra bu eserin derhal Türkçeye çevrilmesi talimatını vermiştir. Mustafa Kemal’in Nutuk’da atıfta bulunduğu ve zikredilen eseri nedeniyle “müverrih/tarihçi” olarak nitelendirdiği, nâdir yabancı yazarlardan birisi olan Wells, 19. yy. völger materyalizmini 20. yy.’a taşıyan şahıstır [265].

Wells’in eserinde ileri sürdüğü temel fikir henüz ilk evrelerinde bulunan Türk Tarih Tezi ile harmanlanarak liselerde okutulan ders kitaplarının da şemasını oluşturmuştur. 1931 yılında yayınlanan Tarih I ders kitabının ilk bölümleri hem düzenleniş şekli açısından hem de içerik olarak Wells’in kitabının (The Outline of History) kaynak gösterilmeden yapılan bir özeti niteliğindedir [265].

Bu anlamda topluma benimsettirilmek istenilen yeni tarih anlayışı 20. yy. başından beri bâzı Osmanlı-Türk entelektüellerinin düşlediği vülger materyalizm-Türk milliyetçiliği sentezindeki en üst noktayı oluşturmuştur [265].

Wells'in çalışmasında Mustafa Kemal'in dikkatini çeken bir diğer konu; İngiliz denemecinin tarihi sadece geçmişini anlamak için değil aynı zamanda geleceğin ideal toplumunu tasarlamak için de kullanmasıdır. Wells 1901 yılında yayınladığı *Anticipations (Sezgiler)* çalışmasından beri gelecekteki toplumun nasıl olacağı üzerinde fikir yürütmeye gayret etmiştir [265].

Bu anlamda Wells'in temel fikri, Büchner'in de bilhassa "Der Mensch und seine Stellung in der Natur"da kuvvetle vurguladığı, vülger materyalizm ile idealizmin aslında birbirlerine zıt yaklaşımlar olmadığı tezidir. Büchner'e göre Budizm gibi estetik bir ahlâkı savunanlar da dahil olmak üzere tüm dinler ortadan kalktığında sadece bilime dayalı bir yeni ahlâkı benimsemek mümkün olacak, bunun neticesinde ise insanlardaki sorunlar, kavgalar sona ererek bunların yerini mutluluk ve refah alacaktır [265].

Wells; geleceğin ideal toplumu olarak bunun yerine dinlerin ortadan kalktığı bir "Dünya Devleti" fikrini savunmuştur. Mustafa Kemal, Nutuk'da dile getirdiği gibi, bunu siyaseten pek de gerçekçi görmemiştir; ama "bütün beşeriyetin tecrübe, malûmat ve tefekkürde teâli ve tekemmülü, Hıristiyanlık'tan, Müslümanlık'tan, Budizm'den sarfı nazar ederek basitleştirilmiş ve herkes için anlaşılacak hale konulmuş âlemşümûl saf ve lekesiz bir dinin teessüsü... tahayyülünün pek tatlı olduğunu inkâr" etmemiştir [265].

Vülger materyalizm Erken Cumhuriyet Dönemi'nde resmî ideolojinin oluşumu üzerinde, inkârı zor ve ciddî bir etki yapmıştır. Cumhuriyet'in kurucusunun üzerine kafa yorduğu temel sorun, dinin toplumdaki rolünün ne olmasının gerektiği ve bu alanda bilimin ne denli belirleyici olacağı idi. Rejimin temel vecizelerinden birisi olan "hayatta en hakikî mürşid ilimdir, fendir" ifadesi pozitivist felsefeden ziyade bilimci (scientist) bir tezi dile getirmiştir [265].

Abdullah Cevdet Bey Büchner'den etkilenmiş, onun fikirlerini toplumda yaymaya çalışmıştır. Baha Tevfik Bey, Haeckel Monizm'ini geleceğin dini olarak sunmuştur. Ömer

Seyfettin ise vülger materyalist fikirleri Türk milliyetçiliği ile sentezleyerek hikayelerini oluşturmuştur [265].

Vülger materyalizm milletvekili olarak önemli görevlerde bulunan Celal Nuri Bey tarafından da desteklenmiştir. Atatürk Büchner'in ilk Türkçe çevirilerini yapan Abdullah Cevdet Bey'i 1925 sonrasında milletvekili yapmayı düşünmüş, onun ictihad dergisindeki yazılarını övmüş, fakat muhafazakar çevrelerin baskısı sonucu bu fikirden vazgeçmiştir [265].

Balkan Savaşı kayıplarının yol açtığı şiddetli milliyetçi tepkiler; ve 1. Dünya Savaşı'na girmek, İttihat ve Terakki'nin benimsediği Türkçülüğün, resmi ideoloji olarak savunulan Osmanlıcılık'tan daha etkili olması sonucunu doğurmuştur. 1914 sonrasında Rusya'nın dağılacağı yönünde beslenen ümitler, daha önce kültürel boyutta tartışılan Pantürkizm ve Turancılık fikirlerinin siyasal boyutta tartışılmasına neden olmuştur [271].

1922 ve sonrasında Türkçülük ivme kazanmıştır, bu düşünce Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ideolojik temellerinden birini oluşturur ve özellikle Türk Tarih Tezi'nin gelişimi sonrasında yeni bir şekle bürünmüştür. Türk milliyetçiliğine dönüşen ideoloji İslamiyet'i Türk ırkının gelişmesinin engellerinden birisi olarak öne sürmüştür. Bu dönemin tezleri Türk dergisinin erken dönem yayınlarıyla büyük ölçüde benzerdir [271].

Türk Devrimi ve Atatürk'ün ideolojisi 20 yy. başı bilimsel gelişmelerine ve materyalizme dayalı bilimsel bir realizmdir. 1923 Türk Devrimi'ni 18 yy. Fransız materyalizmi etkilemiş bugün de etkilerini sürdürmektedir. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi entelektüelleri en çok pozitivistlikten etkilenmişlerdir [272].

Cumhuriyet'in kurucuları; Ziya Gökalp ve Durkheim'dan etkilenmişlerdir. Örgütlenmiş dinin yerini milliyetçilikle kutsallaştırılacak "vatandaşlık ahlakı"nın dolduracağı düşüncesini taşımışlardır. Buna dayanarak lise ders kitaplarında "hikaye ve hurafe"lere dayanan dinin, bilimin ilerlemesi öncesinde inanan korku ve zayıflıklarından kaynaklandığı anlatılmış, bunların aklın, bilimin yeni buluşlarıyla aydınlanmasından sonra ortadan kalkacağı, her türlü ilerleme huzur ve emniyetin kaynağının toplum olduğu vurgulanmıştır [273].

Guyau'nun bilimsel ve felsefi dindarlık düşüncesinin izleri Teşkilat-ı Mahsusa üyesi, 1932-43 yılları arası Samsun milletvekili Ruşeni Eşref Barkın'ın Atatürk'e sunduğu "Din Yok Milliyet Var: Benim Dinim, Benim Türklüğümdür" başlıklı çalışmasında görülebilir. Burada milliyetçilikle kutsallaştırılan vatandaşlık ahlakının din boşluğunu dolduracağı tezi savunulmuştur. Erken Cumhuriyet fikri çalışmalarında geleceğin toplumlarında dinlerin olmayacağı varsayılmıştır. Bunun etkileri günümüzde de görülebilir [273].

Bu bağlamda, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde; bütün bireylerde, Türk milliyetçiliği ile bilimsel düşüncenin ön plana çıktığı; yükselme, çağdaşlaşma arzusu ile toplumun bir ivme kazandığı ve Atatürk devrimlerinin her alanda uygulandığını söylemek mümkündür.

3.2 Cemiyetler

Osmanlı Dönemi'nde 1908 II. Meşrutiyet sonrası "hürriyet" ortamında Türkçü Cemiyetler kurulmuştur. 1912 yılında kurulan Türk Ocağı'nın da amacı diğer ocaklar gibi Türklerin geçmişte ortaya koyduğu eserleri incelemektir ve bu amacı en iyi eyleme dönüştüren kuruluş olmuştur. Cemiyet üyeleri Mimar Kemaleddin, Celal Esad, Halil Edhem ve Hamdullah Suphi Beylerin "mimarlık tarihi" konulu konferansları Türk Yurdu isimli dergide yayınlanmıştır [275].

Türk Ocağı'nda, 1913-18 yılları arasında Sanayi-i Nefise Tarihi, Osmanlı Mimari Tarihi ve İslam Sanayi-i Nefisesi tarihi dersleri verilmiştir. Cemiyette 1926'da yayımlanan bir talimatname ile İstanbul koleksiyonuna ek olarak şubelerinden bölgelerindeki askeri, dini, mülki mimarlığa ait binaların fotoğraflar ile belgelenmesi, türlerine göre sınıflandırılarak konuşma ve derslerde kullanılmak üzere kütüphanelerde korunmaları istenmiştir [274, 275].

Türk Ocağı'nın 1926 yılı mesai raporlarına göre, tarihi binalara ait kitabelerin tespit edilmesi fotoğraflanması öngörülmüştür. İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya'ya ücretsiz inceleme gezileri düzenlenerek büyük grupların mimari ürünleri yerinde görmeleri ve bu konuda bilgilenmeleri için çaba gösterilmiştir [275].

Cemiyet üyelerinden Ferid Cansever Ocak faaliyetlerine ilişkin anılarında: “Duvarların diplerinden başlarımız öne eğilmiş, yalnız yürüdüğümüz yola bakarak geçen bizler, Hamdullah Bey’in bıkmadan usanmadan yaptığı telkinlerle başlarımızı yavaş yavaş yukarıya kaldırıyor ve bir Süleymaniye’nin, Sultan Ahmed’in, Bayezid’in mimari güzelliklerinin karşısında huşu ile, hürmetle eğiliyor ve aynı zamanda gururla benliğimizi buluyorduk” ifadelerine yer vermiştir [275].

Eski Eser Sevenler (antiquarian) Cemiyetleri geçmişin mimari ürünleri ve bunların korunmasıyla ilgilidir. Bu cemiyetlerden hakkında en çok bilgi olan 1911’de kurulmuş İstanbul Muhipleri Cemiyeti’dir. Kuruluş yönetmeliğinde iki görev alanı açıklanmıştır. Bunlar, şehrin tarihi anıtları, meşhur binaları, tabii güzellikleri ile eski şeklinin korunması ve bu konuda bir bilinç oluşturulmasıdır. Harap durumda olan cami, türbe, çeşme vb. yapıların durumları hakkında ilgili makam uyarılmış ve gerekli onarım sağlanmaya çalışılmıştır. Bilinç oluşturma yönünde ise konferanslar düzenlenmiş ve iki kitap yayınlanmıştır. Birinin konusu Bereketzade Çeşmesi diğeri Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı’dır [275].

Cemiyetlerde, diyalozitif, fotoğraf, çizim vb. derlemeler meydana getirilmiştir. Konferanslar ve dersler ile Hamdullah Subhi, Ahmed Refik ve Celal Esad gibi aydınların konuşmaları ve katkıları ile desteklenmiştir [275].

3.3 Eğitimdeki Yaklaşımlar

Osmanlı Dönemi’nde, İttihat ve Terakki fırkası, II. Meşrutiyet’ten sonra yönetimde etkin güç olmuş ve “anayasa”nın ilanında toplumun tüm ana kesimlerini bir arada tutmayı öngören “Osmanlılık” fikrinden uzaklaşmıştır. Osmanlı Ordusu’nun Balkan Savaşları’nda aldığı yenilgi, Rumeli’nin kaybedilmesi nedeniyle ulusalcı fikirler etkili olmuş “milli müdafaaya okulda başlanması” benzeri hedefler eğitimde öne çıkarılmıştır [264, 276, 277].

“Türklük” ve “Türkçülük” ideolojilerin ortaya çıkması ve gelişmesi sonucu genç öğrencilerin eğitiminde milli, vatansever öğeler baskın değerler olmuştur. Ahmed

Cevad, Ahmet Rıza, Abdullah Anı, Ömer Seyfettin¹, Şükrü Bey, Selim Sırrı Tarcan, Ethem Nejad, Tefik Fikret, Ziya Gökalp gibi entelektüel şahsiyetler, bu eğitime altyapı olacak içeriği hazırlamışlardır [264, 276, 277].

1920 yılında Osmanlı topraklarının işgal edilmesi ve bölünmesi sonrasında Ankara’da Meclis kurulmuş ve düşman işgaline karşı “milli mücadele” dönemi başlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nın mimarı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Atatürk eğitime önem vermiş ve “hükümetin en verimli ve en önemli ödevi” olarak milli eğitimi göstermiştir. Hükümet ulusuna, vatanına candan bağlı değerlere sahip bireyleri eğitim ile yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu süreçte, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik, devletçi, inkılâpçı vatandaşlar yetiştirmek için çalışılmıştır. Milli Bayramlar, “10 Kasım”, “Bayrak Töreni”, “İstiklal Marşı” ve “Öğrenci Andı” gibi bütünleştirici etkinlikler uygulamaya alınmıştır [264, 278].

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde ilköğretime büyük önem verilmiştir. Eğitimin bu aşaması devrimlerin ve laikliğin topluma benimsetilebileceği özellikle kırsal kesimin etkilenebileceği bir araç olarak görülmüştür [264, 280].

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarındaki eğitime ve birey yetiştirme anlayışına damgasını vuran Atatürk devrimleridir [264, 281].

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde milliyetçilik ideolojisi baskın olan bir fikirdir. Bu düşünce ile devlet olarak bütün bireyleri ulusal birlik içinde yüceltmek amaçlanmıştır. Bu dönemde her alanda ana ideoloji Atatürk ilkelerinden beslenmiştir. 1950 ve öncesinde yönetimde söz sahibi olan Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi’dir. Bu parti II. Dünya Savaşı sonrasına kadar muhalefetsiz olarak ülkeyi yönetmiştir. CHP’de milliyetçilik, halkçılıkla birleştirilerek soysal bir anlayış sergilemiştir [264, 282].

¹ Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde net olarak bu fikirler görülmüyordu. Vülgemateryalizm ile Türkçülük daha sonra Türk milliyetçiliğinin bir sentezi yapılmaya çalışılıyordu. Bunun ilk örnekleri 1903-07 yılları arasında Kahire’de yayınlanan Türk dergisinde görülmüştü. En uç noktası ise erken Cumhuriyet dönemi öğrenim müfredatında yer almasıdır [265].

Hasan Ali Yücel ve arkadaşları modern Türk kimliğinin Anadolu hümanizmine bağlı olduğunu düşünmüşler bu kimliğin Türk Rönesansı ile mümkün olduğunu savunmuşlar ve böylece milli tartışmalarda yer almışlardır. Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde (1938-46) resmi olarak bazı hümanist reform girişimlerinde bulunmuştur [262].

Birinci Maarif Şurası sonrasında Yücel, 1940 yılında Latince'nin öğretilmesi ile ilgili girişimlerde bulunmuştur. Tarih Tezi'nde "antikite" ile ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Yunan Kültürü'nün temeli sayılan "Miken" ve "Minos" uygarlıklarının Anadolu temelli olduğu savunulmuş, bunların kaynaklarının "Eti" ve "Protoeti" olduğu savıyla antik Yunan Türklükle ilişkilendirilmiştir [262].

Hasan Ali Yücel'den önce 1923'te Mustafa Şekip Tunç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Burhan Asaf Belge ve Nurullah Ataç gibi isimlerle devam ettirilen hümanist düşünceyi milliyetçi dilde baskın hale getirme isteği vardır. Yücel'in bakanlığı döneminde Yunan ve Latin dilleri liselerde okutulmuş, kurulan tercüme bürosunda batı klasikleri çevrilmiş, köy enstitüleri ile hümanist söylem Anadolu'ya yayılmaya çalışılmıştır [262].

1940'lı yıllarda Alman nasyonal sosyalizmi Türkiye'deki muhafazakâr milliyetçi kesimi etkilemiştir. Irkçı milli kimlik tanımlamaları ve milliyetçi hareketler baskısı sonrasında Yücel 1946'da görevinden ayrılmak zorunda kalmış ve bu olayın sonrasında Türkiye'deki hümanizma düşüncesi olumsuz etkilenmiştir [262].

Erken Cumhuriyet döneminde Kemalist ilkelerin biçimlendirdiği modernite projesinin başlıca rollerinden birini kadın kimliği üstlenir. Toplumsal dönüşümde önemli sorumluluklar yüklenen kadınlar için gerekli olan örgütlenme, kız okulları aracılığı ile sağlanır. Okulların çağdaş eğitim programları ve modern binaları bu dönemin yayınlarında sıklıkla ele alınır [283].

1923-50 arasında kadın kimliği modernlik kavramlarının yansıması olarak yeniden tanımlanmıştır. Kadının Cumhuriyet neslini yetiştirecek ana veya kamusal alanda çalışabilecek bir birey olabilmesi için gerekli örgütlenme kız okulları ile sağlanmıştır. Atatürk örnek olmak için yurt gezilerinde kendisine eşlik edebilen modern bir kadınla

evlenmiştir. Evlat edindiği kızlarının havacılık, tarih bilimi gibi erkeklerin egemen olduğu alanlarda yetişmelerini sağlamıştır [283].

3.4 Mimarlık Tarihi İlgisi ve Mimarlık

- Yazın

“Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Milliyetçilik ve Mimarlık Tarihi” isimli yazıda 1873’ta yazılan “Usul-i Mimari-i Osmani” isimli eserin milat kabul edilebileceği iddia edilmiştir. Daha sonra Celal Esad 1908’de “İstilahat-Mimariye” ve 1914’te “İstilahat-ı İlmiye” 1915’te “İstilahat-ı Mühimme” 1921’de “Türkçe’den Fransızca’ya Fransızca’dan Türkçe’ye Sanat Kamusu” başlıklı eserler vermiştir. Ahmed Refik’in “Tarih-i Umumi” adlı eseri mevcuttur. Hamdullah Subhi Tanrıöver sanat ve mimarlık tarihi konularında faaliyet göstermiştir. 1921 sonrasında Mübarek Galib Eldem’in mimarlık tarihi alanındaki belli başlı eseri Ankara’nın içerik ve eğilimleri ile ilgilidir [275, 304].

Celal Esad 1928’de “Mimari Tarihi Kurun-ı Kadime” adlı kitabını yayınlamıştır. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı üzerine yayınlanmış ilk eser Celal Esad Arseven’in 1931 yılındaki “Yeni Mimari” isimli çalışmasıdır. Kitapta dönemin mimarlığından örnekler verilmiş Cumhuriyet sonrası Türk mimarisine en doğru yolu göstermek için ülkedeki mimarlıkla ilgili çevreler mimarlık ilkelerini anlatmak hedeflenmiştir. Le Corbusier’in beş temel ilkesi 1934’te belediye mimarı Samih Saim tarafından “Mimar” dergisinde tanıtılmıştır. Celal Esad Arseven, “Cumhuriyet Sanat Üslubu” adlı makalesinde üslup değişimini düşünce, tarih ve toplum bağlamında açıklamıştır [275, 287, 304].

Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu Zeki Sayar, mimar Vedat Tek ve Guilio Mongeri’nin öğrencisi olmuştur. Sayar 1935 tarihli makalesinde Cumhuriyet Dönemi şehircilik faaliyetlerini eleştirmiş, 1933 senesinde, Fransızlar’ın 1905 senesinde kabul ettikleri kanun ile ana hatları benzer olan 2290 Numaralı “Yapı ve Yollar Kanunu”nun içeriğinden bahsetmiştir. Bu kanunun şehir planlarına değinen bölümünde birçok detaya kadar girilmesine rağmen, müstakbel planların nasıl, hangi ölçekte ve istekler içerisinde oluşturulacağı hakkında detay verilmemesi konusunu eleştirmiş, bu planların

herhangi bir kasabanın planını üzerine alan kimsenin dileğine bırakıldığı belirtilmiştir [297].

1943 yılında Celal Esad Arseven “Sanat Ansiklopedisini” yayınlamıştır [275, 304].

1944’te “Teknik Üniversite” Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Bu okulda 1955’e kadar yabancı mimarlar görev almıştır. 1948’de mimarlık, şehircilik ve yapı sektörü ile ilgili konuların ele alındığı birinci yapı kongresi Yıldız Teknik Üniversitesi’nde toplanmıştır [291, 294, 295, 300, 301].

- Mimarlık

Cumhuriyet İdeolojisi’nin kendi mekânını kurmak yönündeki tavrı, birkaç temel izlek üzerinden açıklanmaktadır. Cumhuriyet rejimiyle ülkeyi bir ulus-devlet mekânına dönüştürmek hedeflenmiştir. Kentleri modernitenin yeri haline getirmek için mekânsal düzenleme stratejilerine önem verilmiş ve bu konuda üç temel strateji izlenmiştir. Bunlardan birincisi, ulusalcı bir çağdaşlaşma örneğinin kozmopolitleşmiş İstanbul’da gerçekleşemeyeceği düşünüldüğünden, bu ideali yaratmak için Ankara’nın başkent ilan edilmesidir. İkinci strateji, kentlerin Ankara merkezli bir demiryolu şebekesiyle bağlanmasıdır. Üçüncüsü ise, devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında öngörülen fabrika yerlerinin demiryolu güzergahındaki küçük Anadolu kentleri olarak seçilmesidir [283, 284].

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kamusal mekânı yeniden yapılandırmak yönünde bir strateji izlenmiştir. Kent meydanları, parklar, halkevleri, sanayi binaları, halkın Cumhuriyet İdeolojisini benimseyebileceği ve yeni hayat tarzını öğrenebileceği eğitim mekânları olarak öngörülmüştür [285].

Sosyo-ekonomik yapı geliştirilmeye, sınıflar arasındaki eğitim farkı azaltılmaya ve merkez taşra arasındaki hiyerarşi yaşamsal anlamda çözülmeye çalışılmıştır [283].

Mimarlık, ülke kapsamında bütünleşmeyi sağlamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Selçuklu-Osmanlı anıtsal mimarisine dayanan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı ile kamu yapılarında başkentte ve Anadolu kentlerinde ortak bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır [283].

“1. Ulusal Mimari Üslubu” 1908-27 yılları arasında etkin olmuştur, Bu akımın önde gelenleri Vedat Bey ve Kemalettin Bey II. Meşrutiyet sonrası başlattıkları mimarlık anlayışını Cumhuriyet Dönemi’nde de sürdürmüşlerdir [287].

Milli mimari akımın temel amacı, eski kaynaklara dönerek, eski kaynakları canlandırarak dünya mimarlığına ayak uydurmak ve Türk mimarlık biçimlerini çağdaş mimarlık fonksiyonlarına uyarlamak dolayısıyla Türk ulus kimliğini mimariye yansıtmak olarak tanımlanmıştır. İlk kez yeni Osmanlılar hareketi ile Osmanlı aydın kesiminin gündemine gelen kültürel aidiyet ve kimlik sorunu bugün de geçerliliğini koruyan Türk mimarlığının temel sorunlarından [268, 288, 289].

1927 sonundan itibaren mimaride; yabancı mimarların Türkiye’ye getirdiği “uluslararası üslup” veya “modern mimari” anlayışı ülkede görülür. Bu dönemde “1. Ulusal Akımın” temsilcisi Guilo Mongeri ve Vedat Bey, Sanayi-i Nefise’den ayrılmışlardır. Maarif Vekaleti’nde kurulan mimari büronun başına İsviçreli Mimar Ernest Arnold Egli getirilmiştir [287].

Türkiye, Batı’nın 1930 öncesi modernizmin avangard dönemini ve Bauhaus öncesini yaşamamıştır. Modern mimarlık Türkiye’ye tepeden inme bir şekilde, ulus devletin kültür politikası kapsamında, bürokrat ve profesyonel elit kesimin belirlediği resmi bir modernleşme programı olarak benimsenmiştir. Modern mimarlık öz ilkelerinde değil tasarım ilkelerinde kabul görmüştür ve iki boyutlu plan düzeyinde ele alınmıştır [268, 290].

1930’lu yıllarda Sedat Hakkı Eldem geçmişle ve gelenekle bağını yitirmeden modernleşme fikrini savunmuştur. Bu dönemde; 4 vali konağı, 45 öğretim kuruluşu, 3 spor tesisi, 16 hastane, 14 hükümet konağı, 5 halkevi, tutuklu evleri, tarımsal işletmelerin inşa edildiği ve Birinci Beş Yıllık Plan kapsamında, dokuma, maden, selüloz, kimya, maden, seramik gibi dallarda 20 kadar fabrika yapılmasının öngörüldüğü bildirilmiştir [286, 297].

1930’lu yıllarda arası modernist anlayış eleştirilmiş ve bu eleştirel yaklaşım ikinci ulusal mimarlık düşüncesinin ortaya çıkışına neden olan faktörler arasında yer almıştır 1940 sonuna kadar II. Ulusal Mimarlık Anlayışı sürmüştür [291, 292, 293].

Cumhuriyet Mimarlığı 1950’li yıllara kadar devletin resmi siyasetinin ve hakim fikirlerin ifadesi olarak biçimlenmiştir. Bayındırlık Bakanlığı’nın düzenlediği yarışmalarda bu alandaki fikirler ödüllendirilmiştir [291, 293, 295, 296, 298].

II. Dünya Savaşı sonrası politik ortamın değişmesi ve Emin Onat, Sedat Hakkı Eldem gibi hocaların üslup değişikliklerinden dolayı Alman ve İtalyan temelli mimari anlayış, yerini serbest ve uluslararası bir üsluba bırakmıştır [291, 294, 299].

- Mimarlar

Erken Cumhuriyet Dönemi’ndeki mimarlardan biri de İzzet Baysal’dır. 1931-43 yılları arasında mimarlık yapmıştır, bugün ayakta olmayan eserleri ulusal mimari akımının Ankara dışındaki örneklerindendir [287].

1930-40 yılları arasının modernist mimarlarından biri Seyfi Arkan’dır. Arkan milli akımın temsilcileri Mimar Kemalettin ve Vedat Tek’in atölyesinden yetişmiştir. Yurtdışına çıkmış, 1932’de yurda döndükten sonra M. Kemal Atatürk’ün Çankaya Köşkü inşasından memnun kalması ve başka projelerde görev vermesiyle, “Atatürk’ün Mimarı” olarak anılmıştır. Arkitekt dergilerinde kendisiyle ilgili bilgiler vardır. Onun mimarlığı uzlaşmacı ve yumuşatılmış bir modernizm olarak tanımlanmıştır[268].

Erken Cumhuriyet Dönemi mimarları Sanayi’i Nefise’de eğitim almışlar, başarılı olanlar devlet bursu ile Avrupa Ülkeleri’ne gönderilmiştir. Çoğunlukla Almanya ve Fransa’nın tercih edildiği yıllarda Semih Rüstem Macaristan’ı seçmiştir. Eserlerinde; Türkiye’de kübik olarak adlandırılan modernist biçimler, geleneksel Osmanlı Mimarisi ve Macaristan Ulusal Mimarisi’nin izleri görülür. 1934’te Ankara İmar Müdürlüğü’ne atanmıştır [303].

3.5 Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma Anlayışı

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e; merkezi İstanbul Müzeleri olan Müze-i Hümayun, 1906 tarihli “Asar-ı Atika Nizamnamesi” ve vakıf kökenli yapıların bakım ve onarımından sorumlu “Evkaf-ı Hümayun Nezareti” miras kalmıştır [305].

Kurtuluş Savaşı’ndan hemen sonra Atatürk’ün emri ile Maarif Vekili İsmail Safa tarafından “Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat” başlığı ile 5 Kasım 1922’de

valiliklere bir genelge gönderilmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra, “Halifeliğin Kaldırılması Yasası”na göre saraylar, kasırlar ve bunlarla ilgili taşınmaz ve değer içeren taşınır eserler Büyük Millet Meclisi’ne, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile tüm medrese ve medrese arsaları Maarif Vekaleti’ne, mektepler Özel İdare’lere devredilmiş, tekke, zaviye ve türbeler kapatılmıştır. Belediyelere anıt sayılan sebil, çeşme, şadırvanlar, kale ve kulelerin yıkıntı arsaları gelirleriyle birlikte verilmiştir. Ana yollar üzerindeki eski köprülerin bakım ve onarım yetkisi Nafia Vekâleti’ne [305].

Atatürk 19 Şubat 1931’de Konya’daki gezisi sırasında Başvekil İsmet İnönü’ye gönderdiği telgraftan sonra bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun Bakanlar Kurulu’na sunduğu raporda; koruma işinin tek merkezden yönetilmesi, anıtların tescil edilmesi, parasal kaynağın bulunması, koruma olgusunun insanlara anlatılması önerileri yer almıştır. Aynı yıl, Maarif Vekaleti, İl Müdürlüklerinden taşınmaz eski eserler için envanter fişi doldurmalarını istemiş; böylece 1933’te 3.500 anıtın fişi hazırlanmıştır. Maarif Vekaleti, 250’den fazla anıtsal yapıyı içeren “Acilen Tamiri İktiza Eden Tarihi Binalar Listesi” yayınlamıştır [305].

1935’te Başvekil İsmet imzasıyla, tüm bakanlık ve illere gönderilen bir genelge ile hükümetin tarihi eserlerin korunması için parasal özveride bulunduğu buna karşın “bazı memurların çok kıymetli milli eserlerimizi yıkmakta ve yıktırmakta olduğu”nun görüldüğü belirtilmiştir. Bu yazıda bir eserin değerinin ve koruma gerekliliğinin ancak uzmanlarca saptanabileceği vurgulanmış, o tarihten itibaren Maarif Vekaletinin onayı olmadan hiçbir eserin yıktırılmaması istenmiştir [305].

1936’da 2762 sayılı “Vakıflar Kanunu” çıkarılmış, tüm vakıfların denetimi ve yönetimi “Vakıflar Umum Müdürlüğü”ne bırakılmıştır. 18 Temmuz 1944’te 4624 sayılı yasa ile “Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü” birimi kurulmuştur [305].

Vakıf kökenli kültür varlıklarına yeni işlevler verilmesine ilişkin programlar 1940’lı yıllarda artarak sürmüştür. 29 Ağustos 1945 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla bazı yapılar müze ve müze deposu olarak kullanılmak ve bakım, onarım giderleri devlet bütçesinden ödenmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı’nın kullanımına verilmiştir [305].

1920-50 yılları arası için yapılabilecek bazı saptamalar şunlardır:

- Koruma, konuyu benimsemiş ve inanmış bir kamuoyuna dayanmayan bir “üst yapı kurumu”dur.
- Konunun yerel yöneticilere ve geniş halk kitlelerine aktarılması konusunda yeterli programların oluşturulduğu söylenemez [305].

BÖLÜM 4

SELİMİYE CAMİİ

Mimar Sinan'ın dinsel mimari alanında yaptığı en önemli eserlerden biri olan Selimiye Camii, Osmanlı İmparatorluğu'nun 2. Başkenti olan Edirne'de 16. yy.'ın 2. Yarısında inşa edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminin olanaklarını, çağının sınırlı malzemesini ve teknolojisini, kendi ustalığı ile birleştiren Mimar Sinan, Selimiye Camii inşası ile büyük bir yapım organizasyonu da gerçekleştirmiştir [319].

Mülkiyeti Sultan Selim Vakfı'nda olan Cami'nin yapıldığı Sarıbayır veya Kavak Meydanı, düzlük bir alana kurulmuş olan Edirne'nin oldukça yüksek bir tepesi üzerindedir. Bu alanda, Edirne'nin fethinden hemen sonra 14. yy.'da yapılmış olan ilk Edirne Sarayı'nın bulunduğu bilinmektedir [160].

Yaklaşık 100 yıl kadar Osmanlı başkenti olan Edirne, 18. yy.'da Avrupa'nın en önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde ise Edirne; anıtsal yapıları ve sivil mimarlık ürünleriyle yaşayan bir müze kenttir.

4.1 Edirne'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Edirne; Marmara Bölgesi'nin Trakya kısmında, İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden gelen ve Aysa ile Avrupa'yı bağlayan geçiş yolları üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca, sınırları içindeki Meriç Nehri ile Ege Denizi'ne ulaşılır.

Trakya Bölgesi'nde yapılan arkeolojik kazı sonuçlarına göre Edirne günümüzden 5-6 bin yıl önce bir Trak kavimi olan Odris'ler tarafından kurulmuş bir yerleşimdir. Odrisler'den sonra bölgeye sırasıyla, Akalar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar hakim olmuştur. Bölgede Roma döneminde, ms. 2. yy. yüzyılda imparator Hadrianus zamanında Hadrianapolis/Adrianapolis olarak adlandırılan ızgara planlı bir kent kurulmuş, kentin adı Osmanlılar döneminde Edrinus/Edrune/Edrinabolü/Edrine ve Edirne olarak değişmiştir [160].

Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethi 1363 yılında gerçekleşmiş ve kent 1453 yılında İstanbul'un alınmasına kadar başkent olarak kalmıştır. Edirne'nin başkent olduğu dönemde kente; Esli Cami, Üç şerefeli Cami, Muradiye Camii, Yıldırım İmareti ve Camii gibi yapılar inşa edilmiştir. Ancak kentin gelişimi devam etmiş, 16. yy.'da Edirne; imparatorluğun sınırlarının genişlemesi nedeni ile bir sınır şehri olmaktan çıkarak, padişahların dinlenme ve avlanma alanı haline gelmiştir. Kentin en önemli camii olan Selimiye Camii de Sultan II. Selim tarafından bu dönemde yaptırılmıştır.

18. yy.'da Edirne'de "Edirne Vakası" olarak bilinen 1703 yılı isyanından sonra padişahlar Edirne'ye gelmemeye başlamış, ayrıca 1745 yangını ile 1751 depremi kentte büyük bir tahribata yol açmıştır. 1825-1829 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle kent Ruslar'ın eline geçmiştir. İşgal sırasında ve Edirne Antlaşması sonrasında kenti boşaltırken ve 1878 yılındaki 2. Rus işgalinde Ruslar şehirde tahribat yapmışlar ve Yeni Saray'ı yok etmişlerdir.

Balkan Savaşları'nda (1912-1914) ve 1. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) ve Kurtuluş savaşı sırasında işgallerin sürdüğü Edirne, 25 Kasım 1922 tarihinde işgalden kurtulmuştur. Edirne Cumhuriyet Dönemi'nde bir sınır şehri olarak varlığını sürdürmüştür.

4.2 Selimiye Camisi'nin Banisi Sultan II. Selim ve Dönemi

II. Selim, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarındandır. 1524 yılında doğmuş, 44 yaşında Osmanlı hükümdarı olmuştur [120, 121, 122, 123].

II. Selim'in döneminde Kıbrıs alınmış, İnebahtı'da donanma yenilgiye uğramıştır. Bu dönemde Süveyş, Don, Marmara ve Karadeniz'de kanal açma¹ girişimleri vardır. II. Selim 1573'te Ayasofya²'ya iki büyük minare yaptırmış ve caminin çevresine sedler inşa ettirmiştir [120, 123].

Selimiye Camii'nin inşasına³ 1568 (H. 976) yılında⁴ başlanmıştır, 1574'te inşaat tamamlanmıştır (H. 982). Mimar Sinan'dan yapının tamamlandığı bilgisini alan Sultan II. Selim, Edirne Kadısı'na yazdığı buyrukta "26 Kasım 1574 tarihinde Cuma Namazı'yla birlikte caminin ibadete açılmasını" emretmiştir. Ancak II. Selim rahatsızlanmış, caminin bitmiş halini göremeden, camide namaz kılamadan 7 Aralık 1574'te vefat⁵ etmiştir. Bunun üzerine eserin açılışı; ertelenmiş, Sultan II. Selim'in vefatından birkaç ay sonra 14 Mart 1575'te yapılmıştır [105, 107, 124-128].

¹ İznik Gölü ve Sakarya Nehri vasıtasıyla, Marmara ile Karadeniz'in birleştirilmesi işi bu tarihten daha evvel yani Kanuni Sultan Süleyman zamanında ele alınmış ve o tarafa uzman bir heyet gönderilmiştir. İznik ve Sapanca Gölleri'yle Sakarya Nehri'nin birleştirilmesi suretiyle açılacak kanaldan, birinci derecede, gemiler vasıtasıyla donanmaya lazım olan kerestenin ve İstanbul Odunu'nun nakli düşünülmüştür. Bu iş için Mimar Sinan ile Girez Nikola adında bir Rum kalfası gitmiş, bunlar Sapanca Gölü'nden, İzmit Körfezi'ne kadar olan mesafeden yirmi bin zira'ını tesviye etmişlerse de muharebeler sebebiyle işlerini tamamlayamadan dönmüşlerdir [120, 123]

² Ayasofya'nın bu dönemde Selimiye olarak anıldığını iddia edilmiştir [38].

³ II. Selim Kıbrıs'ı fethederse büyük bir mabed yaptırmayı vaat etmiştir. Kıbrıs alınınca, İstanbul, Kadıköy Fenerbahçe'de inşaata başlamak istemiştir. Rüyasında Hz. Muhammed'i (SAV) görmüş, peygamber kendisine Magosa Kalesi'nden alınan parayı vezir Lala Mustafa Paşa'dan alıp, Edirne Sarıbayır Kavak Meydanı'nda inşa etmesini istemiştir, aynı gün aynı rüyayı Lala Mustafa Paşa da görmüştür. Bunun sonucunda Sinan'dan dünya durdukça dimdik ayakta duran bir cami inşa etmesini görenin hayret edeceği bir bina yapmasını, buna benzer bir mabed olmamasını istemiştir. Daha sonra binanın temel atma merasimi yapılmıştır, Padişah gelmiş, Kur'an okunmuş, salevatlar getirilmiş, 3000 adet kurban kesilmiştir. [105, 107, 124-128].

⁴ Kaynakta, Hicri 976 yılı 1569 olarak çevrilmiştir. Bu eserde yapının inşaatına başlanması için gerekli hazırlıkların bu temel atma tarihinden iki üç yıl öncesinde başladığı ifade edilir. 4 Haziran 1568'de cami için gerekli malzemenin bir araya getirilmesinin eksiksiz olarak sağlanması emri ile ilgili bir belge vardır. Bu belgenin içeriği: "Edirne Kadısı'na emir... Bir müddet önce, Edirne'de tarafımdan yepyeni olarak bina ettirilen cami-i şerif Tanrı'nın (Burada "Tanrı" kelimesi kullanılmamıştır) lutfu ile bu yıl tamamlanmış olduğundan Şaban Ayı'nın on ikinci Cuma günü ilk namazın kılınmasını emrediyorum..."dur [125].

⁵ Kaynakta, II. Selim'in haremdeki hamamda yıkanırken ayağının mermere takılıp yanı üzerine düştüğü, hekimbaşı Garsüddin'in bütün çabalarına rağmen şanssızlığın padişahın yakasını bırakmadığı ve hummaya yakalandığı ve yatağa düştüğü anlatılır. Selimiye Camii'nin açılışının 12 Şaban 982'de (27 Kasım 1574) Cuma günü yapılacağını ifade eden 16 Recep 982 (1 Kasım 1574) tarihli Divan-ı Hümayu Kararı Edirne Kadısına ulaştığında padişah hasta yatağındadır. Bu kaynağa göre vefat tarihi 28 Şaban 982, 13 Aralık 1574'tür, açılış tarihi 27 Kasım 1574 olarak belirtilmiştir [125].

4.3 Selimiye Camisi Mimarı; Mimar Sinan ve Eserleri

Sinan Dönemi hem Osmanlı Mimarisi hem de dünya mimarisi için önemlidir. Mimar Sinan baş mimar olduğunda ve olmadan önce mesleğinde yetişirken devlet, Balkan İmparatorluğu da olma yolunda ilerleyen bir Ortadoğu İmparatorluğu'dur. Bu dönemde; Osmanlı mimarı, kamusal anıtları ve tesisleri tasarlamakla yükümlü olan asker ocağında yetişen bir yöneticidir [129].

Mimar Sinan, 28 Mayıs 1490 tarihinde bugünkü Kayseri'nin Gesi Kasabası'ndaki Ağırnas Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Tam adı Sinan bin Abdülmennan'dır [37, 130-132].

Sinan'ın hayatını üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, doğduğu 1490 yılından, İstanbul'a geldiği 1512 tarihine kadar vatanı Kayseri'de geçen süredir. Bu dönemdeki hayatı hakkında belge yoktur, inşaat işleri ile uğraştığı ve başarılar elde ettiği söylenmektedir. İstanbul'a geldikten sonra mimarlığa başlaması ve başarılı olması bu nedenden dolayıdır [110].

İkinci dönem, orduya girdiği 1515 yılı ile hassa mimarlığına tayin olduğu 1523 yılı arasındaki süreçtir. Mimar Sinan, Ağırnas'tan devşirme olarak "Yeniçeri Ocağı'na" alınmış, İstanbul'da bir süre eğitim görerek taşra hizmetinde yer almıştır. Acemioğlanlık dönemi 1512 ile 1521 arasındadır. Sinan bu dönemde, İran, Mısır, Irak, Suriye, Avusturya, Romanya, Macaristan Ovaları'nı ve Barbaros'un donanması ile Akdeniz'i dolaşmıştır. 1523'te Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Camisi'ni inşa eden Sinan, Osmanlı Ordusunda asker, sivil hayatta mimardır [110, 133, 134].

Üçüncü dönem, Sinan'ın Mimar-ı Hassalık devridir; zamanımızın Bayındırlık Bakanlığı'na (Nafia Nezareti'ne) karşılık olan bu görevde 1588 yılına, yani vefatına kadar çalışmıştır. Sinan en büyük eserlerini bu dönemde vermiştir. Sinan 1538 yılında Korfu, Pulya ve Boğdan 1538 seferlerinden döndükten sonra kendisine mimarbaşılık görevi verilmiştir. Boğdan seferinde Prut nehri üzerine bir köprü inşa etmesi bu görevi almasını sağlamıştır [110, 135, 136].

Sinan'ın katıldığı askeri seferler, bir yandan onun yeniçeri ocağında ilerlemesini sağlarken, diğer yandan geleceğin mimarına çağının önemli kentlerini görme ve tanıma olanağı vermiştir. Yaşamının son aşamasında hassa başmimarlığına atanması tesadüf

değildir. Sinan acemioğlanlık döneminden başlayarak kendini yapı sanatına hazırlamıştır. Acemi ocağında edindiği “dülgerlik sanatı”, giderek yapı ustalığına dönüşmüş, inşaat işlerinde çalışırken mimarlığı ustalardan görerek öğrenmiş, katıldığı seferlerde köprü, kale gibi askeri amaçlı tesislerin yapımında ve ele geçirilen kentlerdeki en önemli anıtların onarımında çalışarak, bilgi ve deneyimini arttırmıştır [134, 137].

Mimar Sinan, otobiyografisiyle ilgili detayları kendi ağzından¹ Sai Çelebi’ye yazdırdığı Tezkiret’ül Bünyan’da anlatmıştır. Sultan Selim zamanında devşirildiğini, acemi oğlanı olarak dülgerliğe kendi isteği ile girdiğini, en büyük isteğinin çeşitli ülkeler görerek bilgi ve görgüsünü arttırmak olduğu söylemiştir. İstanbul’a döndüğünde Yeniçeri Ocağı’na kabul edildiğini ifade etmiştir.

Mimar Sinan, yaşadığı süre ve başmimar olduğu dönem içerisinde, birçok cami, mescit, kervansaray, hamam, türbe, köprü, su kemeri, imaret, medrese, darüşşifa ve saray yapmıştır². Bu eserlere, Tezkiret’ül Bünyan, Tezkiret’ül Ebniye, ve Tuhfet’ül Mimarın’de³ yer verilmiştir [136, 139, 140, 318].

Sinan’ın camileri kare, altıgen ve sekizgen ayaklı baldeken sistemlerinden oluşan kubbeli mekanların tipolojisi ile sınıflandırılmıştır⁴. Sinan kendi dönemine kadar denenmiş biçimler ve teknikleri yaklaşık olarak aynı şekilde uygulanmış fakat mekan kavramını daha etkili hale getirilmiştir. Örneğin, dört, altı ve sekiz desteğe oturan

¹ “Ben, Tanrı’nın bu değersiz kulu, Sultan Selim Han’ın gül bahçesini andıran saltanat yıllarında devşirildim. Kayseri Sancağı’ndan erkek çocuğu devşirilmesi o devirde olmuştur. Acemioğlanların kurallara uygun yollarını izleyerek, dülgerliğe kendi isteğimle girdim. Ustalarımın yanında yılmadan sürekli çalışıp, mesleğimde ilerlemeyi amaçladım. Yükselmek ve kendimi göstermek için fırsat gözledim. Bu sıradaki en büyük isteğim ülkeler gezip görgümü arttırmaktı. Bir süre sonra padişahın (Yavuz Sultan Selim) hizmetinde Arap ve Acem ülkelerini baştan başa gezmek imkanı buldum. Bu sırada gördüğüm her binadan, her harabeden bilgi edinip yeniden İstanbul’a döndüm. Daha sonra dönemin önde gelenlerinin hizmetinde bulundum ve Yeniçeri olarak kapıya çıktım.”[136].

² Sinan’a atfedilen eserlerin birçoğunun Sinan’a değil onun başında olduğu Merkezi Hassa Mimarlık teşkilatına aittir. Bu kuruluşun binası veya lokali de Topkapı Sarayı’nda Bab-ı Hümayun’dan Orta kapıya giderken solda bugünkü Arkeoloji Müzesi’nin arkasındadır [139].

³ Tezkiret’ül Bünyan ve Tezkiret’ül Ebniye Şair Sai Çelebi tarafından yazılmıştır. Tuhfet’ül Mimarın’i Asari yazmış olabilir [140].

⁴ Bu sınıflandırmayı, Cornelius Gurlitt’in başlatmış, Albert-Louis Gabriel’in biraz daha geliştirmiş ve sonraki mimarlık tarihçileri kullanmıştır [32, 107, 141].

baldeken çatı daha önce, hem de oldukça büyük ölçülerde denenmiş olmasına rağmen, bu türler Sinan tarafından ele alınırken giderek yalınlaşmıştır. Bu anlamda, Sinan'ın inşaat anlayışına bir çeşit "çatı mimarisi" denilebilir. Bu mimaride duvarlar sadece mekanı sınırlamamaktadır. Taşıyıcı olmadıklarından sık sık delinebilirler ve böylece iç mekana ışık dağıtan pencereler bütün yüzeye yayılabilmektedir. [32, 107, 141].

Sinan'ın Osmanlı cami kütlesine eklediği en önemli unsurlardan biri de, ana girişe göre yan cephelerdeki revaklardır. Tek veya iki katlı narin sütunlarla desteklenmiş çıkıntılı ahşap örtülü yarı açık mekanlar, cepheyi hareketlendirmekte, yapılara sivil mimari çağrışımlar yüklemektedirler. Süleymaniye ve Selimiye'de görülen bu unsur daha sonra Sultan Ahmet ve Eminönü Yeni Cami'deki uygulamalarıyla devam etmiştir [32, 142].

Dört padişah dönemine tanıklık eden, ancak üç padişah döneminde mimari faaliyet yürüten Mimar Sinan, Sai Çelebi'nin kaleme aldığı eserde; İstanbul Şehzade Camii'nde kalfalığını, Süleymaniye'de ustalığını tamamladığını ve Edirne Selimiye camii için bütün bilgi birikimini, emeğini, çabasını harcadığını ifade etmiştir¹ [135].

4.4 Selimiye Camisi'nin Mimari Biçimlenmesi

Mescid secde edilen, namaz kılınan yer anlamına gelir. Cami cem olunan toplanılan, içinde Cuma namazı kılınan hutbe okunan yer² anlamındadır. Osmanlı Dönemi'nde sadece namaz kılmak ve toplu ibadet için bir mescid, cami yapmakla yetinilmemiş, o mabedin çevresini, çeşitli, çok yönlü bilim ve hayır kurumları, sosyal hizmet ve sağlık yapılarıyla donatılmıştır. Birçok ibadet mekânı, arasta, imaret, şifahane, medrese,

¹ Tarih-i Edirne isimli eserinin 125. Sayfasında şu bilgiler yer alır: "Edirnedeki Selimiye Camii'ni yapan iş bilir üstad Sinan bin Abdülmennan yüz yaşını geçmiş, halim selim bir ihtiyardı ve Edirne'de kaldığında misafir edildiği ev, mimaran mahallesinde dedem eski saray kethüdası Abdullah Ağa'nın konağıydı. Bir gece Selimiye Camii'nin çizimleri ile hesapları üzerine çalışırken üstad Sinan'ın dedeme anlattığına göre, dedesi Togan Yusuf Ağa marangoz ustasıydı ve kendisi de gençliğinde dedesinin atölyesinde çalışmıştı." [132].

² İslamiyetin doğuşu ve namazın farz ibadet olması ve bu ibadetin toplu olarak yapılmasının daha sevap olması üzerine ilk namazlar hane-i saadet adıyla anılan Hz. Muhammed'in (SAV) evinin suffa (sofa) denilen kısmında kılınmakta ve imam bizzat Hz. Peygamber olmaktaydı. Hz. Muhammed'in (SAV) Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra ilk mescid inşa edilmiştir [123, 143].

sıbyan mektebi ve hamama da ev sahipliği yapmıştır. Böylece bu mekânlar sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda bir külliye işlevi kazanmıştır [123, 143, 144].

Edirne kenti, Tunca adlı kolunun Meriç Nehri'ne birleştiği yerde kurulmuştur. Bu iki nehir kenti batı ile güneyden sınırlarken kuzeydeki sıradağlardan, kuzey-batı güney-doğu yönündeki oldukça uzun bir plato kente doğru uzanır. İşte bu yüksek plato Sinan'a Edirne'ye hakim olabilecek bir yapı yapma düşüncesi vermiş olabilir. Selimiye Külliyesi Edirne'ye hakim yüksek bir plato üzerinde kurulmuştur [132, 145, 146].

Yapının mülkiyeti Sultan Selim Vakfı'na¹ aittir. Selimiye Camii, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu II. Selim² tarafından, Mimar Sinan'a 1568-1574 tarihleri arasında³, Sarı Bayır Kavak Meydanı denilen yerde, Yıldırım Beyazıt'ın saray arsası üzerine yaptırılmıştır⁴, Külliye (Şekil 4.1, 5.1, 5.2) ile birlikte 22,202 m²'dir [105, 149-152].

Yapı, Osmanlı klasik üslubunun en yetkin örnekleri arasındadır. Cami ile iki medreseden oluşan külliye, 190x130 metre boyutlarında avlu içinde yer alır. Bahçenin güneybatısında yer alan Arasta ve Sıbyan Mektebi'ni III. Murad tamamlatmıştır [38, 131, 153-158].

¹ Osmanlı kentinin planına egemen olan öğelerin, yani cami, mescid, medrese imaret, çeşme, han, hamam ve kervansarayların yapım ve onarımı için vakıf kurumu gereklidir. İslami kültür çerçevesinde birçok hizmet bu yolla yerine getirilmiştir. Padişah ve hanedan üyeleri başta olmak üzere, yüksek yöneticiler taşınır taşınmaz mal varlıklarının bir bölümünü sürekli olarak işlevleri belli olan yapıların yapım ve gereksinimleri için vakfetmişlerdir. Hemen her kentte her çeşit kamunun yararlanabileceği yapı vakıftır ve bu yapılar bu yolla günümüze kadar varlıklarını koruyabilmişlerdir. Çoğu sancağın toplam gelirinin önemli bir bölümü vakıflara ayrılmıştır. Selimiye camii geneliyle, cephe ayrıntılarıyla, son cemaat yeri ve çevresinin organizasyonu, ahşap kapı ve kulp ayrıntılarıyla, iç dekorasyonu, müezzin mahfili, kubbe içiyle hünkar mahfili çinileri, fildişi kakmalı ahşap pencere kanadı, medresesi ve arastasıyla Türk vakıf eserleri arasında yer almıştır [150-152].

² Cami yapımının sonlarına yakın Sultan II. Selim, İstanbul Bayezid Camii'nde Edirneli Hacı Ahmedzade'nin hutbesini dinlemiştir. II. Selim, bu kişiyi hatip tayin etmiş ve Edirne'ye göndermiştir. Daha sonra Kuşakçızade Emir, Cihanzade Abdülkerim, Şehsuvarzade Nafii isimli şahıslar hitabet görevinde bulunmuştur [105, 149].

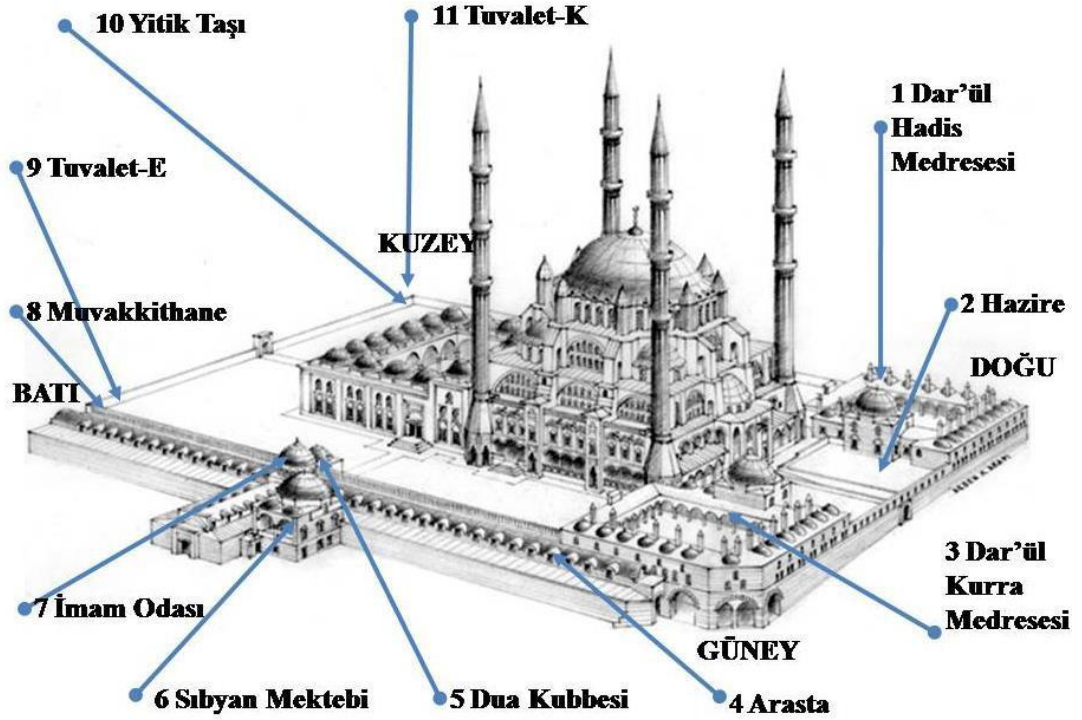
³ Cami yapımının başlangıç tarihi 21 Ağustos 1568, H 27 Safer 976, olarak verilmiştir. Başlangıç ve bitiş tarihleri; H 976, H 982 ve 1568, 1569-1574, 1575'tir [45].

⁴ Evliya Çelebi caminin Kıbrıs'tan getirilen 27.760 kese altın akçe ile yaptırıldığını söylemiştir [113].

Selimiye Camii İstanbul'dan Edirne'ye, kubbeleri ve minareleriyle şehrin sembolü olarak görülebilecek şekilde konumlandırılmıştır, şehrin farklı noktalarından ve Edirne Sarayı'ndan seyredilebilecek durumdadır [159, 160].

20. yy.'da Alman kent Plancısı ve Mimar Bruno'nun Selimiye için kentin tacı terimini kullanmıştır. Günümüzde doğudan şehre bakıldığında yeni konutlar vardır fakat batı tarafı manzarasında yapının kentin ufuk çizgisinde halen hakim olduğu görülür. Bu özellik Edirne için önemlidir ve planlama kanunları ile korunur. Kente farklı yönlerden yaklaşıldığında, Selimiye Camii'nin hakimiyeti ve bir simge olarak etkinliği görülebilir¹ [132, 145, 146].

4.4.1 Selimiye Külliyesi'ni Oluşturan Yapılar

Şekil 4. 1 Külliye'nin Perspektif Görünümü ve Ana Bölümleri, 2015, [155, 176].

1 Eserin 326. Sayfasında yanlış bir cümle vardır: "Selimiye'nin yapıldığı 1569-75 yıllarında Sinan'ın yanlış yapması olanaklı değildir." Eserin orijinalinde "Sinan could do no wrong" ifadesi vardır [146, 148].

1 Revaklı Avlu, 2 Müezzin Mahfili, 3 Hünkar Mahfili, 4 Kütüphane, 5 Dar'ül Hadis Medresesi¹, 6 Hazire, 7 Dar'ül Kurra², 8 Arasta, 9 Dua Kubbesi 10 Sıbyan Mektebi, 11 İmam Odası, 12 Muvakkithane, 13 Erkekler Tuvaleti, 14 Yitik³ Taşı, 15 Kadınlar Tuvaleti⁴ [155].

Selimiye Külliyesi (Şekil 4.1, 4.2, 5.1, 5.2); Yıldırım Bayezid Dönemi'nde yapılmış olan Eski Saray alanı üzerinde, Kavak Meydanı denilen yerde yapılmıştır. Kaleiçi yerleşiminin dışında, kent merkezinde yer alan külliye; Eski Cami, 3 Şerefeli Cami, Çarşı ve hanlar ile çevrelenmiştir. Sinan Külliye inşaatına başlamadan önce cami çevresini doldurmak için bir "Yemiş Kapanı"⁵ yapılmasını istemiştir (Şekil 4.3).

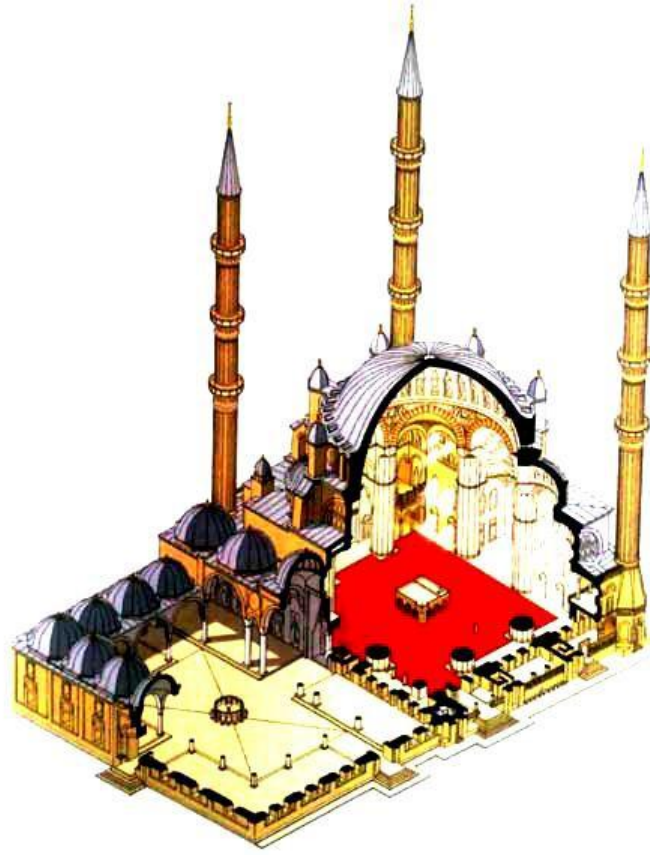
¹ "Sinan Ottoman Architecture and its Values Today" isimli eserde medreseler için "college" ve "graduate college" tanımları kullanılmıştır. Bu tanımlar doğru değildir, çünkü Dar'ül Hadis ve Dar'ül Kurra, iki ayrı seviyedeki okul değildir [177].

² Ayrıca bir Dar'üşşifadan söz edilmiştir [132].

³ Riyaz-ı Belde-i Edirne isimli çalışmaya göre, Dar'ül hadis'te Buhari'den hadislerin manası açıklanır, Dar'ül kurra'da tecvit ve kıraat öğretilirdi. Burada gösterilmeyen bir şifahaneden ve tabhaneden, vakıf için etraftaki dükkanlardan bahis vardır. Bunların hepsi bir arada bir şehir olmaya yeter. Cami içindeki kütüphane zikredilmiştir. Ayrıca Sultan III. Ahmed Han'ın Selim Adında bir şehzadeleri bu cami-i şerifin mihrabı önünde kendisine has türbesinde defnedilmiştir. Kabri başındaki 1130 tarihini veren beyitler şu şekildedir: Sulb-i pakinden vücuda geldi Sultan Ahmed'in, Bir güzel şehzade amma kıldı aheng-i naim, Dürriye dedi cinandan hurlar tarihini, ber-kenar-ı daye-i adn oldu şehzade Selim. Türbe, kare planlıdır, dört mermer sütun üzerinde baklavalı başlıklara oturan sivri kemerli açıklıklı, pandantiflerle geçişi sağlanan kubbeyle örtülüdür. Ortada yer alan şahideli kabir mermer lahitlidir. Osmanlı Mimarisi isimli eserde, bu türbe, sayfa 297'deki aksonometrik külliye çiziminde gösterilmemiştir ve türbenin yerinde bir ağaç çizimi vardır [44, 142, 178].

⁴ Kuzeydeki dış avlu duvarının doğu ucundaki köşede akantus başlıklı bir sütun yer alır. Bunun sağında bir çeşme izi mevcuttur. Caminin kible yönünde Dar'ül Hadis medresesi'nin doğusunda bulunan hazire duvarı üzerinde iki yanı çeşmeli bir hacet penceresi vardır [178].

⁵ Tarihi fotoğraflar Arasta'nın önünde park haline getirilmiş alanda iki katlı, geniş avlulu bir hanınbulundugunu göstermektedir. Yıkık kubbelerin görüldüğü alan, bugün arkeologlar tarafından araştırılmaktadır. Selimiye Camisi Meydanı'ndaki kazı çalışmalarında, tarihi Yemiş Kapanı Hanı'nın kalıntıları ortaya çıkartılmaktadır. Edirne Belediye Başkan Yardımcısı Ertuğrul Tanrikulu, yaptığı açıklamada, hanın ortaya çıkarılması için yapılan kazı çalışmalarının sonuç verdiğini belirtmiştir. Yaklaşık 450 yıllık han kalıntılarının yavaş yavaş gün yüzüne çıkarıldığını ifade etmiştir [38, 106, 117, 118, 142, 145, 159, 205].

Şekil 4. 2 Cami'nin Üç Boyutlu Kesitli Aksonometrik Çizimi, 2011, [137].

Şekil 4. 3 Yemiş Kapanı'nın Görüldüğü Bir Fotoğraf, 2012, [118].

Selimiye Külliyesi büyük bir külliye değildir. Edirne’de kentin her türlü sosyal gereksinimini karşılayan II. Bayazıd Külliyesi zaten mevcut olduğu için küçük tutulmuş olabilir. Külliye büyük bir dış avlu içersinde oluşturulmuştur. Külliye’nin merkezinde yer alan caminin şehrin her yerinden görülebilmesi için bu dış avlu yüksek bir platform olarak oluşturulmuş, bu nedenle avlunun alt kısmında kargir duvarlar ve tonoz örtülü bir yapı kurulmuştur. Bu alt yapı güneybatı yönüne yerleştirilen arastanın kargir beden duvarları ile de desteklenmiştir. Bir başka deyişle yaklaşık 5 m. yüksekliğindeki Arasta beden duvarları istinat duvarı olmuştur [320].

Külliye’de cami dışında, caminin doğu ve güney köşelerine yerleştirilmiş, Dar’ül Hadis ve Dar’ül Kurra Medreseleri, batı köşesinde muvakkithane binası yer almaktadır. Avlunun güney-batı yönünde daha önce de değinildiği gibi, Arasta, Sıbyan Mektebi ve Dua Kubbesi birbirine bitişik olarak konumlandırılmıştır. Bazı kaynaklarda Dua Kubbesi, Arasta ve Sıbyan Mektebi’nin Davud Ağa tarafından yapıldığı söylene de bu üç yapı Sinan’ın yapısı olabilecek niteliktedir [320].

Külliye’deki yapılar; Dar’ül Hadis Medresesi, Hazire, Dar’ül Kurra, Arasta, Dua Kubbesi, Sıbyan Mektebi, İmam Odası, Muvakkithane, Erkekler Tuvaleti, Yitik Taşı ve Kadınlar Tuvaleti’dir [155].

Selimiye Camii Sinan’ın¹ kavramsal gelişiminin tacı olarak tanımlanmıştır. Bina mimarın resmi deneyimlerini özetler niteliktedir. Selimiye, Osmanlı mimarisinin ve kubbeli yapı geleneğinin zirve noktasını simgeler. Yapıya bitişik olarak inşa edilen, dört minareden revaklı avlu tarafındakilerin şerefelerine ayrı yollardan çıkılır. Bu minareler² İslam âleminin en uzun ve en zarif minareleri olarak tanımlanmıştır. 18 kubbeli revaklı avlu ortasında şadırvan bulunur (Şekil 4.2, 5.4, 5.5, 5.6) [153, 155, 163-169].

¹ Sinan Ayasofya kilisesini özenle incelemiştir. Mevcut prensiplerin çerçevesinde sade bir yapı tasarlamıştır. Hassa Mimarlar Ocağı Baş Mimarı Sinan Divan-ı Hümayun’a bağlı olarak çalışmıştır. Bu nedenle yapımı öngörülen yapıların ilk önce resimleri çizilir ve Divan’ın onayı alınır. Önemli yapılarda ise süsleme dahi Divan’a sorulurdu. Örneğin Selimiye’nin yapımı son aşamada durdurulmuş, iç süslemenin nasıl olacağı Divan-ı Hümayun’a sorulmuştur. Buradan gelen cevap sonrasında duvarlar pencerelere kadar çini ile kaplanarak pencere üstlerine, yine çini ile Fatiha Suresi konmuş, zemin döşemesi de küfeki taşından yapılmıştır [170-175].

² Minarelerin, muhtemelen kâinatın dört köşesini temsil ettiği ifadesine kaynak gösterilmemiştir [146].

- Medreseler

Caminin kible tarafının iki yanında simetrik olarak, kare olanlı Dar'ül Hadis ve Dar'ül Kurra medreseleri¹ bulunur. Mimar Sinan külliye bütünlüğünün avlusundaki medreseleri, camiye gölgelememesi için kible cephesine yerleştirmiştir [149, 155, 202].

Dar'ül Hadis ve Dar'ül Kurra Medreselerinde Sinan, avlu boyutlarının seçimi ve onu çevreleyen kütlelerin boyutlandırılmasında, işlenişinde insan ölçeği ve görsel etki kurallarını gözetmiştir [117].

Caminin kible yönünde bulunan iki medreseden güney tarafındaki köşede yer alan dersane ve hücrelerden meydana gelmiş olan yapı Dar'ül Kurra'dır. Binada 1 dersane, 11 hücre ve hela vardır. Bir hücre bir hafız için ayrılmıştır [117, 145, 149].

- Hazine

Selimiye Camii'nin güneydoğusunda dışarıda set halinde iki bahçe² vardır. Caminin güneydoğusundaki bahçe üzerinde dört sütun üzerine bir kubbe olarak inşa edilmiş türbede Sultan III. Ahmed'in 1718'de Edirne'de vefat eden Selim isimli şehzadesi defnedilmiştir [109, 149].

- Arasta

Selimiye Camii ve Külliyesi'ne gelir sağlamak amacıyla yaptırılan kapalı Arasta³ (Şekil 4.4) cami avlusunun güneybatı duvarı önünde bir baştan öbürüne uzayan yaklaşık 225

¹ Günümüzde, Dar'ül Hadis Medresesi, Türk İslam Eserleri Müzesi; Dar'ül Kurra Medresesi de Vakıf Eserleri Müzesi olarak hizmet vermektedir. Edirne'de ilk müze Atatürk'ün emriyle, 1925 yılında Selimiye Camii Dar'ül Tedris Medresesi'nde, Dr. Rıfat Osman, Arif Dağdeviren ve Necmi İğce tarafından kurulmuştur. Etnografya adı altında ikinci bölüm Dar'ül Kurra Medresesi'nde, Edirne'nin kurtuluşunun 13. Yılında 25 Kasım 1936'da açılmıştır [155, 202].

² Mimar Gurlit bu bahçelerin sonradan eklendiğini iddia etmiştir [109, 149].

³ Selimiye Camii'nde Arasta aynı zamanda bir istinat duvarıdır. Arasta'nın eğimden dolayı yüksek istinat duvarlarına gerek duyulan batı cephesindeki sağır görünümü kapatmak için Mimar Sinan tarafından tasarlandığı belirtilmektedir. Caminin dış avlusu altında tonozlarla örtülü bir altyapı kurulmuş ve Mimar Sinan bunu, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nde olduğu gibi dükkan sıralarına dönüştürmüştür. Gerek Selimiye terasının statığı, gerekse Sinan'ın külliyelerinin tasarımı buna işaret etmektedir. Arasta üzerindeki dua kubbesi ve Sıbyan mektebi Sinan'ın yapısı olabilecek tasarımlardır. Ancak Arasta'ya dönüşüm konusu tartışmalıdır. Bu yapının inşaatı, Selimiye Camii Külliyesi'nin banisi II. Selim'in ölümünden sonra; Sultan III. Murat tarafından Davud Ağa'ya tamamlatılmış olabilir [117, 181, 188].

metre uzunluğundaki ana kol ile buna dik konumda kısa bir koldan meydana gelmektedir. 124 dükkanlı olan çarşı (uzun kol) kuzeyde Kara Mustafa Paşa Çeşmesi'nden başlayarak, Sıbyan Mektebi'ne kadar uzun bir tonoz halindedir ve Dar'ül Kurra Medresesi'nin güneybatı duvarında sonlanmıştır. Bu kola dik uzanan kısa kol ise caminin şadırvan avlusunun yan kapıları ekseninde düzenlenmiştir, dört sahanlıklı bir merdivenle cami avlusunun Arasta ile bağlantısı sağlanmıştır [109, 117, 145, 159, 204].

Arasta'nın tüm yöndeki giriş kapıları taşla, diğer kısımları taş ve tuğla almalı düzende, tonoz ve kemerler de tuğladan örülmüştür. Yapının batı yönündeki girişi aynalı tonoz, güneybatı aksında iç avluya girişi sağlayan giriş kubbe ve arasta çarşısının¹ tüm örtüleri beşik tonoz örtülüdür. Yollar, beşik tonozların yanlarına konulan yüksek pencerelerle aydınlatılmıştır. Fakat yolların iki yanına sıralanmış dükkanların dış cephelerinde pencere bulunmamaktadır [38, 109, 117, 142, 145, 159, 204].

Şekil 4. 4 Arasta'nın Tepeden Görünümü, 2009, [162].

- Dua Kubbesi

Arasta'nın kollarının kesiştiği noktada yüksek kasnaklı tezyinatl bir dua kubbesi vardır. Dua kubbesi altında esnafın dua etmesi geleneği Türklerin yüzyıllardır uyguladığı esnaf ahlakı ile ilgili bir gelenektir. Dua Kubbesi'nin altı, İstanbul Kapalı Çarşısı'ndaki

¹ Evliya Çelebi'nin Edirne'ye uğradığı zamanlarda Arasta, Kavaflar Çarşısı olarak kullanılmıştır. Çelebi o zaman burada yapılan ayakkabıların isimlerini saymış ve esnafın mallarını satabilmek için müşterilerine dil dökmelerini anlatmıştır. Bu binada günümüzde Edirne'ye özgü el sanatı ürünleri ve çeşitli hediyelik eşyalar satılmaktadır [109, 117, 145, 159, 204].

Dua Meydanı'nda olduğu gibi, dükkan sahiplerinin her sabah doğru iş yapacaklarına ve kimseyi aldatmayacaklarına dair yemin ettikleri alandır [109, 117, 142, 145, 159, 204].

- Sıbyan Mektebi

Selimiye Külliyesi'nin Sıbyan Mektebi'nde¹ (Şekil 4.5) dersane tek kubbeyle örtülü, kare planlı bir mekandır. Mektep² iki katlı bir yapı olup, dersane üst kattadır. Alt kat, ortada büyük bir ayağın taşıdığı düz tavan ile örtülüdür. Üst kata önde bulunan bir döner merdivenle çıkılmaktadır. Mektep, Arasta kütesi içinde kaybolmasın diye fevkani yani 2 katlı yapılmış ve kubbesi Dar'ül Hadis ve Dar'ül Kurra dersaneleri kubbeleriyle aynı düzene yükseltilmiştir [109, 149].

Mektebin iki yanı kapalı, üst örtüsü ayna tonozlu revakı çifte kemerleri içte tek mermer sütuna, dışta duvarlara oturur. Tuğla hatıllı taş duvarlar dershanenin beden duvarlarına kadar sürer ve her iki bölümde de profilli saçaklarla bitirilir. On altı köşeli alçak ve sağır bir kasnakla kuşaklanan kurşun kaplı kubbe, içerde tromplara biner. Sıbyan mektebinin kubbesi, Dar'ül Hadis ve Dar'ül Kurra medreselerinin hafifçe sivri dersane kubbelerinden farklı olarak, yarım küre biçiminde yapılmıştır [134].

Şekil 4. 5 Sıbyan Mektebi, 2009, [162].

¹ Sıbyan mektebine beş altı yaşına gelmiş olan kız ve erkek çocuklar devam etmiştir, burada vakıf esasına göre çocuklar parasız olarak okutulmuşlardır. Bu okul Tuhfet'ül Mimarın'da zikredilmiştir. II. Selim'in Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyesinde Sıbyan mektebi "dört tarafı yol ile mahdud bir mekteb-i latif vardır" ifadesiyle belirtilmiştir. Mektepte tecvid ve Kur'an bilir güzel ahlaklı, öğretim usullerine, terbiye yöntemlerine riayet ederek eğitim veren günde 10 dirhem alan 1 muallim, çocuklara derslerini tekrar ettiren günde 2 dirhem alan iki kalfanın görev alması öngörülmüştür [135, 206, 207].

² Sıbyan Mektebi cumhuriyetin ilk yıllarında Kazım Dirik ve Edirne Tarihi Binalar Topluluğu tarafından restore ettirilmiştir. Günümüzde bu bina Edirne Kültürü isimli kâr amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından ofis olarak kullanılmaktadır [109, 117, 145, 159, 204].

- İmam Odası

Sıbyan mektebi ve dua kubbesinin bitişişinde bir imam odası vardır.

- Muvakkithane

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi'nin muvakkithanesi¹ (şekil 4.6), Arasta arşısı üzerinde, dış avlunun batı köşesinde yer alır. Taş-tuğla almaşık düzende inşa edilmiştir. Muvakkit'in odası günümüzde binayı koruyan görevlilere ayrılmıştır. Caminin batısında Arasta tarafında erkekler tuvaleti vardır [109, 117, 145, 181].

şekil 4. 6 Muvakkithane, 2012, [145].

- Yitik Taşı

Dış avlu duvarının kuzey köşesinde “Yitik Taşı” olarak adlandırılan bir taş yer almaktadır (şekil 4.7). Bu bölge, insanların, sahipsiz bir eşya bulduklarında kayıp eşyayı sahiplerine

¹ Muvakkithaneler bulundukları külliye'nin vakfı tarafından idare edilir ve buradaki görevli kişilere muvakkit denirdi. Muvakkitler, isteyenlere basit astronomi dersi de verirlerdi. Bazı muvakkitler senelik takvim ile Ramazan ayı için imsakiye hazırlardı. Muvakkitlerin hemen tamamı basit astronomi aletlerini kullanmayı bildikleri gibi içlerinde bu sahada eser verecek seviyede bilgi sahibi olanlar vardı. Muvakkithaneler, muvakkitlerin bilgisine göre hem bir astronomi eğitimi yeri hem de basit bir gözlemeviydi [109, 117, 145, 181].

ulaştırmak için bıraktıkları yerdir. Caminin kuzeyinde arastanın karşı tarafında kadınlar tuvaleti bulunmaktadır [155].

şekil 4. 7 Yitik Taşı, 2015

4.4.2 Selimiye Camii

- Dış Avlu

Cami dış avlusu, dikine k aralıklarla yerleştirilmiş taş ayaklar üzerine harpuşta taşlarının birbirlerine baēlanmasıyla oluşturulmuştur [163, 181, 185].

Selimiye Camii’nin dış avlusunda 11 kapı¹ bulunmaktadır. Mimar Sinan Caddesi’ne açılan kapıya, “Alay Kapısı”, gneydoēudaki kapıya “Dilenciler Kapısı”, kuzeydoēudaki orta kapıya “Darphane Kapısı” denmiştir [182].

Merasim kapısı, avlu duvarının kuzeydoēusundadır. Külliye’nin avlusunun kuzey köşesinde de geleneksel sokak dokusu ve aēřap evler yer alır. Güneybatı cephesinde ise cami ile arastayı baēlayan bir diēer kapı yer alır [159].

- Abdestlikler

¹ 11 adet dış kapı, kaynakta 8 adet olarak belirtilmiştir. Toplamda, garnizon dahil 33 kapı vardır, 10’u büyük, 23’ küçüktür [105, 182].

Abdestlikler caminin güneybatı ve kuzeydoğu cephelerine yerleştirilmiştir. Evliya Çelebi'ye göre Cami çatısındaki yağmur suyu kanallarla kubbe duvarı üzerindeki çörtene ulaşmakta, buradan mihrabın önündeki bir kuyuya dökülmekte ve oradan da abdest suyunun depolandığı sarnıçlara ulaşmaktadır (Şekil 4.8). Günümüzde bu çörtten yağmur suyu çıkışı işlevini görmemektedir. Daha çok dekoratif bir özelliğe sahiptir. Evliya Çelebi'nin bahsettiği kuyu kullanım dışıdır, kaldırımında bir izi vardır [145].

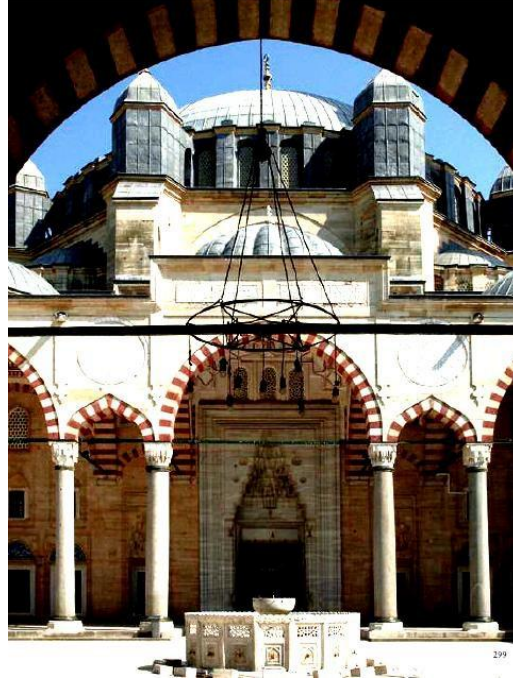

Şekil 4. 8 Cami'nin Dışındaki Abdestlikler, 2015, [143].

Merkezi kubbeyi taşıyan caminin son cemaat avlusu tarafındaki iki fil ayağının destekleme sistemi, bu cephedeki revakların tasarımını belirler. Diğer iki yan cephede olduğu gibi caminin bu cephesinde de, fil ayağı ve destek sisteminin destek ayaklarının içine zemin seviyesinde üzeri mukarnaslarla örtülü iki küçük niş yerleştirilmiştir. Bu cephede Sinan, destekleme ayaklarının karşısına birbirine yakın iki sütun yerleştirmiştir. İki çift sütun ortasındaki yüksek ifadeli sivri kemerin üzerinde, silmenin yükseltilmesi suretiyle elde edilen ve iki kitabeyi taşıyan yüzeyin belirginleştirdiği giriş aksını bir kubbe örter (Şekil 4.9, 4.10). Bu kubbe skalaktitli konsollara oturduğu için, tümü pandantifli olan öteki kubbelerde iç görünüm bakımından da farklıdır [134, 159].

Son cemaat avlusunun iri kubbelerinin kurşun kaplamaları, cami mimarisinin maden-taş ilişkisine hakim olan tavrının devamı olarak mimaride kurşun kaplamaların etkin yerini belirleyecek bir düzeni yansıtır. Şadırvan avlusunun revakları, büyük boy granit ve daha kısa ak mermer sütunlara biner. Tüm başlıklar stalaktitli son cemaat revakının

dar gözlerini geçen kaş (sivri armudi) kemerler bir yana bırakılırsa-tüm sivri kemerler, iki renk taş örgülüdür. Revak döşemeleri kesme taş, orta alan mermer kaplıdır. Avlunun merkezindeki on altı yüzlü şadırvan da ak (Afyon) mermerden yapılmıştır [117, 134, 159].

Şekil 4. 9 Şadırvan Avlusundan Ana Girişe Bakış, 2005, [159].

Şekil 4. 10 Kubbedeki İhlas Suresi Hat Yazısı, 2015, [143].

4.4.2.1 Plan Özellikleri

Sinan mimari unsurları rasyonel bir şekilde kullanmıştır. Kullandığı plan şemaları sadedir ve teknik zorlukları çözecek şekilde işlenmiştir. Yapı unsurları tesadüfuen kullanılmaz, bir uyum içinde birbirlerine bağlanırlar [316].

Mimar Sinan'ın en başarılı tasarımı olan Selimiye Camii avlulu plan şemasında yapılmıştır (Şekil 4.13). Külliye'nin oturduğu dış avludan Cami'nin şadırvanlı iç avlusuna oradan da Cami'nin ana mekanına girilmektedir. İç avlu; revaklı modüllerle çevrelenmiş olup, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarındaki taç kapılarla dış avlu ile ilişki kurulmuştur. Revaklı modüller, ana mekana giriş cephesinin önünde biraz daha yükselerek son cemaat yerine dönüşmüştür [319, 320, 321].

Cami ana mekanı da dikdörtgen planlıdır. Burada, Sinan'ın daha önce İstanbul'da Rüstem Paşa Camisi'nde denediği sekiz ayağa oturan merkezi kubbeli çardak plan şeması uygulanmış, köşelerde tromp işlevi gören dört yarım kubbe ile üst örtü tamamlanmıştır. Kubbeyi taşıyan sekiz ayaktan dördü taşıyıcı duvarlardan bağımsız olarak yerleştirilmiş ve böylece ibadet mekanının kuzeydoğu ve güneybatıya doğru yan mekanlarla genişlemesi sağlanmıştır. Mihrap; güneydoğu duvarının aksına yerleştirilen çıkıntılı bir niş içinde çözümlenmiştir. Merkezi mekanı oluşturan sekiz ayağa oturan çardak/baldeken mümkün olduğunca dış duvarlara yaklaştırılmıştır [319, 320, 321].

Ana mekanın tam ortasında Selimiye Camisi'ne has bir özellik olan Müezzin Mahfili yerleştirilmiştir. Müezzin Mahfili'nin altında fiskiyeli küçük bir havuz bulunmaktadır. Mihrabın sağına yerleştirilmiş olan minber; yekpare mermerden, bezemeli olarak yapılmıştır. Çini kaplı bir külahı mevcuttur. Hünkar mahfili, mihrabın solunda, kuzeydoğu ve güneydoğu duvarı köşesinde, dikdörtgen planlı bir mahaldir. Birbirlerine ve duvarlara kemerlerle bağlanan 4 adet granit sütun üzerinde yer almaktadır [319, 320, 321].

Bu yükseltilmiş yapı (Şekil 4.14, 5.23) müezzinin imamı görebilmesini ve kendi sesinin cemaatçe duyulmasını kolaylaştırır. Bu mahfilin altında suyu içilebilen ve abdest tazelenen küçük bir çeşme mevcuttur. Mermer sütundaki ters lale kabartması

hakkında rivayet edilen bir hikâye vardır. Mahfilin merkezdeki konumu müezzinin tüm camiye sesini duyurabilmesi için en uygun yerleşimdir [143, 193].

Hünkar¹ mahfili² (Şekil 4.11, 5.35) Cami'nin kuzeydoğudaki galerisinin devamıdır [57, 113, 143, 146, 163, 164, 192, 194-196].

Şekil 4. 11 Hünkar Mahfili, 2009, [162].

Caminin iç kısmına girilip kible yönüne bakıldığında mihrap duvarının sol köşesinde dört sütun üzerine oturan hünkar mahfili görülür. Mahfili taşıyan sütunlar dört kemer ile birbirlerine bağlanmıştır [53, 57, 113, 143, 146, 163, 164, 192, 194-196].

Selimiye Kütüphanesi Cami'nin güney kısmındadır. Kütüphane'nin (Şekil 4.12) ilk banisi Sultan Selim Han ve ikinci banisi Çelebi Mustafa ve sonuncusu da Hacı İzzet Paşa'dır [149, 162].

¹ Bazı Müslüman hükümdarların namaz esnasında suikast sonucu öldürülmesi, camilerde güvenlik amacıyla hünkâr mahfillerinin yapılmasına neden olmuştur. Farklı bir girişe sahip bu mekânlarda padişah ve devletin ileri gelenleri herhangi bir suikast endişesi taşımadan ibadetlerini yerine getirmişlerdir [113, 143, 146, 163, 164, 192, 195].

² Mahfil'de Sami imzalı celi "Allah Veliyyü't-tevfik" yazısı ve Es-seyyid Hasan Rıza tarafından fes rengi ipek kumaşa yağlı boya ile tuğra halinde besmele yazısı vardır [58].

1807 tarihli bir “hatt-ı hümayun”a göre bu dönemde, Edirne Selimiye Camii’nde II. Selim’in kurduğu kütüphane tamir ettirilip yeniden teşkilatlandırılmıştır [201].

Şekil 4. 12 Kütüphane’nin İçinden Bir Görünüş, 2013, [201].

4.4.2.2 Cephe Özellikleri

Mimar Sinan bütün eserlerinde dış cephe tasarımına iç mekan tasarımı kadar önem vermiştir. Aynı zamanda külliyei oluşturan kubbeli birimlerin her birinin de ölçüsüne ve yerleşim yerine göre bütünle hem farklı ilişkiler kurmasını hem de birleşmesini sağlamıştır (Şekil 5.8, 5.9, 5.10, 5.11) [322].

Selimiye külliyesi görsel etki ve görünebilirlik için geniş bir alanda inşa edilmiştir. Kent tacı olarak tanımlanan merkezi kubbe ve minarelerin hakim olduğu bir anıtsallık söz konusudur. “En büyük kubbe’nin Sultan’ın hakkı” olması nedeniyle anıtsallığı sağlayan kubbe çok büyük yapılmıştır [322].

Selimiye camii iç avlu revakları, cami’nin anıtsal kubbesi ile uyumlu bir yükseklikte olan son cemaat yeri revaklarından daha alçak yapılmıştır. Bir başka deyişle, avlu revaklarından son cemaat yeri revaklarına ve ana mekanın üst örtüsüne, kubbesine doğru kademeli bir şekilde yükseklik arttırılmıştır. Revak kubbeleri ile son cemaat yeri kubbelerini taşıyan iki farklı yükseklikteki kemerler köşelerde aynı sütuna farklı yüksekliklerde bağlanmıştır. Avlu revakları bezenmemiş, avlu şadırvanı çatısız yapılmıştır. Camii revakları, cami ve diğer yapıların oturduğu dış avlu; sık aralıklarla

dikey olarak yerleştirilmiş ve taş harpušta ile sonlandırılmış taş ayaklar ile çevrelenmiştir [322].

Camii ana girişinin bulunduğu kuzeybatı cephesi; önünde yer alan son cemaat yeri nedeniyle yüzey düzenlemesine en az olanak sağlayan cephedir. Yapının neredeyse yarı yüksekliğine kadar yükselen son cemaat yeri revakları yarı açık, şeffaf bir görünüm sunmaktadır. Giriş aksının iki yanındaki kemer açıklıkları dar ve alçak, devam eden revak kemerleri, giriş aksı kemeri gibi daha geniş ve yüksek yapılmıştır. Son cemaat yeri revakı üzerinde, Cami'nin sekizgen kasnağı, payandaları ve kubbemsi yan örtüleri yer almaktadır. Bu cephede ayrıca stalaktitli, süslü ve kemerli giriş kapısı, dikdörtgen ve sağır kemerli taban pencereleri, kemerli üst sıra pencereleri ve mihrapçeler bulunmaktadır [322].

Cami'nin güneydoğu/kible cephesi iç mekan düzenini dışa yansıtan cephedir. Dışa çıkıntılı, yarım kubbe örtülü mihrap çıkıntısı cephenin orta aksında belirginleşmektedir. Mihrap çıkıntısının biraz gerisinde ve iki yanında devam eden kısımda; altta işlevsiz olan revaklı galeriler, üstte pencereler yer almaktadır. Bu cephe iki baştan minare çıkıntıları ile sınırlanmaktadır [320, 321].

Cami'nin birbiriyle simetrik olan yan cephelerinde zengin bir tasarım söz konusudur. Bu cephelerde revaklı galeriler ve üzerlerindeki 2 sıralı pencere düzeni oluşturulmuş ve görsel etki arttırılmıştır. Yan cepheler belirli bir seviyede iki minareni kaidelerini bağlayan bir korkulukla sonlandırılmıştır. Korkuluk seviyesinden itibaren kemerler ve duvarlar kademeli bir şekilde geriye çekilmiş ve kubbeye geçiş hazırlanmıştır. Kubbeyi destekleyen payandalar yukarıya doğru yükselip eğik yüzeylerle sonlandırılmıştır. Bu kısmın üzerinde ise sekizgen çardağın kemerlerini dışarıya yansıtan pencere –yarım kubbe alternasyonu gelmekte, bu piramidal yapı payanda kuleleriyle daha da yükselerek kubbe kasnağı seviyesine gelmektedir. Kubbe çevresini, içi boş kubbeli payanda kuleleri kuşatmaktadır. Ayrıca bezemeli giriş kapıları ile abdest çeşmeleri de yan cephelerin önemli unsurlarıdır. Bütün cephelerde minareler, korkuluklar,renkli kemer taşları, kornişler ve çörtenler cepheleri zenginleştiren diğer elemanlarıdır [320, 321].

Cephe özelliği olarak şadırvan avlusunun duvarlarında kuzeyde her aksa bir doğuda ve batıda iki pencere açılmış ancak ana kitle beden duvarlarında üç cephede üçer birimli bir sistem uygulanmıştır. Caminin kuzeybatı duvarının orta aksında kible kapısı ve iki yanda tepeleri skalaktitli birer pencere ve bunun sağında ve solunda üçer pencereli bir aks mevcuttur. Bu cephelerde açılan galeriler de yine üç kemerli olarak inşa edilmiştir [318].

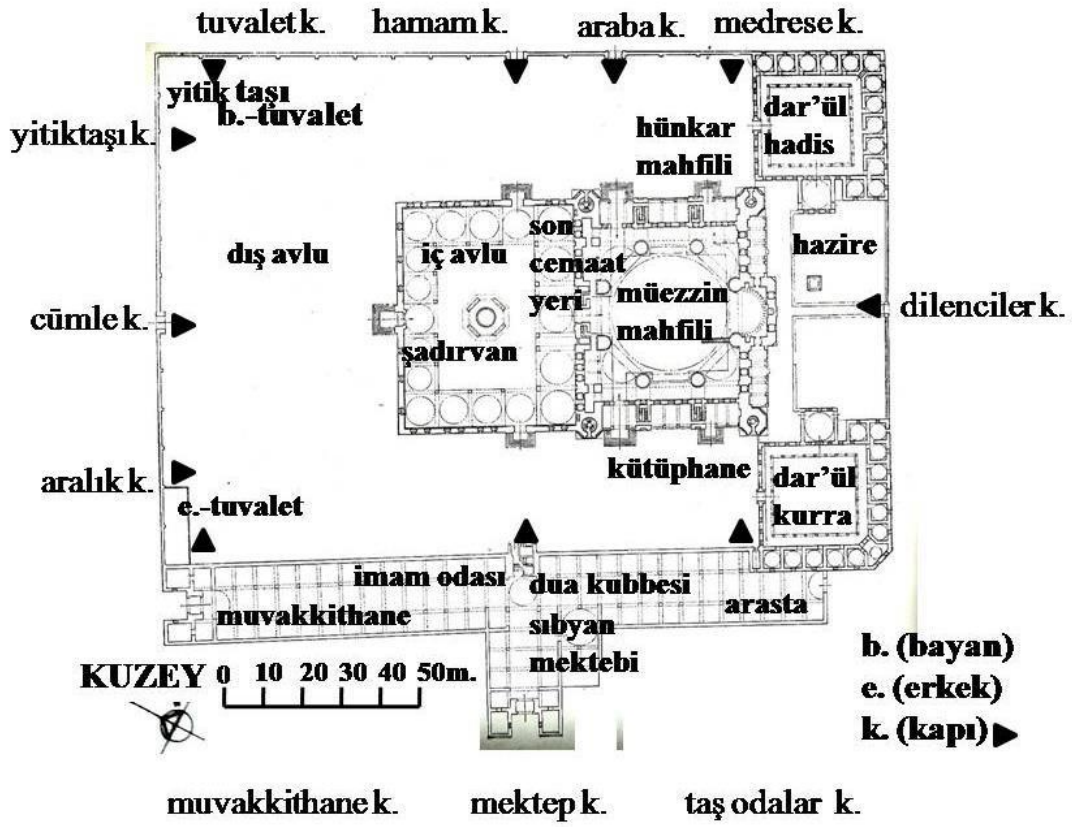
Güneydoğu cephesinde farklı bir sistem kullanılmıştır. Orta çıkıntıda yalnız mihrabın sağına ve soluna birer pencere açılmış, merkez sağır bırakılmıştır. Yan akslarda üçer pencere vardır ancak kemerler içinde ikişer pencere yerleşimi uygun görülmüştür [318].

Güneydoğuda yer alan galerilerde diğerlerinden farklı olarak, dördü enli, ikisi dar altı adet kemerli yapılar üçlü sistem burada da sürdürülmüştür. Caminin arasına iki payanda kuleyle üç bölüme ayrılan yan galerilerde farklı tasarlanmıştır. Diğer yapılardan ayrı olarak iki katlı yan galerilerin alt bölümleri, dışa açılan revaklar, üstleri içe bakan mahfiller biçiminde planlanmıştır. Üç bölüm arasında içleri merdivenli taşıyıcı kulelerin cepheleri altta mihrabiyeler, üstte ise pencereler ile doldurulurak, dış cephede ana yapı ile uyumlu bir organizasyon yapılmıştır [318].

Selimiye Camii avlusunda; Sinan son cemaat yeri revaklarını, sekizgen çardağın strüktürel şemasını tamamlayacak şekilde giriş açıklığının iki yanında dar açıklıklar ve alçak kemerlerle vurgulanmıştır. Böylece diğer camilerde olmayan değişik bir revak ritmi ortaya çıkar [181].

Selimiye camii mevcut rölöve plan kesit görünüşleri üzerinde, kubbe çapı 31.5 m. olarak kabul edilip (quadrature) çizim yolu ile bir inceleme yapılmıştır¹. Bunun sonucunda binanın geometrik bir şemanın (plan, kesit, görünüş) içine rahatlıkla yerleştiği meydana çıkmış ve hesap yolu bu şema içinde bina boyutları elde edilmiş ve bunların rölövelerin verdiği boyutlara çok yaklaştığı görülmüştür (Şekil 4.13) [187].

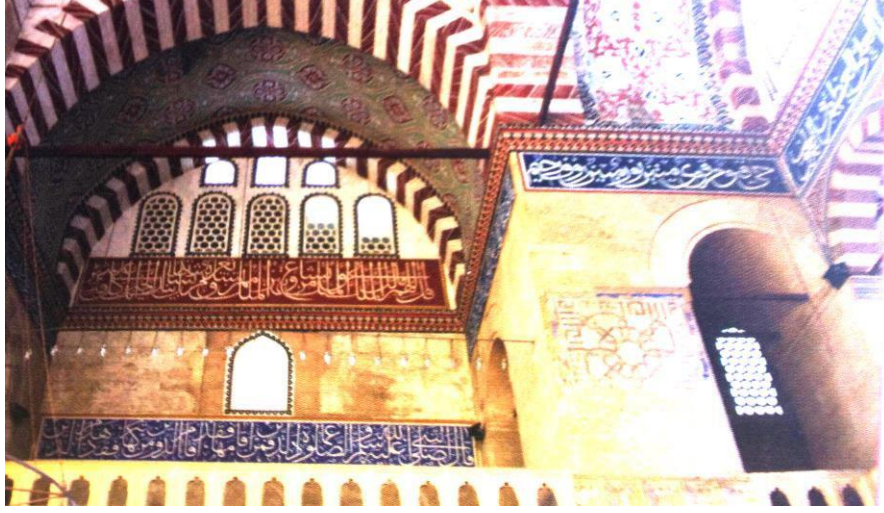
¹ I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, isimli etkinlikte bu konu sunulmuştur [187].

Şekil 4. 13 Cami Planı, 2012, [115].

Şekil 4. 14 Cami'nin İçinden Bir Görüntü, Müezzin Mahfili, 2005, [159].

Şekil 4. 15 Selimiye'nin İç Tezyinatından Bir Detay, 2015, [143].

- Bezeme Süsleme

Sinan'ın yapılarında tasarıma egemen olan akılcılığın bezemeyi baskı altında tuttuğu görülmektedir (Şekil 4.14-5.20). Büyük yüzey bezemesi; zemin kat pencereleri seviyesinde çini, onun üzerinde kalemkâridir. Galeri döşemeleri altında alçı ve malakâri bezeme vardır. Hünkar mahfilinin kakma kapıları ve pencere kapakları, avlu kapısının kündekâri işçiliği muhteşemdir. Minber ve kürsülerde geometrik desenli mermer oyma, müezzin mahfilinde boyalı bezeme mevcuttur. Alçı mukaras, kubbe altında kullanılmış, hat sanatı ise hem çini kaplamada hem boyalı bezemede uzun frizler ve madalyonlar içinde kullanılmıştır [320, 321].

Caminin içindeki (Şekil 4.15, 5.18, 5.19) orijinal hatlar, hattat Ahmed Karahisari'nin öğrencisi Molla Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. 16. yy. çini örnekleri caminin belirli yerlerinde kullanılmıştır. Bu çinilerin bazıları Kur'an ayetleri de içerir. Caminin bazı kısımlarında, en belirgin olarak müezzin mahfilinde ahşap üzerine süslemeler vardır. 1982 yılına kadar gri boya ile kaplı bu süslemeler bu tarihten sonra yapılan restorasyon çalışmaları ile gün ışığına çıkarılmıştır [109, 136, 143].

Selimiye Camii'nde 16. yy.'a ait iznik yapımı çiniler üzerindeki lale motifleri bozulmadan günümüze kadar gelebilmiştir. Selimiye Camii'nde bir tek lale motifinin 101 değişik biçimde yorumu vardır. Selimiye Camii, mimari özellikleri kadar, bezemelerindeki dikkat, titizlik ve ustalık ile bütünleşmiş bir yapıdır [188, 189].

Selimiye Camii'nin mihrabı ve minberi Şekil 4.16, 4.17 ve 5.22'de gösterilmiştir. Mihrap, tek parça mermerdir, külâhı ve yan panelleri vardır işçilik kalitesi ve çini külâhı ile öne çıkar.

Şekil 4. 16 Mihrap, 2012, [145].

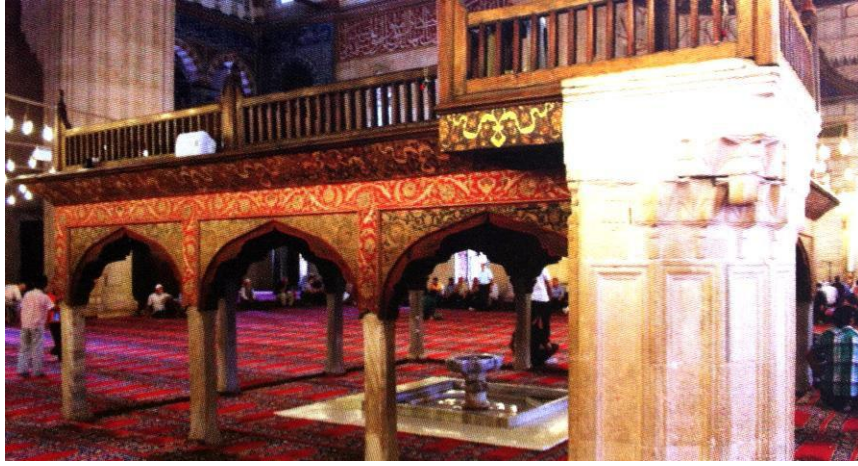
Şekil 4.17 Minber, 2012, [145].

Cami içindeki ahşap kürsü üzerinde dekoratif sedf işçiliği vardır. İç mekanda her kolon altına oyulmuş dört adet mermer kürsü vardır [146].

Mimariyle uyumlu iç mekân süslemeleri özel nitelik taşır. Mermer mimberi ve mihrabı (Şekil 4.16, 4.17, 5.22), klasik dönemin önemli örneklerindendir. Mihrap duvarı ve hünkâr mahfilini süsleyen çiniler zengin desenleri, renk uyumu ve teknik mükemmelliğiyle İznik çini üretiminin en iyi örnekleri arasında yer alır. Caminin ortasında rivayete konu olan ters lale motifinin yer aldığı sütununda aralarında bulunduğu 12 mermer ayak üzerine oturan müezzin mahfilinin (Şekil 4.18) ahşap bölümleri kalemşi tekniğinde bitkisel motiflerle bezenmiştir [155, 191].

Edirne Selimiye Camii çinileri “Osmanlı Dönemi” olarak adlandırılan döneme aittir. Bu çiniler, mihrabın iki yanındaki dört büyük pano; hatailerden oluşan madalyonlu mihrap çinileridirler. Onların üzerinde yer alan yazılı pano da çinidir. Yine mihrap duvarlarında hatai, rumi ve pençlerden oluşan ince çini panolar yer alır. Minberdeki lacivert zemin üzerine beyaz çiçekli bahar ağacının köklerinde kır çiçekleri ve laleler yer alır [192].

Cami içinde kadınlar mahfili sütunları arasında üçgen çini panolar mevcuttur. Bahar açmış erik fidanı da birkaç yerde tekrarlanmıştır. Zarif ve dekoratif pencere aralarında yer alan panolarda, madalyonların içindeki menekşe buketi, kır çiçekleri, lale, karanfil ve sümbüllerle zenginleştirilmiştir. Hünkâr mahfili kapı silmeleri ve kemerlerindeki çiniler de ustalık, kalite ve sanatın doruk örnekleridir [55, 192].

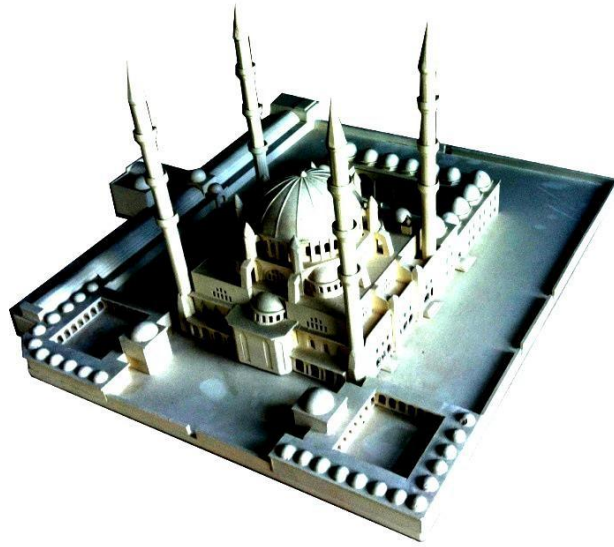
Şekil 4. 18 Müezzîn Mahfili, 2015, [143].

4.4.2.3 Yapım Sistemi

Yapı konstrüksiyon açısından kagir olarak inşa edilmiştir. Duvarlar akça geçmez tekniğinde kesme taş, kemerler ve kubbe tuğla ile yapılmıştır. Selimiye Camii (Şekil 4.13) iç bölümüyle 1.620m², tümüyle 2.475 m²'lik bir alanı kaplar. Cami, biri açık, diğeri kapalı eni 60 m., boyu 44 m. uzunluğunda iki bölümden oluşur. Açık bölüm, on sekiz kubbeli olan şadırvan avlu bölümü, kapalı bölüm de ibadet yapılan harim bölümüdür. Kapalı bölümün orta alanını 31.30 m. çapındaki kubbe örter [117].

Bazı resmi belgelere¹ göre Enez'den cami yapımında kullanılmak üzere kereste, Fere'den renkli taşlar, Marmara ve Kavala'dan da mermer talep edilmiştir. Mermer sütunlar; Atina, Kavala, Kapıdağı, Suriye ve Kıbrıs'tan getirilerek cami inşasında kullanılmıştır. Duvarlarda kullanılan küfeki² taşı İstanbul'dan getirilmiştir [113, 125, 134, 143, 181-183].

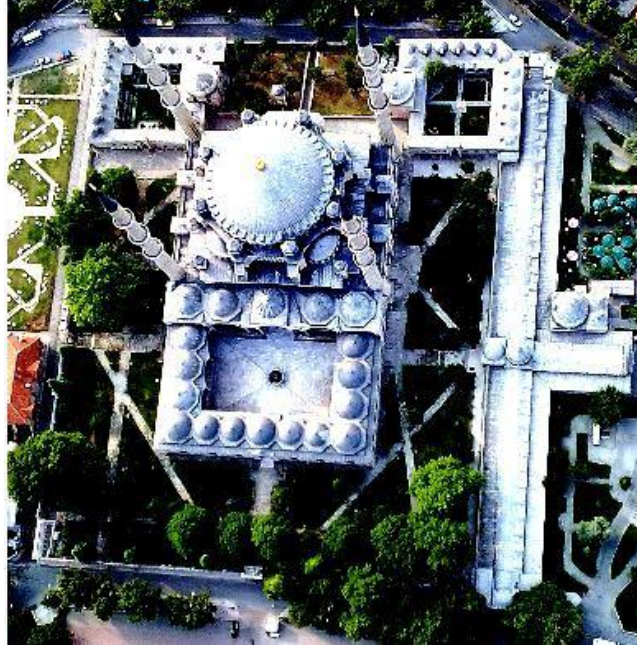
1590'da inşaatta kullanılan demir ile alakalı belge vardır. 1591 tarihli beş adet defterde Edirne Selimiye Camii'nin (Şekil 4.19., 4.20.) binasının inşaatında kullanılan bütün taş, mermer, kireç, kereste, demir... vs. malzeme cinsi ve miktarıyla pahaları ve inşaatta kullanılan her sınıf usta ve amelenin isimleriyle yevmiye miktarları açıklanmıştır. Aynı yıl 1591'de Camide istihdam edilen dülger ve binacıların aded ve isimleri kendilerine verilen ücretin ve bina için sarfedilen malzemenin miktar ve isimleri vardır. 1593'de yapıda kullanılan kereste, sütun, ıhlamur ağacı vesair malzemenin kayıtları mevcuttur [208-216].

Şekil 4. 19 Cami'nin Maketi, 2015, [176].

¹ Burada kullanılan belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivlerin'de araştırmacıların erişimine açık olan bölümde yer alan resmi kayıtlardır. Fon Kodu, Dosya Numarası, Gömlek Numarası ve Tarih bilgileriyle korunan belgelerin detayları kaynaklar bölümünde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Arşiv belgelerinin kaynak olarak kullanılmadığı yerlerde diğer araştırmacıların bulguları kaynak gösterilerek kullanılmıştır.

² Ana binanın taşlarının yerel kireçtaşı olduğunu belirtilmiştir [145].

Şekil 4. 20 Selimiye Camii ve Çevresi'nin Helikopter Görünüşü, 2015, [117].

4.5 Selimiye Camisi'ni Koruma Çabaları

Osmanlı Dönemi'nde 19. yy.'a kadar koruma anlayışı dönemin moda üslubuna göre yenilemek ya da yapım tekniği değişmediği için benzer şekilde yapmak tarzında olmuştur. İlk koruma yasası 19. yy.'da Dethier tarafından çıkartılmıştır.

4.5.1 Osmanlı Dönemi Onarımları

Selimiye Camii'nin ilk onarımı 1584'te meydana gelen yıldırım çarpması nedeniyle gerçekleşmiştir. Mihrabın yanlarındaki minarelere 1614, 1616 tarihlerinde yıldırım isabet etmiştir. Bu minareler yeniden inşa edilmiştir [38, 109, 147, 154].

1701 Ramazan'ında meydana gelen depremde Selimiye'nin, harim giriş kapısının yanlarındaki kubbeler ile sağ mahya minaresinin şerefeleri, korkulukları yıkılmış, mihrap tarafındaki büyük pencerelerin camları kırılmış ve Muvakkithane'nin kubbesi çatlamıştır. Sonrasında gerekli tamirat benzer şekilde yapılarak gerçekleştirilmiştir. 1751'de Edirne'de yine bir deprem olmuş, cami harim giriş kapısı ve yanlarındaki son cemaat mekanı kubbeleri ve bazı minare şerefeleri hasar görmüş, korkulukları onarılmıştır [109, 147].

Dağdevirenzade Mehmet Ağa tarafından 1808 yılında bir onarım yapılmış, cephelerdeki abdest musluklarının üzerine kurşun kaplı ahşap çatı eklenmiştir ve avludaki şadırvanın üstüne sekiz ahşap sütunlu bir çatı yaptırılmıştır [109, 147].

Sultan Abdülmecit Dönemi'nde (1839-1861), yapı genel olarak elden geçirilmiştir. Ana yapıda bir yıpranma olmadığı için onarım; dönemin moda olan üslubuna göre bezemelerle sınırlandırılmıştır. İtalyan Mimar Fossati'nin yönetiminde, çoğunlukla mevcut bezemelerin üstü sıvayla kapatılıp günün modasına uygun barok motifli nakışlar uygulanmış, yer yer de eski bezemeler taklit edilmiştir [109].

1862 yılında mihrabın batısındaki minarenin içindeki merdiven basamakları onarılmıştır. Selimiye Arastası 1874'te tamir edilmiştir [109, 147].

Selimiye'nin, 1883 senesinde Vali Kadri Paşa tarafından tamir edilişi sırasında; mavi, turuncu ve siyah renkler ile nakışlar yapılmıştır. Caminin taş süslemeleri sıvanmış, bazı yüzeyler badane ettirilmiştir [109, 147].

Dağdeviren'in abdest alma yerlerinin üstüne yaptırdığı kurşun saçaklar¹ 1910 tamirinde ortadan kaldırılmıştır. Balkan Savaşı'nda düşman mermileri ile iki yerinden yıkılan Arasta; Genel Müfettiş General Kazım Dirik tarafından temizletilmiş ve düzeltilmiştir [109, 147].

4.5.2 Cumhuriyet Dönemi Onarımları

Atatürk 21 Aralık 1930'da Edirne'ye son defa gelip 25 Aralık gününe kadar kalmış ve sonuncu gün tarihi eserler içinde Üç Şerefeli ve Selimiye'yi gezmiştir (Şekil 4.21). O günlerde onarım ihtiyacı olan Selimiye'de, caminin savaşlarda gördüğü hasarlar hakkında bilgi istemiştir. Kendisine hünkar mahfili üzerindeki küçük kubbede bulunan bir mermi izi gösterilmiştir. Bu mermi izinin 1913 yılındaki işgalde Bulgar askerinin cami içinde yaptığı atışlarda meydana geldiği açıklanmıştır.

¹ Saçaklar 1808'de inşa edilmiştir [109, 147].

Mimar Sinan ile ilgili araştırmalar, Türk Tarih Kurumu tarafından; Atatürk'ün önerileri doğrultusunda 1935'te başlatılmıştır. Cumhurbaşkanı aynı yıl "Sinan'ın heykelini yapınız" emrini vermiş ve Süleymaniye Camisi çevresindeki yapıların onarılarak bir "Sinan Sitesi" oluşturulmasını istemiştir. Atatürk böylece, Mimar Sinan'ın incelenmesini sağlamıştır, bu alandaki çalışmaları izlemiş ve desteklemiştir [162, 202, 232].

Şekil 4. 21 Atatürk'ün Edirne Müzesi'ni Ziyareti, 1930, [233].

1950-55 yılları arasında Mimar Ali Saim Ülgen yönetiminde, restorasyona başlanmak istenmiş anca sonrdan vazgeçilmiştir [109, 162, 179, 236].

1960 yılında avlu şadırvanının üzerindeki ahşap sütunlu çatı¹ kaldırılmıştır. Takip eden yıllarda taş işlerine yönelik üretim yapılmış, mihrap yönündeki sağ minare ikinci şerefesine kadar sökülüp yeniden örülmüştür. Şadırvan avlusu mermerleri tamamen yenilenmiştir. Arastaya bitişik gezinti alanının küfeki taşı döşemesi ve avlu duvarı sökülüp tekrar inşa edilmiş, Şadırvan avlusu sütunlarından biri değiştirilmiştir [234].

Caminin güney minaresine 1966 yılında yıldırım çarpması sonucu minare hasar görmüş, taşlar ikinci şerefeye kadar numaralandırılarak sökülmüş ve yeniden örülerek orijinal haline getirilmiştir. Şadırvan avlusu döşeme mermerleri yenilenmiş, cami

¹ Bu çatı 1808'de eklenmiştir [234].

avlusunun giriş kapısının önü tamir edilmiştir. Arasta'ya bitişik avlu duvarı sökülüp yeniden inşa edilmiştir [234].

1969 civarında, tambur taşlarının çürümüş olduğu gerekçesi öne sürülmüştür ve güneydeki minarenin gövdesi yeniden yapılmıştır [234, 237].

1974-75 yıllarında arasta ve tuvaletler onarılmıştır. 1978'de caminin iç kısmındaki kubbelerden sıvaların dökülmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nü tekrar restorasyon yapmaya zorlamış¹ ve bu restorasyon 1983 yılına kadar devam ettirilerek tamamlanmıştır² [162, 179, 234, 237, 238].

Bu restorasyon kapsamında barok süslemeler altından çıkan orijinal tezyinatın tamirine karar verilmiştir. Cami'nin iç kısmında ana kubbe ile şadırvan avlusu giriş kapısı sağ tarafındaki küçük yarım kubbe dışında, mevcut kubbe ve tonoz içlerindeki sıva, kalem işleri ile ana kubbeyi taşıyan fil ayaklarının üstlerinde bulunan mukarnasların sıvaları tamamlanmış, kadınlar mahfili tavanlarındaki bazı alçı işleri ikmal edilmiştir [109].

Cami'nin iç kısmındaki yazılar hattatlar tarafından yeniden yazılmıştır. Ahşap üstüne yapılan nakışlar ortaya çıkartılarak onarılmıştır. Eserin dış cepheleri ile minarelerindeki bozuk taş kaplamalar tamir edilmiştir. Dış avlu yeniden düzenlenmiş, Arnavut kaldırımı yaya yolları ile yeşil kısımlar tamamlanarak çiçeklendirilmiştir [179].

Cami ana girişindeki kemer ile bunun sağ tarafındaki yarım kubbe dışında, fil ayaklarını bağlayan diğer kubbe ve kemerlerin bezeme restorasyonu, ana kubbe gezinti seviyesine kadar tamamlanmıştır. Somaki taklitleri, kemer içleri ve tonozlardaki kalem işleri, makaralı kemerlerde taş taklidi, pencere bordürleri yarım kubbelerdeki kalem işleri, cami ana mekanını çepeçevre dolaşan hat panoları ve diğer tamamlayıcı imalat ele alınmıştır [234].

¹ 1978'de devlet bakanı Enver AKOVA restorasyon emri vermiştir [109].

² Bu iş kapsamında caminin içine iskele kurularak Fossati'nin 19. yy.'da yapmış olduğu mevcut nakışların altından devrine ait (16. yy.) tezyinat numuneleri ortaya çıkartılmış ve numuneler esas alınarak nakışlar onarılmıştır. Ancak orta kubbe (ana kubbe) ile mihrap cephesindeki yarım kubbe içindeki tezyinatın orijinal desenleri bulunamadığı için kalem işi buralarda barok stilinde yenilenmiştir (17. yy.). Kubbe içindeki tezyinat tabakaları yok edilmiştir [162, 179, 238].

Camide¹ Horasan sıva kullanılmıştır. Kapılar, pencere kapakları ve doğramaları onarılmış, kapı ve kapaklar geometrik desenli künde-kari olarak yapılmıştır [234].

1979 yılında payeler arasında kalan bağlantıyı temin eden tromp altı pandomtif sklaktikleri ve bazı stalaktikler üzerinde araştırma yapıp projesinin kuruma sunulması, kemerlerin onarımı, yan mahfil tavanlarının malakari tezyinat olarak ihya edilmesi ile ilgili resmi yazı yayınlanmıştır. Mahfillerin iki taraf duvarındaki Bursa kemerinin izleri de sıvanarak aynı malakari üçgenlerin işlenmesine karar verilmiştir. Ana giriş üzerindeki mahfillerde bulunan ortadan kalkmış ve izleri çok belirsizleşmiş duvar panolarındaki etüd neticesinde elde edilecek bulgularla beraber hazırlanacak projenin kuruma sunulmasına, fazla değerli olmadığı söylenen mevcut yazı kuşağının kalan örneğinin aynen bırakılabileceğine karar verilmiştir. Kible cephesindeki araştırması yapılmış Barok panoların tamiri için hazırlanan projenin kurumun onayına sunulması kararlaştırılmıştır. Orta kademe büyük kemer altlarındaki bölgelerle ilgili onarım işleri kararlaştırılmıştır [109, 192].

1982’de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan tamirde yazılar ele alınmıştır². Cami avlu zemin döşemesinde kullanılan mermerler, 1983 yılında tamamen yenilenmiştir. Camide küfeki taşı³ kullanılmıştır [108].

1983 yılında¹ geniş çaplı bir restorasyona başlanmıştır. Yapının süslemelerinin tamamına yakını elden geçirilmiş, eser mümkün olduğunca orijinal haline

¹ İç ve dış mekanların tümündeki desenlerin rölöveleri çıkarılmış, uzmanlarca tashih edilmiştir. Desenler üç kopya olarak hazırlanmış, bunlardan biri uygulamada kullanılmış, diğer ikisi Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün ve Vitraş’ın arşivlerine kaldırılmıştır. Araştırmalar sırasında 1950’li yıllarda tezyinat uzmanı Muzaffer Batur tarafından alınmış desen ve hat kopyaları bulunmuştur. Edirne Müzesi ve Vakıflar arşivinden elde edilen bazı fotoğraflardan yapının 1909 yılına kadar ki geçmişi hakkında kısmi bilgiler elde edilmiştir. Orijinal aydınlatmayı belgeleyen bir fotoğraf bunlar arasındadır. Cami içinde duvar üstündeki eksik yazı panolarından ikisi vakıf arşivindeki küçük fotoğraflardan yararlanılarak Hattat Mahmut Öncü tarafından yeniden yazılmıştır. İçeride iskele kurulmadan önce genelde ve ayrıntıda fotoğraflarla restorasyon öncesi durum saptanmıştır. İskelenin kurulmasından sonra özgün desenlerin araştırılmasıyla ortaya çıkan bulgular da restorasyon öncesinde fotoğrafla belgelenmiştir. Yapı içinde ve dışında yapılan bütün imalatın restorasyon öncesi genel ve ayrıntı fotoğrafları şirket arşivinde saklanmıştır [234].

² Celi sülüs üstadı Hattat Mahmut ÖNCÜ bu yazıları yeniden yazmışlardır [108].

³ Küfeki: süngerimsi ve boşluklu bir taş cinsidir. Taşlar İstanbul’un Bakırköy, Safraköy, Haznedardan getirilmiştir. Ocaktan çıktığında işlenmesi kolay olup zamanla sertleşmektedir [108].

kavuşturulmaya çalışılmıştır. Öncelikle kubbenin yarısı kalmış kalemîşi süslemeleri tamamlanmış, müezzin mahfilinin üzerine sürülen yağlıboya kazınarak altındaki orijinal Edirnekari bezemeler ortaya çıkarılmıştır. Camide birçok yerde sıva raspası yapılarak Barok tarzda yapılmış kalemîşi süslemeleri kaldırılmış daha önceki dönemlerde yapılmış kalemîşi örnekleri ortaya çıkarılmıştır. Caminin eskiyen kurşunları değiştirilmiş, ahşap kapı ve pencere kanatları onarılmıştır. Cami avlusu zemin döşemesi sökülerek yeniden ıslah edilmiş. Caminin çevre düzenlemesine yönelik çalışmalar yapılmıştır [109].

1983'te kubbe kasnağında mevcut barok tezyinattan başka bir devir süslemesi çıkmadığından bu tezyinatın ihyasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Restorasyonun uygulama süreci Mart 1983- Nisan 1985 arasındır. 1983'ten sonra cami restorasyonu; cami içi, şadırvan avlusu ve dış avlu olmak üzere üç ana etap olarak planlanmıştır [109, 234].

Cephelerdeki taşlar kısmen çürütülerek kaplama yapılmıştır. Şadırvan avlusu taban döşemesindeki bozuk kısımlar ve caminin tüm elektrik işleri yenilenmiştir. Bu arada eserin iç kısmından 18 yy. ikinci yarısında çekilmiş bir fotoğrafından yararlanılarak kandillikler yenilenmiş, müezzin mahfili etrafındaki üst üste üç sıra kandillik sadece bu camide yapılmıştır. Abdest alma yerlerinin akmayan muslukları ve su şebekesi yenilenmiş, yeni su deposu yapılarak su sıkıntısı ortadan kaldırılmıştır. 1983-85 yıllarında caminin içinde kalem, ahşap, alçı ve mermer işleri, şadırvan avlu onarımı, bahçe düzenlemesi², yapılmıştır [109].

1983-85 restorasyonunda³ (Şekil 4.22-4.24) cami içinin ana kubbe dahil tamamının sıva raspası, sıvası, badanası ve kalem işleri, kadınlar mahfili tavanlarının alçı malakarileri

¹ 1983'te devlet başkanı Kenan Evren restorasyonun hızlandırılması için emir vermiştir. Bu durum ödenek sorununu ortadan kaldırmış, ve restorasyon Vakıf inşaat şirketine maliyet artı kar sistemi ile verilmiştir. Orta kubbe için iskele kurulması gerektiğinden 15.04.1983'te cami ibadete kapatılmıştır. 1983 hünkar mahfili ve kütüphanenin tamiri 1984'e bırakılarak cami ibadete açılmıştır [109].

² Bu restorasyonun açılış töreninin devlet büyüklarının de katılımıyla 10-20 Mayıs 1985 tarihleri arasında yapılmasının uygun olacağı tespit edilmiştir [109].

³ 1985 yılı onarımında, cami bahçesindeki bahçe zeminin 50 cm. altındaki sarnığın tonozu askıya alınmış, toprak ve balçık atılmış, tonoz altına 5x4m. ebadında çepeçevre betonarme perde yapılmıştır. Tonozun bir tarafına bir oda ve merdiven yapılarak giriş çıkış sağlanmıştır. Elektrik ve su tesisatı çekilen mekan kullanılır hale getirilmiştir [109].

yapılmıştır. Hünkar mahfili tavan süslemeleri yenilenmiş, mermerden minber ve mihrabın yağlıboya rampaları ile yazı ve rumi süslemelerin altın yaldızla boyanması işleri yapılmıştır. Müezzin mahfilinin yağlı boya raspası ile altın varak tavan çıtaları, ahşap tavan çevresindeki kalem işleri temizlenip yenilenmiştir. Ahşap kündekari kapı ve kapakları tamir edilmiş, basit alçı içlik ve müzeyyen alçı pencereleri yenilenmiş, cami dışındaki eyvanların tamiri, raspası, sıvası, badanası ve süslemeleri yenilenmiştir. Cami içindeki bütün yazılar yeniden yazılmış, şadırvan avlusundaki kubbelerin tamamının kalem işleri yeniden orjinaline göre yapılmıştır. Şadırvan avlu zemin mermer döşemeleri onarılmış, cami içi şadırvan avlu, dış eyvanları ile minarelerin elektrik tesisatları yenilenmiştir. Bahçe yaya yolları tasdikli projesine göre yeniden yapılmış, şadırvan, abdest alma ve tuvaletlerin su tesisatları yeniden yapılmıştır [109].

1986-87 yıllarında çevre duvarları, arastanın üst örtüsü, tuvaletler ve minare şerefelerinin onarımı yapılmıştır. Erkekler tuvaletlerinin döşeme ve duvar kaplamaları yeniden yapılmış, tuvaletlerin tesisatları yenilenmiş, arasta üstündeki bir kısım eski şapların sökülerek kurşun taklidi demirli mozaik yapılmıştır [109].

Edirne Vakıflar Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, 1995'te bahçe düzenlemesi sırasında tesadüfen bir mekan ortaya çıkmıştır. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden burada bir kurtarma kazısı için bir ekip görevlendirilmesine, ilgili mekan temizlendikten sonra, Selimiye Külliyesi içinde nasıl değerlendirilip, ziyarete açılabileceği ile ilgili kurumdan görüş alınarak proje hazırlanması onaylanmıştır [109].

1996 yılında yapının kurşun örtüsünün özelliğini yitirmesi sonucu çatıların su aldığı ve bunun iç bezemelerin dökülmesine neden olduğu saptanmıştır. Aydınlatma sisteminin yenilenmesi, avluların düzenlenmesi, minare şerefelerinin sarkıtlı mukarnaslarının onarımının gerekli olduğu tavsiye kararı verilmiştir [109].

1997'de Selimiye ve çevresinin enerji ihtiyacını karşılamak üzere yapılmak istenen traфонun projesi onaylanmıştır. Aynı yıl caminin bahçesindeki abdest alma yerlerinin üstüne saçaklar yapılması isteğine ilişkin izlerin fotoğrafı ve rölöve çıkarılmasına karar verilmiştir [109].

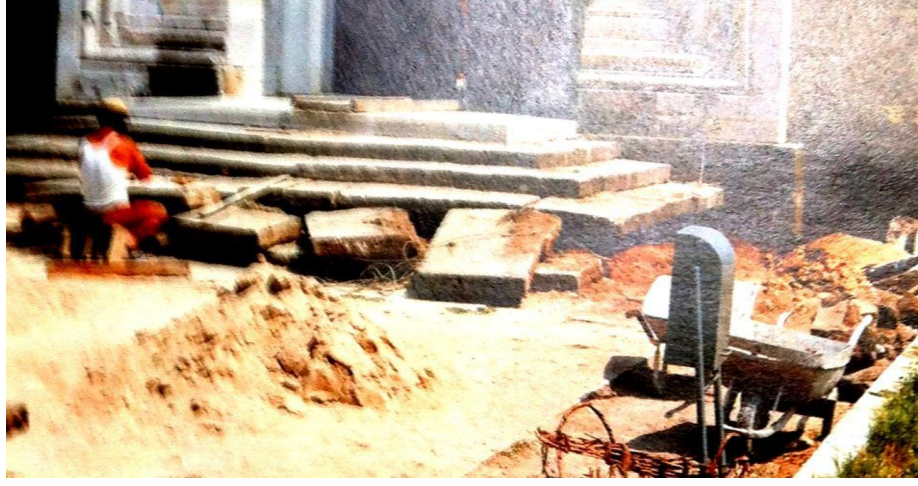
1997 yılında minarelerde yapılan bir incelemede; mukarnaslı şerefelerin bir kısım korkuluklarının çatladığı, bazı kısımlarının kırıldığı, döşemelerindeki derzlerin tamamen açıldığı için zeminine su sızdirdığı, taş püsküllerin çoğunlukta düştüğü, kalan püsküllerin ise düşme tehlikesinin olduğu görülmüştür. Mukarnas derzlerinin tamamen açılarak su aldığı ve bazı taşlarının parçalandığı ve kırıldığı tespit edilmiş, şerefelerin acilen onarım yapılmadığı takdirde daha büyük onarım masrafı gerektireceği, ayrıca taşların düşme durumunda hayati tehlike yaratabileceği görülmüştür [109].

2003 yılında cami onarımı için ayrıntılı analiz raporları ve tezyinat projeleri talep edilmiştir. 2005 tarihli rapora göre camide yapılan taş yüzey temizliği ve tamamlama harçları ile ilgili uygulama yerinde incelenmiştir. Taş yüzeylerdeki temizlik çalışmaları Ekim-Ocak ayları arasında yüksek basınçlı su kullanılarak yapılmıştır. Bu uygulamanın gerçekleştirilme zamanı doğru değildir, dolayısıyla daha sonraki yıllarda taşlara verilen zarar ortaya çıkacaktır. Tamamlama sıvalarında renk uyumsuzluğu dışında bir zarar tespit edilmemiştir [109].

Sultan II. Murat tarafından vakıf olarak baş mimar Davud Ağa'ya inşa ettirilen arasta 2007 yılında restore edilmiş çarşı olarak hizmete açılmıştır [239].

2008 yılı itibariyle caminin minare külahlarının eskiyen kurşunları değiştirilerek 4m. boyundaki minare alemleri ile 6m. boyundaki kubbe aleminin altın varakları yapılmıştır. Yine minarelerin paratoner tesisatı yenilenmiştir. Ayrıca caminin güney tarafında yer alan avlu yolunun taş döşemeleri düzeltilmiş bulunmaktadır [109].

2008 yılı onarımında: Minarelerin külah kurşunları değiştirilmiştir. Minare alemleri ve ana kubbe aleminin bakımları yapılarak altın varakla kaplanmıştır. Tüm minare ve şerefe kapıları yenilenmiştir. Tüm minarelerin paratoner sistemleri ve iletken telleri yenilenmiştir. Revaklı avlu gergileri üzerine polikarbon plastik kuşkonmazlar monte edilmiştir. Revaklı avludaki tüm kubbeler kandillik yapılmıştır (Çizelge 4.1) [109].

Şekil 4. 22 Ana Giriş Kapısı Dışı Zemin Onarımı 1990, [234].

Şekil 4. 23 Şadırvan Avlusu'nun Tamiri, 1990, [234].

Şekil 4. 24 Minare Onarımı, 2008, [109].

4.6 Selimiye Camisi'nin Günümüzdeki Durumu

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Çizelge 4.2) UNESCO Dünya Miras Listesi adaylık dosyası çalışmaları, 2006 yılının ekim ayından itibaren Edirne Belediyesi'nin AB ve Uluslararası İlişkiler Bürosu tarafından sürdürülmüştür. Bu kapsamda dünya miras listesi adaylık dosyası ve alan yönetim planı hazırlanmıştır¹. UNESCO'nun alt birimi olan ICOMOS, dünya çapında yapılan toplantılardan bir tanesini İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Diğer toplantı da Edirne'de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı UNESCO Dünya Miras Listesi yolundaki Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi için önemli bir adım olmuştur [117].

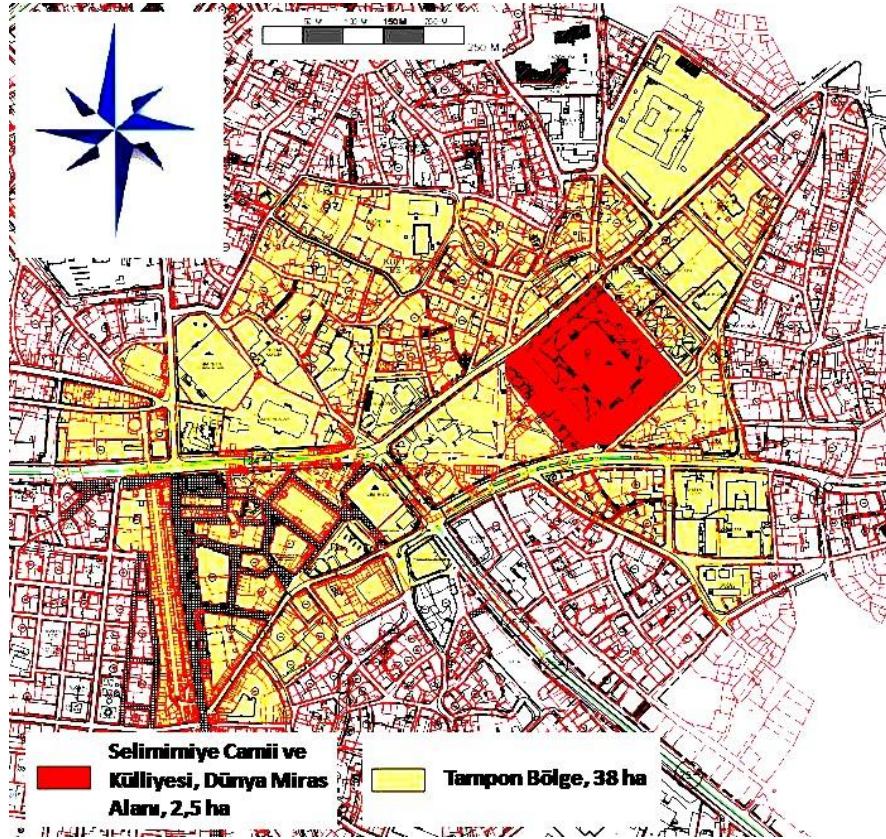
Edirne Belediyesi AB ve Uluslararası İlişkiler Bürosu tarafından 2006 yılının ekim ayından itibaren hazırlanan UNESCO Dünya Miras Listesi adaylık dosyası, 1 Şubat 2010'da Paris'e UNESCO genel merkezine gönderilmiştir. 2010 yılı ekim ayında ICOMOS uzmanı Ratish Nanda, Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi'ni yerinde incelemek amacıyla, Edirne'ye gelmiş, gerekli ziyaretleri gerçekleştirmiştir. Tüm bu çalışmalar sonucunda, dünya mimarlık tarihinin en önemli kubbeli yapılarından ve Türk-İslam mimarisinin zirve yapısı olan Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, 27 Haziran 2011'de Dünya Miras Komitesi tarafından Paris'te yapılan toplantıda, Dünya Miras listesine girmiştir [117].

Seçilme kriterleri ayrıntılı olarak kurumun anasayfasında açıklanmıştır. Selimiye Camii UNESCO Alan yönetimi Türkiye Ofisi'in verdiği bilgiye göre. Osmanlı mimarisinin en büyük ve en önemli mimarı olan Mimar Sinan'ın "Ustalık Eserim" olarak nitelediği Edirne'deki Selimiye Camii Külliyesi, Türkiye'den UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilen 10. Eser olmuştur. 1998 yılından itibaren UNESCO Dünya Miras Listesi'ne adaylık dosyası sunmamış olan Türkiye'nin uzun bir aradan sonra sunduğu ilk dosya olan Edirne Selimiye Camii Külliyesi Adaylık Dosyası kabul edilmiştir (Şekil 4.26-4.27) [117, 118, 143, 235].

¹ Bilimsel ve teknik danışman Prof. Dr. Nevzat İLHAN ve ICOMOS Türkiye Başkanı Prof. Dr. Nur AKIN'ın girişimleriyle, Edirne Belediyesi ICOMOS-CIVVIH (International Scientific Committee, Historic Towns and Villages) toplantısına ev sahipliği için talepte bulunmuştur [117].

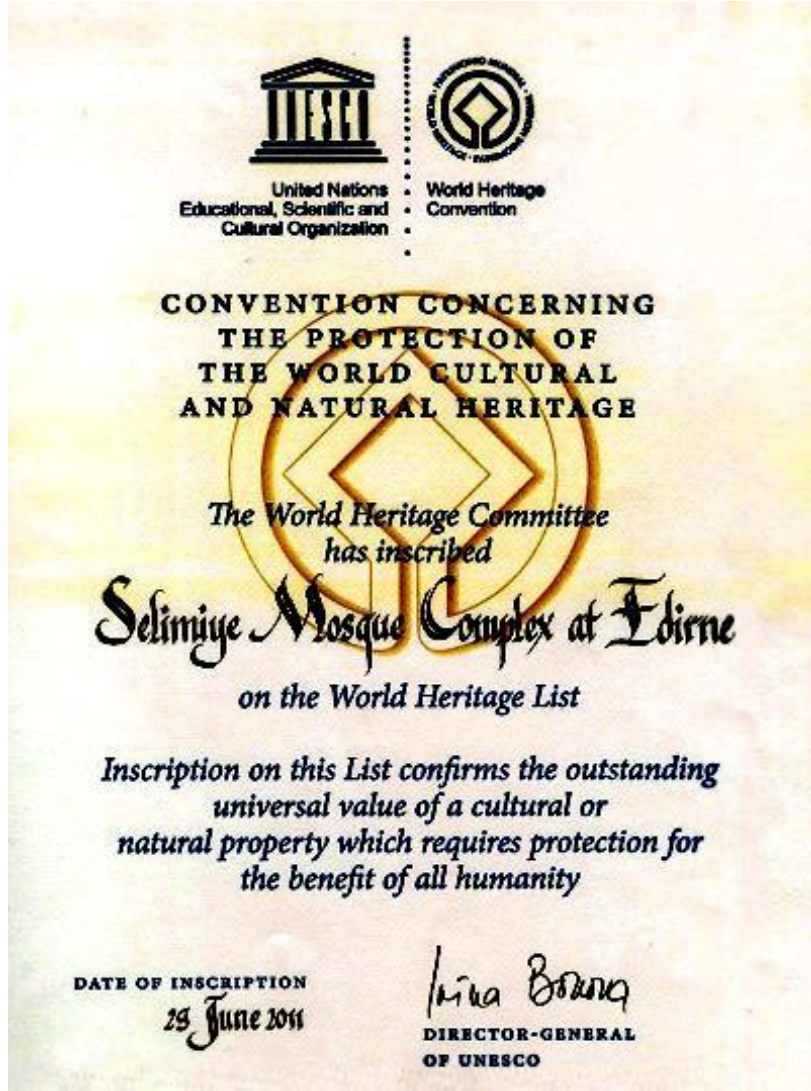
Edirne Belediye Başkanlığı'nın 2006 yılından itibaren yürüttüğü çalışmalar sonucu, Edirne Selimiye Camii Külliyesi, Dünya Mirası Komitesi'nin Fransa'nın başkenti Paris'te yaptığı 35. Komite toplantısında 29 Haziran 2011'de Dünya Miras Listesi'ne girerek Dünya Mirası Berati'nı almıştır (Şekil 4.25-4.27) [143, 241].

UNESCO dünya mirası komitesi, WHC-11/35.COM/8B ve WHC-11/35.COM/INF.8B1, isimli dosyaları inceledikten sonra (i) ve (iv)¹ kriterlerine göre Selimiye Camii ve Külliyesini dünya mirası listesine kaydetmiştir.

Şekil 4. 25 Tampon Bölge ve Selimiye Camii, 2015, [117]

¹ Kriter (i): Selimiye Camii Külliyesi, 16 yy. Osmanlı mimarlarının en ünlüsü olan dahi yaratıcı mimar Sinan'ın bir şaheseridir. Sekiz sütun tarafından desteklenen tek büyük kubbe; şehrin ufuk çizgisine hakim dört adet yükselen minaresiyle 31.5m. çapa sahiptir ve 45x36m.'lik ibadet alanının üzerini örter. Yenilikçi yapısal tasarım birçok penceresi ile fevkalade aydınlatılmış bir iç ortam sağlamıştır. Külliye Mimar Sinan tarafından kendi eserleri arasında en önemli eseri olarak anılmıştır. Kriter (iv): Selimiye camii; kubbesi, uzamsal konsepti, mimari ve teknolojik bütünlüğü ve şehir manzarasını taçlandıran konumu ile insanlık tarihinde önemli bir sahneyi tasvir eder, Osmanlı İmparatorluğunun zirvesidir. İç dekorasyonda kullanılan İznik çinileri bu malzeme ile asla geçilemeyecek mükemmel sanat şekline şahitlik eder, üretiminin zirve dönemindedir. Cami ve onun hayır işlerine adanan çevresi Osmanlıya has yapı türü olan külliye'nin en uyumlu haline ulaşılmış ifadesini temsil eder [235].

Şekil 4. 26 Edirne Selimiye Camii'nin UNESCO Sertifikası, 2012, [117].

Şekil 4. 27 Selimiye Camii Adaylık Dosyasını Hazırlayan Ekip, 2012, [118].

Çizelge 4. 1 Yapımından günümüze Selmiye Camii'ne ilişkin olaylar

TARİH	OLAY
1490	Mimar Sinan'ın Ağırnas Köyü'nde Doğumu
1523	Mimar Sinan'ın Hassa Başmimarlığına Atanması
1524	II. Selim'in Doğumu
1568	Caminin İnşaatının Başlanması
1570	Dar'ül Kurra'nı İlk Müderrisinin Atanması
1573	Ayasofya'ya İki Adet Minare Eklenmesi
1574	İnşaatın Bitirilmesi, II Selim'in Vefatı
1575	Caminin Açılış Merasimi
1584	Yıldırım Çapması Sonucu Oluşan Hasarın Tamirâtı
1588	Mimar Sinan'ın Vefatı
1590	Yemiş Kapanı'nın İnşaatının Tamamlanması
1614	Minare'ye Yıldırım Düşmesi
1616	Minare'ye Yıldırım Düşmesi
1701	Deprem Sonucu Bina'nın Hasar Görmesi
1751	Deprem Sonucu Bina'nın Hasar Görmesi
1718	III Ahmed'in Oğlu Selim'in Hazireye Defnedilmesi
1807	Kütüphanenin Tamiri Yeniden İşler Hale Getirilmesi
1808	Dağdevirenzade Mehmed Ağa Tarafından Yaptırılan Tamirat
1839	Sultan Abdül Mecit'in Bina Tamirat'ına Başlama Emri
1874	Arasta'nın Tamiri
1877	Çinilerin Söktürölüp Moskova Müzesine Gönderilmesi
1878	Dar'ül Hadis'in 35 Yıl Boyunca Hapishane Olarak Kullanılmaya Başlanması
1883	Vali Kadri Paşa Tarafından Yaptırılan Hatalı Restorasyon
1891	Anin Wegner'in Alman Mimari Gazetesi'nde Cami Hakkında Yayın Yapması
1910	Abdest Alma Yerlerinin Üzerindeki Kurşun Saçakların Kaldırılması
1911	Kütüphaneden 35 Adet Eserin Çalınması
1912	Bulgar İşgali Sırasın'da Bina Bölümlerinin Hasar Görmesi
1912	Ordu'nun Selimiye'yi Yıkma İçin İzin İstemesi
1913	Bulgar Askerlerin Cami'de Mermi İzi Bırakması
1915	Kütüphanedeki Kitapların Düzenlenmesi
1918	Dar'ül Hadis'in Hapishane Eşyalarının Çıkartılması ve Tamiri
1919	Kütüphaneye 1000 Ciltten Fazla Kitap Bağışlanması
1924	Tekke ve Zaviyelerdeki Kitapların Kütüphaneye Aktarılması
1928	Harf İnkılabı
1930	Atatürk'ün Edirne Seyahati ve Camiyi Onarım Emri Vermesi
1932	Halkevlerinin Kurulması
1935	Atatürk'ün Mimar Sinan'ın Araştırılmasını İstemesi
1925	Dar'ül Hadis'in Müzeye Dönüştürülmesi
1936	Dar'ül Kurra'nın Müzeye Dönüştürülmesi
1937	Yemiş Kapanı'nın Yıkılması
1950	Mimar Ali Saim Ülgen'in Restorasyona Başlaması

Çizelge 4. 1 Yapımından günümüze Selmiye Camii'ne ilişkin olaylar (devamı)

1951	Kütüphane'ye 577 adet Kitap Eklenmesi
1960	Avlu Şadırvanının Üzerindeki Ahşap Sütunlu Çatının Kaldırılması
1960	Süheyl Ünver'in Kütüphaneyi Ziyareti
1964	Minare Restorasyonu
1966	Minare Restorasyonu
1969	Minare Restorasyonunda Hata Yapılması
1969	İTÜ Öğrencileri Tarafından 4 Yıl Boyunca Yapılan İnceleme (Rölöve)
1974	Arasta ve Tuvaletlerin Onarımı
1978	Devlet Bakanı Enver Akova'nın Restorasyon Emri Vermesi
1978	Cami Kubbe İçi'nin Restorasyonuna Başlanması
1979	Onarım Emri
1980	Minare Onarımı
1982	Yazıların Tamiri
1983	Kapsamlı Bir Restorasyonun Başlatılması
1984	Yaya Yolları ve Peyzaj Düzenlemesi
1986	Tamirat
1988	Cami Üst Örtüsü ve Diğer Bölümlerin Tamirâtı
1990	Cami ve Arastanın Onarım Kararı
1992	Sıbyan Mektebi'nin Alt Katı'nın Kafeterya Olarak Kullanılmaya Başlanması
1995	Bahçe Düzenlemesi
1996	Çatı ve Diğer Yerlerin Tamirâtı
1997	Trafo Projesi'nin Onaylanması
1997	Minare Onarımı
2000	Kütüphane'de Dijital Sistemlerin Kullanımı, Isı ve Nem Kontrolü
2003	Camiyi Onarım Raporu Talebi
2006	Edirne Belediyesi ve AB Bürosu Arasındaki UNESCO Adaylık Süreci Başı
2007	Dar'ül Kurra'nın Restorasyonu
2007	Arasta'nın Onarımı ve Çarşı Olarak Hizmete Açılması
2007	TÜ Öğrencileri Tarafından 3 Yıl Boyunca Yapılan İnceleme (Rölöve)
2008	Minare Onarımı
2010	ICOMOS Uzmanı Ratish Nanda'nın Camiyi Ziyareti
2011	Caminin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Girmesi

Çizelge 4. 2 Selimiye Camii'nin künyesi

İLGİLİ KİŞİLER	Sahibi	Sultan Selim Vakfı
	Banisi	II. Selim
	Mimarı	Mimar Sinan
	Yazıları	Ahmed Karahisari'nin Öğrencisi Molla Hasan Çelebi
TARİHİ GERÇEKLERİ	Yapılma Nedeni	Kıbrıs'ın Fethi'ne Teşekkür Nişanı
	Çalışan Adedi	400 Kalfa, 14.000 işçi
	Harcanan Para	27.760 Kese (550.000.000 adet) Akçe
	Strüktürü	Sekizgen Baldeken
	İnşaat Tekniği	Kagir
	İnşaat Tarihi	1568-1574
	İnşaat yeri	Sarı Bayır Kavak Meydanı, Yıldırım Beyazıt'ın Saray Arsası
BİNANIN MEVCUT DURUMU	Bulunduğu İl	Edirne
	Koordinatları	41°40'41"K 26°33'34"D
	Kapladığı Alan	22,202 m ²
	Kubbe Çapı	31,30 m.
	Minare Boyu	79,89 m.
DEĞERLERİ	Çinileri	16. yy. lale motifli İznik Çinileri
	Kütüphanesi	8.117 kitap barındırmıştır
	Türbesi	Şehzade Selim'e aittir
	Kaybolanlar	Yemiş Kapanı, Cami Bahçesindeki Bölüm, Avize, Yazılar
	Beratı	UNESCO Dünya Mirası Listesindedir

“SELİMİYE CAMİİ” DEFTERİ

5.1 Genel İnceleme

5.1.1 Eserin Yazılma Süreci, Amacı, Kapsamı ve Kurgusu

“Selimiye Camii” isimli elyazması defter incelendiğinde; araştırma değerlendirme ve yazım aşamalarının beraber ilerlemediği anlaşılmıştır. Bu elyazmasının yazılma sürecinde araştırma ve değerlendirme aşamaları yazarın memuriyet yıllarına dayanır. Yazım aşaması ise emeklilik yıllarına rastlar. Memuriyet zamanında müsvedde notlar alınmış olmuş olabilir fakat asıl yazım ve yorumlama süreci daha sonra gerçekleştirilmiştir [9].

Elyazması eserin başındaki mektup amaç ve hedef konusunda bilgilendiricidir, yazarın amacı çok ayrıntıya girmeden Türk gençliğine Koca Sinan’ın eserini sevdirmektir. Yazar Selimiye Camii’ni bir sanat şaheseri olarak görmüştür, bu bilgiyi gençlere aktarmak, gençlerin camiye ziyaret etmelerini sağlamak istemiştir. Nazım Purdi; yazarın Selimiye’nin ruhunu ve inceliklerini anlatabilemeyi çok iyi başardığını anlatmıştır. Yazar; ölçek ve bağlam hakkındaki bilgilendirmeyi; levha 5’in sonu, levha 6 ve levha 12’deki cümleleri ile yapmıştır:

“Bütün topladıklarımı tasnif ettim. Aradıklarımı, bulduklarımı ve öğrendiklerimi herkese yaymak ve bildirmek benim için bir zevk değil bir vazife idi.”...“Edirne’nin camilerini medrese ve mekteplerini türbelerini,

kervansaraylarını, han ve hamamlarını, çarşılarını, köprülerini, kabristanlarını ve meşhur adamlarının ve tarihi simalarını bir araya getiren ve müteaddid derslerle canlandırarak birkaç cilt büyük bir kitap halinde bastırmayı ve yaymayı düşündüm... Ve işte ilk önce Koca Sinan'ın şaheseri olan Selimiye'yi takdim etmiş bulunuyorum, gaye Selimiye'nin mimari kısmını bütün tafsilatıyla anlatmak ve Selim ile Sinan'ın hal tercümelerini yazmak değil, bu büyük Türk ve sanat eserini bir kat daha ve bilhassa gençliğe tanıtmak ve sevdirmektir. Eğer buna muvaffak olursam iyi bir iş görmenin zevkini duyacağım"...“noktalarına ve hesaplarına kadar tetkikler yapmışlar ve hayretlerini izhar eylemişlerdir. Bu hususta tafsilata girişmeye bu eser müsait olmadığı gibi bu mukaddime de söylediğimiz gibi yalnız imkânımızın ve bu yazıyla takip ettiğimiz gayemizin de haricindedir”.

Serezli'nin eserinde kaynaklarını ayrıntılı olarak tanımlamamıştır. Fakat yararlanılan kaynaklar birkaç mimarın görüşü, bir veya iki tarih yazarının kitapları, yazarın bizzat kendi deneyimleri olarak, levha14'ün son cümlesinde açıklanmıştır. Ayrıca, yazarın daha önce bu konuda yayınlattığı makaleleri, bu eser için temel oluşturmuştur. Örneğin yazarın notlarının gençliğe hitap bölümü, önce yayınlanan makaleleri ile benzerlik gösterir [9].

Eserde basit anlamda bir düzen vardır. Örneğin; öncelikle mektup, önsöz sonra padişah ve mimara ilişkin bilgiler açıklanır, yapı Ayasofya ile karşılaştırılır sonra dışarıdan içeriye doğru yapı açıklanır, vakfiye ile ilgili bilgiler verilir. Organizasyon düşünüldüğünde; doğruluk anlayışı vardır. Mantık, dürüstlük kriterlerine uyum sağlar, farkındalık vardır.

Bazı tarihi sahneler canlandırılırken olaylara orada şahit olunmuş, bu olaylar görülmüş gibi anlatılmıştır. Bu yönüyle yazar hayal gücünden yararlanmıştır. Mesela levha7'nin sonu 8'in başında hükümet ve Saray erkanının Sinan'ı desteklemesi veya levha 9'da mimarın elini öpen çalışanları gibi sahneler kurgulanmıştır.

5.1.2 Eser İçeriğinin Çözümlemesi

Serezli'nin elyazması defteri bir tasarım sunum gibi değerlendirilebilir, böyle bir sunumdaki temel elemanlar üzerinden içeriğin değerlendirilmesi düşünülmüştür. Bir

tasarım anlatımı düşünöldüğünde, elyazması notlarda model yoktur ancak yazılı anlatımda perspektif görüntülerin açıklamaları vardır ve teknik anlatım gibi birkaç ölçü verilmiştir. Bu elyazması eserde ayrıca binayı anlatan fotoğraflar ve mimari birimlerin açıklanması ve işleve yönelik ifadeler yer almıştır.

Yazar kullandığı anabasklıklar ile yazılı anlatısını organize etmeye çalışmıştır, dokuz ana başlık kullanılmıştır ancak bu başlıklar tam olarak içeriği eşitleyen, onu özetleyerek denk birimlere ayıran bir şekilde değildir. Bu anabasklıklar Çizelge 5.1’de gösterilmiştir. Başlıkların levhalara dağılımına bakıldığında ilk on levhada üç başlık, ikinci on levhada beş başlık ve üçüncü on levhada sadece bir başlık vardır, başlıkların levhalara dağılımı da homojen değildir. Yazarın kullandığı başlıkların içeriğine bakıldığında cami ve ona ait mimari birimler kullanılmıştır. Çizelge 5.2’ye göre eserde, tezyinat, kapılar ve yazılar ağırlıklı olarak açıklanmıştır. Fakat bu üç konu başlık olarak yer almamıştır. Kullanılan başlıklar eseri özetler nitelikte değildir.

Çizelge 5.2’de, elyazmasında anlatılan değerlendirme birimleri iç ve dış olarak ikiye ayrılmış, 22 levhada binanın dışı ve 37 levhada binanın içi anlatılmıştır. Binanın dışı ile ilgili en çok genel dış, kapılar ve dar’ül tedris açıklanmıştır. Binanın içi ile alakalı olarak 7 levha geneli ile alakalı bilgiler vardır daha sonra 8 levhada tezyinat ile ilgili bilgilere yer verilmiş, 5 levhada minberle ilgili açıklamalar yer almıştır. Sultan mahfili ile alakalı bilgiler 4 levhada bulunur. Diğerlerine göre daha az atıfta bulunulan dış bölümler; dar’ül sıbyan, dar’ül kura, dehlizler ve şadırvandır. İç bölümler ise kubbe, mihrap, müezzin mahfili, su haznesi, şadırvan ve vakfiyedir.

Çizelge 5.3’te yazarın atıfta bulunduğü bina isimleri belirtilme adetleriyle birlikte gösterilmiştir. Eser Selimiye hakkında olduğı için 27 adet ile en çok Selimiye’nin adına yer verilmiştir. Bu binayı altışar atıf ile Ayasofya ve Süleymaniye Camii takibeder. İlk müezzinin açıklandığı yerde Selimiye’ye uzak bir nokta olan Magosa Kalesi’ne değinilmiştir. Beyti muazzam tabiriyle Selimiye Camisi, Kabe ile karşılaştırılmış ve bu yapının inananlar için ikinci bir Kabe olduğı yakıştırılması yapılmıştır. Edirne’nin diğer camiler; eski cami, üç şerefeli, muradiye İstanbul’daki şehzade camii metinde yer almıştır.

Eserde yer alan kişi isimleri izelge 5.4'tedir. Otuz adet levhada Mimar Sinan'a atıf yapılmıştır. Sinan'ı on altı levha ile Sultan Selim (II) takibeder. Daha sonra sırası ile en çok Esat Serezli, Evliya elebi ve babası Mehmet Zilli'nin ismi geçer. Eser'de adı geçen diğerk padişahların isimleri II. Abdülhamit ve III. Murad'dır. Caminin restorasyonunun açıklandığı kısımlarda Vakıflar genel müdürü Rüştü Bektaş ve Atatürk'ten de bahis vardır. Genel Müfettiş Kazım Dirik ve Vali Salim zdemir, yazara eski eserleri araştırabilmesi konusunda yardımcı olan kişilerdir. Eski Cami'nin mimarı Mimar Alaaddin ve Bayezid Camii'nin mimarı Hayreddin olarak anlatılmıştır. Serezli çağdaşı olan mimar ve tarihçilerden bilgi almıştır bu kişiler Mimar Kemalettin, Mimar Talat ve Tarihi Ahmet Refik'tir. Vakfiye'nin şahitlerinin isimleri verilmiştir. Osmanlı döneminde yapılan bir tamiratın Dağdeviren Mehmed Ağa kontrolünde gerekleştirildiğı açıklanmıştır.

Çizelge 5.5'e göre en çok bahsedilen yer adı Edirne daha sonra İstanbul'dur. Konu gereğı Trakya ve çevresindeki yerlere atıflar vardır bunun dışında Bursa, Diyarbakır, Magosa ve Kıbrıs'ın adı geçmiştir. Bursa Osmanlı'da yapılan ilk camiler anlatılırken açıklanmıştır. Diyarbakır; Vakıflar Genel Müdürü'nn daha sonradan milletvekili seildiğı ilin adıdır. Kıbrıs ve Magosa'ya II. Selim dönemindeki fetih nedeniyle yer verilmiştir.

Elemanların eserdeki ağırlığı veya başka bir deyişle eserde bu elemanlara ayrılan kelime sayıları izelge 5.6 ile ortaya konmuştur. Buna göre 1107 kelime ile en fazla ağırlık verilen konu binanın kadrolarıdır. Daha sonra tezyinat, kapılar ve yazılara ağırlık verilmiştir. Yazılar da tezyinat programının bir parçası olarak dşnldğnde bu eserin ağırlığının tezyinat olduğı iddia edilebilir. En az açıklanan birimler teras, malzeme ve çeşmedir.

Defterin belirli yerlerinde olaylar anlatılırken tarihler verilmiştir. Eser'de on altı adet tarih vardır, bu tarihler 4, 6, 10, 11, 18, 30 ve 31. Levhalarda yazılıdır. Çizelge 5.7'de tarih ile alakalı olarak tarihin getiğı levha, miladi tarihi, olay, yer ve kişiler gösterilmiştir. oğunluka inşaat ve restorasyona yönelik bilgiler vardır. Detaya bakıldığında Nazım Purdi ve Esat Serezli'nin imzalarının bulunduğı sayfalarda yer ve tarih de belirtilmiştir. Caminin temel atılma ve bitirilme tarihleri, şadırvan üzerindeki

kubbenin kaldırılışı, fırtına ve yıldırım düşmesi nedeniyle minarelerde şadırvan avlusunda meydana gelen hasarlar, hasarın parasının ödenme tarihi verilmiştir. Son verilen tarih Atatürk'ün verdiği emirle restorasyon yapılmasına ilişkindir.

Çizelge 5.8'de defterde geçen ölçüler açıklanmıştır. Bu ölçüleri bulunduğu levhalar 12, 15, 16, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 32. Levha olmak üzere toplam on adettir. Ölçüleri paylaşılan birimler daha çok adet tabanlıdır. Sinan döneminde kullanılan bir uzunluk ölçüsü olan zira kubbeyi açıklamak için kullanılmıştır. Metre ve santimetre ölçüleri de sütun boyu, kubbe yüksekliği, kubbe çapının ölçülerini vermek amacıyla ifade edilmiştir.

Çizelge 5.9'da elyazması defterin levhaları özetlenmiştir: Bu tabloya göre 3 ve 4. Levhalarda Nazım Purdi'nin, Esat Serezli'ye yazdığı mektup vardır, 5 ve 6. Levhalarda Esat Serezli'nin yazdığı önsöz bulunur. 7 ile 10. Levhalar arasında inşaat öncesi Mimar Sinan'ın ve Saray'ın yaptığı hazırlıklar anlatılır. 10, 11 ve 12. Levhalarda cami inşaatının bitiş merasimi, tarih beyti ve Sinan'ın yorumlarına yer verilmiştir. Ayasofya ve Selimiye Camii 13,14. Levhalarda karşılaştırılmıştır. 14, 15 ve 16. Levhalarda Selimiye Camii övülmüş ve gençlere bu camiye ziyaret etmeleri için hitabedilmiştir. 17. Levhada caminin avlu duvarları ve dış kapıları anlatılmıştır.

Çizelge 5.9'dan anlaşıldığı üzere 18. Levha'da dilenciler ve şadırvan avlusu tarif edilmiştir. Levha 19'da minareler ve caminin dışı açıklanmış levha 20'de caminin kapıları açıklanmıştır. Levha 21, 22, 23, 24, 25'te büyük kapı, sütunlar, kubbe, müezzin mahfili, caminin içindeki mimari elemanlar, minber, mihrab, halılar ve yazılar ifade edilmiştir. 26. Ve 32. Levhalar arasında (bu levhalar da dahil olmak üzere) pencereler, caminin içindeki mimari elemanlar, kütüphane, sultan mahfili, caminin son cemaat yeri cephesinin minarelerinin tamiri, dar'ül kurra ve dar'ül tedris anlatılmıştır.

Yine Çizelge 5.9'a göre 33-38 levhalar arasında toplam 6 levhada Selimiye Camii'nin kadroları ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Levha 39 ve 40'da caminin vakfiyesi açıklanmıştır. Elyazması'nın metin kısmı 41. Levha'da caminin ilk müezzinin anlatılmasıyla biter. Levha 42-44'te resimlerin altyazılarının listesi vardır. 45 ve 75. Levhalar arasında camiye ait fotoğraf albümüne yer verilmiştir.

Çizelge 5.10 ve 5.11’de lehaların ayrıntılarına ve bu ayrıntıların kelime sayılarına yer verilmiştir. Kelime sayısı olarak bakıldığında üzerinde en çok durulan konu 644 kelime ile Selimiye’nin kadrolarıdır. Sonra yazar 470 kelime ile Selimiye Camii’nin sanat ve medeniyet harikası oluşunu anlatmıştır. Daha sonra 448 kelime ile pencerler anlatılmıştır. Dördüncü en fazla üzerinde durulan konu 340 kelime ile Selimiye camii’nin ilk müezzini. Beşinci konu 286 kelime ile yazarın Edirne’ye tayini ve buradaki eserleri araştırmasıdır. Altıncı konu ise 257 kelime ile Selim ve Sinan’ın cami inşasındaki rolleridir. Yedinci konu 252 kelimeyle anlatılan caminin süslemeli yazılarıdır.

Çizelge 5.10 ve 5.11’e göre en az anlatılan üç konu için 18, 22 ve 26 kelime kullanılmıştır. En az yer verilen konu 22 m. boyundaki taşıyıcı sekiz cesim sütunlarıdır. Daha sonra 22 kelime ile caminin mimarının anlatımı ve 26 kelimeyle Sinan’ın fermanı çalışanlarıyla paylaşması bölümü açıklanmıştır.

Çizelge 5.12, 5.13, 5.14’te 45-75. Levhalar arasında albümde yer alan fotoğrafların altlarındaki yazılar ve bu fotoğraflardaki birimler gösterilmiştir. Toplam 59 adet fotoğraf vardır. Bu fotoğrafların içeriği incelendiğinde; 8 adetinin tezyinatı, 7 adedini genel içi, 6 adedinin kapıyı, 5 adedinin genel dışı, 5 adedinin minberi, 4 adedinin cepheyi, 4 adedinin sultan mahfilini, 3 adedinin darül tedrisi, 3 adedinin pencereyi, 2 adedinin minareyi, 2 adedinin şadırvanı, 2 adedinin vaaz kürsüsünü, 1 adedinin dar’ül hadis, 1 adedinin dar’ül sıbyanı, 1 adedinin dehlizi, 1 adedinin kubbeyi, 1 adedinin mihrabı, 1 adedinin müezzin mahfilini, 1 adedinin su haznesini ve 1 adedinin vakfiyeyi gösterdiği anlaşılmıştır.

Fotoğraflar doğaları itibarıyla tarafsız olarak nitelendirilebilir, objektife yansıyan görüntüleri aktarır fakat altına yazılan yazılarla belli yönleri vurgulanabilir ve belli yönleri de göz ardı edilebilir. Serezli’nin fotoğraf alt yazılarına bakılarak, yazarın Selimiye’yi yüceltmeye çalıştığı ve onun olumlu yönlerini vurgular bir tarz sergilediği söylenebilir. Örnek vermek gerekirse daha ilk resimde “yapılışından dörtyüz yıla yakın bir zaman geçtiği halde dimdik duran Selimiye” ifadesiyle yazar tarafını belli eden kelimeleri seçerek bunları bir cümle halinde kullanmıştır. Çünkü bu çalışmayla net olarak ortaya konulan gerçek şudur o yazının yazıldığı tarihlerde Selimiye’nin bazı bölümleri yıkılmıştır ve restorasyona ihtiyacı olan bölümler mevcuttur.

Çizelge 5.15'te Selimiye Camii için düşünölen kadro gösterilmiştir. Üç temel kadro başlığı vardır bunlar; idare, diyanet ve tedrisat kadrolarıdır. İdari kadro 28 kişi, diyanet kadrosu 127 kişi, tedrisat kadrosu 38 kişi olmak üzere bu külliye için toplam 193 kişilik 48 farklı çalışan kadrosu düşünölmüştür. Yazar tarafından, bu tabloda gösterilen 48 farklı kadrodan mahinnükuş, nakkaş, muhafız-ı mesahif, mücellid, muvakkit, buhuri, camriz, müezzin ve ferraşlar hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Çizelge 5. 1 Yazarın kullandığı anabaşlıklar

ANABAŞLIK	LEVHA
önsöz	5
Selimiye Camii	7
mimari	9
minber	23
mihrab	23
pencereler	26
kütüphane	27
mahfili hümayun	29
darül kurra ve darül tedris	32

Çizelge 5. 2 Birimler

DIŞ	22
CEPHE	4
DARUL SIBYAN	1
DARÜL KURRA	1
DARÜL TEDRİS	3
DEHLİZ	1
GENEL DIŞ	5
KAPI	4
MİNARE	2
ŞADIRVAN	1
İÇ	37
GENEL İÇ	7
KAPI	2
KUBBE	1
MİHRAP	1
MİNBER	5
MÜEZZİN MAHFİLİ	1
PENCERE	3
SU HAZNESİ	1
SULTAN MAHFİLİ	4
ŞADIRVAN	1
TEZYİNAT	8
VAAZ KÜRSÜSÜ	2
VAKFİYE	1
GENEL TOPLAM	59

Çizelge 5. 3 Bina isimleri ve atıf adetleri

BİNA İSMİ	ADET
SELİMİYE	27
AYASOFYA	6
SÜLEYMANİYE CAMİİ	6
BAYEZİD	4
ESKİ CAMİ	3
ÜÇ ŞEREFELİ	3
MURADİYE	3
ESKİ CAMİ	3
DARÜLHADİS	2
TAŞ ODALARI	2
EDİRNE MÜZESİ	2
EVKAF MÜZESİ	2
SARAY HAMAMI	1
ŞEHZADE CAMİİ	1
BALTACILAR DAİRESİ	1
BEYTİ MUAZZAM	1
MAGOSA KALESİ	1
TOPLAM	68

Çizelge 5. 4 Kişi isimleri
ve bahsedilme sıklıkları

KİŞİ ADI	ADET
Mimar Sinan	30
Sultan Selim (II)	16
Esat Serezli	4
Evliya Çelebi	3
Mehmet Zilli	3
K. S. Süleyman	2
Rüştü Bektaş	2
Nazım Purdi	1
Mimar Alaaddin	1
Mimar Hayreddin	1
Salim Özdemir	1
Kazım Dirik	1
Reşit Saffet	1
Ahmet Refik	1
Atatürk	1
Sıyavuş Paşa	1
İbrahim Paşa	1
Mehmet Paşa	1
Ferhat Paşa	1
Mehmet Paşa	1
Murad (III)	1
Mimar Kemalettin	1
Mimar Talat	1
Gur Lının	1
Abdülhamid (II)	1
Ç. Mustafa Paşa	1
K. Şükrü Efendi	1
Salih Zeki Bey	1
Hacı İzzet Paşa	1
Aşye Hatun	1
Fatma Hatun	1
Nadi Efendi	1
D. Mehmed Ağa	1
TOPLAM	86

Çizelge 5. 5 Yer isimleri
ve kullanım adetleri

YER ADI	ADET
Edirne	24
İstanbul	12
Tunca	2
Trakya	2
Kadıköy	1
Uzunköprü	1
Hatsa	1
Lüleburgaz	1
Babaeski	1
Çorlu	1
Tekirdağ	1
Şişli	1
Bursa	1
K. Meydanı	1
B. Dairesi	1
T. Ocakları	1
Tuna	1
Meriç	1
Arda	1
Diyarbakır	1
Magosa	1
Kıbrıs	1
TOPLAM	58

Çizelge 5. 6 Elemanlar ve
kelime sayıları

ELEMANLAR	KELİME
kadro	1107
tezyinat	819
kapılar	595
yazılar	439
kubbe	407
vakfiye	351
pencereler	335
minareler	298
minber	214
şadırvan	173
kütüphane	165
darül tedris	153
darül kura	143
sultan mahfili	132
mihrap	100
müezzin mahfili	98
su haznesi	98
halılar	77
sütunlar	76
musalla taşı	67
genel dış	62
duvarlar	61
darül sıbyan	52
dolaplar	48
fener	48
muvaakkithane	48
vaaz kürsüsü	47
üst mahfil	45
genel iç	42
dehliz	28
oluk	26
musluklar	23
yazıt	22
şamdan	9
kemer	6
teras	6
malzeme	3
çeşme	2
TOPLAM	6425

Çizelge 5. 7 Tarihler ve olaylar

LEVHA	TARİH	MİLADİ TARİH	OLAY	YER	KİŞİ
4	06 ek. 1946	06 Ek.1946	E.S.'ye yazılan mektubun sonu	Kadıköy	Nazım Purdi
6	12 re 1360	10 Ş. 1946	elyazması defterin önsözünün bitişi	Şişli	Esat Serezli
10	976	1568	Selimiye'nin temelinin atılması	Edirne	Sultan Selim
10	982	1574	camii inşaatının bitişi	Edirne	Mimar Sinan
11	974	1566	kitabeye göre temelin atılması	Edirne	Mimar Sinan
18	1930	1930	aslına uygun bir restorasyonla şadırvanın üzerindeki kubbenin kaldırılması	Edirne	
30	992	1584	güney doğu minaresine yıldırım düşmesi	Edirne	
30	1023	1614	güney batı minaresine yıldırım düşmesi	Edirne	
30	1025	1616	güney batı minaresine yıldırım düşmesi	Edirne	
30	1114	1702	bir iki minareye yıldırım düşmesi	Edirne	
30	1165	1751	şadırvan avlusundaki küçük kemerler ve sütun başlıklarında fırtına nedeniyle hasar	Edirne	
30	1166	1752	hasarın parası verilmiş	Edirne	
30	1223	1808	tamir ihtiyacı Darüssaade Ağaları parası ve Dağ Deviren Mehmed Ağa'nın nezaretiyle yapılmıştır	Edirne	
30	1277	1860	öndeki sağ minareye yıldırım düşmesi	Edirne	
30	1279	1862	güney batı minaresine yıldırım düşmesi	Edirne	
31		1930	fırtınadan dolayı minare külahlarının uçması ve hasar, Selimiye'yi ziyaret eden Atatürk'ün emriyle Vakıflar Müdürlüğü gerekli tamiraty yapmıştır	Edirne	Esat Serezli

Çizelge 5. 8 Notların içeriğinde bulunan ölçüler

LEVHA	ÖLÇÜLERİ PAYLAŞILAN BİRİMLER
12	dört adet üçer yollu üçer şerefeli minare
12	Ayasofya kubbesinden altı zira hret ve dört zira derinliğini ziyade
15	caminin avlusuna girmek için büyük küçük dokuz kapı var
16	18 adet küçük kapı var 16 adet yekpare sütun üzerinde
19	dördü üçer şerefeli üçer yollu dört minare
20	mabedin içine girmek için beş kapı var, belli başlı üç kapı var ek olarak bir hünkar ve bir cenaze kapısı
20	Ramazan, Bayram, Kadir Ve Miraç Geceleri'nde, Cuma Namazları'nda, bilhassa selamlık yapılan günlerde açılmaya has dört küçük yan kapısı var bunlar ile caminin içini saran yüksek mahfillere çıkılır
20	bütün kapıların toplamı 21 adet
21	büyük kapının üzerine kurulduğu sekiz cesim sütunun boyu 22 metre
21	kubbenin cami zemininde itibaren yüksekliği 34 metre
21	kubbenin dahili kutru 31 metre 14 santim
21	büyük kubbenin dört köşesinde birer yarım kubbe var
21	Ayasofya kubbesinden 6 zira yüksek ve dört zira derindir
21	camiiin tam ortasındaki müezzin mahfili on iki mermer sütun üzerinde dört tarafı parmaklıkla çevrili
22	büyük kapıdan camiye girilince sağ ve sol taraflardaki maksurelerin arkasında ve duvar içinde çok zarif iki su haznesi
25	camii içinde sekiz büyük sütunun üst köşeleri arasında karşılıklı sekiz tane küçük çini levha vardır
26	mihrap üstündeki yarım kubbe ile köşelerdeki kubbelerin pencereleri dokuzar kattır
26	mihrap sofasında dördü cephede ve ikisi yanlarda olmak üzere altı büyük pencere
27	camii içinin en altında caminin dört tarafını saran kanatlı pencereler vardır bu pencerelerin sırasında kalın duvarlar içinde on iki tane gömme dolap vardır bunların çift kanatlı kapıları
27	şadırvan avlusunda ve kubbelerin altında üst sırada 24 tane alçıdan kafesli pencere ve bunların altında da 18 kanatlı pencere vardır
27	son cemaat yeri denilen cephe pencereleri üstü yarım daire şeklinde çini kaplı ve çok güzel yazılıdır bunların on tanesi tam cephede iki tanesi yanlardadır
32	camiiin sağ ve sol mahfillerinde bir darülkurra diğeri darül tedris olmak üzere iki muazzam bina kurulmuştur

Çizelge 5. 9 “Selimiye Camii” isimli elyazması eserin levhalarının özeti

LEVHA	İÇERİK ÖZETİ	KELİME
3, 4	Nazım Purdi’nin Esat Serezli’ye yazdığı mektup	411
5, 6	Esat Serezli’nin yazdığı önsöz	321
7, 8, 9, 10	inşaat öncesi Mimar Sinan’ın ve Saray’ın yaptığı hazırlıklar	743
10, 11, 12	bitiş merasimi, tarih beyti, Sinan’ın yorumları	581
13, 14	Ayasofya ile Selimiye’nin karşılaştırılması	280
14, 15, 16	caminin övülmesi, gençlere Selimiye’yi ziyaret hitabı	524
17	caminin avlu duvarları	62
17	caminin dış kapıları	132
18	dilenciler	44
18	şadırvan avlusu	168
19	minareler	91
19	caminin dışı	107
20	caminin kapıları	258
21	büyük kapı, sütunlar ve kubbe	70
21	müezzin mahfili	145
22	caminin içindeki mimari elemanlar	255
23	minber	165
23	mihrab	64
24	caminin içindeki mimari elemanlar	59
24	caminin halıları	77
24	yazılar	93
25	yazılar	235
26	pencereler	243
27	caminin içindeki mimari elemanlar	240
28	kütüphane	165
29	sultan mahfili	218
30	caminin içindeki mimari elemanlar	70
30	caminin tamiratı	165
31	son cemaat yeri cephesinin ve minarelerinin tamiri	297
32	darül kurra ve darül tedris	246
33, 34, 35, 36, 37, 38	Selimiye Camii’nin Kadroları	891
39, 40	Selimiye Camii Vakfiyesi	341
41	Selimiye Camii’nin ilk müezzini ve bitiş	191
42, 43, 44	albümdeki fotoğrafların altyazıları	637
45-75	Selimiye Camii’ne ait fotoğraf albümü	700

Çizelge 5. 10 Levhaların içerik ayrıntıları- A

LEVHA	İÇERİK AYRINTILAR	KELİME SAYISI
3	Nazım Purdi basımdan önce kitabı okumuştur	34
3	Esat Serezli'nin Selimiye'yi anlatış tarzı övülmüştür	86
3	E.S.'nin Türk Gençliği'ne hitab edişindeki isabet	31
3	Nazım Purdi'nin gençliğinde Selimiye övünülecek bir eser değildi	33
3, 4	E.S.'nin gençliğe Selimiye'nin ziyaret edilmesi öğüdünden alıntı	104
4	E.S.'nin Selimiye'yi ve diğer eserleri anlatma çabası övülmüştür	78
4	E.S.'ye iyi dilekler Mimar Sinan ve Türk Sanatkarları'na rahmet	52
5	E.S.'nin Edirne'ye tayini ve buradaki eski eserleri araştırması	286
6	E.S. Edirnenin mimari eserlerini meşhurlarının kitabını yazma fikri	53
6	Selimiye ve Sinan ile başlamış, amaç gençliğe Türk Sanatı'nı sevdirmek	66
7	camiyi yaptıran padişah	27
7	caminin mimarı	22
7	padişahın cami kararı ve Sinan'a fermanı	73
7, 8	Sinan'ın cami fikrini önermesi rivayeti ve bu rivayetin asılsız olması	138
8, 9	Selim ve Sinan'ın cami kararındaki rolleri	257
9	Sinan'ın fermanı çalışanlarıyla paylaşması	26
9	Sinan'ın Edirne'ye gidişi ve arazi seçimi ve sarayın bunu onaylaması	146
9, 10	sinan'ın çizim ve hesaplama yapması, inşaat öncesi hazırlıkları	74
10	camii inşaatının temelini atılma merasimi	71
10	Selim'in inşaatı takibi	44
10	inşaatın bitişi	45
10, 11	Selim'in ölümü	51
11	inşaatın tarih manzumesi	112
12	Mimar Sinan'ın kendi eserleriyle ilgili yorumları	211
12	Selimiye'nin mimari önemi hakkında birçok makale ve kitap yazılmıştır	61
13	Selimiye'nin kubbesi ve tertibatı Türkler'in İslam'a hediyesidir	86
13	Ayasofya'nın kubbesi, yıkılışı , Sinan'ın payelerle desteklemesi	136
13, 14	Sinan'ın Selimiye'nin büyük kubbesini inşa edebilmesi	60
14	E.S. Paylaştığı bilgilere yazılı ve sözlü kaynak verir	21
14, 15	Selimiye'nin sanat ve medeniyet harikası oluşu ve övülmesi	470
16	gençlere Selimiye'yi ziyaret etme tavsiyesi	90
17	Selimiye'nin avlu duvarı	62
17	dokuz adet avlu kapısı ve işlevleri	137

Çizelge 5. 11 Levhaların içerik ayrıntıları- B

LEVHA	İÇERİK AYRINTILAR	KELİME SAYISI
18	dilencilere ayrılan bölüm	46
18	şadırvan avlusu	160
19	dört minare, içindeki üç merdiven yolu, övülmüştür	90
19	mihrap arkası, oluk, dehlizler, abdest muslukları	44
19	musallanın gizlenmesi ve bunun Sinan'ın ince ruhluluğuna bağlanması	68
20	mabedin üç giriş kapısı ve işçilikleri	136
20	hünkar kapısı	43
20	cenaze kapısı	29
20	özel tarihlerde açılan dört küçük kapı daha ve toplam 21 kapı	54
21	22 m boyunda taşıyıcı sekiz cesim sütun	18
21	kubbe yüksekliği çapı ve Ayasofya ile karşılaştırılması	52
21	müezzin mahfili ve tezyinatı	87
21	şadırvan ve onun övülmesi	56
22	müezzin mahfilinin üzerindeki fener ve çevresi	48
22	içeride abdest almaya olanak sağlayan su hazneleri	74
22	iç sütun kemer ve süslemeler	90
22	üst mahfiller	46
23	minber	180
23	mihrab	64
24	mihrab çevresi	60
24	caminin halıları	78
24	yazı levhaları	102
25	caminin süslemeli yazıları	252
26, 27	pencereler	448
27, 28	kütüphaneye bağışlar, Badi Efendi Elyazması Riyaz-ı Belde-yi Edirne	219
29	sultan mahfilinin içi	231
30	caminin içindeki sanat işçiliğiyle sanat müzesi olmaya layık durumu	70
30	doğa olayları nedeniyle camide oluşan hasar ve tamiri	170
31	camii içinin ve son cemaat yerinde yapılan restorasyon hataları ve	164
31	1930'daki kasırgada minarelerin hasarı, Atatürk'ün emriyle onarım	141
32	darül kurra ve darül tedris ve işlevleri	158
32	darülsıbyan ve bugün müzenin şubesi olarak kullanılışı	45
32	muvaakkithane ve burada zamanın ölçümünün öğretilmesi	48
33	inşaatin sonuna doğru kadroların tespiti	140
33- 35	idare, diyanet işleri ve tedrisat kadrosu	75
36-38	kadroların açıklanması	644
39, 40	Selimiye Vakfiyesi	211
41	Selimiye Camii'nin ilk müezzini ve bitiş	340

Çizelge 5. 12 Albümdeki fotoğrafların altıyazıları ve birimler- A

LEVHA	AÇIKLAMASI	BİRİM
45	Yapılışından dört yüz yıla yakın bir zaman geçtiği halde dimdik duran Selimiye	genel dış
45	Sinan'ın "bildiğimiz cihan mimarları var kuvvetlerini sarf etseler böyle bir eser-i azim binasından aciz kalacaklardır" dediği Selimiye	genel dış
45	kürenin en güzel parçası olan Edirne'nin göğsüne minyatürle işlenen Selimiye "uzaktan görünüş"	genel dış
46	önünde herkesi eğilmeye mecbur eden Selimiye'nin birinci büyük kapısı	kapı
47	Selimiye'nin temeli işlediği ve bitirildiği tarihleri başında taşıyan ikinci büyük kapısı	kapı
48	Selimiye'nin süt gibi mermerden işlenmiş eşsiz şadırvanı	şadırvan
48	sanatkarlara parmak ısırtan sütunlu başlıklı kemerler küçük çeşmelerle şadırvan hep bir arada	genel dış
49	selimiyenin meşhuru alem olan minarelerinden biri	minare
49	Türk sanat ve şerefini yükselten minarelerin şerefe ve işlenişlerindeki ihtişam	minare
50	gün geçtikçe kıymeti artan selimiyenin garp tarafındaki medhali	cephe
50	kütüphane ve mahfili hümayundaki dehlizlere yerleştirilen su hazneleri ve musluklar	cephe
51	Türk'ün canı gibi koruduğu Selimiye'nin kütüphane kapısı ve harici manzarası	cephe
51	Selimiye'nin arkasını süsleyen dehlizler	dehliz
52	ben Sinan'ın dehasından doğdum diyen Selimiye'nin mihrap arkası ve meşhur oluk	cephe
52	mimarlıkta büyük bir inkılap yapan Sinan'ın Selimiye'de vücuda getirdiği sultan mahfilinin harici kapısı	kapı
53	meşhur sanat alimi ve müdekkiklerinden Gur Lını'nın "bu kul yapısı değildir" dediği Selimiye'nin azametli kapısı	kapı
54	Sinan'ı Sinan yapan Selimiye'nin inşasına orta kapı kanatlarından biri	kapı
54	Selimiye'nin kapı ve çok ince işli pak kapı kanatlarından biri	kapı
55	ilahi bir mabet olduğu hret Türk Sanat ve Medeniyeti'nin bu gibi şahikalara yükseldiğini gösteren Selimiye'nin büyük kubbesi	kubbe
56	sihirli tesirleri altında bütün sanat alemini kıvrandıran Selimiye'ye içinden bir bakış	genel iç
57	yanından geçenleri içine çeken içine girenleri kendinen geçiren Selimiye'nin içindeki büyük sütun başlıklarından biri	genel iç
57	Selimiye'nin içinden bir görünüş daha	genel iç

Çizelge 5. 13 Albümdeki fotoğrafların altıyazıları ve birimler- B

LEVHA	AÇIKLAMASI	BİRİM
58	Türk Zekası'nı Sinan ve Sultan Selim'le medeniyet alemine yayan Selimiye'nin içinde ve kemerlerindeki çini tezyinat	tezyinat
58	Büyük Türk Milleti'nin ezeli olan nefaisperverliliğini ebedileştiren Selimiye'nin vicdanlara hitap eden yazıları	tezyinat
58	temaşasına doyum olmayan Selimiye'nin gönüllere ferah veren yazıları ve renkli pencereleri	pencere
59	Sinan'ın "nice hüner ve marifetlerimi orda topladım" dediği Selimiye'nin gümüş mozayikli pencere üstleri	tezyinat
59	Sinan'ın Selimiye'ye yakışan ince işli geçme pencere kanatlarından biri	pencere
60	inşaatı bittiği gün sinana pesendide cihan mimarı dedirten Selimiye'nin ortasındaki müezzin mahfili	müezzin mahfili
60	daima eşsiz yaşayacak olan Selimiye'de müezzin mahfili altındaki gümüş fişkırان mozayikli havuzu	şadırvan
60	Selimiye'nin orta kapı yanlarındaki duvarlara gömülen su haznelerinden biri	su haznesi
61	sinanın elinden çıkan ve yalnız selimiyede görülen yekpare taştan oyulmuş ve işlenmiş vaaz kürsüsü	vaaz kürsüsü
61	çok ince işçiliği ile nazarları üstüne çeken bir kürsü-i irşad daha	vaaz kürsüsü
62	Sinan'ın başka hiçbir eseri olmasa bile ona bugünkü şerefli payesini vermeye kafi bir eser olan Selimiye'nin azametli minberi	minber
63	mihrap ve minber bir arada	genel iç
63	Selimiye'nin bütün sanat ve marifetlerinin önünde tanzim ve ihtirama mecbur eden minberinin büyük kapısı	minber
63	Türk Mimarisi'nin bütün güzelliklerini sanat ve dünyasını tanıtan Selimiye'nin minberinin yandan görünüşü	minber
63	güzelliğine payan olmayan Selimiye'nin minberinin bir parçasındaki ince işçilik	minber
64	dindarların sanatkarların önünde secdeye kapandıkları büyük mihrap	mihrap
64	mihrap sofasının bir köşesini süsleyen kıymetli çiniler	tezyinat
65	Sinadaki bedii zevkin inceliğini terennüm eden Selimiye'nin mihrap sokası	genel iç
65	yazısı yok	genel iç

Çizelge 5. 14 Albümdeki fotoğrafların altıyazıları ve birimler- C

LEVHA	AÇIKLAMASI	BİRİM
66	bütün cihan sanatkarlarına meydan okuyan Sinan'ın Selimiye'yi parlatan sultan mahfilinin cami içinden görüntüsü	sultan mahfili
67	Türk Sanat ve Medeniyet Tarihi'nde ebedi bir varlık olan Selimiye'nin sultan mahfilindeki çini tezyinatı ve yazılar	sultan mahfili
68	mahfilin gözleri kamaştıran çini kaplama ve tezyinatının güzel bir görünüşü daha	sultan mahfili
68	mahfili hümayun çinilerinden çok güzel bir parça daha	sultan mahfili
69	Sinan'ın "hiçbir padişah bu kadar mal feravan bezl etmeye cüret edemeyecektir" dediği Selimiye'nin sultan mahfilinden parlak bir manzara daha	tezyinat
69	yapılışı sanat alemini hayretlere düşüren Selimiye'nin Sultan Mahfili çinilerinden görenleri açan çiçekli çini bir levha	tezyinat
70	mahfil kapısının etrafı süsleyen ince işli çinilerle çini sütunlarından biri	tezyinat
70	Sanayi-i Nefise Tarihi'nin tezyini mahbazalarına altın kalemle yazılan Selimiye'nin mahfil çinilerinden güzel bir sahife daha	tezyinat
71	yapıldığı günden beri darülfünunda zirve kaybetmeyen mahfili dışında işlenmiş giranbahar pencere kapakları	pencere
71	beni Sinan yaptı diye haykıran Selimiye mahfilinin yazılı mihrap çinileri mermer ve somaki sütunları hep bir arada	genel iç
71	yazısı yok	minber
72	Selimiye'nin etrafını süsleyen darül tedrisin önünden görünüşü	darül tedris
72	darül tedrisin içinden güzel bir görünüş	darül tedris
73	Selimiye'nin şerefini arttıran ve bugün inkılap müzesi olarak kullanılan darül kura	darül kurra
73	darül tedrisin uzaktan görünüş	darül tedris
74	Sinan'ın meşhuru alem olan darül sıbyanı	darül sıbyan
74	yazı yok	genel dış
75	Sultan Selim Han ve Evkafı'na ait Vakfiye'nin birinci sahifesi	vakfiye

Çizelge 5. 15 Selimiye Camii İçin Düşünülen Kadro

A İDARE KADROLARI		C TEDRİSA		KADROSU	SU
görevli	adet	Görevli	adet	DARÜLKURRA	adet
Mütevelli	1	Hatip	1	Reisülkurra	1
Cabi	1	İmamı Evvel	1	Talebe	10
Hazine Memuru	1	İmamı Sani	1	Bevvab	1
Katip	1	Vaiz	1	Ferraş	1
Mutemet	4	Huffaz	11		13
Akarat Mimarı	1	Cüzihan	30	DARÜLTEDRİS	
Hayrat Mimarı	1	Müsebbih	20	Müderris	1
Su Mühendisi	1	Musalli	10	Muid	1
Camriz	1	Muarrif	1	Talebe	16
Katib-i Mesahif	1	Naathan	1	Bevvab	1
Nakkaş Müzehhib	1	Mihrabi	4	Ferraş	1
Kalemkar	1	İmamhan	5	Kennas	1
Hafız-ı Mesahif	1	Salavathan	5		21
Mücellid	1	Müezzin	16	DARÜSSİBYAN	
Muvakkit	1	Kayyım	12	Baş Muallim	1
Buhuri	1	Sarraci	8	Muavvin-i Halife	2
Bahçevan	1			Bevvab	1
Kapıcı	3				4
Hammal	5				
TOPLAM	28		127		38

5.1.2.1 Koruma Anlayışına İlişkin Bulgular

Mehmet Esat Serezli'nin "Selimiye Camii" isimli eseri koruma anlayışı açısından incelenmiştir. Esat Serezli Edirne Vakıflar Müdürü memuriyetinde bulunduğu için dolaylı Edirne'deki eski eserler ve onların restorasyonu onun sorumluluğu altında olmuştur. Görevi ve kişisel olarak bu konulara ilgi duyması yazar ile ilgili pozitif bir güçlü yönüdür. Yazarın bu yönü ile ilgili açıklamaları levha 5, önsöz bölümünde ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Serezli, "Levha 30'da caminin tamiratıyla alakalı bilgileri anlatmış, binanın mükemmel yapıldığını ifade etmiş; yer hareketleri, bombalar ve işgaller bu şaheserin, azametini kubbesinden gövdesinden bir taşını kılmıdatamadığından bahsetmiştir. Yazara göre

esaslı bir tamire ihtiyaç olmamıştır.¹ Daha sonra yazar yapılan tamiratların detaylarını anlatmıştır [251].

Levha 31’de bir restorasyon çabası açıklanmıştır. Edirne’de meydana gelen şiddetli fırtına sonrasında civar camiler ve Selimiye hasar görmüştür. Caminin dört minaresinin birden külahları uçmuş kepenekleri zedelenmiş şerefeleri zedelenmiş kubbe kurşunları kısmen kalkmış ve düşmüştür. Edirne’ye gelen Selimiye’yi ziyaret eden Atatürk’ün verdiği emir üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğü harekete geçmiştir. Gerekli olan hazırlıklar yapılmış, Genel Müdür Rüştü Bektaş’ın kontrolünde, Serezli’nin Edirne Vakıflar Müdürü bulunduğu sırada, minareler yeniden yapılmış, kurşunları yenilenmiş, şadırvan avlusundaki iki büyük “başlık” yeniden yapılmıştır.

Levha 28’de Selimiye Kütüphanesi’nin kullanımını genişletilmesini açıklanmıştır. Bu durum Venedik Sözleşmesi’nde açıklanan binanın işlevine uygun kullanımının artırılmasına verilebilecek bir örnektir.

5.1.2.2 Albüm Fotoğrafları ve Camiinin Güncel Durumu

Bu bölümde elyazması eserin fotoğraf albümünde resimlerle korunan yerlerin günümüzdeki durumları karşılaştırılmış ve bu karşılaştırmada ortaya çıkan kritik durumlar açıklanmıştır. Şekil 5.1 ve Şekil 5.35 arasındaki fotoğraflarda bu karşılaştırma yapılmıştır. Her Şekil’de önce albümden eski siyah beyaz olan fotoğraf solda gösterilmiş daha sonra mevcut durumu ifade eden fotoğraf sağa yerleştirilmiştir.

Genel olarak binanın taşları değerlendirildiğinde doğal etkenlerden kaynaklı küflenme paslanma ve renk değişimi gözlenmiştir yüzey uygulama teknikleri ile bu durumun düzeltilmesi gerekir. Şekil 5.1’e bakıldığında genel görünüşte eski fotoğrafta ana kubbenin daha sivri olduğu tespit edilmiştir. Şekil 5.2’de betonarme bir park ve Mimar

¹ Selimiye Camii ile alakalı bilgiler kısmında, yazarın bu verdiği bilgiler ile çelişen bilgiler paylaşılmıştır. Burada yazarın binayı sevdirmeye isteği nedeniyle binaya bir takım gerçek üstü özellikleri yakıştırma gayreti vardır. Bu yaklaşım tarihsel anlatılarda hayal gücü kullanımına da bir örnek olabilir. Bir başka çelişki de hemen takip eden satırlarda minarelere isabet eden yıldırımların anlatılması ve sonucunda güney batı minaresinin kaidesine kadar indirilmek zorunda kalındığı gerçeğinin paylaşılmasıdır.

Sinan heykeli görünür, önceki durumu ağaçlık olan alan düzenlenmesinin korunması gereklidir.

Şekil 5.3 1930’lar Türkiye’si kıyafeti hakkında ipuçları verir niteliktedir. Önceki durumda dış duvarın kenarında ağaç bulunduğu görülmüştür mevcut durumda kesilmiş olan bu ağacı benzeri bir fidan yeniden oraya dikilmelidir. Dış duvarların üstünde yosunlar oluşmuştur duvar parmaklıkları gönyeli bir dizilime sahip değildir. Önceki durumda ana giriş kapısının üzerine elektrik direği monte edilmiş mevcut durumda bu direk kaldırılmıştır.

Şekil 5.4’ten anlaşıldığı üzere avlu giriş kapısı mermerlerinin üst kısmında ve merdivenlerde renk değişimleri gözlenmiştir, yeni durumda girişin sağına binayı tanıtıcı bir pano yerleştirilmiştir. Şadırvan ve arka planı incelendiğinde caminin son cemaat yeri cephesinin tezyinatındaki değişiklikler görülür avlunun zeminine döşenen mermerler arasında önceden büyük boşluklar olduğu anlaşılmıştır. Şadırvanın oturma birimlerinin mermerleri dikkat çekici derecede aşınmıştır (Şekil 5.5-5.6). Minare ve çevresi incelendiğinde, geçmişte cami ile orantılı büyüklükte ağaçların varlığı görülür mevcut durumda bu yoktur (Şeki 5.7).

Binanın cephesindeki camlardan biri kırılmıştır, cephenin taşlarında merdivenlerde renk değişimi görülmüştür. Ayrıca mermer sütunlardaki aşırı kontrast dikkati çeker. Oluğun bulunduğu kible cephesinde de renk değişimleri vardır (Şekil 5.8-5.12). Caminin ana giriş kapısı ve çevresindeki tezyinat programı 1930’dan günümüze değişikliklere uğramıştır. Şekil 5.13 ile caminin ana giriş kapısı ve çevresi olan son cemaat yeri cephesinin tezyinat programında köklü değişikliklere gidildiği açıkça ortaya konmuştur.

Caminin içine girerken ana girişin ahşap kapı detayında tamirat gerektiren yerler mevcuttur (Şekil 5.14). Şekil 5.15’e göre giriş kapısının üzerinde ve mermer bölümde değişiklik yapılmıştır. Şekil 5.16’ya göre ana kubbe detayında bir değişiklik yoktur, güncel durumda kandillik ve kamera eklenmiştir. Şekil 5.17’ye göre kemerler arasındaki tezyinat değiştirilmiştir, önceden pencereler üzerinde olan grafik öğeler yeni durumda kaldırılmıştır.

Kible cephesinde Arap harfleriyle “Allah” (İsm-i Celal) yazısının silinmeye başladığı ortadadır, önceki durumda rahle olan yerin yakınında ahşap saat yerleştirilmiştir. Benzer şekilde Arap harfleriyle “Muhammed” (İsm-i Nebi) yazısı da silinmiştir, bu yazılar yeniden yazılmalıdır, orijinalinde olmayan saatler buradan kaldırılmalı, yerine rahleler yerleştirilmelidir (Şekil 5.18- 5.19).

Şekil 5.20’de pencere üstlerinin birbirlerinden farklı olarak tamir edildiği görülmüştür. Şekil 4.21’deki yeni yapılan kapının metal aksamında eksiklik vardır. Minberin genel görüntüsü incelendiğinde halıların değiştirildiği fark edilir. Minber tarafındaki kemerler arasındaki tezyinat tamamıyla değiştirilmiştir. Minberin dibindeki tarihi saat mevcut durumda yerinde değildir (Şekil 5.22).

Şekil 5.23’te müezzin mahfili gösterilmiştir bu resimden anlaşıldığı üzere mahfilin çevresine cami zeminine sonradan muhtemelen ziyaretçi ve cemaati ayırmak amacıyla ahşap korkuluklar eklenmiştir. Ayrıca mahfilin zeminini (üst kat) çevreleyen ahşap bölümde değişiklikler yapıldığı anlaşılmıştır. Mahfilin altındaki iç şadırvanın gösterildiği Şekil 5.24’e göre caminin zeminindeki halılar önceden daha büyüktür ve duvar kenarında rahle vardır, yeni durumda ahşap parmaklıklar eklenmiştir.

İç su haznesinin metal kapağının orijinal olmadığı anlaşılmıştır (Şekil 5.25). Taş vaaz kürsüsü değişmeden günümüze gelebilmiştir ancak şamdan detayı kaybolmuştur. Ahşap vaaz kürsüsüne merdiven eklenmiş ve mikrofon için bir ek platform konmuştur. Önceden var olan korkuluklar yeni durumda yoktur (Şekil 5.25-5.27).

Minber ve mihrabın bir arada görüldüğü Şekil 5.28.’den anlaşıldığı üzere mihrab üzerindeki kubbe iç tezyinat detayı değiştirilmiştir ve aydınlatma birimi olan cam kandilliklerin yerleşimi değiştirilmiştir, mermer vaaz kürsüsü ve minberin arasında kalan alana yerleştirilen saat mevcut durumda yoktur, zemindeki halılar daha büyüktür, minberin altındaki boşlukları çevreleyen mermer tezyinat daha sonrada sarı yaldızlı boya ile boyanmıştır (Şekil 5.29- 5.30).

Mihrabın iki yanındaki aydınlatma birimleri de değiştirilmiştir, yanlardaki silindirik mermerlerin uzantılarına yerleştirilen alem benzeri metaller değiştirilmiştir orijinal değildir. Mihrabın üst bölümünde iki pencerenin üst hizası boyunca uzanan bir tezyinat

elemanı eklenmiştir (Şekil 5.31). Şekil 5.32’de verilen çini detayı merkez tezyinatı değiştirilmiştir tezyinata çerçevelik eden çiçek motifleri de önceye göre farklıdır.

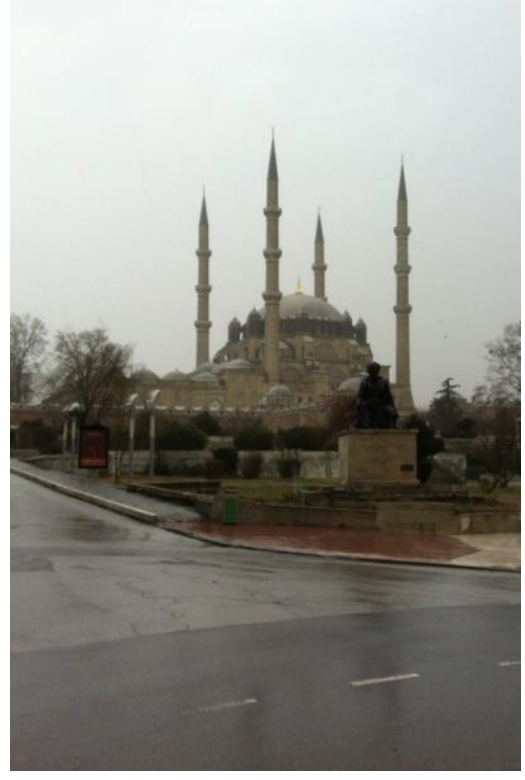
Şekil 5.33’te eski fotoğrafta deve kuşu yumurtası, cam kandillikler, rahle, küçük mumluk detayı yeni durumda kaybolmuştur, cam kandillikler değişmiştir, mihrabın önceki alem detayındaki sivrilik burada da görülebilir. Şekil 5.33 ve 5.34’ten açıkça anlaşıldığı üzere caminin büyük¹ avizesi² kaybolmuştur. Önceki durumda cami zeminindeki halılar büyük ebatlıdır (Şekil 5.33). Şekil 5.35’e göre yeni durumda yan cephe pencerelerinin altına eski durumda olmayan tezyinat detayları eklenmiştir.

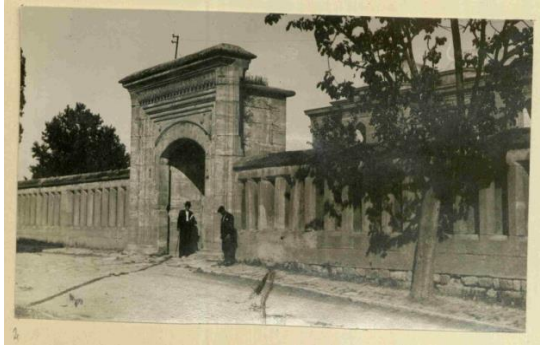
Şekil 5.1 Selimiye Camii’nin Batıdan Görünüşü- A, 1946, 2014, [23].

¹ Bu avizenin 19. yy.’a ait olduğu ve Vali Arif Paşa tarafından hediye edildiği ifade edilmiştir [145].

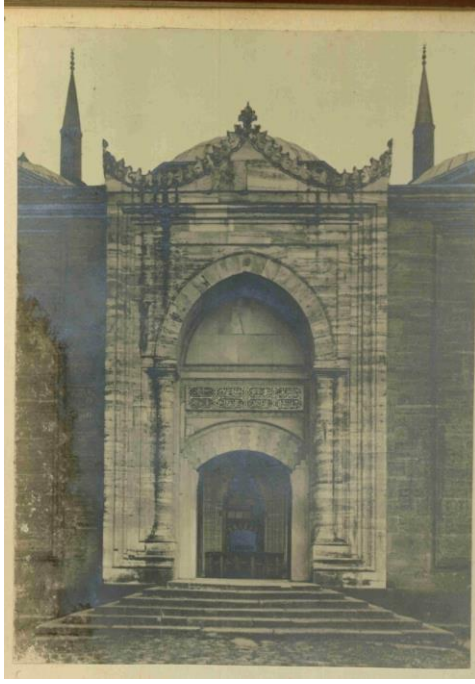
² Bu avizeyi veya bir benzerini; “The “Müezzin Mahfili” and Pool of the Selimiye Mosque in Edirne” isimli eserde görmek mümkündür [40].

Şekil 5.2 Selimiye Camii'nin Batıdan Görünüşü- B, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.3 Cami'nin Dış Avlu Kapısı, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.4 Cami İç/Şadırvan Avlusu Ana Girişi, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.5 Şadırvan, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.6 Avlu ve Son Cemaat Yeri Revaklarının Birleşimi, 1946, 2014, [23].

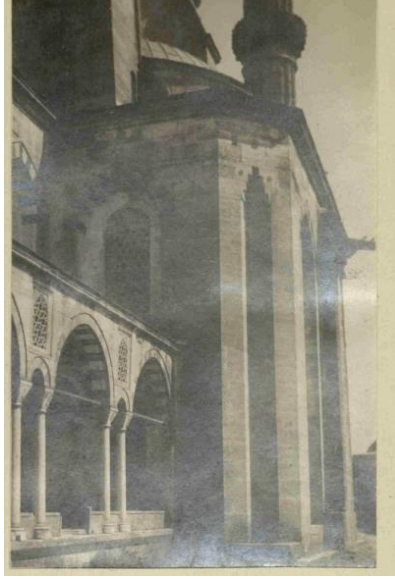
Şekil 5.7 Cami'nin Güneydoğu Minaresi , 1946, 2014, [23].

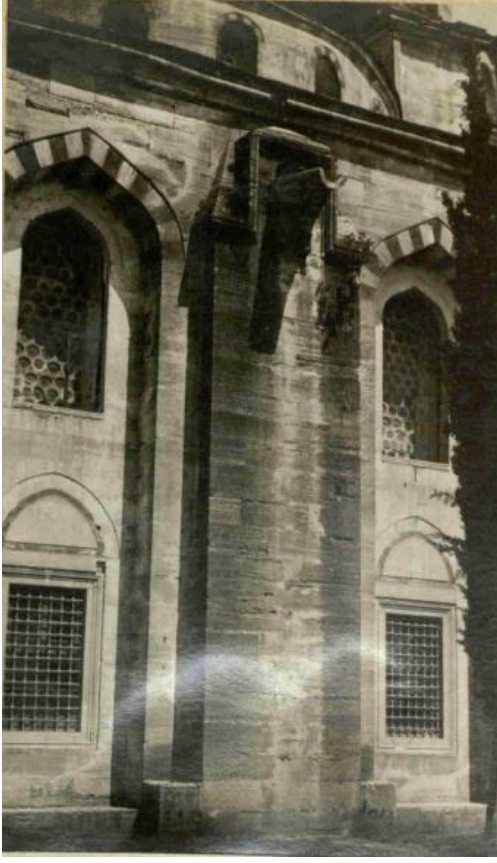
Şekil 5.8 Selimiye'nin Batı Cephesi- A, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.9 Selimiye'nin Batı Cephesi- B, 1946, 2014, [23].

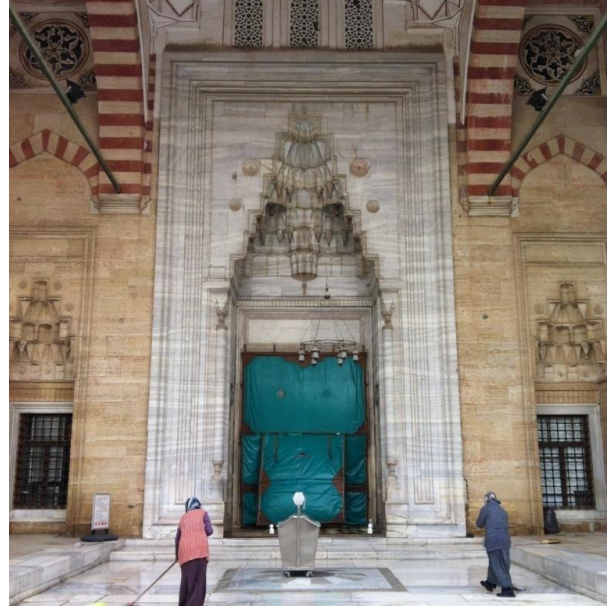
Şekil 5.10 Caminin Güney/Kible Cephesindeki Mihrap Çıkıntısı, 1946, 2014, [23].

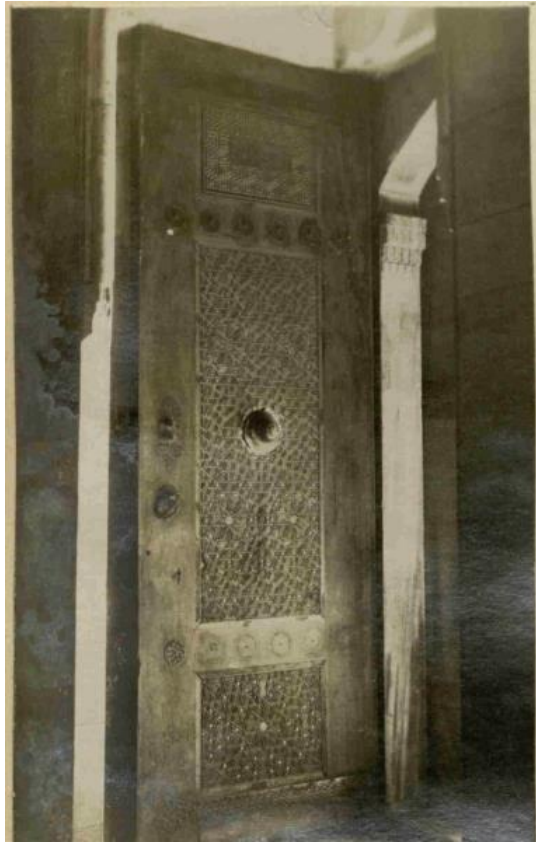
Şekil 5.11 Kible Cephesinin Bir Parçası ve Çörten, 1946, 2014, [23].

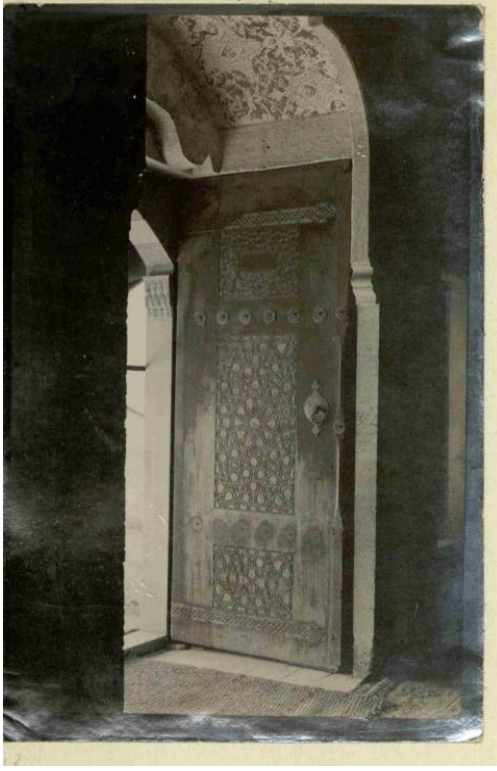
Şekil 5.12 Cami'nin Batı Cephesinden Bir Detay, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.13 Caminin Kuzeybatı Giriş Cephesi, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.14 Kündekari Giriş Kapısı, 1946, 2014, [23].

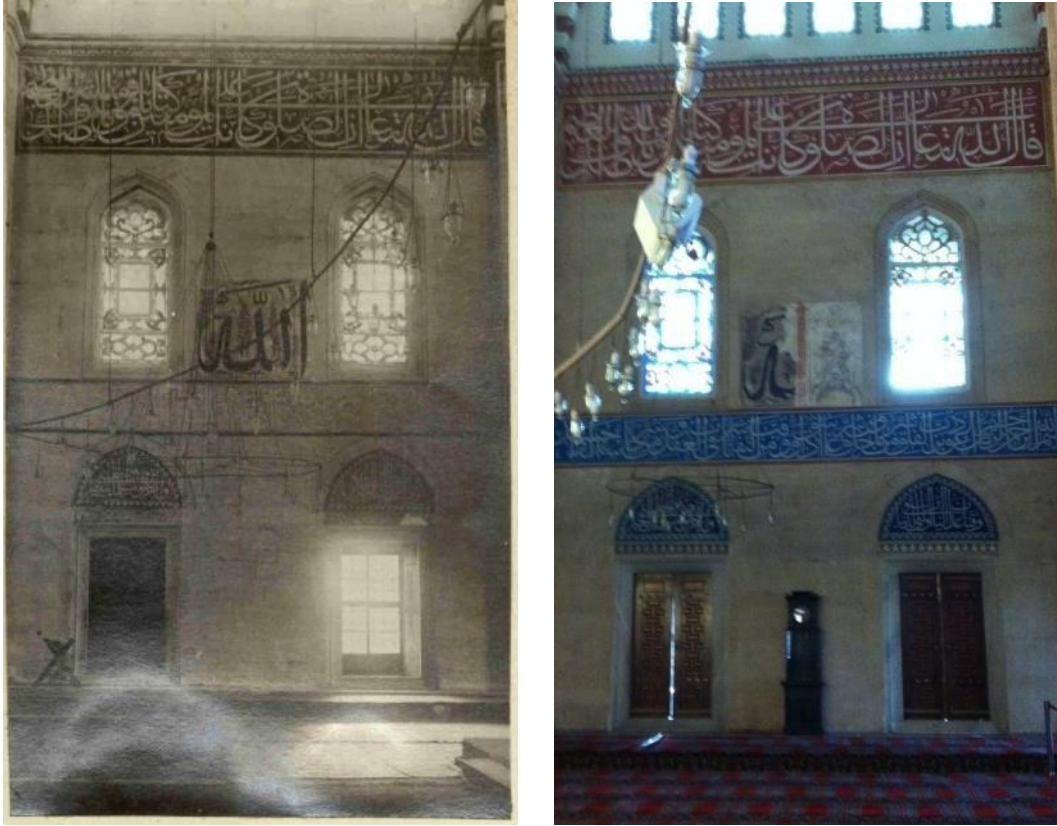
Şekil 5.15 Kuzeybatı Girişindeki Kündekari Kapı ve Eşiği, 1946, 2014, [23].

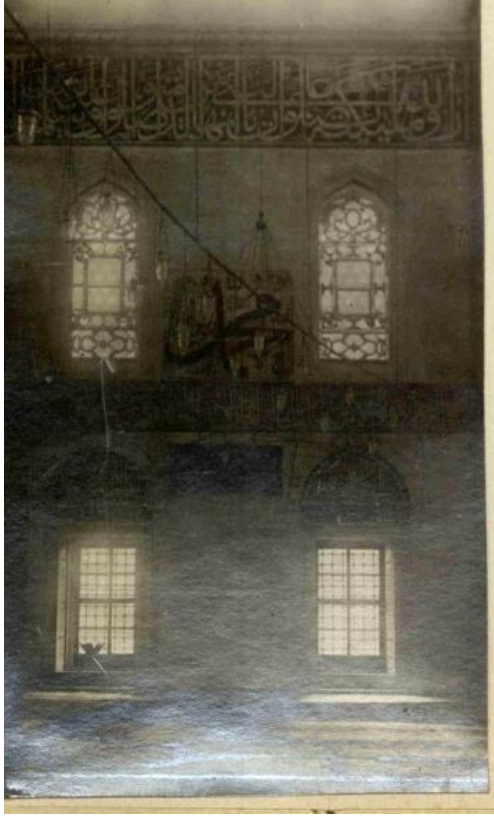
Şekil 5.16 Ana Kubbe, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.17 Sekizgen Çardağı Oluşturan Ayaklar ve Kemerler, 1946, 2014, [23].

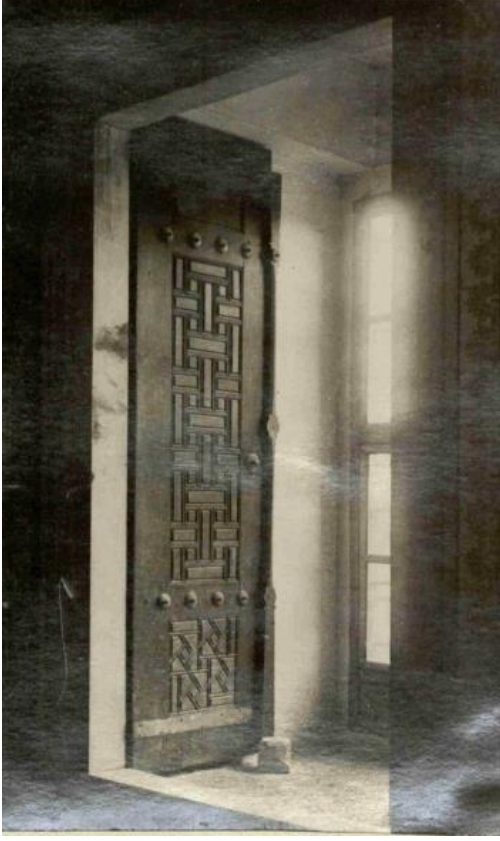
Şekil 5.18 Kible Cephesi, İç Görünüm- A, 1946, 2014, [23].

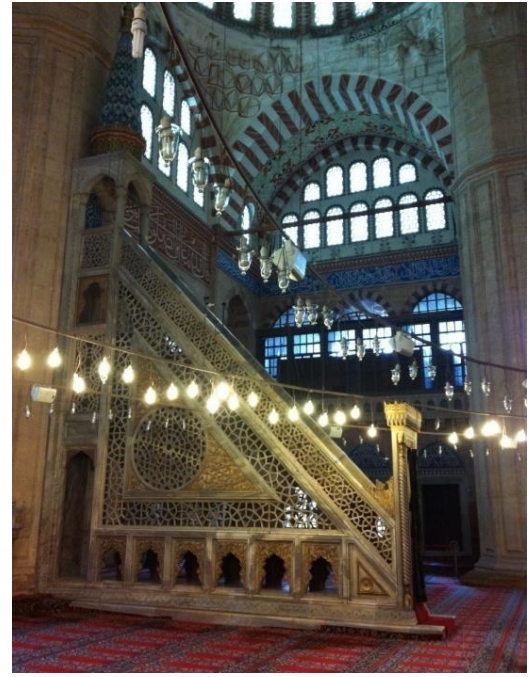
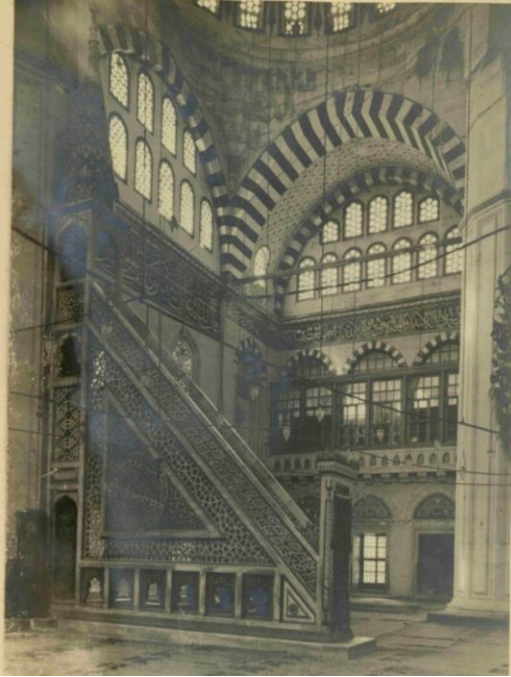
Şekil 5.19 Kible Cephesi, İç Görünüm- B, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.20 Pencere ve Üst Tezyinat Detayı, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.21 Kündekari Pencere Kapakları, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.22 Minberin Genel Görüntüsü, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.23 Müezzın Mahfili, 1946, 2014, [23].

Şekil 5. 24 Müezzın Mahfili Altı; Mermer Fıskiyeli Havuz, 1946, 2014, [23].

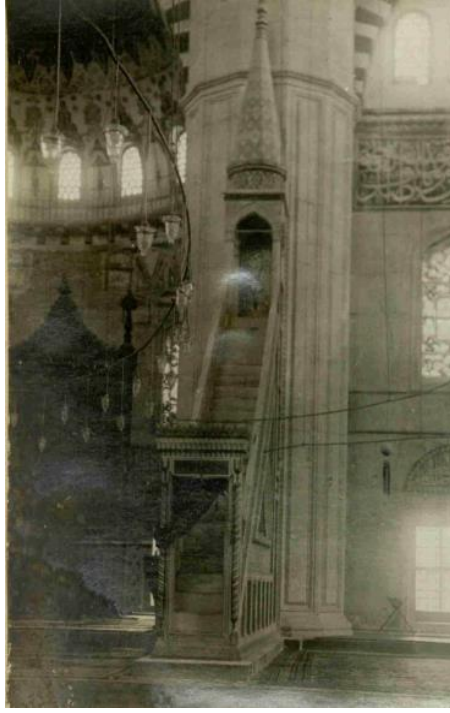
Şekil 5.25 İç Abdestlik, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.26 Taş Vaaz Kürsüsü, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.27 Ahşap Vaaz Kürsüsü, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.28 Minber ve Mihrap, 1946, 2014, [23].

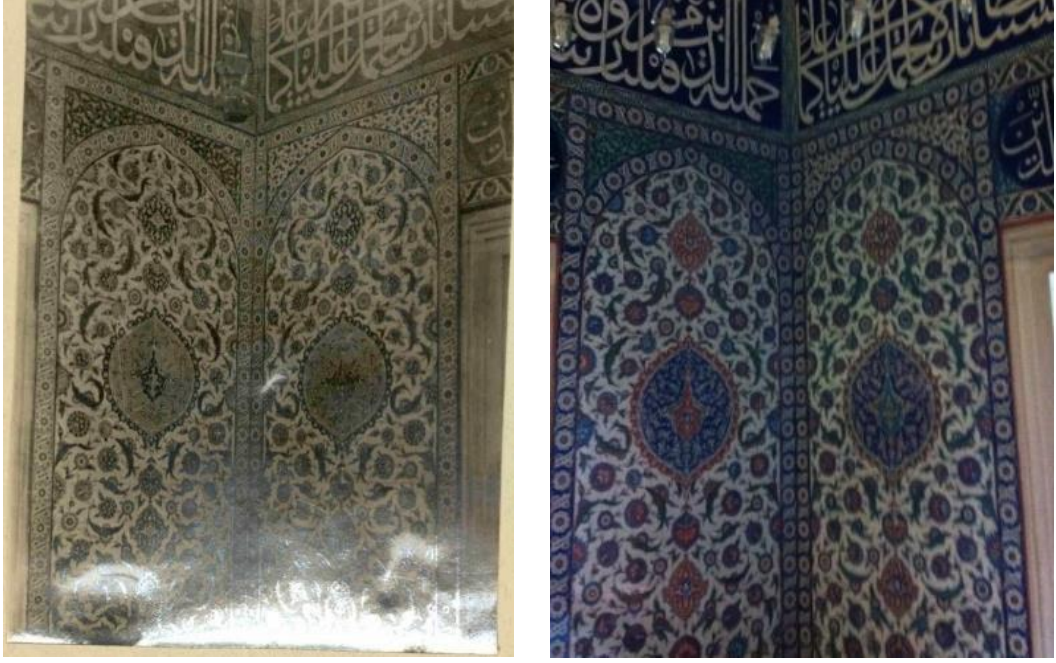
Şekil 5.29 Minber Altındaki Mermer Göz, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.30 Minber, 1946, 2014, [23].

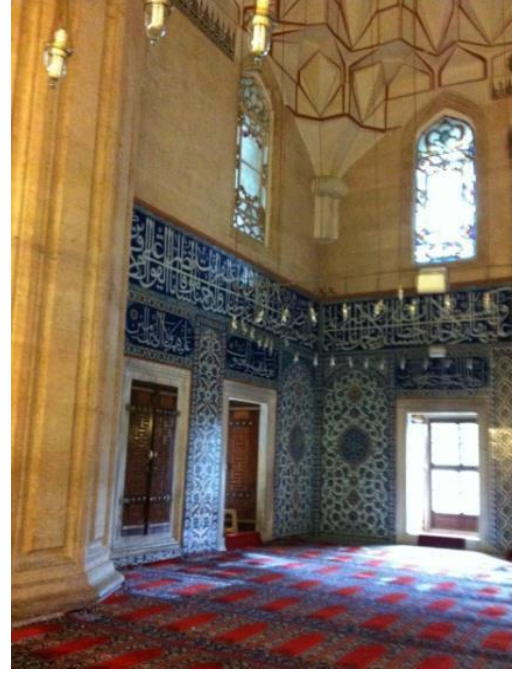
Şekil 5.31 Caminin Mihrabı, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.32 Çini Detayı, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.33 Mihrab ve Çevresi, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.34 Kible Tarafı Doğu Köşe, 1946, 2014, [23].

Şekil 5.35 Sultan Mahfili, 1946, 2014, [23].

5.2 Eserin İrdelenmesi

Bu bölümde Serezli'nin "Selimiye Camii Notları"nda açıklanan bilgilerden bazıları, diğer araştırmacıların yaptıkları çalışmalar ve eserin günümüzdeki durumu ile karşılaştırılmıştır. Benzer konularda bilgilendirme yapan kaynaklar kayıt altına alınmıştır. Defterin levha olarak adlandırılan sayfaları ve buradaki bilgilere ait araştırmacıların görüşleri aşağıdadır:

Levha 5'te bahsedilen Kazım Dirik'le ilgili daha fazla bilgiye Edirne Tarihi isimli eserde rastlamak mümkündür [106, 245]

Levha 10'daki hamam hakkında "Sinan'ın Sanatı ve Selimiye" isimli eserde yapının bugüne kadar ayakta kalmış olmasının nedeninin, Caminin inşaatı sırasında kullanılması olduğu ifade edilmiştir [181].

Levha 11'de paylaşılan tarih beyitiyle ilgili araştırmacıların farklı görüşleri vardır. Bu kitabenin beyti; Kadbenâ hazel makamel mücteba, Elemirül cud sultanül enam, Anî sultanes selatin şah selim, misluhu yubna lehu daresselam, barekallahu Teala hayrahu, daafallah ecrâhu yevmel kıyam, sare fadlullah tarihul esas, fadli Yezdan kane tarihuttamam'dır [106].

"Ahmet Badi Efendi" isimli eserde beyit; Cami-i Sultan Selim Han bin Süleyman Han mıdır, Yokla bu mısraî tarih anladım çoğ olmasın; hatmine bu camiin tarih bu mısradan çıkar, hem çıkar tarihten geru esas kalmasın; dikkat ister bu muamma kısmıdır gafil mebaş, kim hesap etse bunu yanlış sanup yanlış olmasın olarak açıklanmıştır [44].

"Selimiye Camii" isimli eserde beyit şu şekilde yazılmıştır: "Camii Sultan Selim Han bir Süleyman Han mıdır, yokla bu mısraî anladım çok olmasın, hatunine bu camiin tarihi mısradan çıkar, hem çıkar tarihten gire esas kalmasın, dikkat ister bu muamma mislidir gafil mebaş, kim hisap itse bunu yanlış sanup yanlış olmasın, sara fazlullah-ı Tarih'ul esas (976), fazl-ı Yezdan kane tarih ut-temam." [127].

Levha 12'de Sinan "resmi ali" eylediğini anlatır, bu bilgiler Tezkiretül Ebniye'dendir. Şair Sai'nin Sinan'ın ağzından yazdığı hayat öyküsüne göre Sinan şöyle söyler "Tanrı'nın zayıf kulu olan ben, Edirne'ye hakim olacak büyük bir resim çizdim. Dört minaresi kubbenin dört yönünde bulunuyordu. Hepsi üçer şerefeliydi. İkisinde her üç şerefeye

de ayrı ayrı yollardan çıkılacaktı. Daha önce bu şehirde inşa edilen üç şerefeli caminin minareleri bir kule gibidir. Gayet kalındır. (eserimin) minarelerinin hem zarif hem de üçer merdivenli yapılmasındaki güçlüğü ancak akli erenler anlar.... Bütün dünya halkı dünyada Ayasofya'nın kubbesi gibi bir kubbenin asla yapılamamış olduğunu söylerlerdi. Anlayış açısından kıt olan ve mimar olduklarını sanan bir takım kişiler bu büyüklükteki kubbeli bir camiye yapamamış olduklarından kendilerinin Müslümanlardan üstün olduklarını addedmekteydiler. Böyle bir kubbenin sağlamlık açısından da yapılmasının çok güç olduğunu ileri sürmekteydiler. Bu hakirlik aslında onlardan kaynaklanmaktaydı. Gene de Allah'ın elçisinin işaretleri ve padişah Sultan Selim'in buyruklarıyla camii şerif inşa etmek gücünü buldum. Kubbesini Ayasofya'ninkinden 6 zira daha geniş ve 4 zira daha yüksek yaptım [127, 132, 177, 247].

Sai Çelebi'nin Tezkiretü'l Bünyan'ında yazılan iddiaları doğrudan kabul yanlıştır. Objektif olarak düşünüldüğünde, Tezkiretü'l Bünyan'daki hatalar görülmektedir. Örneğin, Edirne'deki Selimiye Kubbesi'nin Ayasofya kubbesinden büyük yapılmış olduğu, Sinan'ın ağzından yazılmıştır [139, 152, 162].

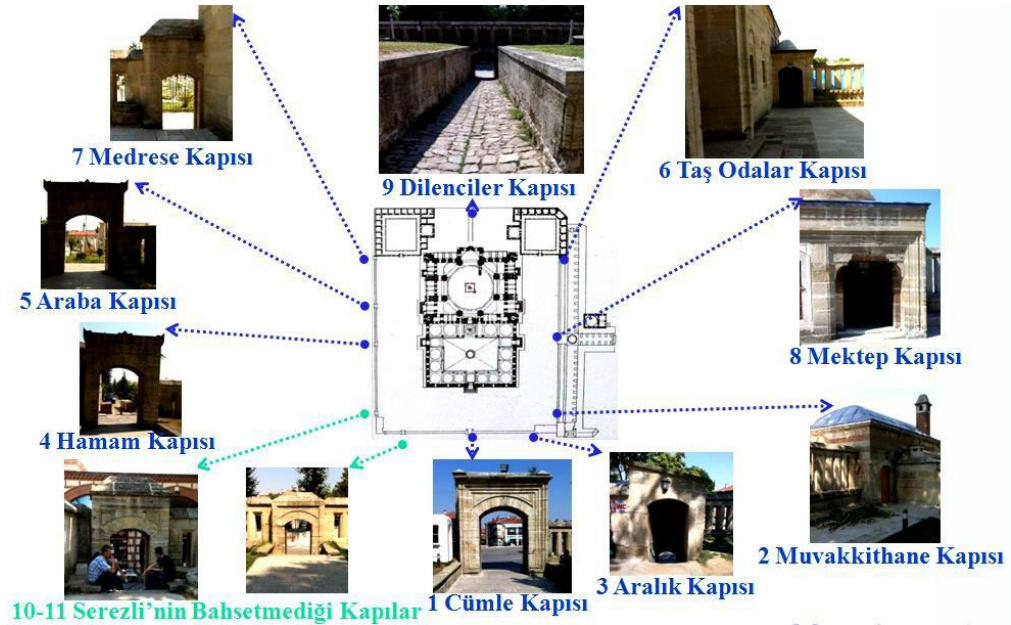
Selimiye Camii'nin yapılması kararı Mart 1568 ortaları ile II. Selim'in bu kentten ayrıldığı Nisan 1568 ortaları arasında alınmış olmalıdır. Mayıs'ta ferman çıkmış ve malzeme tedarikine başlanmıştır. Sinan da aynı tarihte İstanbul'a dönmüş olmalıdır çünkü 17 Mayıs'ta ondan İstanbul'daki yol üzerinde yapılmış çardak ve şahnişinleri kaldırması istenmiştir. Bu arada ise herkesin "bina açıldı" diye kerestesine on on beş akçe zam yaptığına dair Edirne Hassa Harc Emininden şikayetler gelmeye başlamıştır [256].

Edirne'de inşa edilen cam-i şerife atanan görevlilerin listesini yayınlamıştır bu belgede Mehmet Zilli (levha 38) ismine rastlanmamıştır. Mehmet Zilli Evliya Çelebi'nin babası, saray başkuyumcusu ve Sinan'ın arkadaşıdır [125, 132].

Levha 14'teki Esat Serezli'nin ifadesiyle, "meşhur-u alem" olan mimar Kemalettin, 1870-1927 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda Serezli mimarlardan bu bilgileri İstanbul'da almış olmalıdır [248].

Mimar Kemalettin ve Talat Beylerin Babaeski Köprüsü üzerinde 1913 yılında çektiydikleri fotoğraf yayınlanmıştır. Bu fotoğraf ile ilgili olarak şu yorum yapılmıştır: “Fotoğrafta görünen minaresiz cami Mimar Sinan eserlerinden Cedit Ali Paşa Camiidir. Trakya’nın ortasında bir zafer işareti olarak kiliseye döndürülecek idi. Hayatımda birinci ve sonuncu olarak üzülerək üstat Kemalettin Bey ile 1913 yılında Edirne’de görüşmüş idim. Bence pek değerli ve faydalı olan bu görüşmenin nedenine gelince: 1912-13 Balkan Savaşı’nda Bulgarlar’ın Edirne’den çekilişinden sonra, Bulgarların Trakya dini kurumlarında yaptıkları tahribatın derecelerini saptamak için kapatılan Vakıflar Nezareti tarafından görevlendirilen Üstat Mimar Kemaleddin ve yardımcısı Mimar Talat Bey Edirne’ye gelmişlerdi. Üstat kuşatma savaşına katılmış olan bir kişi ile görüşmek istediğinde, Vali Hacı Adil Bey’in cevap olarak” ”Sizi görüştürecekim kişi hem kuşatmada bulunan ve hem de bütün olayları gören, tetkik eden bir sanatkardır. Edirne’nin tarihini yazmak için çok gezmiş, çok görmüş ve okumuştur. Ümit ederim ki, savaşta da çok gezdi, gördü ve yazdı”” demiş olduğunu rahmetliden öğrenmiş idim” Talat Bey merhumdan bu minarenin acele yapılmasını bunun için onbeşbin liradan fazla bir paranın haracanması gerektiğini öğrenmiş idim” [110].

Levha 15’te geçen tehlil ifadesi “La ilahe illallah” anlamında kullanılmıştır.

Şekil 5.36 Selimiye Camisi’nin Avlu Kapıları, 2015, [155].

Levha 17'deki harpuş ifadesi, harpuşa olarak açıklanmıştır. Cami dış avlusu, geçmişte örneği pek az olan ve dikine küçük aralıklarla yerleştirilmiş taş ayaklar üzerindeki harpuşa taşlarıyla birbirine bağlanarak vücuda getirilmiştir. Toplam dokuz kapı olduğu iddia edilmiştir. Oysa 11 adet kapı mevcuttur (Şekil 5.36) [108, 159, 249].

Levha 21'de bahsedilen tavanın ortasındaki çiçek işlemleri değiştirilmiştir [43].

Levha 22'de belirtilen Besmele-i Şerife, Bismillahirrahmanirrahim; Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla anlamındadır.

Levha 24'teki hak edilen “La ilahe illallah Muhammeden Rasulallah” Levhasının anlamı Kelime-i Tevhiddir; Allah'tan başta ilah yoktur, Muhammed (SAV) onun elçisidir anlamına gelir. Ya Hannan ya Mennan ya Cami ya Mani levhaları Allah'ın anılması anlamına gelir. Hannan çok merhametli olan, Mennan ihsanı bol olan çok nimet veren, Cami istediğini istediği yerde istediği şekilde anında toplayan, kıyamet günü mahlukatı toplayacak olan, Mani dostlarını başkalarının eziyetinden koruyan istediği şeyin meydana gelmesine engeller koyup mani olan, kendisine karşı konulamayan demektir.

Levha 25'teki Ayet-el Kürsi ifadesi Bakara Suresi'nin 255. Ayet-i kerimesidir, birçok camide mihrab çevresinde yer alır. Fetih Suresi'nin son ayeti 29. Ayettir , ismi Celal Allah (CC), ismi nebi Muhammed (SAV)'dir. Levhada geçen, hazreti fahri alemin en yakın dört arkadaşı ve halifesinin ve çok sevdiği iki torununun isimleri sırası ile Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'dir. “Külleme de hale aleyha zekeriya mihrab” ifadesi, mihrabın üzerine yazılan ayetlerdendir, Al-i İmran Suresi ayet 37'nin bir bölümüdür. “Amenarrasulu” ifadesi Bakara Suresi'nin son iki ayeti olan ayetler 285 ve 286'dır. “Rabbena hret” ifadesi Bakara Suresi 201. Ayette geçen duadır. “Rabbena inneke” yazısı Al-i İmran Suresi 9. Ayette geçen duadır. “Rabbi hebli hükmen” ifadesi Şuara Suresi 83. Ayet'tir. “Sultan mahfilinin mihrab üzerindeki yevme la yenfeu malen vela benun illa men etallahe bi kalbin selim” ifadesi Şuara Suresi ayetler 88, 89'dur.

Levha 25'te Selimiye Camii hatlarını yazan kişi ile ilgili verilen bilgiye ait belge paylaşılmıştır. Aynı eserde pencerelerin üzerine Fatiha Suresi'nin yazılması ile ilgili emir fermanı ve benzeri belgelere ilişkin bilgiler vardır [125, 136, 250].

Levha 28'deki meşhur Badi Efendi ile ilgili olarak "Edirne Rehnüması", Edirne Badi Ahmed Efendi Kütüphanesi yazma eserler fihristinde bilgi mevcuttur. Ahmet Badi Efendi ve 3 büyük ciltlik Eseri Riyaz-ı Belde-yi Edirne hakkında ayrıntılı bilgi veren bir kaynak eser olarak yayınlanmıştır [42, 44].

Levha 30'da bahsedilen yıldırım isabetleri ile ilgili olarak "Enis'ül müsamirin"e göre; kible tarafındaki birer yollu minarelerden mihrabın canib-i şarkisindeki minareye 992'de yıldırım düşmüş ve yeniden inşa edilmiştir, 1023'te tekrar yıldırım düşmüş ve yeniden inşa edilmiştir. Mihrabın canib-i garbisindeki minareye 1025'te yıldırım düşmüş, 1104 senesinde beş kişi ölmüştür. 1277'de mahya minaresinin külâhına yıldırım düşmüş ve külâh yenilenmiştir. 1179 senesinde meydana gelen yıldırım, mihrabın batısındaki minareye penceresinden girerek, tamirat ile meşgul olan iki Hristiyan taşçı ustasından birine isabet edip o anda ölümüne neden olmuştur [44, 146].

Levha 33'te belirtilen kadrolar farklılık gösterecek şekilde yayınlanmıştır. Muvakkit ve kayyım kadroda yer almaz, müezzin sayısı farklı olarak bildirilmiştir [105, 125].

Levha 36'da yeni harfler kullanılarak olarak "mahinnukuş" ve "buhuri" kelimelerine yer verilmiştir.

Levha 75'te Vakfiyenin birinci sayfası farklı bir sayfa olarak gösterilmiştir [106].

Yazar bu kitabı amatör olarak emeklilik vaktini değerlendirmek amacıyla yazmıştır, verdiği bilgilerin kaybolma riski vardır. Akademik bir uğraşın sonucu olmayan bu eserin konusu bir yöntem dahilinde incelenmemiştir. Elyazması defterin bütününe baktığımızda yazar, yararlandığı kaynaklar, o kaynakların gerçeği anlatma konusundaki hassasiyeti ve yazarın bunları aktarabilme becerisi kadar doğruyu aktarabilmiştir. Verilen tarihi bilgilerin doğruluğu tartışılabilir. Vakfiyeden yararlanılarak bazı gerçekler açıklanmıştır. "Selimiye Camii Notları"nın albümü için çekilen fotoğraflarla bölgeye özellikle Selimiye Camii'nin 1930'lu yıllardaki durumuna ait bilgiler dönemin siyah beyaz fotoğraf teknolojisiyle kayıt altına alınmıştır.

5.2.1 Eserin Özgünlüğü

“Selimiye Camii” isimli deftere has bilgiler, sadece bu eserde yer alan orijinal kayıtlardan ilki fotoğraf albümüdür. O zamanın şartlarında bina fotoğraflarla belgelenmiştir ve bu kayıt bilgileri orjinaldir. Esat Serezli kendinden sonraki nesillere camiye ait bilgileri fotoğraf yoluyla aktarabilmeyi sağlamıştır.

Yazarın eski eserler konusuna olan merakı, bu ve benzer konularda özellikle araştırmalar yaptığını ifade etmiş olması da eseri orijinal hale getiren bir başka yöndür. Bazı olayları görmüş gibi anlatması kendi hayal gücüne dayanır, bu durum da onun yazına orijinal katkısı olarak değerlendirilebilir. Serezli’nin bu notları oluşturması ve yapmış olduğu sentez yine yazara özgüdür. Selim ve Sinan’ın yaptığı işlerin anlatıldığı 7-12. Levhalar arası bunun en tipik örneğidir.

Serezli’nin, genel olarak camiye her ayrıntısına kadar tarif etmiş olması, binanın belgelenmesi yönünde bir adımdır, bu durum yazara ait bir katkı olarak değerlendirilebilir. Levhaların orjinal yönleri incelenmiş ve aşağıdaki yönler sıralanmıştır:

Levha 17 ve 20’de Selimiye kapılarının isimleri, çevresi ve işlevleri,

Levha 18’de şadırvan kubbesinin ve 1930 yılının inşaat çalışması,

Levha 19’ musalla taşının yeri ile ilgili yapılan değişiklikler,

Levha 22, Büyük kubbenin ortasına asılmış tarihi fener, altın top veya altın fener,

Levha 24 halılar ve seccade ile ilgili verilen bilgiler,

Levha 28’de Riyaz-ı Belde-yi Edirne isimli kıymetli elyazması¹,

Levha 30’da minarelere yıldırım düşme tarihleri ve restorasyonlarına dair detaylar,

Levha 31’de anlatılan restorasyon çalışması, Atatürk’ün ve Rüştü Bektaş’ın katkıları,

Levha 32’de muvakkithane ve burada verilen dersler,

¹ Bu yazmanın yazarı Ahmed Badi Efendi’dir. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi’nde 2315/1, 2, 3 numarasıyla bir adet müsvedde nüsha mevcuttur. Aynı eserin temize çekilmiş nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde 10391-3 numarasıyla kayıtlıdır [42].

Levha 32-41 arasındaki Selimiye Camii'nin kadroları,
Levha 41-77 sadece bu eserdeki Selimiye Camii'ne ait kritik deliller (fotoğraf albümü),
Levhalar 42-56, 16. Resimde meşhur sanat âliminden bahis, Mimar Kemalettin'in yorumu, Sinan'dan yapılan alıntı.

5.2.2 Eserin Eleştirilen Yönleri ve İdeolojik Yaklaşımlar

Eserin dış eleştirisindeki (olumlu) güçlü yönü iki adet mühür barındırmasıdır, biri vakıflara ait diğeri milli kütüphaneye ait mühürler bu defterin resmiyet kazanmasını sağlar. İçindeki tarihler ve ıslak imzalar, defterin uydurma olmadığını kanıtlamaktadır. İki farklı kişi olan Nazım Purdi ve Esat Serezli'nin elyazısının aynı olma ihtimali yoktur (elyazıları farklı olmalıdır). Defterde tek karakterde elyazısı ile yazılmıştır (eser bir tek kişinin kaleminden çıkmış olabilir). Bu durum aslında bu kitabın bir kişi tarafından, Serezli Esat veya muhtemelen onun bir yardımcısı tarafından kaleme alındığı ihtimalini ortaya çıkartmaktadır. Defter; matbaada basılmak için hazırlanmış bir müsvedde eserdir. Ayrıca iki farklı kişiymiş gibi bir kişinin iki farklı kişiye ait imzayı atması dokümanın ciddiyetinin sorgulanır hale gelmesine neden olmaktadır.

Yazar bu kitabı amatör olarak meydana getirmiştir. Bilimsel bir yöntemle yazılmamıştır. Yazarın tarihi bilgileri doğru olarak verebilme derecesi; yararlandığı kaynaklardaki gerçekleri ifade edebilmesi ölçüsündedir. Vakfiyeden yararlanıp bazı gerçekleri anlatmıştır, bu bilgilerin gerçeğe yakın olduğu kabul edilebilir. Eserin sonunda paylaşılan fotoğraf albümünde, fotoğrafın çekildiği 1930'larda o bölgeyi ve özellikle Selimiye Camii'ni bütün gerçekliği ile o dönemin kısıtlı siyah beyaz fotoğrafçılık teknolojisiyle aktarabilmiştir.

Eserde; problemin ifadesi ve hipotez eserde doğrudan anlatılmamıştır fakat tahmin edilebilir. Serezli'nin elyazması eserin hipotezi; Selimiye Camii'nin bir şaheser olduğu, bu eserin herkes tarafından özellikle Türk gençliği tarafından bilinmesi ve sevilmesi gerekliliğidir. Yazar mantıksal çıkarımlarda bulunmamıştır. Mesleği gereği ve bu konuya olan kişisel merakı nedeniyle Selimiye Camii konusunda bilgi toplamış ve yapıyı incelemiştir. İki yer hariç, eserin genelinde hipotezin doğrulanma veya yanlışlama

örneği yoktur. Tespit edilen birer adet yanlışlama ve doğrulama örnekleri levhalar 7-8'dedir. Levha 7'de yazar, Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki tecrübelerinden sonra Selimiye'yi padişaha önerdiğini, bu konuda günlerce toplantı yapıldığını anlatır. Daha sonra da bu rivayetin zayıf ve hiçbir kaynakta vesikasının olmadığını anlatır. Bununla beraber kendisi de aktardığı tarihi gerçekler konusunda ayrıntılı bir vesika verme çabasında değildir. Levha 8'deki tek doğrulama örneğinde, Sinan'ın sözüne atıf yapar ve caminin yaptırılma emrinin padişaha ait olduğunu ifade eder¹.

Serezli'nin plan dâhilinde bir yöntemle dayanarak bilgi elde etmek ve bunu akademik bir camianın görüşlerine sunmak gibi bir amacı yoktur. Dolayısıyla başta belirlenmiş ana sorular ve bu soruların cevabına ulaşma çabası yoktur. Yazar belirli fikirleri yalanlayarak bilginin bu konuda ilerlemesine katkıda bulunmak gibi bir yolda değildir. Bununla birlikte Serezli Selimiye Camii konusundaki bilgiyi iki şekilde genişletmiştir, birincisi bina konusunda birincil delil ve bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilecek bir fotoğraf albümü oluşturarak bunu paylaşması, ikincisi de özellikle birincil kaynak olan vakfiyeyi açıklaması ve tarihçilerin ve mimarların görüşlerine başvurmasıdır.

Kaynakların tasnifi ve sınıflandırılması türünden uzun bir süreç yaşanmış olmalıdır fakat bu durum deftere yansıtılmamıştır. Defteri organize ederken yazarın dürüst olduğu ve önyargılarından uzak bir organizasyon gerçekleştirdiği varsayılabilir ancak politik bir kimliğe sahip oluşu ve Selimiye Camii'ni yüceltme çabası içinde bulunması, bu eserin negatif yönlerine dikkat çekmeden onu bir şaheser gibi sunması bugünkü anlamda bilimsellikten uzak bir yaklaşımdır.

Gerçeklerin ve fikirlerin karşılaştırılmasına bu eserde rastlanır. Edirne'de bir mabed yaptırılma fikrinin nasıl ortaya çıktığı konusu iki ayrı durum halinde karşılaştırılmalı olarak anlatılmıştır. Ayasofya'nın zayıf noktaları açıklanmış ve bunun ne şekilde aşıldığı açıklanmıştır.

¹ Selimiye Camii'nin, "Sinan'ın Ustalık Eseri" olduğu yakıştırmasının aksine bu eserde Sinan'ın "üstadlığımı Süleymaniye'de yaptım" dediği iddia edilmiştir.

Eserde politik eğilim, yanlılık ve taraflılık birçok yerde görülebilir. Yazar yaşadığı dönemin politik ortamının ideolojisinden etkilenmiş ve o ideoloji doğrultusunda bir eser vermiştir. Önceki devlet idaresi olan Osmanlı Devleti yerilmiş ve yeni idare Cumhuriyet yüceltilmiştir, Türklük vurgusu yapılmıştır. II. Abdülhamit'in camiye koyduğu levha yerilmiş, Osmanlı Valisi "cahil" olarak nitelendirilmiştir. Buna karşılık bir Osmanlı mimarı olan Mimar Sinan ve Cumhuriyet sonrası devlet yönetimi yüceltilmiştir (levha 31).

Son dönem Osmanlı idaresine karşı negatif bir tutum sergilenmektedir. Fakat bir mirasın devralınması ve onun bir adım ileriye götürülmesi durumuna bu elyazma defterden en iyi örnek; Ayasofya'dır. Onun incelenmesi ve bir adım öteye götürülmesidir. Levha 13'ten yazarın dilinden konunun anlatılışı şu şekildedir:

"Ayasofya hala yaşamasını Türk Mimarları'na ve bilhassa Mimar Sinan'a borçludur. Yapılışı sanat âlemini takdirlere ve hayretlere düşüren Ayasofya'nın yıkılışı "bütün cihan mimarları"nın cesaretlerini kırarak hiçbir kimse böyle büyük bir açıklıkta kubbe yapmak kudret ve kuvvesini kendinde görememiştir. Yalnız Koca Sinan bu cesareti göstererek İstanbul'da Süleymaniye ve Edirne'de Selimiye kubbelerinin ..., elhak muvaffak da olmuştur ve dahi Ayasofya'da olduğu gibi destek ve payandaya da ihtiyaç göstermeyerek bütün tertibatı binanın şekli emelinde..."

Bu durum levha 12'de de ele alınır Sinan'ın Ayasofya'nın kubbesinden daha büyük bir kubbe yapma bilgisi "Mimar Koca Sinan" isimli eserdeki anlatım ile benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde "Mimar Sinan'ın 400. Ölüm Yıldönümünün Ardından" isimli makalede de Arel, A. (1990) şu ifadelerle yer vermiştir: Evrimciler için, Sinan'dan çıkartılacak bir ders varsa, bu 16. Yy. Osmanlı üslubunu yürürlükte tutmak değildir, tersine Sinan'ın kendini her türlü deneyime açık tutabilme özelliğinin, kendinden önce yapılanları değerlendirip, daha ileri götürme yeteneğinin anlaşılmasındadır [55, 137, 244].

Eserde bir son tahlil bölümü yoktur yani kitap aslında bitirilmemiştir. Yazar eserinde özeleştirici ve yayınladığı eserdeki fotoğraflar hakkında yorum yapmamıştır.

DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Mehme Esat Serezli'nin "Selimiye Camii" defteri üç ana kategoride genel olarak değerlendirilmiştir. Defterin içerdiği bilgiler öncelikle bilimsel araştırmalar açısından sorgulanmış ve bulgular paylaşılmıştır. Daha sonra eser; koruma çalışmalarına katkısı ve mimarlık tarihi yazını açısından değerlendirilmiştir.

6.1 Bilimsel Bir Araştırma Olarak Eserin Değerlendirilmesi

Selimiye Camii isimli defter bir bilgi kaynağı olarak önce yazarı daha sonra da resmi kurumlar tarafından korunarak günümüze kadar gelmiştir. Bu bilgi kaynağının bilimsel araştırmalarda kullanımında iki ana konu öne çıkmaktadır. İlki günümüze kadar ulaşabilmeyi başarmış olan bu kaynağın ileride de kullanılabilmesi için korunmasının sürdürülmesi, ikincisi korunan bu bilgilerin araştırmalarda kullanılarak değerlendirilmesidir.

Mevcut bilginin korunması ile ilgili yöntemlerden en eski olanlarından birisi tarihte bir dönüm noktası olan yazının kullanılmaya başlanmasıdır. Yazı yazma eylemiyle birlikte bir konudaki bilgilerin başka bir mekana veya zamana aktarılabilmesi mümkün olmuştur. Sözlü iletişimin yanı sıra yazılı iletişim beraberinde bir takım izlekleri zorunlu kılmıştır. Bazı durumlarda bu izlekler istenilen zaman ve mekana bilgileri ulaştırabilmiştir, bazı durumlarda ise bu bilgiler kaybolmuştur. Araştırma dünyasında bu duruma birçok örnek verilebilir, çivi yazısı ile yazılmış tabletlerin içerdiği mesajların bir kısmı günümüze gelebilmişken, büyük bir kısmı gizemini korumaktadır.

Bilinmeyenini bilinir, anlaşılır ve günümüzde kendisinden yararlanılabilir kılmayı hedefleyen, bilimsel araştırmalar dünyasına kaynaklık edecek birçok eser vardır. Medeniyetin izlediği yol, insanlığın gelişim çizgisi izlendiğinde bazı iletişim biçimlerinin geliştiği ve birçoğunun da yok olmaya başladığı gerçeği ile karşılaşmak mümkündür. Diğer bir deyişle bilginin aktarım yöntemlerinden bazıları geliştirilmiş bu gelişim esnasında bazıları da kullanım dışı kalmıştır.

Meseleye Türkçe açısından bakıldığında Türkçe'nin farklı alfabeler ile yazılı iletişimde kullanıldığı söylenebilir. Türk Dili'ni ve toplumunu anlamak isteyen bir araştırmacı için günümüzdeki iletişim araçları yeterli değildir. Çünkü bir toplumu anlamak için mevcut haline bakmak değil onu tarihsel gelişimi içinde incelemek gerekir. Türkçe'nin geçirdiği gelişim sürecinde, Arap harfleri bir dönem yazılı iletişimde kullanmıştır. O dönemi bugünkü iletişim araçlarıyla araştırmak, anlamaya çalışmak durumundaki araştırmacıların yazı engeline takılmaları sözkonusudur. Bu yönüyle bakıldığında bir döneme ait bilgiler sabah okunan gazete netliğinde değil o gazetenin iç sayfalarında yer alan bulmaca karmaşıklığındadır. Yani çözülmesi gereken kodlar gibidir.

Günümüzdeki modern araştırmacı kendi zamanına ait bir olguyu incelerken halihazırda kullandığı iletişim araçları ile araştırmasını sonlandırabilir. Fakat aynı araştırmacı herhangi bir konuda bulunduğu zamandan geriye gitmeye başladığında, kullanamadığı iletişim araçları nedeniyle yavaşlayacak bazı yerleri aydınlatamayacaktır. Sözgelimi Serezli'yi inceleyen bir araştırmacı onun Latin harfleri ile oluşturduğu bilgilere erişebilecek ve bu bilgileri araştırmasında işleyebilecek iken aynı kişinin Arap harfleri ile oluşturduğu verilere erişemeyecek, dolayısıyla bunları öğrenemeyecektir. Bu bilgiler araştırma dünyası için karanlık bölgeler olarak kalacaktır.

Serezli'nin Milli Kütüphane tarafından korunmaya değer bulunan defteri her şeyden önce günümüz iletişim araçlarıyla anlaşılmaya müsait değildir. Bir kaynak olarak düşündüğümüzde elimizde bir eser vardır ve fakat bu eserin ne dediği anlaşılmamaktadır. Modern araştırma yöntemleriyle bu kaynağın içeriğine ulaşmak mümkün değildir.

Bu kaynağın dilbilimciler, restoratörler, mimarlık tarihçileri, tarihçiler, antropologlar ve benzeri birçok farklı bilim alanından araştırma yapan kişiler tarafından kullanılabilmesi olasılık dahilindedir. Ancak önce kaynağın tanımlanması ve daha sonra içeriğinin günümüz araştırmacılarının anlayabileceği hale getirilmesi gereklidir.

Bu noktadan itibaren bir dilbilimci mevcut kaynak üzerinde o dönem ve yazar üzerinden belli teorileri test edebilir belli açıklamaları desteklemek üzere kullanabilir veya bilinen bazı gerçeklerin çürütülmesi söz konusu olabilir. Benzer şekilde bir restoratör mimar hazırlayacağı restorasyon raporunda bu kaynağı kullanabilir veya kaynağın kullanılamaz olduğuna hükmedebilir. Henüz yaklaşık bir asırlık olan mimarlık tarihi yazını bu kaynak ile bir adım öteye taşınabilir. Serezli'nin yaşadığı dönemi araştıran bir tarihçi için bu kaynak önemli bir dayanak noktası olabilir.

Araştırma dünyası yaşadığı sürece farklı anlaşılabilirlik derecesindeki bilgi kaynakları varlığını sürdürmeye devam edecektir. Kaynakların anlaşılabilir hale getirilmesi aslında bu dünyadaki veri işlem olasılığını arttıran dolayısıyla bilginin artışına katkıda bulunan bir eylemdir.

Medeniyet kurmak, onu geliştirmek mevcut bilgi birikimi ve bunun etkin kullanımıyla mümkündür. Serezli'nin eserinde de bu çabayı görmek mümkündür. Yazar kendi edindiği bilgi ve tecrübenin kaybolmamasını, aksine gelecek nesillere aktarılmasını arzu etmiş ve bu alanda bir adım atmıştır.

Yazarın atmış olduğu adım, bu çalışma ile biraz daha ilerletilmiştir. Onun eseri günümüz araştırmacılarının anlayacağı bir dilde yeniden yazılmış ve eserin verdiği bilgiler farklı disiplinlerdeki bakış açılarına göre değerlendirilerek sunulmuştur.

Meseleye kişi özelinde değil, fakat bir toplum genelinde makro ölçekte baktığımızda gördüğümüz şey bir zamanlar kendilerinden yararlanılmış, kullanılmış ama şu an atıl, araştırma dünyasının erişimine açık, fakat iletişime kapalı bilgi yığınlarının var oluşudur. Bu yığınların bir takım işlemlerden geçirilerek günümüzde yararlı kullanıma uygun hale getirilmeleri gerekir.

Serezli'nin defterinin bilim dünyasına sunulmasının bir takım öncü etkileri olması öngörülmektedir. Bu öncü etkilerden biri, bu çalışma ile aslında veri tabanlarında,

kataloglarda ve kütüphanelerde, korunan ve bilinir kılınmayı bekleyen on binlerce kaynak bir kere daha gündeme getirilmiş olmasıdır. Bu çalışmadan sonra bu alandaki çabada bir artış gözlemlenmesi öngörülebilir.

Eser, bilimsel araştırmalar açısından değerlendirildiğinde uzun süre kayıplara karışmış yeni bulunan bir yitik olarak tanımlanabilir. Bu yitik özenle incelenmeli, anlaşılmalı ve farklı disiplinlerdeki araştırmacıların kullanımına sunulmalı ve insanlığa faydalı olacak şekilde korunması ve kullanımı sürdürülmelidir.

Bilim dünyasında arkeolojik araştırmalarda belli objelerin, yapıların, kentlerin, toprak altında kalmış medeniyetlerin toprak üzerine, gün yüzüne çıkartıldığına tanık olmak mümkündür. Bu eserin gün yüzüne çıkartılması da bir veri madenciliği çabası sonrası gerçekleşmiştir. Arkeoloji’de belli bölgelerden belli objelerin her zaman çıkartılabilme olasılığı yüzde yüz değildir. Oysa el yazısı ile yazılmış eserlerin lokasyonları bellidir ve bu bilgiler adreslenmiş ve araştırılmaya hazır şekilde korunmaktadırlar. Bu eserlerin gelişen yöntemlerle korunmaya devam ettirilmesi ve içeriklerinin incelenebilir hale getirilmesi araştırma dünyası için hayati derecede öneme sahiptir.

“Serezli’nin defteri” birçok defter gibi bilimsel araştırmalar dünyasında kullanılma potansiyeline sahip bir eserdir. Bu çalışmayla, bu eser hem akademik dünyaya tanıtılmış hem de farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. Mevcut bilgiler paylaşılmış, çalışmalara destek verilmesi ile birikiminin artışına katkı sağlanmıştır. Ayrıca gelecekteki araştırmalarda kullanılma potansiyeli olan bir bilgi kaynağı gün yüzüne çıkarılmış ve bu alanda yapılacak çalışmalara destek verilmiştir.

6.2 Eserin Gelecekteki Koruma Çalışmalarına Katkısının Değerlendirilmesi

Esat Serezli’nin “Selimiye Camii” defterinin koruma anlayışı açısından değerlendirmesini yapmak için öncelikle yazarının kimliği vurgulanmalıdır. Serezli Edirne Vakıflar Müdür’ü olarak görev yapmıştır. Görevi gereği Selimiye Camii’ne çok yakın çalışmış ve binanın tamirat tarihi hakkında bilgi ve sorumluluk sahibi olmuştur. Bu yönüyle yazar aslında binanın korunma tarihinin birinci elden görgü tanığı olarak da tanımlanır.

Böyle bir görev sorumluluk alanına sahip olan Serezli'nin eserinde doğal olarak koruma ve restorasyona ilişkin doğrudan ve dolaylı olmak üzere birçok bulguya rastlamak mümkündür. Yazar Selimiye Camii'nin tamiratıyla ilgili bilgilere defterinde yer vermiştir. Bazı detaylar da paylaşılmıştır örneğin, caminin tamiratıyla ilgili bir çaba açıklanmış ve daha sonra yapılmış restorasyon çalışmalarına detayları ile yer verilmiştir. Eserde bina bölümlerinin işlevlerine uygun kullanımının arttırılmasına yönelik örnekler/öneriler de yer almaktadır. Selimiye Camii canlı bir üslupla ve bölümlerinin işlev detayları ile tarihsel bağlamı içerisinde açıklandığı için bu defter birçok farklı disiplindeki araştırmacıya kaynaklık edebilecek özelliklere sahiptir.

Bu yönüyle ele alındığında eser Selimiye Camii Koruma Ofisi'nin kütüphanesinde yer alması gereken ve gerekli durumlarda başvurulabilecek bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Selimiye Camii Defter'inde yer alan fotoğraflar çekildiği günden bu yana korunabilmiştir. Fotoğrafların içerdiği kayıt bilgileri bir restorasyon raporunda kullanılabilir niteliktedir. Fotoğraflar çekildikleri tarihin teknolojisi ile hazırlanmıştır ancak günümüzde de yararlanılabilecek şekilde korunabilmişlerdir.

Fotoğrafların arka plan imajı olarak kullanımıyla binadaki bazı motifler yeniden inşa edilebilir böylece orijinallik korunmuş olabilir. Sonradan değiştirildiği anlaşılan objelerin bu fotoğraflar uyarınca yeniden oluşturulması binanın tamirati tarihi için olumlu katkılarla sonuçlanabilecek süreçlerdendir. Defter Selimiye Camii'nin korunması yönünde bir hayli ipucu ve detay bilgi içermektedir. Uzman kişilerin modern araçlar yardımıyla günümüze ait yöntemleri etkin bir şekilde kullanmasına destek olabilecek bir kaynak niteliğindeki Selimiye Camii Defteri'nin bu özelliğinin bozulmadan gelecek nesillere aktarılması da gerekli bir durumdur.

Restorasyon pratiğinin ilgi alanı düşünüldüğünde, uluslararası kurumların sürece dahil olması, oluşturulması gereken bir anıt belleği, gerekli rölöve çalışmalarının yapılmış olması, özgünlük ve tarihi belge olma değeri Selimiye Camii'nde bulunan özelliklerdir. Camiye ait içerdiği bilgi birikimiyle Serezli'nin defteri bu alanlardaki yapılan uzman çalışmalarına farklı seviyelerde katkılar sunabilme potansiyeline sahiptir.

Çağdaş koruma yaklaşımı süreci düşünüldüğünde bu sürece mimarlık tarihçisinin ve mimarlık tarihi arşiv araştırması sonuçlarının dahil edilmesi gerekliliği, bilinen bir gerçektir. Selimiye Camii için oluşturulacak koruma planının arşiv araştırması bölümünde de Mehmet Esat Serezli'nin Selimiye Camii Defteri kullanılabilir niteliktedir. Bu belge, Selimiye Camii ve çevresi için yapılmış olan "yönetim planı" için yapılan arşiv araştırmasında ilgili uzmanın eline geçememiş bir bilgi kaynağı olarak düşünülebilir. Belgede binadaki sanatsal olan, resmedilmeye değer, tarihi değere sahip, antika olarak kabul edilebilecek objeler veya birimler fotoğraflanmıştır. Bu kayıtlar koruma alanında kullanılabilirler.

Mimari koruma uzmanının görevi mümkün olan bütün belgeleri araştırmak ve buradan elde edilen bilgiyle tamir etmek üzere olduğu yapıyı okumaktır. Böyle bir görev tanımında koruma uzmanına Selimiye Camii'ni anlaması sürecinde destek olabilecek bir bilgi kaynağı Selimiye Camii Defteri'dir. Defter binanın bulunduğu çevreye ait ipuçları da vermektedir. Koruma tarihi belgelere dayanarak yapılmalıdır, Serezli'nin defteri tarihi belge veya kanıt niteliğindedir.

Bir anıt gibi düşünülebilecek Selimiye Camii'nin şahitlik ettiği tarihi binadan ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Bu defter ile anıt tarihsel bağlamı içinde daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca binaya ait korunan fakat işlevi değiştirilen birimlerle ilgili bilgiler de mevcuttur.

Bütün koruma, restorasyon ve kazı işlerinde analitik raporlar formatında dokümantasyon olmalıdır. Destek çizim ve fotoğraflar ile bütün safhaların gösterimi, temizleme, konsolidasyon, yeniden düzenleme ve birleştirme, teknik ve görsel özellikler tanımlanmalıdır. İş sürecinde bu kayıt kamu kurumlarının arşivlerine yerleştirilmelidir ve araştırmacıların erişimine açılmalıdır. Raporun yayınlanması tavsiye edilir. İşin raporlama boyutu düşünüldüğünde yararlanılacak kaynaklardan biri de mevcut defterdir.

Alan yönetimi ve koruma planına göre anıtın mimari tarihi ve ülke açısından öneminin anlaşılması gereklidir. Çalışılan anıt ve çevresi ile ilgili bütün bilgi kaynaklarına

erişilebilmeli ve bu bilgiler özömsenebilmelidir. Bu prensip özelinde düşünöldüğünde Serezli'nin defteri önemli bir kaynaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Edirne Vakıflar Müdürlüğü yapmış olan Mehmet Esat Serezli bu kaynağı oluştururken Selimiye Camii'ni Türk Gençliği'ne sevdirmeyi hedeflediğini açıkça ifade etmiştir¹. Bu durum Erken Cumhuriyet Dönemi politik ortamı ve Atatürk'ün devrimleri, ideolojisi ile paralellik gösterir. Atatürk yeni kurulan cumhuriyeti Türk Gençliği'ne emanet etmiştir. Tıpkı Atatürk'ün gençlere hitap etmesi gibi Serezli'de gençlere hem bu defterde hem yayınladığı diğer bazı makalelerinde seslenmiştir.

Böyle bir zihinsel dünyaya sahip yazar eserini oluştururken yer yer objektiflikten uzaklaşmıştır. Selimiye Camii'ni gençlere sevdirmek isterken onun bazı özelliklerini çok abartarak anlatmıştır. Binayı yüceltmeye çaba göstermiştir. Bu durum dönemin ideolojisi ve kendi memuriyeti ile doğrudan ilgilidir.

Serezli politik söylemlerinin dozunu kaçırmış veya gençlere binayı sevdireyim derken onu bağlamından koparıp, fiziksel dünyada var olan bir bina değil de olağan üstü bir dünyadaki süper bir kahraman gibi ifade etmiştir. Yazar bir yandan Selimiye Camii'nin restorasyonunu anlatmış diğer taraftan da binayı sanki hiç tamir görmemiş gibi ilk günkü gibi dimdik ayakta bir bina olarak tasvir etmiştir.

Bu durum yazarın aynı defterde birbiri ile çelişen ifadelere yer vermesine neden olmuş ve yazarın tutarlı olmaktan çok kendisi ile çelişir bir görüntü vermesine yol açmıştır.

6.3 Mimarlık Tarihi Yazınına Katkısı Açısından Eserin Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulmuştur. O tarihten günümüze tamamen yeni bir devlet kurgusu üzerine çalışılırken, bir yandan Osmanlı mirası ile ilgili ilişkiler geliştirilmiştir. Atatürk'ün devrimleri bu süreçte etkin ve kökten değişikliklere neden olan ilkesel fikirlerdir. Yeni bir devletin oluşturulması ve yaşatılması sürecinde devleti destekleyen kurumlar meydana getirilmiş ve bunların işletilmesi sağlanmıştır. Mimarlık hiç şüphesiz bu yeni devlet için vazgeçilmez çalışma alanlarından biridir. Mimarlık

¹ Victor Hugo da yazdığı romanla, Notre Dame kilisesini, halka sevdirmeyi başarmıştı.

fakültelerinin oluşturulması önemli gelişmeler iken bu fakültelere kaynaklık edecek bilgilerin araştırılması bir diğer kritik faktör olarak ortaya çıkmıştır. Hemen bir önceki devlet olan Osmanlı'nın bu alanda getirdiği bir miras hali hazırda mevcuttur.

Öte yandan dünyadaki endüstriyel devrim sonrası yaşanan gelişmelere göre yeni büyük güçlü ekonomilere sahip devletler ve mimari disiplininde köklü değişimler meydana gelmiştir. Mimarlık fakültelerinde bir yandan "state of the art" (teknolojinin geldiği son nokta, mevcut durum) tabir edilen modern mimari ve temellerine ait bilgiler işlenirken diğer taraftan medeniyete kaynaklık eden tarihi mimarlık disiplinlerini anlamak da önemli hale gelmiştir.

Bu meyanda örneğin Osmanlı devleti ve o kültüre ait bilgiler önem kazanmaya başlamıştır. Osmanlı arşivleri ve yazmalara ilişkin veri tabanları, devlete ait kütüphaneler bünyesinde korunmaya ve araştırmacıların faydalanmalarına açık hale getirilmeye başlanmıştır.

Meseleye bu açıdan bakıldığında Mehmet Esat Serezli'nin Milli Kütüphane tarafından kayıt altında tutulan ve korunan "Selimiye Camii" isimli defteri mimarlık tarihi araştırmacılarının kullanımına sunulan eşsiz eserlerden sadece bir tanesi olarak görülebilir ve henüz genç tabir edilebilecek mimarlık tarihi yazını için tamamen yeni bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Bu eser; mimarlık tarihi araştırmacılarına mevcutları ile karşılaştırılması gereken tamamen yeni bilgiler sunmaktadır. Eseri iki ayrı bölümde incelemek mümkündür birinci bölüm Serezli'nin elyazısı ile oluşturulmuş ve Arap harfleri kullanılarak yazılmış bir kitabın müsveddesi olduğu anlaşılan metindir. İkinci bölüm bu metnin sonunda yer alan fotoğraf albümüdür. Bu fotoğraf albümünde yer alan fotoğraflar camiye ait özgün tarihi belgeler ve bilgi kaynaklarıdır.

Eserde Selimiye Camii ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Binanın bölümlerine ait metrik ölçüler verilmiştir. Bazı bölümler tarif edilmiş bazıları ise işlevleriyle birlikte açıklanmıştır. Caminin mimari detayları dışında, yapıldığı dönem ve öncesine ait tarihi bilgiler de verilmiştir. Bu yönleriyle eser Selimiye Camii'ni araştıran bir mimarlık tarihçisi için kaynak niteliği taşımaktadır.

Selimiye Camii Defteri mimarlık tarihi açısından büyük öneme sahip olan Mimar Sinan ve Sultan II. Selim hakkında da bilgiler içermektedir. Sadece eser değil onun meydana gelmesindeki önemli şahsiyetlerde tarihsel bağlamı içinde eserde paylaşılmıştır. Bu bilgilerin nirengi yöntemiyle (diğer kaynaklarla karşılaştırılarak) incelenmesi, bu alanda zihinsel emek veren mimarlık tarihi araştırmacılarını farklı noktalara götürebilecektir.

Mimarlık tarihi araştırmacılarının hemen kabul edeceği tarihi gerçeklerden birisi de Selimiye Camii'nin Osmanlı Devleti'nin başyapıtlarından biri olduğudur. Bu cami hakkında birçok araştırma yapılmış, yazı kaleme alınmış ve bu alanda kapsamlı bir yazın meydana getirilmiştir. Bu “defter” Selimiye Camii yazınının eksik bir parçasını tamamlamıştır.

Eserin mimarlık tarihi disiplini içinde incelenmesi aslında onun mevcut bağlamında anlaşılmasına bir diğer deyişle yazarın hayatının ve yaşadığı Erken Cumhuriyet Dönemi'nin de bir parçasının mercek altına alınmasını sağlamaktadır. Bu eser yeni bir devlet idaresinin kurulması devamında gerçekleştirilen harf devrimine de telmih (tarihi hatırlatma) yapar.

Serezli'nin hayatının detaylarına indikçe Erken Cumhuriyet Dönemi ve Balkanlar'daki gelişmeler, nüfus mübadelesi gibi konuları daha iyi anlamak ve tarihin bu yönüne canlı tanıklık etmiş bir aydının eşliğinde benzeri konuları irdelemek mümkün olabilmiştir.

Bu defterin mimarlık tarihi disiplini içinde incelenmesiyle günümüze çıkarımlar yapabilmek mümkün olmuştur. Tarihi çalışmalar; bir yandan inceledikleri zaman ve mekan ve konular hakkında bilgi verirken, diğer yandan bu konulardan ders çıkartıp günümüze öneri sunmaya yarar. Bu yönüyle düşünüldüğünde eserin günümüze ait izdüşümlerini kurgulamak da mümkündür. Bu izdüşümler eserin incelenmesi ile günümüz için tespit edilebilecek önerilerdir.

Selimiye Camii Defteri belli alanlarda aydınlatma işlevini sürdürmüş ve belli karanlık alanların üzerine gidilmesi gereken bölgelerin tanımlanmasına da imkan vermiştir.

Elyazması eserler alanında akademik olarak doktora düzeyinde neredeyse hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğu gerçeğini vurgulayan çalışma, mimarlık tarihi

araştırmaları için yeni bir çalışma alanı kategorisi önerme iddiasındadır. Bu yönde yapılacak çalışmalar için nc ve motive edici olarak nitelendirilebilir.

Yazar Esat Serezli konumu mesleği ve yaşadığı zaman itibariyle Selimiye Camii ile birlikte yaşama fırsatını bulan entelektüellerden birisidir. Fakat yazar, diğer entelektüellerin aksine mevcut konumundan, bulunduğu mekanı kayıt altına alarak istifade etmek yönünde çaba sarfetmiştir. Bu hayat görüşü kendisini zamanının ileri kayıt teknolojisi sayılabilecek fotoğrafçılık ile uğraşmasına neden olmuştur. Böylece bilim dünyasına hizmet edebilecek kalitede fotoğraflar çekmiş bu fotoğrafları gelecek nesillere aktarabilme bilincini gösterebilmiştir.

Serezli'nin eski eserlere olan ilgisi, tutkusu, tarih merakı, g etmeden önce yaşadığı mahallesine olan sevgisi onu mevcut bilgilerini kayıt etmek yönünde motive etmiştir. Böylece günümüze bir Serezli Kllyatı miras kalmıştır.

Yazarın buradaki katkısı göz önüne serilmiştir. Ancak bu tutku, azim ve eski eserlerin korunmasına ilişkin kararlılık amatör bir ruh olarak nitelendirilebilir. Bu amatör ruh korunarak profesyonel bir bakış açısı ile böyle bir defter oluşturulmaya çalışılsaydı kuşkusuz bugün daha farklı konuları da değerlendirmek mümkün olabilirdi.

Esat Serezli yaşadığı dönemde; o dönemden çok daha sonrasında anılmasına neden olacak bir çaba göstermiştir eğer bu çaba bilimsel tekniklerle yapılsaydı yazarın eseri hem nitelik hem de nicelik açısından daha yüksek seviyelerde olabilirdi.

ÖNERİLER VE SONUÇ

7.1 Öneriler

Bu tez çalışması sürecinde ortaya çıkan öneriler üç kategoride sunulmuştur. Birinci olarak önerilerin büyük çoğunluğu korumaya yöneliktir. İkinci öneri grubu akademik camia ve araştırma ile ilgilidir. Üçüncü ve son öneri grubu günümüz mimarlık pratiği için düşünülmüştür.

7.1.1 Koruma Çalışmaları Açısından

Selimiye Camii ve benzer binaların daha iyi korunabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için bu mekanların işlevine uygun kullanımı arttırılmalıdır. Binaların orijinal kullanım senaryoları ayrıntılı olarak etüd edilmeli, vakfiye yaklaşımı, eğitime verilen önem gibi konular daha da geliştirilerek günümüze aktarılmalıdır. Binaların ticari yönü de geliştirilmeli ve ziyaretçi sayıları arttırılmalıdır. Her biri bir şaheser olan ayrıntılı bilgiler barındıran bu eserlerin tanıtımı için daha fazla çaba harcamak gerekir. Örneğin binaların yazıları uzmanlar tarafından okunmalı ve bu ifadeler gerek yerlerinde gerekse de ayrı ortamlarda Türkçe ve İngilizce olarak paylaşılmalıdır. Bu sayede kültüre olan yabancılık bir nebze olsun azaltılabilir. “Preservation Planning: Guidelines for Writing a Long Range Plan” isimli eserde önerilen ayrıntılı uzun vadeli plan bu ve benzeri yapılar için önce yazılmalı daha sonra da uygulamaya konulmalıdır [244, 252].

16 Ağustos 1935 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir yazısında Sedat Çetintaş, evkaf müdürlerinin akli estiği vakit herhangi bir mülkü kendi evindeki tenceresi gibi kolaylıkla satabilmesini eleştirmiştir. Birçok tarihsel anıt satılmış, satın alan kişiler tarafından yakılmış ve yıkılmıştır [139].

Öte yandan koruma eylemi başlı başına bir toplumsal, kültürel harekettir. Bu yönü ile koruma sadece farklı değerlere saygılı olmayı, onlarla birlikte yaşamayı kabul eden bir pasif hareket değildir. Koruma sürecinde toplumlar farklılıkları simgeleyen kültür varlıklarını aktif şekilde kullanmayı, yaşatmayı ve tanıtmayı gerektiren uygulamaları desteklemeli hatta bizzat yürütmelidirler. Korumanın kültürel faaliyet olarak algılandığı toplumlarda yetişen nesillerin ise daha ılımlı, hoşgörülü, tutumlu ve alçakgönüllü olacağı düşünülmektedir. Kültürel eylem olan koruma nesillerin bir arada yaşamalarına zemin hazırlayacağı için böyle bir zeminde farklılıklar üzerine kurulmuş bir toplumsal birliktelik sağlamak olanaklı hale gelecektir [255].

Araştırma sürecinde ortaya çıkan bilgilerden biri de ülkemizin yağma edilen sanat eserleri olmuştur. Gerek elyazması, gerek sanat eseri, gerekse de mimari yapıların; bu topraklara ait sanat eserlerinin önce bir envanterinin çıkartılması sonra da ülkemize bu eserleri geri getirmek için gerekli girişimlerin başlatılması gereklidir. Yurtdışındaki elyazmalarımız getirilmelidir. Selimiye Camii'nden Rusya'ya götürülen çinilerin iade edilmesi sağlanmalıdır.

Benzer kayıplar yaşamamak için eserlerimizin rölöveleri çıkartılmalıdır. Örneğin Selimiye Camii'nin bütün detayları modern kayıt yöntemlerine göre (analitik rölöve) korunmaya alınmalıdır. Bilgisayar modellemeleri ve fiziksel modelleri yapılmalıdır. Bu tür binaların kavram haritaları çıkartılmalıdır. Binalar acil durum, doğal afet senaryolarına göre koruma tedbirleri alınmalıdır.

Selimiye Camii'nde daha önce den kullanılan yağmur sularının biriktirilmesi sistemi tekrar devreye alınmalıdır. Cami avlusunda tesadüfen bulunan oda gün yüzüne çıkarılmalı ve ziyaretçilere açılmalıdır. Cami çevresine ait binalardan muvakkithanenin orijinal işlevini koruması sağlanmalıdır. Cami çevresindeki Yemiş Kapanı restore edilmelidir.

7.1.2 Akademik Dünya ve Araştırmalar Açısından

Özellikle büyük arşiv kaynaklardan başlayarak, büyük çapta içerik haritalarının erişilebilirliğinin arttırılması hem kütüphaneciliğimiz hem de araştırma pratiğimize ağ atlatacak öneme sahip konular arasındadır. Topkapı Sarayı’nda veya benzeri yerlerde kütüphaneler vardır ama erişim sınırlarının olması bu kütüphanelerle ilgili olumsuz bir yöndür. Teknolojinin, bilgi işlem imkanlarının son derece kolaylaştığı günümüzde veritabanlarına erişim kolaylaştırılmalıdır. Birincil ve ikincil kaynaklar “search by word” formatında erişilebilir olmalıdır böylece çok daha ileri gidebiliriz. Kütüphaneciliğimizi geliştirmeliyiz, güncel bibliyografya çalışmalarımız olmalıdır. Araştırma sayısının yetersiz olduğu bir yerde, araştırma yapması için araştırmacıyı teşvik etmek gereklidir. Bu ve benzeri önerilerin hayata geçirilmesiyle bilgiye ulaşmak kolaylaşabilir, kaybedilen toplumsal hafıza yeniden yeniden kazanılabilir, muasır medeniyetlerin seviyesi aşılabilir.

Bu çalışmadan sonra Esat Serezli’nin “Serez Camileri Mektepleri Medreseleri Türbeleri ve Tekkeleri” isimli elyazma eseri de incelenmelidir, mevcut yazmada geçen meslek isimleri bile başlı başına ayrı bir araştırma konusu olmaya adaydır. Ayrıca Ahmet Badi Efendi’nin “Riyaz-ı Belde-i Edirne” adlı yazma eseri ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ndeki bilgiler bir kere daha gözden geçirilmelidir. Mimar Sinan’ın Edirne Selimiye Camii için, “Tanrının zayıf kulu olan ben, büyük bir resim çizdim” ifadesindeki çizimler incelenmelidir. Sinan’ın geometrik esaslardan yararlanarak gerekli çizimleri ve modelleri yapmış, yaptırmış olması gerekir. Bu amaçla arşivlerimizin ilgili bakanlıklar, bilim kuruluşları ve üniversiteler işbirliği ile incelemesi gereklidir [187, 249, 257, 258].

Bugün değil bizim büyük bürolarımızda, bakanlıklarımızın mimari bürolarında dahi Sinan dönemindeki gibi bir tasarım organizasyonu yoktur. O dönemdeki oranizasyon anlaşılmalı ve günümüze uyarlanmalıdır [130].

7.1.3 Mimarlık Tarihi Yazını ve Günümüz Pratiği

Osmanlı Mimarlığında Ayasofya’nın uzaktan bütün Bizans kiliselerini aşıp geride bırakması gibi, tüm öteki camileri gölgede bırakan bir cami yoktur. Tersine, bütün olası

değişimleriyle birçok kez tekrarlanmaya elverişli bir anıt tipi sözkonusudur. Devletin mali olanağı doğar doğmaz ve yettiği sürece böyle olmuştur [23, 163, 164, 172].

Sinan'ın biçimlerine günümüzde öykünmek gericiliktir. Onu ve yapılarını düşünmek gerekir. Ondan dört yüz yıl sonra bu yapıların demirli betonla yinelenmeye kalkışılması günümüz için uygun değildir. Mimarlığın içerdiği işlev ve yapım sorunlarına bakmadan onu soyut ve á priori biçimler olarak gören ve bu biçimleri kolektif bilinçte bıraktığı imgelerle özdeşleştiren bu görüşteki ikonofil eğilimler vardır. 16. yy. Osmanlı Mimarisi'ni bir çeşit kültürel saplantı durumuna getirmemek gereklidir. Bugün bütün varoş ve köylerde yarım kubbelerle desteklenmiş merkez kubbeli cami yaptırma fikri karşı gelinmez bir hevese dönüşmüştür. Buna karşılık, bugün yaşasaydı Sinan'ın ne tür eserler vereceğini ve bunları hangi yöntemlerle gerçekleştireceğini sorgulamak 16. yy. ilgililerinin aklına nedense gelmemektedir [244, 259].

7.2 Sonuç

Yeni kurulan Cumhuriyet sonrası gerçekleştirilen harf devrimi ile Osmanlıca kaynaklarla aratırmacılar arasında iletişim engeli meydana gelmiştir. Modern dünya ile entegrasyonu zorunlu kılan Latin harflerinin kullanımı nedeniyle mevcut kültür birikimi unutulmuştur. Ülkemizde, elyazması kaynaklarının araştırılması gereklidir.

Bu elyazması kaynaklardan birisi de Mehmet Esat Serezli'nin Milli Kütüphane tarafından korunan fakat Arap harfleri ile okumayı bilmeyen araştırmacılar için bir şey ifade etmeyen "Selimiye Camii" defteridir. Bu çalışma ile bu kaynak deşifre edilmiş, araştırmacıların faydasına sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Bu çalışma sırasında yöntemin önemi bir defa daha ortaya çıkmıştır. Ancak belli bir yöntem dahilinde bilgilerle ulaşılabilir ve bu bilgilerin işlenmesi mümkün olabilir. Bir yöntem kullanmak Amerika'nın yeniden keşfi anlamına gelebilecek yeni bir yöntem icadetmekten kat be kat daha doğrudur. Ancak bir yöntem ile belli sonuçlara ulaşabilir, yöntem araştırmacıya belli bir alandaki mevcut bilgi birikimi hakkında gelinek noktayı ifade eder ve araştırma konusunda belli bir ölçüye kadar yönlendirici olur. Bu açıdan bakıldığında araştırma için yöntem şarttır ve akademik bir koşuldur. Serezli'nin notlarında eleştirilen yönlerden biri de yazarın yöntem kullanmamış olmasıdır.

Bu gerçeğe rağmen, Serezli iyi eğitim almış, yaşadığı çağa tanıklık etmekle kalmamış onu kendi imkanlarında kaydetmeye çalışmıştır. Bugün tarih olarak okuduğumuz balkan meselesi, nüfus mübadeleri, elyazmalarının bir merkezde toplanması, eski eserlerin korunmasındaki öncül adımlarda hep birinci elden bizzat yer almış bir aydındır. Bu yönüyle kendisi farklı araştırmalara konu olması gereken tarihi açıdan zengin bilgiler içeren bir bilgi hazinesidir. Bu güçlü yönleri yazarın aynı zamanda tez kapsamında incelenmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır.

Öte yandan araya iletişim engeli giren birçok elyazması eser neredeyse kaderine ve unutulmaya mahkum edilmiş karanlık mahzenlerde kilit altında hapse mahkum edilmiştir. Bu eserler hakkında doktora seviyesinde bir çalışma yapılmamıştır. Bu tez çalışması bahsedilen yönüyle öncül bir çabadır. İlerleyen zamanlarda bu alanda yapılacak çalışmalara örnek olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışma sonrasında benzer akademik çabalarda artış olması beklenebilir.

Bir tarafta, Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Ataürk ve devrimleri damgasını vurmuştur. Bu dönemde impartorluk tasfiye edilmiş, yeni bir devlet kurulmuş, yeni ve radikal kararlar alınmıştır. Tarih, koruma, mimarlık disiplinlerinde gelişmeler yaşanmıştır. Toplumda kökten bir değişim, yenilenme ve bir atılım sözkonusudur. Selimiye Camii Defter'i böyle hareketli bir dönemde yaşamış Ataürkçü ve Cumhuriyet Rejimine minnettar biri olan Mehmet Esat Serezli tarafından kaleme alınmıştır.

Diğer tarafta, Selimiye Camii, kurulduğu günden beri ilgi odağı olagelmış mimari bir başyapıttır. Devlet bu yapı etrafında toplumu örgütlemiştir, yapı yeni idare döneminde de önemini kaybetmemiş ve taşımaya aynen devam ettirmiştir. Mabet dünya miras listesinde yeri alan mimarlık tarihinin kilometre taşlarından biridir. Yapıldığı dönem ve mimarı başlıbaşına bir araştırma konusudur. Atatürk'ün bizzat mimarın araştırılmasına ilişkin emri vardır. Böyle bir binanın detayları açıklanmıştır.

Selimiye Camii'ni konu alan eserin yazılma süreci amacı kapsamı ve kurgusu açıklanmıştır. Buna göre defterde Türk Gençliği'ne Selimiye Camii'ni sevdirmeyi ve onu ziyaret ettirmeyi hedeflenmiştir. Bu notların içeriği çözümlenmiş, her sayfası

özetlenmiş ve içerdiği bilgiler belli kategorilerdeki birimlerin görülme sıklığına göre düzenlenmiştir.

“Selimiye Camii” defteri genelde ve detayda, nitelik ve nicelik olarak bilgilendirici bir kaynaktır. Birçok araştırmacının farklı disiplinlerde çalışan uzmanın ihtiyaç duyabileceği bir başvuru eseri niteliğindedir. Şu ana kadar keşfedilmemiş olması araştırmacılarla kurması kurgulanan iletişim dilindeki seçimdir. Arap harfleri ile yazılan bu esere daha önce ulaşabilen bir araştırmacı yoktur. Bu nedenle içeriğinden faydalanan bir araştırmacıya da rastlamak mümkün değildir. Eser koruma restorasyon ve tamir konularında bilgilendiren bir kaynaktır.

Bu tez kapsamında Selimiye Camii Defteri’nin albüm fotoğraflarında kayıt edilen bilgiler günümüzdeki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Cami ve çevresindeki değişim objektif olarak akademik dünyanın gözleri önüne serilmiştir. Geçmişe bakıldığında bazı değerlerin yitirilmiş olduğu açık ve net olarak ifade edilebilir.

Bununla birlikte yazılar ve resim içeren defter mutlak doğru bilgileri içeren idealize edilmiş bir kaynak değildir. Yöntem dahilinde incelendiğinde esere ait güçle ve zayıf yanlar ortaya konmuştur. Özetle bilgilendirici bir kaynaktır fakat nirengi yapılması, diğer kaynaklarla karşılaştırılması gerekir. Eserin mevcut yazına katkıları da mevcuttur.

Selimiye Camii Defteri’nin orijinal olma durumu tartışılmış ve eleştirilen yönleri açıklanmıştır. Bu eserde yazarın kaydettiği vakfiye özenle üzeri durulması gereken meselelerden bir tanesidir.

Selimiye Camii Defteri’nin durumu, bilimsel araştırmalar, mimarlık tarihi ve koruma anlayışı açısından ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eserin araştırılması sürecinde günümüze bazı öneriler getirmek mümkün olabilmektedir bu bilgilere sonuç kısmının ilk bölümünde yer verilmiştir.

Esat Serezli aldığı eğitim ve hayatı boyunca gerçekleştirdiği işler ile bir Osmanlı aydını olarak tanımlanabilir. Böyle bir aydının eski eserli korumakla görevli olması, vakıflar müdürlüğü görevinde bulunması, bu alanda yazdığı makaleler ve bu resmi görev sırasında Selimiye’yi incelemiş, onu elyazması formatında gelecek nesillere aktarmaya çabalamış olması bu tarihi mirasın korunmasında ona düşen görev ise. Onun mesajını

okumak yani, bu elyazmasını günümüz diliyle anlamak ve anlaşılmasını sağlamak mimarlık tarihçisine düşen bir görevdir. Bu tez bu yoldaki bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu adım bir süreç gibi değerlendirildiğinde çeviri konusu en çok zaman alan iş olmuştur. İki temel okuma yapılmıştır yanlış çevrilen kelimeler mümkün olduğunca doğru hallerine döndürülmeye çalışılmıştır. Örneğin kubbe kelimesi ilk seferde yanlışlıkla kapı olarak okunmuştur.

Serezli'nin Eserine başka bir açıdan bakıldığında şu yorumlar yapılabilir. Yeni kurulan Cumhuriyet rejiminde Türk milliyetçiliğinin kurgulanma süreci vardır. Osmanlı kimliği bu amaçla idealize edilmiş olabilir. Serezli'de bu idealize etme yaklaşımını görmek mümkündür. Sinan ve eseri yüceltilirken, Osmanlı'nın son dönem valisi alçaltılmıştır.

Türkiye'deki Osmanlı arşivleri; üzerinde çalışılmayı bekleyen yayınlanmamış onbinlerce eserle doludur. Bu eserlerin mimarlık tarihi ve restorasyon disiplini açısından incelenmesi bu alanlara fazlasıyla katkıda bulunacaktır.

Araştırma imkânının arttırılması bilgiye erişimin kolaylaştırılması uzman olmayan ellerde yanlış sonuçlara ulaşılması riskini de beraberinde getirir o nedenle kritik düşünebilen eleştirel bakış açısına sahip, zeki ve bu zekayı kullanabilen özgür, kendisine güvenen, hür düşünebilen bireyleri yetiştirebilmeyi başarabilmeliyiz. Aleyhimize bile olsa eleştiriye kabul edebilme olgunluğuna sahip olmalıyız ve bunu kendimizi geliştirmek için fırsat bilmeliyiz. Ancak eleştiri havada bir takım hipotezlere değil, delillerle, araştırmalarla ispat edilebilen deneysel bilgiye dayanan verilere dayanmalıdır. Bu süreçte; birikim, akıl kullanımı, süreklilik, uzmanlaşma ve işi bilen işi yapması esas olmalıdır. Bilgi mirasına sahip olan kişilerin birikimini iyi anlamak ve onu bir adım öteye taşımak gerekir. Yanlı olmayan gerçeğin, doğrunun, daha iyinin ve güzelin peşinde bir toplum ancak bu şekilde inşa edilebilir.

KAYNAKLAR

-
- [1] Akdeniz, S., (2008). Anadili Milletlerin Özsuyu Güç ve Saygınlık Kaynağı, Gökyüzü Yayınları, İstanbul.
 - [2] Meriç, C., (1985). Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul.
 - [3] Togan, A. Z. V., (1981). Tarih'te Usul, Enderun Kitabevi, İstanbul.
 - [4] Tosh, J., (2005). Tarihin Peşinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler Yöntemler ve Yeni Doğrular, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
 - [5] Alyanak, Ş., (1999). On the Methods of Research Bruce Archer, METU Faculty of Architecture Press, Ankara.
 - [6] Stanford, M., (1994). A Companion to the Study of History, Blackwell, Oxfordshire.
 - [7] Groat, L., Wang, D., (2002). Architectural Research Methods, John Wiley & Sons, New York.
 - [8] Forsyth, M., (2008). Materials & Skills for Historic Building Conservation, Blackwell Publishing, Oxford, UK.
 - [9] Forsyth, M., (2007). Understanding Historic Building Conservation, Blackwell Publishing, Oxford, UK.
 - [10] Koruma ilkeleri, www.icomos.org, Şubat 2015.
 - [11] Bilgin, N., (2006). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar, Siyasal, Ankara.
 - [12] Krippendorff, K., (1980). Content analysis: An introduction to its methodology, Beverly Hills, CA: Sage Publications.
 - [13] Yıldırım, A., (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin, Ankara.
 - [14] Berg, B. L., (2011). Qualitative Research Methods Social Sciences, California State University, Long Beach, Allyn&Bacon, Boston.
 - [15] Kafadar, C., (2009). Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Metis Yayıncılık, İstanbul.

- [16] Dobson, M. ve Ziemann, B., (2009). Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from 19th and 20th Century History, Taylor & Francis Group, New York.
- [17] Saaty, T. L., (1988). Decision Making for Leaders, PA: RWS Publications, Pittsburgh.
- [18] Ödekan, A., (1975). Türkiye’de 50 Yılda Yayımlanmış Arkeoloji Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi Bibliyografyası, İTÜ.
- [19] Erdoğan, M., (1965). “Osmanlı Mimarisi Tarihi’nin Otantik Yazma Kaynakları”, Vakıflar Dergisi, 6:111-136.
- [20] İhsanoğlu, E., (2006). Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi, IRCICA Kütüphanesi, İstanbul.
- [21] El yazmaları veri tabanı, yazmalar.gov.tr, 5 Nisan 2014.
- [22] Şirin, I., (2010). “Memories of Esad Serezli; City, Society and Human in Serez Case”, 16th Turkish History Congress, History Congresses 1932-2010 Notification Directory, Ankara.
- [23] Serezli, M. E., (1946). Manuscript Selimiye Mosque, 06 hk 4790, National Library, Ankara.
- [24] Saluk, R. G., (2009). “Life of Mehmet Esat from Serez, His Manuscript Wedding Ceremonies in Serres”, Journal of Turkish Culture Research, 2-2:352-366.
- [25] Üçüncü, K., (2012). “Serez Region Turkish Cultural Tradition as Witnessed and Registered by Mehmet Esad Serezli”, Journal Turkbilig, Turkology Research, 24:187-208.
- [26] Koçak, A., (2012). Mehmet Esat Serezli-Hometown Memories, Turkish History Institution, Ankara.
- [27] Özkeçeci, İ., (2012). Mimari Bezeme Ders Notu, YTU.
- [28] Dener, H., (1957). Süleymaniye Umumi Kütüphanesi, Maarif Basımevi, İstanbul.
- [29] Erişmiş, M. C., (2013). Problems of Islamic Architecture, Süleymaniye Complex, 726. 2956141 ERI.İ, Library ISAM, İstanbul.
- [30] James, D., (1991). “Amerikalı Bir Maden Mühendisinin Sıradışı İlgisinin Sonucu Chester Beatty Kütüphanesi İslam Koleksiyonu”, Antik&Dekor, 10:98-101.
- [31] Parlatır, İ. ve Hazai, G., (2007). Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara.
- [32] Mülayim, S., (2001). Ters Lale: Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [33] Kuban, D., (1967). “Mimar Sinan Ve Türk Mimarisini Klasik Çağı”, Mimarlık, 49:14-34.

- [34] Aslanapa, O., (1992). Mimar Sinan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi, İstanbul.
- [35] Kuban, D., (1994). Sinan, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Ana Basım, İstanbul.
- [36] Necipoğlu, G., Akın, E. ve Crane, H., (2006). Sinan's Autobiographies, Five Sixteenth-Century Texts, Introductory Notes, Critical Editions, Translations, Brill, Leiden, Boston.
- [37] Aslanapa, O., (1988). Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- [38] Necipoğlu, G., (2013). Sinan ağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- [39] Erdoğan, M., (1953). "Osmanlı Mimari Tarihi'nin Arşiv Kaynakları", Tarih Dergisi, 5-6:95-122.
- [40] Tunalı, Y., (1984). "Vakıflar Dergisi Makaleler Fihristi", Vakıflar Dergisi, 18:198-201.
- [41] Erdenen, O., (1967). "Osmanlılar'da Mimarlık Teşkilatı", Hayat Tarih Mecmuası, 12:46-52.
- [42] Can, C. C. ve Bilar, E., (1997). Edirne Bibliyografyası, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü, Ege Basım, Edirne.
- [43] Akın, G., (1995). "The "Müezzin Mahfili" and Pool of the Selimiye Mosque in Edirne", Muqarnas, 12:63-83.
- [44] Adıgüzel, N. ve Gündoğdu, R., (2014). Ahmet Badi Efendi, Riyaz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- [45] Bağman, L., (1989). Mustafa Dayezade, Selimiye, Edirne Gazetesi, 4 Ocak-23 Şubat, Edirne.
- [46] Alkan, M., (2007). "Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtlar Arşivi, Vakıflar Dergisi", 30:1-34.
- [47] ınar, H., (2010). "Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları Kataloğu", Vakıflar Dergisi, 34:179-187.
- [48] Yüksel, İ. A., (2005). Risale-i Mimariyye, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- [49] İnalçık, H., (1978). The History of Mehmed the Conqueror, Minneapolis Bibliotheca Islamica.
- [50] Develi, H., (2002). Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye, Koçbank, İstanbul.
- [51] Crane, H., (1987). Risale-i Mimariye An Early Seventeenth Century Ottoman Treatise on Architecture, E. J. Brill, Leiden. Netherlands.
- [52] Saatçı, S., (2005). Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan (Mimar Sinan'ın Hatıraları) Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- [53] Kuran, A., (1987). Sinan The Grand Old Master of Ottoman Architecture, Institute of Turkish Studies, Washington.
- [54] Cezar, M., (1998). Onyedinci Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Sanat Tarihi İle İlgili Bilgilerin Yeri, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanat Sempozyum Bildirileri, Lebib Yalkın Yayıncılık, İstanbul.
- [55] İnan, A., (1968). Mimar Koca Sinan, Türkiye Emlak Kredi Bankası Neşriyatı, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- [56] Orgun, Z., (1939). Hassa Mimarları, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- [57] Mesara, G., (2013). Türk Evleri Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver 1920, Nakkaş Tezyini Sanatlar Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [58] Mesara, G. ve Özen, M. E., (2013). Süheyl Ünver'in Edirne Defterleri, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- [59] Özpilavcı, F., (2013). Yazma Eserler Bülteni, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1:11.
- [60] ulusal tez merkezi, tezler veritabanı, [https:// tez.yok.gov.tr](https://tez.yok.gov.tr), 3 Temmuz 2013.
- [61] Düzenli, H. İ., (2009). Mimar Mehmed Ağa ve Dünyası: Risale-i Mi'mariyye Üzerinden 16. Ve 17. Yüzyıl Osmanlı Zihniyet Kalıplarını ve Mimarlığını Anlamlandırma Denemesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.
- [62] Balta, E., (2013). "Refugee Settlement After The Disaster of Asia Minor", Journal of Social History, 239:20-34.
- [63] Zengin, S. Z., (2004). "İlk Dönem Osmanlı Vakfiyelerinden Serez'de Evrenuz Gazi'ye Ait Zaviye Vakfiyesi", Vakıflar Dergisi, 28:101-120.
- [64] Yunanistan, Serez, <http://www.worldmapfinder.com>., 2014.
- [65] Yunanistan, Serez, <https://maps.google.com>., 2014.
- [66] Serezli, E., (1936). "Tarihi Tettebbular: Edirne Kabristanları", Altıok, 24:8-10.
- [67] Serezli, E., (1933). "Tarihi Tettebbular: Edirne Köprüleri 5", Altıok, 19:10-11.
- [68] Serezli, E., (1933). "Tarihi Tettebbular: Edirne Köprüleri 2", Altıok, 16:7-8.
- [69] Serezli, E., (1934). "Tarihi Tettebbular: Edirne Köprüleri 3", Altıok, 17:3-6.
- [70] Serezli, E., (1933). "Tarihi Tettebbular: Edirne Köprüleri 4", Altıok, 18:9-10.
- [71] Serezli, E., (1936). "Tarihi Tettebbular: Edirne Kabristanları Muradiye 4", Altıok, 20:12-15.
- [72] Serezli, E., (1933). "Tarihi Tettebbular: Edirne Köprüleri 6", Altıok, 20:6-9.
- [73] Serezli, E., (1933). "Tarihi Tettebbular: Edirne Kabristanları", Altıok, 22:10-12.
- [74] Serezli, E., (1935). "Tarihi Tettebbular: Edirne Kabristanları 2", Altıok, 23:45-48.
- [75] Serezli, E., (1935). "Tarihi Tettebbular 10: Edirne'de Sinan", Altıok, 13-15.

- [76] Serezli, E., (1942). "Eski Eserler Nasıl Korunur?", Halkevi Yurt ve Kùltür Dergisi, 2:16-19.
- [77] Serezli, E., (1951). "Şeyhùlisamlar İstanbul'un Fethinden Sonra", Tarih Hazinesi, 4:185, 186, 190.
- [78] Serezli, E., (1951). "Şeyhùlisamlar İstanbul'un Fethinden Sonra-2", Tarih Hazinesi, 5:248-250.
- [79] Serezli, E., (1942). "Folklor Nişan ve Nikâh Eski Cemiyetler ve Adetler", Halkevi Yurt ve Kùltür Dergisi, 34:10-14.
- [80] Serezli, E., (1942). "Gece Sohbetleri", Halkevi Yurt ve Kùltür Dergisi, 34:22-27.
- [81] Serezli'ye ait yazmalar, mkutup.gov.tr, Haziran 2015.
- [82] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1954). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1953 Nisan Haziran, Maarif Basımevi, İstanbul.
- [83] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1956). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1954 Ocak Mart, Maarif Basımevi, İstanbul.
- [84] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1958). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1955 Ocak Aralık, Maarif Basımevi, İstanbul.
- [85] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1959). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1956 Ocak Eylül, Rüzgârlı Matbaa, Ankara.
- [86] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1958). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1958 Nisan Mayıs Haziran, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [87] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1961). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1961 Nisan Mayıs Haziran, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [88] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1964). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1963 Ocak Şubat Mart, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [89] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1966). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1964 Temmuz Ağustos Eylül, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- [90] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1966). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1965 Ocak Şubat Mart, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- [91] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1967). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1966 Nisan Mayıs Haziran, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- [92] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1969). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1968 Ocak Şubat Mart, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- [93] Milli Kùtùphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1970). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1969 Nisan Mayıs Haziran, Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.

- [94] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1970). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1970 Ocak Şubat Mart, Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.
- [95] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1971). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1971 Nisan Mayıs Haziran, Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.
- [96] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1972). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1972 Temmuz Ağustos Eylül, Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.
- [97] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1973). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1973 Ocak Şubat Mart, Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.
- [98] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (1975). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1974 Nisan Mayıs Haziran, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- [99] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (?). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1975 Ocak Şubat Mart, Ankara.
- [100] Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları, (?). Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1976 Ocak Şubat Mart, Ankara.
- [101] Günay, R., (2005). Mimar Sinan, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- [102] Kuzucular, K., (1981). Selimiye Mosque, I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, ITU.
- [103]¹ Tunca, A., (2007). Mimar Sinan Edirne ve Selimiye, Yöre Basın Yayın, Edirne
- [104]¹ Özer, M., (2006). "Edirne'deki Yapılar, Cornelius Gurlitt", Yöre Dergisi, 1.
- [105] Karabıyıklı, Y., (1971). Edirne Tarihi ve Selimiye Camii Evsafı, Latin Matbaası, İstanbul.
- [106] Peremeci, O. N., (1939). Edirne Tarihi, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınlarından, Sayı 6, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- [107] Dağdeviren, A., (1968). Edirne'de Sinan ve Selimiyesi, ISAM, İstanbul.
- [108] Selimiye Camii,
<http://www.edirnemuftulugu.gov.tr/?pnun=58&pt=Selimiye+Camii+Tanıtımı>,
Temmuz 2015.
- [109] Selimiye Camii, Edirne Vakıflar Müdürlüğü, 2015.
- [110] Kazancıgil, R. ve Gökçe, N., (2013). Ölümünün 80. Yılı Anısına Tosyavizade Dr. Rifat Osman'ın Kaleminden Edirne, Edirne Belediye Başkanlığı Yayınları, No 12, Edirne Ajans, Edirne.

- [111] Öncel, M., (2014). Sultan II. Selim Han'ın Edirne Selimiye Külliyesi Vakfiyesi, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne Kitaplığı: 14, Defter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- [112] Defter-i Kütübhan-e Selimiye [سلاطینیه کتبخانه دفتر] İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, İSTKA Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, Bel_Osm_B.00233 017.1 DEF 017.1 DEF 1311 H/1893, 1.
- [113] Dündar, A., (1983). Edirne, The Aga Khan Award for Architecture 1983 Awards Ceremony, Turkey, Rey, İstanbul.
- [114]¹ Kırçın, Ş., (2013). Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri I, T. C. Edirne Valiliği, Trakya Kalkınma Ajansı, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Edirne.
- [115] Kuran, A., (2012). Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [116]¹ Gökbilgin, T. M., (1952). Edirne ve Paşa Livası Vakıflar Mülkler Mukataalar, Öçler Basımevi, İstanbul.
- [117] Selimiye Camii, UNESCO Alan Yönetim Ofisi, www.dmselimiyecamii.com, Haziran, 2015.
- [118] Sözer, G., (2012). T. C. Edirne Valiliği Edirne Dergisi, Sayı 36, İlkbahar 2012, Üç Aylık Süreli Yayın.
- [119]¹ Usal, A., (2006). Edirne Tarihi ve Kültürü, Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı.
- [120] Uzunçarşılı, İ. H., (1988). Osmanlı Tarihi, III. Cilt, I. Kısım, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar, Dünya Tarihi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları XIII. Dizi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [121] Sakaoğlu, N., (1994). Selim II., Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 501-504, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Ana Basım, İstanbul.
- [122] Emecen, F., (1997). Selim II, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 414-418, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın, İstanbul.
- [123] Erzi, İ., (1987). Camilerimiz Ansiklopedisi, Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, Hadikatü'l-Cevami, Tercüman Gazetesi ve Türkiye Vakıflar Bankası Ortak Kültür Eseri, Tercüman Tesisleri, İstanbul.
- [124] UNESCO, (2011). Unesco Dünya Mirası Edirne Selimiye Camii Külliyesi, Edirne Belediye Başkanlığı.
- [125] Rauf, T., (1969). "Edirne Selimiye Camii", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 23:3-12.
- [126] Kazancıgil, R. ve Bilar, E., (1994). Koca Sinan, Reis-i Mimar-ı Cihan, Sinan Bin Abdülmennan, Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 1, Edirne.

- [127] Köylüoğlu, N. ve Bilar, E., (1994). Selimiye Camii, Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 1, Edirne.
- [128] Selimiye Camii, <http://www.enfal.de/selimiye.htm>, Temmuz, 2015.
- [129] Ortaylı, İ., (1982). “Osmanlı İmparatorluğu’nun Üçüncü Yüzyılında Mimar Sinan Devri”, Mimarlık, yıl 20, 179:27-28.
- [130] Bilgin, Z., (1982). “Sinan Haftası Nedeniyle”, Mimarlık, yıl 20, 179:20-21.
- [131] Eczacıbaşı, Ş., (1997). Sinan, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1672-1674, Yem Yayın, İstanbul.
- [132] Ataç, İ., (2009). Osmanlı’nın Altın Çağının Mimarı Sinan Prof Dr. Ernst Egli, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [133] Erişmiş, M. C., (2013). Hassa Mimarlar Ocağı, video sunum, YTU.
- [134] Kuran, A., (1985). Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [135] Meriç, R. M., (1965). Mimar Sinan Hayatı, Eseri I, Mimar Sinan’ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler, TTK Basımevi, Ankara.
- [136] Sönmez, Z., (1988). Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar- Belgeler, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [137] Benian, E., (2011) “Mimar Sinan ve Osmanlı Cami Mimarisinin Gelişimindeki Rolü”, Bilim ve Teknik, 40-47.
- [138]¹ Terimler, <http://www.nedirnedemek.com>, Ekim 2016.
- [139] Dervişoğlu, İ., (2011). İstanbul ve Mimari Yazıları Sedat Çetintaş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları VI. Dizi- Sayı:10/1, Toplu Makaleler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [140] Mimar Sinan’ın Eserleri, <http://www.os-ar.com>, Ekim 2016.
- [141] Erzen, J. N., (1991). Mimar Sinan Cami ve Külliyesi, Tasarım Süreci Üzerine Bir İnceleme, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- [142] Kuban, D., (2007). Osmanlı Mimarisi, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- [143] Üçüncü, Ö., (2015). Selimiye Camii, tanıtım malzemesi, Edirne.
- [144] Suna, M. U., (2010). Selimiye Vakıf Müzesi (Selimiye Dar’ül Kurra Medresesi), Vakıflar Dergisi, 33:169-174.
- [145] Ahunbay, Z., (2012). Selimiye Mosque and Its Social Complex, Republic of Turkey, Ministry of Culture and Tourism Publications, MRK Baskı, Ankara.
- [146] Günay, M., (2012). Osmanlı Mimarlığı Tarihi Godfrey Goodwin, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- [147] Osman, R., (1999). Edirne Evkaf-ı İslamiyye Tarihi, Camiler ve Mescitler, T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Nurol Matbaacılık, Ankara.
- [148] Goodwin, G., (1971). A History of Ottoman Architecture, Thames and Hudson, London.

- [149] Ahunbay, Z., (1988). Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- [150] Narince, M. ve Bayram, S., (1999). Türk Vakıf Şaheserleri, The Masterpieces of Turkish Foundations, T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, The Republic of Turkey, Prime Ministry, General Directorate of Foundations Publication, Ankara.
- [151] Ergenç, Ö., (1982). "Mimar Sinan'ın Yaşadığı Dönemdeki Osmanlı-Türk Kenti Hakkında Kısa Bilgiler", Mimarlık, yıl 20, 179:22-24.
- [152] Selimiye Camii,
http://www.mimarsinanvakfi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=172:selmye-cam-&catid=35:edirnede-turizm&Itemid=69, Temmuz 2015.
- [153] Hattstein, M. ve Delius, P., (2000). Islam Art and Architecture, Könemann, Köln.
- [154] Aslanapa, O., (2004). Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- [155] T. C. Edirne Valiliği (2015) Camii Tanıtım Panosu, Selimiye Camii, Edirne.
- [156] Urfalıoğlu, N ., (2015). "Ölümünün 427. Yılında Mimar Sinan", Yıldızlar, 19.
- [157] Özışık, T., (1946). "Mimar Koca Sinan", Arkitekt, Aylık Mimarlık, Şehircilik ve Süsleme Sanatları Dergisi, Yıl 16, 3-4:71-73.
- [158] Kuruyazıcı, H., (1986). Edirne Selimiye Külliyesi'ndeki Arastanın Bir Bölümünün Mimar Sinan'ın Yapıtı Olduğu Konusunda Kanıtlar, II. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, İTÜ.
- [159] Cansever, T., (2005). Mimar Sinan, Albaraka Türk Yayınları, Kültür Kitapları, İstanbul.
- [160] Selimiye Camii, wikipedia.org, Edirne, Temmuz 2015.
- [161]¹ İnal, A., (1988). "Koca Sinan", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, 1:75.
- [162] Dağlıoğlu, O., (2009). Edirne, Selimiye Mosque and its Social Complex Nomination Dossier, Republic of Turkey, Municipality of Edirne, Ministry of Culture and Tourism Directorate General of Cultural Heritage and Museums.
- [163] Eyice, S., (1979). "Edirne'de Selimiye", Sanat Dünyamız, Yıl 6, 17:10-15,
- [164] Eyice, S., (1979). "The Selimiye Mosque at Edirne", Sanat Dünyamız, Yıl 6, 17:16-17.
- [165] Kuban, D., (1986). Universal Dimensions of Sinan's Art, II. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İTÜ.
- [166] Kuruyazıcı, H., (1993). "Edirne Selimiye Camisi'nin Kubbe Boyutları", Tarih ve Toplum, Aralık, Cilt 20, 120:344-347.
- [167] Kuruyazıcı, H., (1991). Edirne Selimiyesi'nin Kubbesinden ve Kandilliğinden Bazı Ayrıntılar, Taç Vakfı Yıllığı, İstanbul.

- [168] Kuruyazıcı, H., (1989). "Edirne Selimiye Camisi'nin Gerçek Kubbe Ölçüleri", Dizayn Konstrüksiyon, Mart, 48.
- [169] Freely, J. ve Burelli, A. R., (1996). Sinan: Architect of Süleyman The Magnificent and The Ottoman Golden Age, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- [170] Özer, F., (1986). Mimar Sinan'ın Hayatı, II. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İTÜ.
- [171] Kuran, A., (1986). Single-Domed Mosques of Architect Sinan, II. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İTÜ.
- [172] Roux, J. P., (1993). "Osmanlı Mimarlığı'na Ayasofya'nın Etkisi", Tarih ve Toplum, Aralık, Cilt 20, 120:343.
- [173] Kuran, A., (1968). "Sinan'ın Ölümünün 380. Yılı Münasebetiyle", Arkitekt, Aylık Mimarlık, Şehircilik ve Süsleme Sanatları Dergisi, Cilt 37, 329:3.
- [174] Göknıl Vogt, U., (1986). Sinan und Seine Zeitgenossen Im Westen, II. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, İTÜ.
- [175] Refik, A., (1979). Mimar Sinan'a Ait Belgeler, Türk Mimarları, Sander Yayınları, İstanbul.
- [176] UNESCO, Alan Yönetimi Ofisi, 2015.
- [177] Goodwin, G., (1993). Sinan Ottoman Architecture and its Values Today, Al Saqi Books, London.
- [178] Mülâyim, S., (1997). Selimiye Camii ve Külliyesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, sayfa 430- 434, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın, İstanbul.
- [179] Çetin, E., (1988). Günümüzde Yapılan Selimiye Camii Restorasyonu, Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, T. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- [180]¹ Aslanapa, O., (1993). Edirne'de Türk Mimarisi'nin Gelişmesi, Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, TTK, Ankara.
- [181] Kuban, D., (1997). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- [182] Özsoy, Ü., (1999). Rıfat Osman Tosyavizade, Edirne Evkaf-ı İslamiyye Tarihi "Camiler ve Mescitler", T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- [183] Kazancıgil, R., (1994). Rıfat Osman Tosyavizade, Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Kılavuzu), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne.
- [184]¹ Önge, Y., (1988). Mimar Koca Sinan'ın Şadırvanları, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [185] Ovalıoğlu, İ., (2010). Osmanlı Mimarisi, Usul-i Mi'mari-i Osmani, Çamlıca, İstanbul.

- [186]¹ Batur, A., (1986). Osmanlı Camilerinde Geçiş Öğelerinin Evrimi Mimar Sinan'ın Katkısı, II. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, ITU.
- [187] Söylemezoğlu, K., (1981). Edirne Selimiye Camii (1569-1575), I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, ITU.
- [188] İnce, G. V., Polat, G., Yıldırım, F., Şahin, S. ve Gülyaz, M. (2013) T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Mirasında Türkiye, Başak Matbaası, Ankara.
- [189] Ülkücü, M., (1991). "Selimiye Camii Lale Motifleri", Antik&Dekor, 11: 34-44.
- [190] Buitrago, A. R., (2015). "Nonagons in the Hagia Sophia and the Selimiye Mosque", Nexus Network Journal Architecture and Mathematics, 17: 157-181.
- [191] Gülendamlar, N. ve Bilar, E., (1994). Selimiye Camii- Müezzinler Mahfeli, Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 1, Edirne.
- [192] Ülkücü, M. ve Ülkücü, G., (1991). "Selimiye Camii Çinileri", Antik&Dekor, 12:52-57.
- [193] Egli, H. G., (1997). Sinan an Interpretation, Ege Yayınları, İstanbul.
- [194] Eriş, M., (2013). 81 İlde Şehir ve Kültür Edirne, Edirne Valiliği, İstanbul.
- [195] Fırat, N. İ., (2005) "A. B. D.'deki Bazı Müzelerde Bulunan Osmanlı Duvar Çinilerinden Örnekler", Vakıflar Dergisi, 29:499-512.
- [196] Çengelci, Y. K., (2008). Mimar Sinan ve Selimiye, Edirne'de Tarihi Eserler, Bellek Yayınları, Edirne.
- [197]¹ Tanman, B. M., (2001). Edirne Selimiye Camii'nin Hünkâr Mahfilindeki Bazı Ayrıntılardan II. Selim'in ve Mimar Sinan'ın "Dünyalarına", Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları, Yıldız Demiriz'e Armağan, Simurg Yayıncılık, İstanbul.
- [198]¹ Boran, A. , Aytekin, O. ve Top, M., (2008). Edirne Selimiye Camii Hünkar Mahfili Kaşilerindeki Ma'kılı Kitabı Üzerine, Uluçam Armağanı, Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları.
- [199]¹ Edirne İl Yıllığı, 1973.
- [200]¹ Şenalp, L., (1991). "Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Kütüphanelerin Yeri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 21, Cilt 7, Temmuz.
- [201] Nurçin, Ç., (2013). Dünya Mirası Selimiye Camii ve Külliyesi Fotoğraf Albümü, Selimiye Mosque& Kulliyesi, Photo Album, Edirne Belediye Başkanlığı, Municipality of Edirne.
- [202] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (?), Edirne Müzeleri, grafikar.
- [203] Baltacı, C., (1980). Maarif Sistemimiz, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul.

- [204] Özdeş, G., (1998). Türk Çarşıları, Tepe Yayınları, Ankara.
- [205] Yemişkapani, <http://www.arkeolojikh Haber.com/yemis-kapani-hani-toprak-ustune-cikarildi/>, Temmuz 2015.
- [206] Aksoy, Ö., (1963). Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul.
- [207] Sultan II. Selim Vakfiyesi, Defter No: 2113, 987 (1579), Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.
- [208] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1684 0001, Tarih: 999, Ş, 1, Kağıthane, İstanbul.
- [209] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1684 0002, Tarih: 999, Ş, 1, Kağıthane, İstanbul.
- [210] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1684 0003, Tarih: 999, Ş, 1, Kağıthane, İstanbul.
- [211] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1684 0004, Tarih: 999, Ş, 1, Kağıthane, İstanbul.
- [212] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1684 0005, Tarih: 999, Ş, 1, Kağıthane, İstanbul.
- [213] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1941 0001, Tarih: 999, M, 29, Kağıthane, İstanbul.
- [214] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1963 0002, Tarih: 999, Z, 29, Kağıthane, İstanbul.
- [215] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 3591 0009, Tarih: 1001, Z, 29, Kağıthane, İstanbul.
- [216] T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: TS. MA.d, Dosya No: -, Gömlek No: 1941 0001, Tarih: 999, Z, 29, Kağıthane, İstanbul.
- [217]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: A. }MKT.MHM., Dosya No: 395, Gömlek No: 14, Tarih: 1284, Ş, 06, Kağıthane, İstanbul.
- [218]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: A. }MKT.MHM., Dosya No: 431, Gömlek No: 12, Tarih: 1285, N, 22, Kağıthane, İstanbul.
- [219]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: AE.SAMD.III, Dosya No: 88, Gömlek No: 8831, Tarih: 1135, C, 12, Kağıthane, İstanbul.
- [220]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: HAT, Dosya No: 275, Gömlek No: 16161, Tarih: 1222, Z, 29, Kağıthane, İstanbul.
- [221]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: MAD.d., Dosya No: -, Gömlek No: 10686, Tarih: 1290, Z, 21, Kağıthane, İstanbul.
- [222]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: MF. MKT., Dosya No: 48, Gömlek No: 37, Tarih: 1294, R, 19, Kağıthane, İstanbul.

- [223]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: MF. MKT., Dosya No: 854, Gömlek No: 57, Tarih: 1323, Ra, 8, Kağıthane, İstanbul.
- [224]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: MF. MKT., Dosya No: 874, Gömlek No: 37, Tarih: 1323, Ca, 30, Kağıthane, İstanbul.
- [225]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 3810, Gömlek No: 285750, Tarih: 1328, L, 07, evkaf; 285750, Kağıthane, İstanbul.
- [226]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 3819, Gömlek No: 286375, Tarih: 1328, L, 24, vilayat; 285750, Kağıthane, İstanbul.
- [227]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: BEO, Dosya No: 3819, Gömlek No: 286376, Tarih: 1328, L, 27, vilayat; 285750, Kağıthane, İstanbul.
- [228]¹ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: DH.UMVM, Dosya No: 42, Gömlek No: 74, Tarih: 1338, Z, 03, Kağıthane, İstanbul.
- [229]¹ Gökbilgin, M. T., (1952). 15-16. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar, Mülkler, Mukataalar, İstanbul.
- [230]¹ Parmaksızoglu, İ., (1984). Evliya Çelebi, "Seyahatname" (Rumeli-Solkol ve Edirne kısmı), III, Ankara.
- [231]¹ Tarih Çevirimi, <http://etarih.com>, Temmuz 2015.
- [232] Sözen, M. ve Saatçi, S., (1989). Mimar Sinan ve Tezkirel-ül Bünyan, MTV yayınları, Yaşar Matbaası, İstanbul.
- [233] Sedefçi, H., (2011). Atatürk'ün Edirne Ziyareti, Edirne Belediye Başkanlığı, Basın Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Edirne.
- [234] Kuban, D. ve Birkan, Ç., (1990). Edirne Selimiye Camii, Restorasyon Belgeleri Dizisi 1, Vakıf İnşaat Restorasyon Yayınları. İstanbul.
- [235] Selimiye Camii, whc, unesco.org, Haziran 2015.
- [236] Arkitekt , (1947). Mimarların Edirne Gezisi, Arkitekt, Aylık Mimarlık, Şehircilik ve Süsleme Sanatları Dergisi, Yıl 17, 9-10:212-213.
- [237] Kuban, D., (1969). "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar", Vakıflar Dergisi, 7:341-356.
- [238] Ülkücü, M., (1991). "Orjinalliği Yok Edilen Bir Kültür Hazinesi Selimiye Camii Kalem İşleri", Antik&Dekor, 10:68-75.
- [239] Ertem, A., (2011). Vakıflar Genel Müdürlüğü "2003-2010 Restorasyonlarımız" Kitabı, Başak Matbaacılık, Ankara.
- [240]¹ Selimiye Camii, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/selimiye-camisindeki-kapisiz-odanin-sirri-45290.html>, Temmuz 2015.
- [241] İlhan, N., (?). Edirne Historical And Urban Evolution, Unesco World Heritage Nomination Site: Selimiye Mosque And Complex And Buffer Zone's Cultural Values, Sunum Dosyası, YTU.

- [242]¹ Fletcher, B., (1905). A History of Architecture on the Comparative Method, King's College, London.
- [243]¹ ICOMOS Report No 1366, (2011). Selimiye Mosque, Turkey.
- [244] Arel, A., (1990). Mimar Sinan'ın 400. Ölüm Yıldönümünün Ardından, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, 7:23-24.
- [245] Mergen, N., (1939). Cumhuriyet'in 15. Yılında Edirne'nin 29 İlkteşrin 1938, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- [246]¹ Yerasimos, S., (2005). 15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi, Afife Batur'a Armağan, Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- [247] Subaşı, M. İ., (2005). Ağırnaslı Sinan, Ağırnas Belediyesi Yayınları, Kayseri.
- [248] Cengizkan, A., (2009). Mimar Kemalettin ve Çağı, Mimarlık/ Toplumsal Yaşam/ Politika, TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ortak yayını, Ankara.
- [249] Tayla, H., (2007). Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul.
- [250] Yenişehirlioğlu, F., (1982). "16 yy. Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Mimari Süsleme Programlarında Mimar Sinan'ın Katkısı Var mıdır?", Mimarlık, yıl 20, 179:29-35.
- [251]¹ Feilden, M. B., (2003). Conservation of Historic Buildings, Butterworth Heinemann, London.
- [252] Ogden, S., (1997). Preservation Planning: Guidelines for Writing a Long Range Plan, Professional Practice Series, American Association of Museums, Northeast Document Conservation Center, Massachusetts, USA.
- [253]¹ Eriş, C., (2015). "Şehirleri Bizim Kılan Kadim Varlıklar: Vakıf Eserlerimiz, İstanbul ve Yeni Model Arayışları, The Ancient Values Making the Cities Ours: Foundational Heritage, İstanbul and Searches of New Models", Vakıf Restorasyon Yıllığı, 10:150-157.
- [254]¹ Bülbül, A. H., (2015). "Gazete İlanıyla Satılan Vakıf Camileri (1935-1951)", Vakıf Restorasyon Yıllığı, 10:158-168.
- [255] Ekinci, Y., (2009). Tarihi Çevre Korumanın Yönetmel Boyutu ve Yerel , Yönetimlerin Sorumlulukları: Selimiye Camii Alan Yönetimi Örneği, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- [256]¹ Sav, M. Ceylan, M. H., (2014). Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Gözüyle, Eski Eser, Vakıflar ve Restorasyon, 8:55-63.
- [257] Sönmez, Z. ve Sönmez, N., (1988). Tarihi Belgelerin Işığında Edirne Selimiye Camisi, Uluslar arası Mimar Sinan Sempozyumu, T. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

- [258] Şeşen, R., (1986). Mimar Sinan Hakkındaki Kaynaklar, II. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, ITU.
- [259] Bektaş, C., (1981). Sinan'a ve Çağına Çağımızdan Bakış, Selimiye Mosque, I. International Congress on the History of Turkish-Islamic Science and Technology, Faculty of Architecture Press, ITU.
- [260]¹ Ertekin, H., (1981). "Sunuş: Sinan Haftasının Düşündürdükleri Büyük Sinan mı, Mimar Sinan mı?", Mimarlık, yıl 19, 168:8-9.
- [261]¹ Baydar, L., (1981). "Sinan'dan Bugüne", Mimarlık, yıl 19, 168:10-11.
- [262] Yıldırım, E., (2013). "Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel Ve Türkiye'de Hümanizma Arayışları", Turkish Studies, 8-7:745-763, Ankara.
- [263]¹ Tunaya, T. Z., (2010). Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [264] Çelebi, N., (2013). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi", Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching, 1.
- [265] Mimari Kuramı, <http://derinsular.com>, Mayıs 2016.
- [266] Kılıç, M., (2007). "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16:113-140.
- [267] İdeoloji, <http://www.jasstudies.com>, Mayıs 2016.
- [268] Gürel, Y. ve Yücel, A., (2007). "Bir Erken Cumhuriyet Modernist Mimarı: Seyfi Arkan", İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt 6, 2:47-55.
- [269] Batur, A., (1999). Kimliğinin İzinde Seçkin Bir Mimar: Vedat Tek, Bir Usta Bir Dünya: Vedat Tek, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [270]¹ Aydemir, Ş. S., (2006). Tek Adam: Mustafa Kemal 1922-1938, Cilt III. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [271] İdeoloji, <http://www.islamansiklopedisi>, Mayıs 2016.
- [272] İdeoloji, <http://www.cumhuriyetarsivi.com>, Mayıs 2016.
- [273] İdeoloji, <http://yakintarihimiz.org>, Mayıs 2016..
- [274] Üstel, F., (1997). İmparatorluktan Ulus-devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul.
- [275] Cephaneçigil, G. V. ve Akın, G., (2010). "Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Milliyetçilik ve Mimarlık Tarihi", İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt 9, 2:29-40.
- [276] Lewis, B., (1970), Modern Türkiye'nin Doğuşu. Metin Kırıatlı (Çev.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- [277] Ateş, S. Y., (2012). Asker Evlatlar Yetiştirmek, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- [278] Meşeci, F., (2007). Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- [279]¹ Kara, A., (1999). Türkiye’de Halkevleri. Ankara: Halkevleri Yayınları.
- [280] Akyüz, Y., (1999). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a). İstanbul: Alfa Yayınları.
- [281] Giritli, İ., (1988). Atatürk İdeolojisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- [282] Güven, İ., (1998). Türkiye’de 1950-1980 Yılları Arasında Örgün Eğitimde Yapısal Değişme Ve İdeoloji Arasındaki İlişkiler. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları Ve Öğretim Anabilim Dalı.
- [283] Mimari Kuramı, <http://www.mimarlikdergisi.com>, Mayıs 2016.
- [284] Tekeli, İ., (1998). “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Ed. O.Baydar, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [285] Arıtan, Ö., (2008). “Modernleşme ve Cumhuriyet’in Kamusal Mekân Modelleri”, Mimarlık, 342:49-56.
- [286] Aslanoğlu, İ., (2001). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [287] Alpagut, L., (2009). “1930’larda Bir Mimar: İzzet Baysal, An Architect during the 1930’s: İzzet Baysal”, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Journal of Faculty of Letters, Cilt, Volume 26.
- [288] Ricoeur, P., (1961). Universal Civilization and National Cultures, History and Truth, çev. C. A. Kelbley, Evanston: Northwestern University Press.
- [289] Alsaç, Ü., (1978). Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- [290] Tanyeli, U., (1992) “Seyfi Arkan (1904-1966) Bir Trajik Kişilik”, A Mimarlık, 3.
- [291] Sağöz, A., (2014). “1938-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9-10:941-955, Ankara.
- [292] Batur, A., (2005). A Concise History: Architecture in Turkey During the 20th. Century, Chamber of Architects Publications, Ankara.
- [293] Tekeli, D., (2005). Türkiye’de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı, Modern Türk Mimarlığı, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- [294] Alsaç, Ü., (1976). Türkiye’deki Mimarlık Düşüncesinin, Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, KTÜ İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, Trabzon.

- [295] Sözen, M., (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- [296] Ural, S., (1974). "Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık", Mimarlık Dergisi, 123-124:5-51.
- [297] Mimari, <http://www.arkitera.com.>, Mayıs 2016.
- [298] Ünsal, B., (1973). "Mimarlığımız 1923-1950", Mimarlık Dergisi, 2:34-42.
- [299] Söylemezoğlu, H. K., (1973). "Mimarlığımız 1923-1950", Mimarlık Dergisi, 2:24-31.
- [300] Alsaç, Ü., (2005). İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi, Modern Türk Mimarlığı, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- [301] Mimari Tarihi, <http://www.mmr.yildiz.edu.tr>, Mayıs 2016.
- [302]¹ İdeoloji, <http://alternatifpolitika.com>, Mayıs 2016.
- [303] Gümüş, D. M., (2014). "Unutulmuş Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarı: Semih Rüstem Temel", İstanbul Araştırmaları Yıllığı, İstanbul.
- [304] Mimari, <http://www.academia.edu.>, Mayıs 2016.
- [305] Madran, E. ve Özgönül, N., (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası, Yalçın Matbaacılık, Ankara.
- [306]¹ Atina Tüzüğü, http://www.icomos.org/docs/athens_charter.html, Temmuz 2009.
- [307]¹ Winchester, S., (2002). The Map That Changed the World: A Tale of Rocks, Ruin and Redemption, Penguin Books, London.
- [308]¹ Cobb, G., (1980). English Cathedrals: The forgotten centuries: restoration and change from 1530 to the present day, Thames and Hudson, London.
- [309]¹ Powys, A. R., (1929). Repair of Ancient Buildings, J.M. Dent & Sons, London.
- [310]¹ Robertson, M., (2005). English Heritage, Heritage Counts: The State of England's Historic Environment, London.
- [311]¹ Ahunbay, Z., (1999). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 2. Basım, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [312]¹ Sunalp, A., (1987). "1975 Amsterdam Tüzüğü", TAÇ, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, Cilt 2, 5:68-71.
- [313]¹ Kuban, D., (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu – Kuram ve Uygulama, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [314]¹ Tapan, M., (2007). Soru ve Cevaplarla Koruma, İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası ve İstanbul Büyükşehir Şubesi.
- [315]¹ Koruma, http://www.international.icomos.org/charters/structures_e.pdf, Temmuz 2015.

- [316] Arseven, C. E., (1970). Türk Sanatı, Cem Yayınevi, Duran Ofset Basımevi, Murat Matbaacılık, İstanbul.
- [317]¹ Kalca, M., (2008). Tarihteki Ünlü Yapıtlar, Karma Kitaplar, Kayhan Matbaası, İstanbul.
- [318] Kuran, A., (1986). Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, Mas Matbaacılık, İstanbul.
- [319] Sözen, M., (1975). Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [320] Kuban, D., (2011). Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [321] Günay, R., (1998). Mimar Sinan ve Eserleri, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- [322] Erzen, J., (2005). Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara.

¹ İncelenen kaynaklar; 103, 104, 114, 116, 119, 138, 161, 180, 184, 186, 197-200, 217-231, 240, 242, 243, 246, 251, 253, 254, 256, 260, 261, 263, 270, 279, 302, 306-315 ve 317 son düzeltmede tezin kapsamı dışına çıkartılmıştır. Kaynak göstermeden kullanılan fotoğraf ve bilgiler yazara aittir.

“SELİMİYE CAMİİ” İSİMLİ ELYAZMASI DEFTERİN TERCÜMESİ

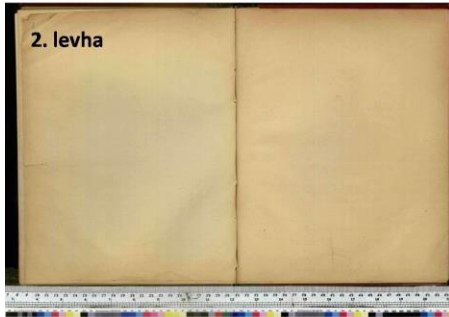
Bu bölümde levha olarak isimlendirilen elyazması defterin 77 sayfasının (77 levhanın) tek tek çevirisi yapılmıştır, 42, 43 ve 44. Levhalar’da fotoğrafların altyazı listesini vardır, 45 ve 75. Levhalar arasında yer alan fotoğrafların altlarında yer alan yazılar da ayrıca çevrilmiştir. Toplam 77 levha halinde incelenen elyazmasının 1, 2, 76 ve 77. Levhaları yazı ve resim içermez.

Levha 1

1. levha

Levha 2

2. levha

محترم اسعد سره در ط
 با صیاد اول افروز مقنن ايجونه لطافت و پرست اول بغير
 « سلبه هاشمی » حقیقه که اثر لری الهیه را شده را قامادم بر دم
 بوسط لری سره لکمانه در مطالعه ملک و بر دخی ایضاً بعد هر چه تدر
 بر لیباده ايجده یا بر سر دم شوق ده در عطف اعزاف ایده هم که
 ادر ده خضبه را خامخ الساسده قواسماتک بوان بولون
 اثری مکرراً زیارت انبیل حالده اولک دخی و انبیل لری اصلا
 و اصد اصلا ما شیم بوی لکاشید سرک یا یکم اصلا لری سر
 حقیقه هاشم قدر سه و دیگر بواکی اثر لری و شیمی اید و لری
 ره ده اصلا نموده سه و دیگر ايجونه سه قدر سحر فی قلم مالک
 نه قوی کلید بولون در کورل جلد بر یا بر سر کورل و بوی اد
 قدر ايجده کلون بر نواضع اید یا بر سر کورل اما سه سه نشکر
 انک حاشی سه کهنه بولامان
 محترم اسعد سره در ط کله کله و انما شلی و کورده بی
 کر لره با فایلی ايجونه کجشی اصلا ادنو غاماسی ماضیه اید
 میدان کبر دخی اثر لری هر ده ای سکی لازم کلون قور کک کنج کلک
 خطابه ايجده نه فاد حقیقه کورل بر دم لری کج کلک قوی و
 استبداد اول بر دخی یکم ايجده لری قاشیده قور لره شلی
 بولون بر لری ملک افقی ره و خورده کورید ملک آن درون اثری
 دکل خطرات عفرینک فای کورل و دیرینجی و سیر ایوی
 فقط لری کک کلک ماضی اید نه نه دکلها افاد لری کلک
 سوز لری ح ده نه اید یکم با فکر کورل سولور کورل
 « سلبه هاشمی » استاده و استویر با فایده لک سره
 خطابه اید بر دم درون ماضیه کورل و کاشی های دیرانی
 بر ادره گنی کور ملک اید کورل الهی و صهار ایلی منجر و نک
 برده و بر اید کجشی غاماسا اید اید کورل کورل کورل
 رو عکرده غدا و بر ملک اید کورل شاه و شیری لری بر لک

Muhterem Esat Serezli, basmadan evvel okumaklığım için lutfen bana vermiş olduğunuz “Selimiye Camii” hakkındaki eserinizi elime bir alışta bırakamadım bitirdim. Bu satırları size hemen bu mütalaanın verdiği izahı çok zor bir heyecan içinde yazıyorum. şunu da der’akb itiraf edeyim ki Edirne’de kısa bir ikametim esnasında Koca Sinan’ın bu en büyük eserini mükerreren ziyaret ettiğim halde onun ruhu ve inceliklerini asla ve asla anlamamışım. Bunu bana şimdi sizin yazınız anlattı siz hakikaten canınız kadar sevdiğiniz bu eski eserleri ve kıymetli abidelerimizi bize de anlatmak ve sevdirmek için ne kadar maharetli bir kaleme maliksiniz. Ne kuvvetli kelimeler buluyor ve ne güzel cümleler yazıyorsunuz ve bunu o kadar içten gelen bir tevazu ile yapıyorsunuz ki insan size teşekkür etmek cesaretini bile kendinde bulamıyor. Muhterem Esat Serezli; geleceğine daima emniyetli ve güvenli gözlerle bakabilmesi için geçmişini asla unutmaması mazide ecdadının meydana getirdiği eserleri çok iyi bilmesi lazım gelen Türk Gençliği’ne hitap etmekte ne kadar haklısınız! Bizim kendi gençliğimiz koyu bir istibdadın öldürücü bir pençesi içinde geçti. Karşımıza konulan şey büyük bir Türk’ün iftiharane ve izzetle görülecek en büyük eseri değil, cehalet ifritinin kanlı gözleri ve yırtıcı dişleri idi. Fakat bugünkü gençlik mazisini artık bizden daha iyi öğrenmeli ve bilmelidir. Sözlerinizi ben de tekrar edeceğim, bakınız ne güzel söylüyorsunuz; “Selimiye’yi işiten ve işitmeyenler, bilhassa gençler, size hitap ediyorum “Türk Mimarisi’nin, Türk Zekası’nın canlı ve nurani bir örneğini görmek isterseniz ilahi ve mimari iki mucizenin birden ve bir anda tecellisini temaşa etmek isterseniz, gözlerinize cila ruhunuza gıda vermek isterseniz, şan ve şöhretini duyduğunuz...

و یا الهی و دیگر قوما ساری سرور ملتش قوروش و پرتو صفای راه
 درینو آنگه روشن نور ملک استیلا کنی و درینو به کین و اطمینان
 سلطنتی کوریکز کزین و آملایکز ام صوگرا ده کور و سده و
 سیم سیزه اعلایکز بر سوارک شوی سنی و نسی و وظیفه کار
 این بر عشقز ادنون .»

مخزم آسمه دهی : سانی برین اوی اوکن ایدیم قدر
 سوز کینده او و شرمه استیلا کنی و درینو به عتقک اذکنده ده
 یا به استیلا کنی و وظیفه کار برینو اوی اوکن ده و یا خاصه و وظیفه
 یا با رکن کور و ملک خود و سوز قراختن اذکنده ده و یا به رکن
 ایدیم . و درینو به سلطنتی برده سوزده یا شفا هم کین
 بوقدر ای اعلایکز دهی فقط سوز برینو ده اکتفا اینده رکن
 برده اید برین و درینو به براسک نورک نور کینده که دیگر نورک
 اثر لری ده کور و سوز و عدا به بر سوز مملکت عدا به برینو ده
 اسبی و درینو به خدمت ادنون ؟

مخزم آسمه دهی : سوز اسلام و نورک عالم
 درینو به طبع صفت و عدا به برینو به سلطنتی برینو به
 قراختن سلطنت قوما ساری و اذکنده و او هال شاه
 نورک صفت کور و الهیه صفت و نورک برینو به سوز
 اید و درینو به عدا به برینو به نورک اید و درینو به
 عدا به برینو به عدا به برینو به عدا به برینو به

فاصله ۱ نه کیم ۱۹۶۱

فاطمه پوری

...veya duymadığınızı Koca Sinan'ı serir-i saltanatına kurulmuş ve bütün sanatkarlara boyun eğdirmiş görmek isterseniz. Edirne'ye gidiniz ve onun Selimiyesi'ni görünüz ve anlayınız. Sonra da görmeyenlere ve bilmeyenlere anlatınız. Bu da sizlerin şerefli milli ve kutsi bir vazifeniz ebedi bir aşkınız olsun. Muhterem Esat Serezli, Sinan'ın büyük eseri önünde eğildiğim kadar sizin gençlere ulaştırmak istediğiniz bu derin aşkın önünde de yapmak istediğiniz vazifenin büyüklüğü önünde ve bilhassa bu vazifeyi yaparken gösterdiğiniz hudutsuz feragatin önünde de saygılarla eğiliyorum. Edirne'nin Selimiyesi'ni bize sizden başka hiç kimse bu kadar iyi anlatamadı. Fakat siz bununla da iktifa etmeyerek bize abidelerle dolu olan bir eski Türk merkezindeki diğer büyük eserleri de göstermeyi ... memleket irfanına bundan daha esaslı ve daha kıymetli bir hizmet olur mu? Muhterem Esat Serezli siz İslam ve Türk alemine ve bütün cihan sanat ve medeniyetine Edirne Selimiye'si gibi bir şaheseri kazandıran Selim'e Koca Sinan'a ve onunla beraber çalışan Türk sanatkarlarına Allah'tan rahmet dilerken ben de size uzun ömürler, ... güzel eserleri de yaşatmak için sonsuz zindelikler dilerim. Kadıköy 6 Ekim 1946 Nazım Purdi.

[illegible]

Önsöz: İstanbul'da mebani-i ... ve dini müesseseler müdürü idim. Yıllarca eski eserler üzerinde çalıştım. Vakıflar teşkilatı değişti kadro harici kaldım çok geçmeden umum müdür muhterem Rüştü Bekit bana Edirne Vilayeti Vakıflar Müdürlüğü'nü teklif etti. O anda başta Koca Sinan'ın Selimiye'si olmak üzere meçhul mimarın Üç Şerefeli'si, Muradiye'si, Daru'l-hadis'i, Mimar Alaaddin'in (hacı) Eski Camii, Mimar Hayreddin'in Bayezid'i ve Edirne'nin içindeki birçok tarihi ve bedii varlıklarını görmek önüme geldi ve bunlar benim için hakiki bir cazibe oldu. Teklifi memnuniyetle kabul ettim Edirne'ye gittim ve işe başladım. Vazife icabı hergün bu eserlerle meşgul oldum. Dinlenme günlerimi abideleri gezmeğe, onların hususiyetlerini aramaya ve bulmaya uğraştım. Vakfiyeleri karıştırdım, kütüphaneleri araştırdım, Edirne Tarihleri'ni gözden geçirdim hususi kaynakları derinleştirdim, başka başka adamlarla düşüp kalktım. Kitabe okumak için cami kapılarında han ve hamam köşelerinde sebil ve çeşme önlerinde dikildim yükseklerle tırmandım. Bir taşın yazısını ve tarihini elde etmek için harabeleri araştırdım. Aradığım bir mezar taşını bulmak ve yazısını hecelelemek sevdasıyla dikenli ve gölgeli mezarlıklarda taş ve servi diplerinde çömeldim, karanlıklara kadar kaldım. Ben Edirne'de böyle aşk ve şevkle çalışırken eski eserlere candan bağlı olan Kazım Dirik umum müfettiş olarak Trakya'ya geldi çalışma yolunda bana büyük bir kuvvet ve hız verdi. Hatta Uzunköprü, Havsa, Lüleburgaz, Babaeski, Çorlu, Tekirdağ (Kırklareli) ki eski eserlerle dolu şehirleri dolaşmak ve eski eserler üzerinde mahallen tetkikat yapmak için mümkün olan kolaylıkları gösterdi. Vali Salim Özdemir de Kazım Dirik'ten geri kalmadı yine o günlerde Edirne'de teşkilat yapmak üzere gelen... ve şimdiki İstanbul'u Sevenler Başkanı ve Edirne'nin fahri hemşehrisi Reşit Saffet Atabinen'in de beni çok tergip ve teşvik ettiren bu (teşkilatın) başına geçirmek zarurietini yeni bir faaliyet sahası hazırlamış oldu. Bütün topladıklarımı tasnif ettim. Aradıklarımı, bulduklarımı ve öğrendiklerimi herkese yaymak ve bildirmek benim için bir zevk değil bir vazife idi.

Çeşme ve Sebilleri

Edirne'nin camilerini medrese ve mekteplerini türbelerini, kervansaraylarını, han ve hamamlarını, çarşılarını, köprülerini, kabristanlarını ve meşhur adamlarının ve tarihi simalarını bir araya getiren ve müteaddid derslerle canlandırarak birkaç cilt büyük bir kitap halinde bastırmayı ve yaymayı düşündüm. Bunu birkaç bakımdan çok güç, ayrı ayrı çıkarmayı, üstünde, kolay ve maksada uygun buldum ve işte ilk önce Koca Sinan'ın şaheseri olan Selimiye'yi takdim etmiş bulunuyorum. Gaye Selimiye'nin mimari kısmını bütün tafsilatıyla anlatmak ve Selim ile Sinan'ın hal tercümelerini yazmak değil bu büyük Türk ve sanat eserini bir kat daha ve bilhassa gençliğe tanıtmak ve sevdirmektir. Eğer buna muvaffak olursam iyi bir iş görmenin zevkini duyacağım 12 Rebiyyül-evvel 1260, 10 Şubat 1946, Esad Serezli, Şişli, Tay Sokak, Numara 13.

Selimiye Camii

Camii Şerif, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu, İkinci Selim'in iradesi ve himmetiyle yapılmıştır, onun adını taşır.

Selim'in Doğumu

Kırkdört yaşında tahta geçti (...) oldu, Ayasofyadaki türbesinde gömülüdür. Cami'nin Mimarı Koca Sinan'dır. Sinan'ın doğumu takriben (...) ölümü (...) dir. Süleymaniye Camii'nin bir köşesinde imza gibi işlediği hususi türbesinde gömülüdür.

İkinci Selim Serhaddi İslam olan Edirne'de büyük bir cami yaptırmayı çoktan beri düşündüğünü ve buna artık karar verdiğini ve bunun Bursa'da ve İstanbul'daki camilerden ve hatta babası Kanuni'ye yaptığı Süleymaniye'den daha muhteşem ve daha azametli olması ve Ayasofya'yı bile unutturmasını istediğini Sinan'a anlattı. Parayı hiç düşünmemesini ve bu uğurda bütün teşkilatı harekete ve faaliyete geçireceğini söyleyerek hemen hazırlıklara girişmesini ferman etti ve Ulu Tanrı'dan başarılar diledi. Bazı rivayetlere göre Süleymaniye'de çok muvaffak olan, çok dersler alarak daha muazzam eserleri vücuda geçireceğini düşünen ve bu kadar şan ve kabiliyeti kendinde gören büyük üstat, beraber çalıştığı ve yetiştirdiği fen ve sanat arkadaşlarının fikir ve mütaalarını aldıktan sonra bu arada kanaatini bilvasıta ve bizzat Sultan Selim'e arz ve izah etti. Kurulacak büyük mabedi Türk Mimarisi'nin ve memleketin olduğu kadar bilhassa padişahın da kazanacağı büyük şan ve şerefi nazarında canlandırdı, hükümet ve saray erkanı da...

...Sinan'a arka oldu. Onlar da hükümdar üzerinde çok tesir yaptılar. Vüzera, ulema ve erkan-ı saltanat bir toplantıya çağrıldı. Bizzat padişahın başında bulunduğu (reislik ettiği) bu toplantılara günlerce devam olundu. Sinan'ın verdiği izahat dinlendi. Uzun müzakere ve münakaşalardan sonra Edirne'de bu yolda büyük bir eser yapılmasının mümkün ve muvafık olduğuna (fasl-ı) karar verildi. Bu rivayet zayıftır hiçbir kaynaktan esaslı bir surette tevsik olunmamıştır. Edirne'de, muazzam bir mabet ve etrafında muhteşem müessesat yaptıрма fikri doğrudan doğruya Selim'indir. Bazı vakayilerden ve tarihlerden de bu sezilmektedir. Hatta Sinan'ın bile "Cennetmekan Sultan Selim Han-ı Sani, Şehr-i Edirne'ye, kemal mertebe nazarı şefkatleri olmağın bir cami binasına emri hümayunları oldu ki ruzigarda misali olmaya" ifadesi bunu teyit etmiştir. Selim'in yaratılışı, eski eserlere muhabbeti, şahsi birçok kusurlarına rağmen hayrat ve hasenata meyil ve rağbeti ve bilhassa kendisinin şöhret düşkünü olması, böyle azametli bir eser yaptırmaya kendisini sevk etmiş ve şu kadar var ki Sinan'ın eserlerini çok yakından tetkik eden Sinan'a ve eserlerine çok büyük bir kıymet veren ve daha evvel kendisine mühim işler yaptıran ve sık sık huzuruna celp eden Türk eser ve sanatları hakkında uzun uzadıya izahat alan Selim'in, Koca Sinan'ın fikir ve mütealalarından kuvvet ve cesaret almış ve bu suretle sinanın kendisini çok tergib ve teşvik etmiş bulunmasını da kabul etmek ve bunu pek tabii görmek lazım ve yerindedir denilebilir ki Sinan, Selim'in bu husustaki düşüncelerinin tahakkukuna kuvvet ve imkan vermiş, Selim de Sinan'ın sanat şahikalarına yükselmesini temin eden bu kudret ve imkanın bir an evvel vücut bulması için mümkün olan her fedakarlığı yapmış ve bu iki kuvvet ve kudretin birleşmesinden bugün bile terütaze yaşayan bu muazzam ve muhteşem eser doğarak bütün sanat ve medeniyet dünyasını nur ve ziyaya boğmuştur.

کرک و خردمند و بخیر و به نیکی سلیمک از داور به و کرک سنانک تکلیفک
 قولیه بر بولده برقرار و بر طریقی سانی عوده به دیندیری و فریاده شوکتی و
 دیندیری بر اویدی و سلیمک مالک به ابریکون با باغی اثرک عطفه مکتبه
 کوره عکی مکتبه حضرت دکر سنان خان باغی شدت قضا معارف کسین
 شاهسونی نه دیندیری ابدی کفن او سنان دلفالری طویل دی
 و سنان کهایونی کسین به شریک لری لکین کورلری به دیندیری ماکر به دیندیری
 برارینک ایلری آدیندیر لک به بولده موقوفه و ایلری تزار آدیندیر

سنان : یا آله الدینی ارفا و شریک لک به دیندیری حکمت ایلری و شریک
 قولیه حامی قراغی بولک سنان عجمه ایلری بولده ایلری آدیندیر
 کورلری قراغی قراغی ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 صبر و تیرلری کورلری کورلری و آن صول لک به دیندیری ایلری آدیندیر
 مرج و لک به دیندیری ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 شریک و بره عکی شریک و دیندیری معارف و شریک لک به دیندیری
 مکتبه ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 بولک ارفا و شریک ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 سنان و حال ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 و زرا عکی و ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 معارف و شریک ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر

سنان بولک و شریک ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 داک ارفا و شریک ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر
 معارف و شریک ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر ایلری آدیندیر

Mimari

Gerek doğrudan doğruya İkinci Selim'in arzu ve emriyle ve gerek Sinan'ın teklifinin kabulüyle bu yolda bir karar verilmesi, Sinan'ı çok sevindirdi. Ferman şevketlimin diye yer öptü ve Selim'in yanından ayrılırken yapacağı eserin azametiyle memleketi göreceği hizmet ve kendisinin kazanacağı şöhret koca mimarın karşısına şahlandı. Evine geldi ileri gelen usta ve kalfalarını topladı. Ferman-ı hümayunu kendilerine müjdeledi hepsinin gözleri sevinç yaşlarıyla doldu pirlerinin ellerini öptüler hep birden muvaffakiyet dualarını tekrar ettiler. Sinan yanına aldığı arkadaşlarıyla hemen Edirne'ye hareket etti ve tetkiklere koyuldu. Camii kuracağı yerin seçiminde acele etmedi. Bütün Edirne'yi adım adım gezdi, karış karış ölçtü. Üç Şerefeli'nin, Muradiye'nin, Darülhadis, Eski Cami'in, Bayezid'in durumları şehrin diğer bütün eserlerini, meydan, sırt ve tepelerini gözden geçirdi ve en son toprağının sertliğini yerinin yüksekliğini Meriç ve Tunca'dan uzak olmakla beraber onlara hakim bir mevki olmuş ve mevcut eserler karşısında alacağı durumu doğudan ve batıdan gelen geçernlere görünmesi şehre vereceği şerefi ve daha birçok mimari düşüncelerine evvelce Kavak Meydanı sonra Eski Saray'ın Baltacılar Dairesi olan koca bir parça üzerinde durdu. Ölçtü biçti camiye kurmak için orasını her yerden üstün buldu. Arkadaşları onun bu fikrine tamamen iştirak ettiler. Sinan derhal İstanbul'a döndü, keyfiyeti İkinci Selim'e arz etti. Selim, vüzera, ulema ve reylerinden istifade edilecek diğer zevatı tekrar topladı. Maruzatı tetkik ve kabul edildikten sonra hemen işe başlaması için hep birden izin verildi. Sinan büyük bir aşk ve şevk ile caminin planlarını hazırlamaya koyuldu ve en ufak noktalarına varıncaya kadar çizdi ona göre hesaplarını yaptı. Mesai tanzim ve arkadaşları arasında taksim etti taş ocaklarını bizzat...

کردی ایضا دکه یالیه ایستاده بود که در آن ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 او را دقاقلار ایستاده بود که در آن ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 برای صافی تعمیر شده ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 در وقت زلزله با شامه در آن ایضا دکه یالیه ایستاده بود

جامعته شی ۹۷۶ [۱۵۶۸] ده انیدی تن انکرین برپوشد و کم
 یاسدن حصه بکلم کنی ده حافه بولونده ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 بکلم بولونده ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 خانه اف لقی ادرنه ده بولونده بولون ادرنه بولونده ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ادجیر خرابه کیدی ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 یاسدن ضایع انعام داهانه دوام ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 بولونده ایضا دکه یالیه ایستاده بود

سنم بولونده ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود

جامعته انکرین غایب ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود

جامعته انکرین غایب ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود
 ایضا دکه یالیه ایستاده بود

ایضا دکه یالیه ایستاده بود

...gezdii. İlk önce çalışacak işçiler için, bugün taş odaları denilen amele odalarını usta ve kalfalar için lazım gelen binaları kurdu ve yine işçiler için saray hamamını tamir etti. Taş odalardan biri bugün mevcuttur ve hamam da henüz yıkılmamış metruk bir halde yaşamaktadır camiin temeli 976 (1568’de atıldı) temel atılırken büyük merasim yapıldı. Sultan Selim kendisi de hazır bulundu. İstanbul’dan ve büyük şehirlerden pek çok büyük adamlar çağrıldı. Vüzera, vükela, ulema, devlet erkani ve saltanat hanedanı hepsi Edirne’de toplandı bütün Edirne yerinden oynadı temel atılırken yz kurban kesildi (Evliya elebi’ye göre 2000). Dualar yapıldı, nutuklar söylendi. Edirne günlerce şenlik yaptı, ziyafetler inam ve ihsanlar devam etti. Başta Sinan olmak üzere birçoklarına hilat giydirildi. Selim bir müddet Edirne’de kaldı, sık sık camiin yapılışını tetkik ve İstanbul’da bulundukça da inşaatın seyrini merakla ve günü gününe takip etti (İstanbul’da iken) Sinan’ın maruzatını okur ve inceler kendisini her vakit karşısına alır izahat ister yazılarına yazı ile cevap verir, dileklerini yerine getirirdi. Caminin inşaatı Allah’ın inayeti Selim’in, Sinan’ın ve arkadaşlarının gayret ve hnerleriyle altı yıl sonra bitti 983 (1584), hitam buldu. Sinan caminin planını çizerken 84 ve bitirdiği gün 90-91 yaşında idi. O yaşta büyük bir eseri azim vcoda getiren bu büyük Türk bütün dünyada eşsiz sayılacaktır. Camiin açılış gününde bulunmak üzere hazırlanan Selim birdenbire bir kazaya uğradı, hastalandı ve öldü. Açılma gününde bulunamadı Sinan’ın...

[illegible]

...yaptığı sultan mahfilinde ve büyük bir dikkat ve emekle işlediği şahane mihrap önünde ilk şükran namazını kılamadı ve Koca Sinan'ın binlerce halk arasında elini sıkamadı, gözlerinden öpemedi, sırmalı hilatini kendi eliyle arkasına giydiremedi. Temel atıldığı gün için olduğu gibi cami ikmal edildiği gün de birçok alim ve şairler Türkçe Arapça ve Farsça tarihler, kasideler ortaya koydular. Temelin atıldığı ve caminin ikmal edildiğini gösteren işte şu tarihler bir manzumenin son parçasıdır. Saare fazlullah tarih'ul esas 974 ,fazlu ...kan tarih'ul hitam 982. Ahmet Refik, bunun ilk mısrasının Sinan'a ait olduğunu söyler ve şöyle kaydediyor: Mimar Sinan hassa 41 Kale Mimar el-Sinan tarihahu "saare fazlullah tarih'ul esas" kapıda yazılı olan manzumenin tamamı budur:

Kaddemni haza el-makam el-mücteba/ bu ulu yere (bina yapmaya) başlattı

El emir el-hud sultan el-inam/ nimet veren sultanın kendi emri beni

İbn el-sultan el-selatin şeh-i selim/ şah Selim sultanlar sultanı

Misle büniye lehü darüsselam/ bunun bir benzeri onun için darüsselamda

Barekallahu hret hayruhu/ Allah hayrını kutlu etsin yapıldı

Daafullah ecruhu yevmel giyam/ Allah sevabını öte dünyada vere

Sare fazlullah tarihul esas/ Tarihinin aslı Allah'ın fazlı oldu

Fazlu berdan kan tarihul hitam/ Tarihinin sonu onu fazlı ile oldu

سناك جامعي المال انيد كره و انچه در جملۀ ملك او مندرج بود
 دو نفر برای برحقنی سوزن كره افتاده و با قاضی
 بر حقید و بعد بر سیم عالی ایدم كه ادره انچه در جملۀ ملك او
 قه نك دره خانه و افع انچه در جملۀ ملك او بود و انچه در جملۀ ملك او
 باشا و افع انچه اول مقیمان اولونان ادره در جملۀ ملك او
 قایم و در جملۀ ملك او هم نازك هم اوچو اولونان ادره غایت شكل اولونان
 خلقه بطور دائره اسفانه خارج و در جملۀ ملك او اما در جملۀ ملك او
 دولتی اسلام و با اولونان ادره در جملۀ ملك او معارفه و در جملۀ ملك او
 غلزدار و در جملۀ ملك او اول قه قه طور و در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 قلندۀ قاضی و در جملۀ ملك او جامع با سنده كهف ایدم و در جملۀ ملك او
 سنده سیم خانه اظفار قه قه ایدم و در جملۀ ملك او اما در جملۀ ملك او
 زراع قیوم Karam و در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او ایدم
 معارفه و در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او باقی قیوم ایدم و در جملۀ ملك او
 با باقی در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 علم قه قه در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 قاضی انچه در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 تكمل ایدم اما در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 معارفه و در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او
 در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او در جملۀ ملك او

Sinan'ın camii ikmal ettikten sonra duygularını bu kıymetli sözlerle ifade ve beyan etmiştir: “Bu hakir dahi bir resmi ali eyledim ki Edirne içinde manzur-ı halk ola. Dört minaresi kubbenin dört canibinde vaki olmuştur. Hep üçer şerefelidir, üçer yollu ve ikisinin yolları başka vaki olmuştur. Evvel mukaddema bina olunan üç şerefeli bir kule gibidir gayet kalındır. Bunun minaresi hem nazik hem üçer yollu olmuş; gayet müşkül olduğu ukelayı halk-ı cihan daireyi imkandan hariç dedikleri birisi, Ayasofya kubbesi gibi bir kubbe Devlet-i İslamiye’de bina olunmamıştır diye, kefare-i fecerenin mimar geçinenleri ...rla galebemiz var derlermiş. Ol kadar kubbe durdurmanız müşküldür dedikleri bu hakirin kalbinde kalmıştır. Mezbur cami binasında himmet edip, Bi İznillahi Teala, Saye-i Sultan Selim Han da izharı kudret edip, bu kubbenin Ayasofya kubbesinden altı zira hret ve dört zira derinliğini ziyade eyledim.” Mimar Sinan o tarihlerde sarayın baş kuyumcusu olan meşhur Evliya Çelebi’nin babası Derviş Mehmet Zillî’ye de şu beyanda bulunmuştur: “İlm-i Hendese’de nice sanat icra eyleyerek ferid-i asr oldum. Kalfalığımı İstanbul’daki Şehzade Camii’nde icra eyledim. Üstadlığı da Süleymaniye Camii’nde tekmil eyledim. Amma cümle makdurumu bu Selim Han Camii’ne sarf edip... ayan ve beyan eyledim bildiğiniz cihan mimarı ve mühendisleri varı makdurların sarf eyleseler böyle bir eseri azim binasından aciz kalacaklardır. Hiçbir padişah da bu kadar mal feravânı bezl etmeye cüret edemeyecektir. Selimiye’nin mimari kıymet ve ehemmiyetini ve Sinan’ın kudret ve muvaffakiyeti hakkında Türk ve ecnebi alim ve sanatkarları binlerce makale ve ciltler dolusu kitaplar yazmışlar, inşaatın en ince noktalarına ve hesaplarına kadar tetkikler yapmışlar ve hayretlerini izhar eylemişlerdir. Bu hususta tafsilata girişmeye bu eser müsait olmadığı gibi bu mukaddimede söylediğimiz gibi yalnız imkanımızın ve bu yazıyla takip ettiğimiz gayemizin de haricindedir.

[illegible]

Selimiye'nin Ayasofya ile mukayesesi hakkında yazılan fikir ve mütaalaların pek kısa bir h lasasını kaydetmekle iktifa ediyorum. Sultan Selim'in kubbe kutru Ayasofya'dan bir miktar büyük olmakla beraber kargir kubbeler için en faideli haddi azamı olarak kabul edilmektedir. Böyle cesim ve yüksek bir kubbenin tevzii kuvvası hususunda ittihaz olunan tertibat, istinad kemerleri, payeleri o taraftaki sair küçük kubbelerin  ekil ve ... dünyanın asarı sairesi içinde pek nadir tesadüf edilen sanat ve maharet eserleridir. Bu cesim hisarın in aiyede şöhret bulan bir eser-i mimari olup Türkler'in Medeniyet-i İslamiye'ye bir yadigarıdır. Ayasofya ve Selimiye'nin kubbeleri mimari noktasından karşı karşıya getirilmek olursa, ger i merkezi büyük kubbe inşası ilk defa Ayasofya'da görülmüş ve mimarları teshir eden büyük bir hadise telakki olunmuştur. Fakat bu kubbe biraz sonra yıkılmış ve bu suretle hasta ve alil olarak yapıldı  anlaşılmıştır. İkinci defa kubbe biraz daha yüksek yapılarak muvazenei kuvvayı temin için ilaveler yapılmaya mecburiyet hasıl olmuştur. Bir müddet sonra yine sakatlılar ba  göstermiştir, Ayasofya'nın imdadına Fatih Devri'nde Türk Mimarları yeti ti i gibi bilahare yine Koca Sinan bu sakat kubbenin bugüne kadar yaşamasını temin eden payelerle ve daha bazı tertibat ve tesisat ile Ayasofya'nın mahvını bir tehlikeden kurtarmıştır. Ayasofya hala yaşamasını Türk Mimarlar'ına ve bilhassa Mimar Sinan'a borçludur. Yapılışı sanat alemini takdirlere ve hayretlere düşüren Ayasofya'nın yıkılı ı bütün cihan mimarlarının cesaretlerini kırarak hiçbir kimse böyle büyük bir açıklıkta kubbe yapmak kudret ve kuvvesini kendinde g rememi ti. Yalnız Koca Sinan bu cesareti göstererek İstanbul'da, Süleymaniye ve Edirne'de, Selimiye kubbelerinin ... atılmış elhak muvaffak da olmu ur ve dahi Ayasofya'da olduğu gibi destek ve payandaya da ihtiyaç göstermeyerek bütün tertibatı binanın şekli aslında...

[illegible]

...almak ve vermek suretiyle kubbenin daimi muvazenesini temin ederek Selimiye'nin bu azametli kubbesini, kemal-i kudret ve şaşaa ile bugüne kadar hiç arızasız olarak yaşamasını temin etmiştir. Türk'ün canı gibi sevdiği Edirne'ye büyük bir şeref ve kıymet vermiş olan Selimiye... Binek taşından ve içinde temaşasına doyum olmaz yapılarından dört yüz yıla yakın bir zaman geçtiği halde bugün yapıldığı gibi duran eser ve ... bu hal ve vaziyette kalacağına hiç şüphe olmayan Selimiye, Edirne için bütün türk dünyası için olduğu kadar sanat alemi için dahi hakikaten iftihar edilecek bir sanat ve medeniyet harikasıdır. Selimiye Türk Mimarisi'nin bütün inceliklerini bütün halini tanıttıran Türk'ün Zekası'nı, Türk'ün Dehası'nı bütün medeniyet alemine yayan bir şaheserdir. Selimiye Türk'ün Ruhu'nun, Türk Zevki'nin inceliğini, Türk kudret ve kabiliyetinin yüceliğini bütün kainata anlatan bir sanat ve medeniyet mecmuasıdır. Selimiye, Türk Yurdu'nun en güzel bir parçası olan tarihi Edirne'nin sineline minyatürle işlenen ve büyük Türk Milleti'nin ezeli olan nefaispeverliğiyle şaşırtan eşi bir daha yaratılmaz bir sanat parçasıdır. Selimiye yakınından geçenleri içine çeken, içine dolanları kendinden geçiren, gün geçtikçe kıymeti artan bir mamuredir. Selimiye yalnız Edirne'nin tacı, Edirneliler'in medarı (...) değil bütün Türkiye'nin öz malı, bütün Türk Milleti'nin milli bir mihrabı, dindarların kiblesi sanatkarların gözbebeğidir. Selimiye göklere uzanan minareleriyle, azametli kubbeleriyle ilahi bir mabed olduğu kadar, Türk sanat ve medeniyetinin erişmek mümkün olmayan ne gibi şaheserlerde yükseldiğini gösteren ... bir saraydır. Allah'ın kulları bu nurani mabed içinde saniyi azamı kainatın huzurunda binbir tazim ve ... ile ve büyük bir huzur ve huşu ile...

Bu mütalalar, Mimar Talat, Mimar Kemalettin ve Mimar Nihat'ın bana verdikleri izahatın, müverrih Ahmet Refik ile Kemalettin'in makalelerinin hülasasıdır.

[illegible]

...eğilirken ve bu vecd ve istiğrak halinde gittikçe küçülürken, diğer taraftan bu muhteşem sanat eseri içinde yükselen ve bütün ... yükselen milli varlığının büyüklüğü karşısında anlatmasına dil ve kalemin yetişmediği bir zevk ve gurur ile kendini çok büyük görmekte ve bu eski sihirli kuvvetin cazibesi altında gaşyolmaktadır. Sinan'ın Selimiye'si, Selimiye de Sinan'ı medeniyet ve mamuriyet cihanına kanıtlayan bu büyük eser ve müessir Türk Tarihi'nin değerli sahifelerine altın kalemle yazılmış, Sinan sanat aleminde kıymetli bir üstad-ı azam Selimiye de dindarlar için ikinci bir beyt-i muazzam mertebe ve şerefini kazanmıştır. Türkiye baştan başa bir abideler diyarıdır. Bu ülkenin seriri hükümetinde, Türk Mimarlığı, ferman-ı fermadır bu toprakların payi tahtı mimarisi makarrı saltanatı, Edirne Sarayı Selimiye'dir. Birçok abidelerle süslenen büyük Selimiye'yi ortasına alan güzel Edirne'nin cennetten farkı yoktur. Bütün şehri saran ve kaplayan bağlarla bahçelerle tabiatın bütün yeşilliklerine rengarenk çiçekleriyle süslenmiş tuba, ağaçlarıyla gölgelenen nazlı Meriç, Tunca ve Arda Nehirleri şol cennetin ırmakları gibi etraf ve civarını kuşatmıştır. İnsan uzaktan gördüğü Selimiye'ye doğru ilerledikçe ilahi bir kuvvetin ruhlar ve vicdanlar üzerindeki cazibesiyle bu sanat eserine biraz daha yaklaştıkça nurani bir varlığın heyecanı ile sarsılmaya başlar. Minarelerinden yükselen tekbir ve tehlil sadaları ile titrer ve büyük mabedin içine girer girmez onun mehabet ve kutsiyeti kendisini kendinden geçirerek iman ettiği hallakı aleme teveccühle azamet ve cemal-i kibriyayı duya duya temaşa eder ve onun yarattığı Türk Sanatkarları'nın eserinde tecelli eden kudret-i fatıranın cazibesi karşısında bir kere daha secdeye kapanır.

بسمه تعالیٰ این شعر را با طبع کمال ، سره خطاب بر سر
 نور کز صفا ، نطق نور کز دکان جانی و نورانی
 برادرش کی کور ملک استر کز ، الله و معاری یکی
 منزه نیک برده و برانده تخلصی نمائش اینک
 استر کز ، انشای کز ، کفی خافه را بارانچه
 مقصد اولدنی اهلایه استر کز ، کور کز
 عید روضه خدا و بر من استر کز ، شاه
 دشتی دودنک و باد دعا و نور قوهای سانی
 سرسلطنته نور و من نور نور صفتا بره
 بودی اکور من کور ملک استر کز ، ادرنه به
 کیز دادنک بسمه بی کور کز ، دایه کز
 دخورا ده کور منزه ، سلمه کز ، اهلایه کز ، نور
 سرکست شرقی من بر وظیفه کز ، ادری و
 عشق کز ادری .

Selimiye'yi işiten ve işitmeyenler bilhassa gençler; size hitabediyorum: Türk Mimarisi'nin, Türk Dehası'nın canlı ve nurani bir örneğini görmek isterseniz, ilahi ve mimari iki mucizenin birden ve bir anda tecellisini temaşa etmek isterseniz, insanların ne gibi harikalar yaratmaya muktedir olduğunu anlamak istiyorsanız, gözlerinize cila ruhlarınıza gıda vermek isterseniz, şan ve şöhretini duyduğunuz ve duymadığınız Koca Sinan'ı, seriri saltanatında kurulmuş ve bütün sanatkrlara boyun eğdirmesini görmek isterseniz, Edirne'ye gidiniz ve onun Selimiyesi'ni görünüz geziniz ve anlayınız ve sonra da görmeyenlere bilmeyenlere anlatınız. Bu sizlerin şerefli milli bir vazifeniz ebedi bir aşkınız olsun.

سیم نیک اولی امانت ایدیه دیوار بر وجهه یا مانتقد مریه قنیه یا قنیه
 دصا اولی نه دالماده نظری او زنه حکم یا طاقه بریک خایله او نه طاقه
 او زانان منظم صوبه عازبه رجوبه رخ سله یا مانتقد کوچون منظم
 حاله ده شنده او شلر نه عی مانتقد شده حاله منظم وین پیچیده
 بریک خایا قنیه او تولد - دیوار بر سنانک سلیمانیه که یجده لی دقله
 اسان سنانک یا شفا جامع اولی دیوار لرنده تولد ده صند یا مانتقد بر وجهه
 کیه

معانی جامع اولی کیه مانتقد کوچون کوچون طاقه خای

یا پیچیده

- ۱- او یا خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۲- کریمه خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۳- کریمه خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۴- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۵- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۶- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۷- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۸- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار
- ۹- حمام خای بر وجهه خای ده دیوار

Selimiye'nin avlusunu ihata eden duvarlar ve parmaklıklar çok kıymetli nakışlıdır. Daha avlusuna dalmadan nazarları üzerine çeker. Bilhassa büyük kapının iki tarafına uzanan manzara çok cazip ve çok mehabetlidir. Parmaklıklar küçük sütunlar halinde taştandır. Üstleri yine aynı taştan harpuş denilen biçimde büyük kapaklarla örtülüdür. Duvarlar Sinan'ın Süleymaniyesi gibi pencereci değildir. Esasen Sinan'ın başka cami avlu ve duvarlarında bu yolda taş parmaklıklar yok gibidir. Mimar Sinan, caminin avlusuna girmek için büyük küçük dokuz kapı yapmıştır: 1 Orta kapı, buna cümle kapısı da derler. 2 Küçük kapı, buna muvakkithane kapısı da derler. 3 Küçük kapı, buna aralık kapısı adını verirler, muvakkithane kapısının mukabilindedir. 4 Hamam kapısı, darül tedris ve darülkurranın müderris ve talebeleri ve cami hademeleri için sabah namazından evvel açılır. 5 Araba kapısı, cami ve medreselerin bilcümle eşya ve levazımı bu kapıdan idhal ve tevzi edilir. 6 Taş odalar kapısı, tamirata ait levazım yanına bu kapıdan girilir. 7 Medrese kapısı, talebenin girip çıkmasına ve medrese ihtiyaçlarının bu yol ile teminine mahsustur. 8 Mektep kapısı, mektep hoca ve çocuklarının cami önünde gezinmeleri ve camiye girip çıkmaları içindir. 9 Dilenciler kapısı, camii şerifin arkasında ve darülkurra ile daruttedrisin arasında ve mihrap istikametindedir, o taraf ahalisi camiye bu kapıdan girerler cenazeler bu kapıdan çıkarılır.

Caminin önünde ve diğer kapıların önünde dilenci bulunmak ve halk izac etmek katiyen yasak olduğundan, namaz vakitlerinden evvel ve sonra ve cenaze vukuunda Ramazan ve sair mübarek günlerde dilenciler iki bahçe arasındaki bu yolun iki tarafında kapıya kadar dizilirler. Sadaka vermek isteyenler, dilencileri ancak burada bulabilirler. Camiinin harimine, şadırvan avlusuna üç büyük kapıdan girilir. Üçü de çok ince işlemeli ve somakilidir. Sahanları beyaz mermerdir. Kanatları geçmedir, resim ve şekilleri çok sanatlıdır, aynaları çok zarif ve zengindir. Orta kapının en üstünde caminin sözü geçen başlanma ve bitirilme tarihlerini gösteren kitabe gözleri kamaştırır. Şadırvanın avlusunu saran küçük kubbeler 18dir. 16 sütun üzerine konulmuş ve bağlanmış sütunlar yekparedir. Sinan(ın) azim ve kudretiyle para ve adam kuvvetiyle çok uzak yerlerden temin edilmiştir. Sütun başlıklarının işleri çok ince ve mahiranedir. Şadırvan avlusu mermer döşelidir. Şadırvan çok kıymetli ve oymalıdır. Muslukları çok zariftir, üstü kubbesizdir ve açıktır. Bir zamanlar, bu şadırvanın üstüne bir kubbe yapılmıştı bundan 15 sene kadar evvel (1930) kaldırılarak Sinan'ın yaptığı hale getirilmiştir. Şadırvan avlusunun pencereleri ve üzerindeki kapı mor çiniler, yine çini ile yazılmış beyaz yazılar revakları ve harimi çok süslemiştir. Denilebilir ki şadırvan, sütunlar, revaklar, çiniler yazılar harime, çeşme de camiye anlatılması mümkün olmayan bir letafet, daha cami içine girmeden büyük heyecan yaratan bir mehabet vermiştir.

[illegible]

Selimiye'nin dört minaresi vardır. Dördü de üçer şerefelidir. Korkuluklarıyla altlarındaki istilaktitleri, işçilik ve oymacılık bakımından hakikaten birer şaheserdir. Harimin sağ ve sol taraflarındaki iki minarenin boyları ve merdivenleri çok mahiranedir. O suretle ki bir minarenin tek kapısından ve birden giren üç kişi biri ötekinin başından yürüdüğü ve yükseldikleri ve birbirinin seslerini işittikleri halde yine birbirini görmeden şerefeye kadar çıkıyorlar. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, bu minareleri Koca Sinan da çok beğeniyor ve minareler hem nazik hem de üç yollu olduğundan sanattan anlayanlar takdir ediyorlar diyor. Minarelerin dördünün de kaideleri dışarı taşmıştır, çıkıntı hizalarında içle hiç alakası olmayan dehlizler devam etmektedir ve bunların altında su hazneleriyle baştanbaşa abdest almaya mahsus musluklar her iki tarafa sıralanmıştır. Mihrap arkasının iki tarafındaki zarif teraslar ve tam ortadaki büyük oluk insanı önünde takdirle durmaya mecbur edecek bir heybet arz eder. Musalla taşları birçok camilerde olduğu gibi cami avlusunun sağ veya sol taraflarına konulmayarak umum nazarlardan gizlenmiştir. Camiin arkasında darülkurra ile darütedrisin arasında ve mihrap arkasına birleştirilerek arka kapıdan çıkarılması düşünülmüştür ki bu da Sinan'ın ruhundaki inceliği göstermektedir.

Büyük mabedin içine girmek için belli başlı üç kapı vardır; 1 orta kapı, 2 sağ kapı, 3 sol kapı. Orta kapının kanatları oymacılığı kakmacılığı takmaları asmaları gümüş gibi sedefli tezyinatı aradan yıllar yüzyıllar geçtiği halde hiç zedelenmeden bütün parlaklığıyla gözleri kamaştıran bir sanat ve maharet harikası halindedir. Kapının mermerleri, yanlarındaki zarif mermer kasisleri, en üstündeki istilaktit güzelliği ve renkliliği ve bunların bir araya gelmesinden doğan azamet ve haşmet insana daha camiye girmeden görünce karşılaşacağı büyüklüğün bir müjdesidir. Bu cümle kapısının şahane durumu dil ile yazı ile anlatmaktan çok uzak ve çok yüksektir. Sağ ve sol kapılarda da aynı incelik ve o nispette yücelik göze çarpar. Hele bu iki kapının altın kaideli halka ve altın işlemeli güzelliği ve önündeki kalem işlemesi bilhassa önünde saygı ile durulmaya hakikaten layıktır. Selimiye'nin içine girilen bu üç esas kapısından başka sultan mahfili altında padişahın ve arkasından gelen büyüklerin girip çıkmalarına mahsus bir hünkâr kapısı vardır ki buradan camiye girilebildiği gibi hemen sağından ve mahfil altından irice bir yan kapıdan çok geniş merdivenlerle mahfil-i hümayuna çıkılır. Bu hünkâr kapısının tam mukabilinde ve kütüphane altında diğer bir kapı yapılmıştır ki buna cenaze kapısı derler. Cenaze geldiği gün açılır, cenaze cemaati buradan camiye girer ve namaz kılındıktan sonra yine buradan çıkarak mihrap arkasındaki musallaya gidilir. Bunlarla camiin iç kapıları beşe baliğ olmuş olur. Ramazanlarda, bayramlarda, Kadir ve Miraç Geceleri'nde ve Cuma Namazları'nda ve bilhassa selamlık yapıldığı günlerde açılmak üzere daha dört tane küçük yan kapı vardır ki bu kapılardan doğrudan doğruya camii içini ihata eden yüksek mahfillere çıkılır. Bütün bu kapıları toplayacak olursak Selimiye'nin 21 kapısı olduğu anlaşılmış olur.

چاسک مویون قه یی لکورد برکنه تشکول ارج کنز جملک هیم سوره اوزونه
 قور و لکند . سنوکلون لویون کوی هکی مرقه در قه لکک جامع رنزع اعشارا بولککله
 اولونه دست مرقه در قه لکک دافنی قطری اولونه مرقه اولونه ساجمدر لا محراب
 جیقینک اکتو یایم بر قه تشکول اکتله در لویون قه لکک دست کوشه سوره
 بر یایم قه وار در قه سیرانه در ایا صوفیادن جوده عطشی و مزاجیله سلف
 بالذات قه وقینت اینک ایا صوفیا قه سلف الی رزاع بولکک دورت رزاع
 در سیر
 اوبولکک قه سلف و چاسکک قاج اولاسه مؤننه کفلی وار در
 اوله ایکی مرمر و صیاقی و جوده ایچیه اشلی باشلی سونمور اوزونه قور و لکک
 جالطافیکر دورت طری کورک با یقینقره یقه و یلین برایش مؤننه کفلی
 بالماه الله بر خطبه ده دانه اشلی میره جیقینی قلم لارک الله ستمه نفس
 قورک صفت اوزر بر طادافه اولاسی الله قیاسی ایچیه جویوقدرله کورک
 مرمره ایلین و لکورد مرمره کورک کورک اوله قاجا نفس قیغیزد اشد نشه
 یی اوطادانک در قه کانی صابره ویا جوشده کورک و کورک کورک
 غیب ایچمه ایلک بر واز لکورد کورک قلم اینقره اناسه قه قه عیون اوزور
 مؤننه محفلک الله کانی کورک لری رفا لکک موز اینقره ایچ
 الله نسیم مرمر و دوشلی کورک مرمره واز اولاسه
 کانی لری اویالی و طریطی و دوشه سوره صوفی قورق در
 جوده مرمره و شمش بر طادانه اطراف قور ایچله الله نسیم
 سوزک بر مرمره ایچله اولاسه لولین کورک مرمره
 لول کورک مرمره کانی لولین مرمره لولکک قه سلفه اشد
 یاش قورما سلف اولکورد و یی جاقیز قور کانی لولین

Caminin büyük kubbesi her biri bir köşe teşkil eden sekiz cesim sütun üzerine kurulmuştur. Sütunların boyu 22 metredir. Kubbenin cami zemininden itibaren yüksekliği 34 metredir. Kubbenin dahili kutru 31 m. 14 cm.'dir. Mihrap çıkıntısının üstü yarım bir kubbe teşkil etmektedir. Büyük kubbenin dört köşesinde, birer yarım kubbe vardır. Kubbe, Süleymaniye'den, Ayasofya'dan çok azametli ve mehabetlidir. Sinan'ın bizzat kayıt ve tespit ettiği Ayasofya kubbesinden 6 zira yüksek ve dört zira derindir. Bu yük karşısında ve caminin tam ortasında müezzin mahfili vardır. On iki mermer ve somaki çok ince işli başlıklı sütunlar üzerine kurulan ve dört tarafı güzel parmaklıklarla çevrilen bu eşsiz müezzin mahfilinin bilhassa altındaki tavan işi çok kıymetli kalemkarların elinden çıkmış, Nefis Türk sanat eserlerinden tavanın ortası altın kaplı ince çubuklarla küçük murabbalara ayrılmış ve her bir murabbanın göğsüne gül lale karanfil çiçekleri işlenmiştir. Yine bu tavanın dört kenarını saran ve yapılışındaki durumu bugün hiç kaybetmemiş, asılan pervazlardaki kalem işlerine insan baktıkça hayran olur. Müezzin mahfilinin altında kenarları ve köşeleri rengarenk mozayiklerle işlenmiş mermer döşeli küçük bir şadırvan vardır. Ortasında kenarları oymalı ve tırtıllı mermer taştan su fışkırmaktadır çok müzeyyen ve muşşa bir tavan etrafı... İşlenmiş süt gibi mermer bir zemin ortasına oturtulmuş, küçük bir selsebil ve gümüş gibi kaynayan bir su... Bu manzara karşısında insan yaşa Koca Sinan diye haykırmaktan kendini alamaz.

Müezzin mahfilinin üstünde, büyük kubbenin ortasında asılmış tarihi bir fener ve bu fenerin etrafında çok iyi bir kufi yazı işlenmiş ve tezyin edilmiş nefis bir Besmele-i Şerife vardır. Bunun Sultan Selim'in Hazine-i Hassa'dan gönderdiği bir fener olduğu rivayet edilir. Halk arasında buna altın top ve altın fener derler. Büyük kapıdan camiye girilince sağ ve sol taraflardaki maksurelerin arkasında ve duvar içinde çok zarif iki su haznesi vardır. Bunlara gümüş küp ve gümüş su adını vermişlerdir. Müezzin mahfili altındaki şadırvanın suyu da buradan ayrılır. Bu köprü imam hatip ve müezzine ve kayyımlarla camide vazifeli olanların ve bilhassa gece nöbetçi ve bekçilerin içme sularını ve abdest almalarını temin eder. Memleketin ulema ve ekabirinden bazıları da burada abdest tazelerler. Çok soğuk zamanlarda bunlardan istifade edilir. Bunların da kapılarının tavanında müezzin mahfilinde olduğu gibi kalem işleri çok nefis bir incelik taşır. Büyük kapı üzerindeki yarım kubbenin her iki tarafından başlayarak sağdan kütüphaneye soldan sultan mahfiline kadar uzanan yüksek ve geniş mahfilleri taştan çok zarif işlenmiş korkuluklarıyla ve istinad ettikleri mermer sütunlar ve kemerleriyle ve bunların arasındaki tezyinat ile camiye başka bir büyüklük ve güzellik vermiştir. Bu tenazur ve tenasüp hakikaten emsalsizdir. Yine büyük kapının iki tarafında bulunan alt mahfillerin bilhassa önündeki sütunların ve bu sütunlara dayanan ve cepheleri değerli çinilerle kaplanan kemerlerin cazibesine kapılmamak kabil değildir. Bu taraftaki üst mahfillere cami kapısının sağ ve sol taraftaki maksurelerden birer küçük kapıdan girilir ve serbest birer merdivenle çıkılır. Caminin üç tarafını saran bu yüksek mahfiller büyük kubbe harimindeki boşlukları doldurmuş ve kubbe ile irtibat ve iştirak ederek caminin kubbesinin azametini bir kat daha arttırmıştır.

Minber

Süt gibi mermerden işlenen ve kudretli bir zevk ve deha mahsulu olan minber dünyada eşi olmayan ve eşsiz kalacak olan büyük bir sanat abidesidir. Böyle parlak ve muazzam bir eser ancak bütün sanatkarlara her sahada meydan okuyan büyük Türk Mimarı'nın elinden çıkabilir ve bununla bugün de yarın da yalnız Türkler değil bütün sanat dünyası iftihar edebilir. Minberin kapısında gözleri kamaştıran bir durum çekici sürükleyici bir azamet var. Yan taraflarını teşkil eden ve yukarı doğru şanlı ve şerefli bir heybetle yükselen mermer kafesler ve bu kafeslerin altındaki mozayik ayna ve göbeklerin çok ince işçiliği ve kaidenin iki tarafına sıralanan oyukları birbirini tamamlayan ve tenazırı (bakışı) temin eden mühim arz eder. Minber yukarısının tam önüne gelen ayna duvarını kaplayan çok süslü ve zengin çiçekli çiniler ve nihayet tepesine bir hakan tacı gibi oturtulan nefis çinilerle örtülmüş ve işlenmiş başlık (külâh) ve bütün bunların heyet-i umumiyesinin bir araya gelmesinden yaratılmış muazzam ve muhteşem manzara caminin kıymetini çok yükseltmiş ve mabedin maddi ve manevi mehabet ve ruhaniyetini kat kat arttırmıştır. Sinan'ı bütün dünyaya tanıtmak ve elini öptürmek için yalnız bu minber kafi gelir. Mihrab caminin duvarı içine oyulan mihrap tamamen mermerdir. İki yandaki küçük somaki sütunlar ve üstünde ve altındaki işlemeli tezyinat camiinin ve mihrabın azametiyle mütenasiptir. Mihrap sofasının cephe ve yan duvarlarını baştan başa kaplayan kabartma ve gölgeli çinilerin etrafı resimlerin mükemmeliyeti renklerinin tenasüp ve imtizacı gözleri kamaştıran parlaklığı Türk Zevki'nin ve Koca Sinan'ın yüceliğini gösterir ve herkesi eşi olmayan bu bedii manzara önünde secdeye kapatır.

Mihrabın iki yanında büyük şamdanlar kıymetlidir, tarihi kıymeti haizdir. Mihrap sofasının iki köşesindeki mermerden yapılmış ve oyulmuş kürsülerle, sol taraftaki büyük sütunun önündeki oyma geçme kürsü zarif ve çok değerlidir. Mihrabın iki tarafına uzanan ve mesahif-i şerife ve rahlelerinin konulmasına mahsus olan ve şamdanlık da tabir olunan mahal ile buradaki pencerelerin altları en zarif ve kıymetli mozaiklerle döşenmiş ve işlenmiştir. Camiin eski halıları hiç kalmamıştır bir kısmı yırtılmış bir kısmı Evkaf Müzesi'ne alınmış ve en çoğu da Balkan Harbi'nde ve işgalde devşirilmiştir. Bugün mevcut Mecidiye ve Gördes Halıları, Ayasofya'nın müzeye tahvilinden sonra ve benim Edirne Vakıf Müdürü bulunduğum sırada vaki işler ve takipler neticesinde, Ayasofya'dan kaldırılarak, Selimiye'ye getirilen ve serilen halılardır. Edirne Müzesi'nde mevcut bir seccadenin camiin yapılışında mihraba yapılan ilk seccade olduğu müze memuru tarafından ifade edilmiş ve müze defterine o suretle kayıt ve işaret edilmiş bulunmaktadır. Şadırvan avlusuna girilen orta kapının üzerindeki tarihi kitabesini (ihtiva eden taş) caminin inşasını müteakip konulmuştur. Nazmı mahirane yazısı sanatkaranedir. Aslı camiye getirilen büyük kapının üzerindeki taş levha sonradandır. Bunun altında eski bir taş ve yazı olmak lazımdır. O çıkarılarak yerine camiye az çok tamir ettiren İkinci Abdülhamit'in medhiyesini ifade eden adi ve kaba yazılı bir taş konulmuştur. Bu orta kapının üstündeki kubbenin cephesine ve mermer üzerine hak edilen "La İlahe İllallah Muhammeden Rasulallah Levhası" ile biraz altında ve yanlarında iki daire içine sanatkarane yazılmış "Ya Hannan, Ya Mennan, Ya Cami, Ya Mani Levhaları" görümemiş bir güzelliكتedir ve harimin o tarafını çok süslemiştir.

هر يك صمد سده و صولت صافت برآورده که بخرد و لول در آورده صانع طرخته چینی اینده
 بسنده شریفه و ایة الکرسی صول طرخته فتح سوره سین صول ای باز شد
 بر چینی باز بر طرخته ما شفا و رول و بر شد و فیه لول ط و املری دوله در آنده
 قلم آینه یقه و سوره یقه نام بر الکتف با قلمه در و لول ایامه بر طرخته
 کشف آینه
 جامع آینه سکر در لول شولت او شده کشف لول آینه قلمه سکر نامه
 کولیک چینی لول و در لول آینه اسوه لول آینه چینی آینه حقیق قلمه
 آن با قلمه در بر افراشی و خلفه سین و چوبه سوره سین این لول و لول آینه
 به آینه چینی آینه باز شد
 صراف آینه آینه او شده بشی نیم او زره آینه لول آینه
 باز آینه " لا اله الا الله محمد رسول الله " آینه شمشیر
 محراب آینه آینه بشی و زره او زره لاله لاله محمد رسول الله
 در صراف آینه بشی و لول و لول زره لاله لاله " محراب آینه آینه بشی
 قلمه برکت آینه الله محمد آینه سکر لول لول
 محراب صراف آینه قلمه آینه بشی او شده چینی آینه باز شد
 بسنده شریفه سوره فاتحه و در صراف آینه " امین الرسول ... و صراف
 خا صده به چینی آینه لول و لول صافه ربا آینه ... لول ربا آینه ...
 و صراف آینه سوره رب الکرسی آینه لول آینه لول آینه لول
 و بیامه سافه لول و لول و لول آینه لاله لاله آینه لاله لاله
 چینی لاله صفت و لول آینه لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله
 محراب او زره لاله " لول لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله
 محراب صراف آینه آینه طرخته که کلمه سلاطه لاله لاله و لوله لاله لاله
 آینه آینه طرخته که کلمه باز شد و آینه سوره و لاله لاله لاله لاله
 لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله لاله

Harimin cephesinde ve son cemaat yerlerindeki pencerelerin üzerinde, sağ tarafta çini ile Besmele-i Şerife ve Ayet-el Kürsi, sol tarafında Fetih Suresi'nin son ayeti yazılmıştır. Bu çini yazılar bu tarafa başka bir revnak (gösteriş) vermiş ve kubbelerin tavanlarını dolduran kalem işleriyle ve su yollarıyla tam bir ahenk bakımına doyum olmayan bir letafet bahşetmiştir. Cami içinde sekiz büyük sütunun üst köşeleri arasında karşılıklı sekiz tane küçük çini levha vardır. Bunların içinde İsm-i Celal, İsm-i Nebi ile Hazreti Fahri Alem'in en yakın dört arkadaşı ve halifesinin ve çok sevdiği iki torununun isimleri yine çini ile yazılıdır. Minber kapısının en üstünde yeşil zemin üzerine içli dışlı altın yazı ile "La İlahe İllallah Muhammedün Rasulallah" işlenmiştir. Mihrabın üstünde yine yeşil bir zemin üzerine "La İlahe İllallah Muhammedün Rasulallah" ve daha yukarısına "Külleme Dehale Aleyha Zekeriyal Mihrab" ve mihrabın iki başına kalın bir sülüs ile "Allah, Muhammed" ism-i mubarekleri yükselmiştir. Mihrap sofasını kaplayan çinilerin üst kısmında çiniyle yazılan Besmele-i Şerife ve Sure-i Fatiha ve daha yukarısında "Amenarrasulu" ve sofa haricinde yine çini ile doldurulmuş sağda "Rabbena Atina... ve solda Rabbena İnneke..." ve mahfil cephesinde de "Rabbi Hebli Hükmen" ayeti kerimleri önünde saatlerce durmamak, Sinan'ın kuvvet ve kudretini ve yazıları yazan Karahisari'nin çıraklarından Hasan Çelebi'nin sanat ve maharetini taktir etmemek kabil değildir. Hele sultan mahfilinin mihrab üzerindeki "Yevme La Yenfeu Malen Vela Benun İlla Men Etallahe Bi Kalbin Selim" levhasını mahfil sofasının iki tarafındaki Kelime-i Şahadet tablosu ve soldaki Esmâ-ül Hüsna ile iki taraftaki kufi yazılar ve onları süsleyen ve kuşatan çiniler mahfilin kıymetini her türlü tahminin fevkinde arttırmıştır.

Pencelereler: Sinan Selimiye'nin pencerelerine hususi bir ehemmiyet vermiş sanat kudretinin yüksekliğini burada da göstermiştir. Her mevkiin icabına göre ayrı ayrı şekil ve resimlerde yapılan bu pencereler, camii şerife lüzumu kadar nur ve ziya ve o nispette süs ve zerafet temin eylemiştir. Selimiye, Süleymaniye'den biraz daha aydınlıktır. Burada ziya bütün camiye musavi ve muvazi bir halde nüfuz ettirilmiştir. Ayasofya ve Süleymaniye gibi bazı yerleri çok bazı yerleri dalgali ve hafif ziyalı değildir. Pencereelerde her çeşide yer verilmiştir; elvan, yuvarlak, kafesli, bütün yazılı, yarım yazılı, kanatlı ve dolaplı pencerelerin her nevi, Selimiye'nin her tarafına büyük bir Zevk-i Selim ile şayan-ı hayret bir tarzda tevzi edilmiştir. Büyük kubbenin etrafına dizilen pencereler içli ve dışlıdır hepsi alçıdan yapılmıştır. Yuvarlak ve fil gözü tabir olunan şekildedir. Mihrap üstündeki yarım kubbe ile köşelerdeki kubbelerin pencereleri dokuzar tanedir. Bunlar da içli dışlı ve aynı örnekte alçıdan mamuldur. Mihrap sofasında dördü cephede ve ikisi yanlarda olmak üzere altı büyük pencere gözleri kamaştırır. Bunlara elvan pencere denir, çok ince işlenmiştir. Camlarının, kırmızı, yeşil, mor, sarı renklerinin iyi bir zevk ile intihab edilmiş olan büyük bir zevk mahsuludur. Altlarında birer müstatil (dikdörtgen) içinde çok güzel bir yazı ile inci gibi işlenmiş Kelime-i Tevhid ve Tasdik ile Çahari Yari Güzin'in isimleri vardır. Yüksek mahfillerin aydınlık pencereleri de iki taraflıdır, yuvarlak ve alçıdandır. Şimal mahfillerinin etrafında bulunan ve kafesli tabir olunan alçı pencereler o tarafı çok güzelleştirmiştir. Mahfillerin en üstünde sıralanan yarım alçı aydınlık pencerelerinin resimleri büyük mihraptan alınmış ve camiye büyük bir zerafet daha kazandırmıştır.

Cami iinin en altında caminin dört tarafını saran kanatlı pencereler vardır. Bu kanatlar çok ince oyma işidir ve geçmedir, görünüşleri çok güzeldir. Bu pencerelerin sırasında kalın duvarlar içinde on iki tane gömme dolap vardır, bunların çift kanatlı kapıları da tıpkı pencere kapıları gibi oyma geçmedir. Çok zarif ve anahtar uydurulması ve aılması mümkün olmayan altın kaplı kilitler ve küçük halkalar ve aynalarla süslüdür. Bu dolaplar kıymetli eşya ve teberrkatın saklanması içindir. Kanatlı pencere ve dolapların üstündeki alçı ve mozaikle doldurulmuş ve çok kıymetli hendesi şekiller vcoda getirilmiş yarım daire pencere aynaları vardır, bunlardaki incelik görülmeye şayandır. şadırvan avlusunda ve kubbelerin altında st sırada 24 tane alçıdan kafesli pencere ve bunların altında da 18 kapaklı pencere vardır. Son cemaat yeri denilen cephe pencereleri üstü, yarım daire şeklinde ini kaplı ve çok güzel yazılıdır. Bunların on tanesi tam cephede iki tanesi yanlardadır. Camiin yazıları bahsinde kaydettiğimiz gibi sağ tarafta ini ile Besmele-i şerife ve Ayet-el Kürsi, sol tarafta Fetih Suresi'nin son Ayet-i Kerime'si yazılıdır. şadırvanın avlusundaki kapaklı pencerelerin üstünde de yine yarım daire şeklindeki aynaların kalem işleri ve hendesi taksimatı çok nefistir. Bütün bu pencerelerde bir incelik göze çarpar ve her gözü saatlerce kendisinden ayırmaz. Bunların her biri Sinan'ın ve Türk Zevki'nin en canlı bir parçasıdır.

Kütüphane: Mahfil-i Hümayun mukabilinde Sultan Selim'in kitap hazinesi vardır. Vakfiyelerde yazılı nefis yazma ve müzehheb (altın işli) kitaplar ciltleri yazıları ve altın ile işlenmiş ve herbiri bir şaheser olan Kelam-ı Kadim'leri burada mahfuz bulunur. Mushaf-ı şerifler, sabahları camiye çıkarılır ve oradaki büyük rahleler üzerine konulur üzerlerine yeşil uhalar örtülür, hafız-ı mesahif...

و فی وادی جامع اینچه محافظه به نامرد آمدند و آنک برقه سیالند از دایم مردم و دولت
 اینچه و آنجا میرزا قالدی برآمده گمانه ده که یی لویه قویا لاری. کتاب طلب و درج
 مدس و کما اخبرون مطلقه لویه لواءه آواره اند. جامع شریف و در کمال قشای
 جواسه بر لکنت علی طرقتی ختم الکابریج استقامت و تفرقه اند و لویه کتبی است
 نقل اولیاد و تفرقه است صحیفه و کتابی و خوشی اطراف استخوان اولیاد تفرقه است
 قالدی برآمده دایم محافظه و شهر اولیاد و لکنت
 لویه کتبی است دایم محافظه و لکنت لویه علی مصطفی است جوادیه شایسته
 قاضیه شری اخبرون جامع زکی ملک آغای غلام شایسته و کما مصطفی ذوات
 عایشه و قالدی خانم و کما باغچه و کما لویه لویه لویه قالدی لویه لویه لویه لویه
 بادی اخبرون ایضا و تفرقه خلوتی لکنته لویه اولیاد و تفرقه لویه لویه لویه لویه
 موهوبی است بر لکنت کتبی است نقل اولیاد و تفرقه لویه لویه لویه لویه لویه
 ادع بر لکنت خلوتی و باغی لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه
 کما ال باغی لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه
 کما ایضا لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه لویه

...denilen ve bunları cami içinde muhafazaya memur olan zatın murakabesi altında arzu edenler tilavet ederler ve akşamları kaldırılarak kütüphanedeki yerlerine koyarlardı. Kitaplar talep vukuunda müderris ve ulema efendilerin mütalaalarına her an amade idi. Camii şerifin ve medreselerin ... sırasında bir heyet-i ilmiye tarafından hazine-i hümayunda intihab ve tefrik ettirilen ve Selimiye Kütüphanesi'ne naklolunan bu kıymetdar ... ve kitapların bir kısmı ahiren İstanbul Evkaf Müzesi'ne kaldırılmış ve orada muhafaza ve teşhir edilmekte bulunmuştur. Selimiye Kütüphanesi bilahare genişletildi. Çelebi Mustafa Paşa'nın, Çolak Paşa'nın, Kazasker Şükrü Efendi'nin, Salih Zeki Bey'in, Hacı İzzet Paşa'nın ve daha bir takım zevat ile Ayşe ve Fatma Hatun'ların bağışladıkları mühim kitaplar da buraya konuldu. Edirneli meşhur Badi Efendi'nin ittihad ve terakki kulübüne hediye etmiş olduğu hususi ve büyük kütüphanesinin bütün mevcudu yine bu Selimiye Kütüphanesi'ne naklolundu. Bu muhterem ve mütetebbi Edirneli'nin yazdığı 3 büyük ciltlik Riyaz-ı Belde-yi Edirne namını verdiği kıymetli tarihin kendi el yazısı ile olan nüsha-i nefisesi çok değerli bir eser olarak burada kemal-i itina ile saklanmakta ve her arzu edenin mütalaasına arz olunmaktadır.

Mahfil-i Hümayun: Sultan mahfili, Selimiye'deki maddi ve ruhani azamet ve mehabetten sonra en çok göze çarpan göz kamaştıran gönül açan bir şaheserdir. Sinan burada bedii zevkinin en cazip bir timsalini sanatındaki kudret ve kuvvetinin en bariz inceliklerini göstermiş, insan elinden ne gibi harikalar çıkabileceğini insanın sanat semalarına ne kadar yükselebileceğini anlatan bir güzellik âlemi vücuda getirmiştir. Mahfil, Selimiye'nin sol ileri köşesini doldurmuş ve süslemiştir mahfilin altındaki sütunlar somaki ve çok nadirdir sütun başlıkları ince işlemeli zarif ve çok kıymetlidir. Sütunları bağlayan kemerlerin cepheleri mihrap tarafındaki çeşitli nadide ve daha güzel renkli tavanın nakış işleri en mahir kalemkârların ellerinden çıkmıştır. Mahfilin merdiven kapısı oyma ve geçmedir üstündeki müzeyyenat değerlidir. Bu kapıdan geniş ve serbest bir merdivenle mahfile çıkılır. Mahfilin bütün duvarları baştanbaşa çinidir. Buradaki çinilere pek büyük bir ehemmiyet verilmiştir. Ayrı ayrı renkte levhalara ince mozayik gibi işlenmiş kaplamalara, çiniden vücuda getirilmiş lalelere, sümbüllere ve daha birçok muhtelif çiçek ve salkımlara kapı ve mihrap kenarlarında ve bunların sırasında çiniden küçük düz ve helezoni sütunlara ve başlıklara ve girince sol tarafı teşkil eden kısmın yukarısında koyu lacivert çini üzerine beyaz çini ile ve hattı kufi ile olan yazılara paha biçilemez ve bunların bugün yapılmasına imkân bulunmaz. Bilhassa padişaha mahsus mihrabın tezyinatı tasvir değil tasavvur olunamayacak bir zevk ve sanat eseri olduğuna hiç şüphe edilemez. Mihrap yanında iki kanatlı bir pencere vardır. Mahfilden cenup tarafı, temaşaya mahsus olan bu pencerenin iç döşemesi mozayikle işlenmiştir.

[illegible]

Bu pencerenin tavan kısmı da ancak Sinan'a has bir Zevk-i Selim'in mahsulu olan güzel kalem işlerini taşımaktadır. Kanat ve kapakları oymacılığın kakmacılığın ve fildişi işçiliğinin mükemmel bir örneğidir. Hülâsa bu şahane mahfil kapıları mihrapları çinileri yazıları ve bütün hususiyetlerle başlı başına bir sanat müzesi denilmeye şayan ve en önde bu Koca Sinan olmak üzere Türk sanatkarlarına büyük bir şan ve şeref kazandıran ve bütün cihanın taktirlerini çeken emsalsiz bir şaheserdir. Selimiye Camii yapılışındaki mükemmeliyet itibariyle denilebilir ki bugüne kadar esaslı hiçbir tamire ihtiyaç göstermemiştir. Birçok ve mühim hareket-i arzlar, büyük fırtınalar, müteaddid bombardumanlar, istila ve askeri işgaller bu şaheserin azametini kubbesinden gövdesinden bir taşını kılmıdatamamıştır. 992'de cenub-i şarkideki minareye, 1023'te cenub-i garpteki minareye, 1025'te cenub-i garpteki minareye, 1104'te yine bir iki minareye, 1277'de öndeki sağ minareye, 1279'da yine cenub-i garbideki minareye saika (yıldırım) isabet ettiği halde şayan-ı ehemmiyet bir zarar ve hasar olmamış ve bu saikaların birkaç defa çarptığı cenub-i garbi minaresi çok sarsılarak kaidesine kadar indirilmek mecburiyeti haiz olmuş ise de eserlerinden feyz ve kudret alan tabiri diğerle Sinan'ın sanat mektebinden Türk Mimarları tarafından ayrı renk ve kuvvetteki taşlarla eskisi gibi yeniden yapılmış diğer minarelerin de evkat... tamirleri yapılarak eski haline getirilmiştir. 1165'teki büyük fırtınada şadırvan avlusundaki küçük kemerlerinde bazı arızalar görülmüş ve sütun başlıklarından bir iki tanesi az çok çatlamış fakat hiçbir sıkıntı olmamıştır. 1166'da Saray'dan parası verilerek bunların hepsi 1223 fırtınasında ihtiyaç gösteren bazı tamirat dahi Darüssaade Ağalığı parasından ve Meşhur Dağdeviren Mehmed Ağa'nın nezaretiyle yapılmıştır.

[illegible]

Bundan bir müddet sonraki kaba bir tamirde teessüf edilecek mühim bir iki noktayı kaydetmeden geçemedim. Cami dâhilinde ve şadırvan avlusunun son cemaat cephesinde, mürur-ı zaman ile az çok bozulan fakat güzelliğini muhafaza eden çok kıymetli kalem işlerinin ıslahı mümkün iken ve bunu belirsiz bir surette yapmağa Türk'ün Sanatkârları'nın kuvvet ve kudretleri kafi iken bunların eski eserlerden hiç anlamayan cahil bir Osmanlı Valisi'nin emriyle ve gözü önünde kaş yapayım derken göz çıkarma kabilinden baştan kireç sıva ile ve badana ile tamamen mahvedilmiş olmasına fazla olarak bu sıvalar ve badanalar üzerine gayrı milli renklerle çiçekler ve kubbeyi tutan bu büyük sütunların... mülevves ve berbat bir hale getirilmesine ne kadar teessüf edilse azdır. Bu surette yapılmış olan bu yeni ve adi kalem ve çiçek işlerinin taş üzerine vurulan bütün kireç sıvaların raspa edilerek altından çıkacağı tabii olan kalem işlerinin yeniden yapılmasına teşebbüs edildi ve benim refakat-ı idaremdede cami içinde tarama işi tamamlanarak sütunlardaki fena renkleri temizlendi. İstanbul'dan gönderilen bir mütehassıs kalemkar tarafından kalem işleri tecrübelerine başlandı bundan on beş sene evvel bütün Edirne'yi altüst eden çok şiddetli bir fırtına ve kasırgada Üç Şerefeli, Eski Cami, Muradiye, Bayezid, Yıldırım... ve daha birçok camilerin bütün minareleri yıkıldığı sırada Selimiye'nin de dört minaresinin birden külahları uçmuş, kepenekleri zedelenmiş, şerefeleri zedelenmiş, kubbe kurşunları kısmen kalkmış ve düşmüş ise de az sonra Edirne'ye gelen Selimiye'yi ziyaret eden Atatürk'ün verdiği şiddetli emirler üzerine Vakıflar Umum Müdürlüğü derhal harekete geçerek lazım gelen tahsisatı hemen göndermiş, Müdür Rüştü, bilahare Diyarbakır Milletvekili olan Umum Müdür Rüştü Bektaş'ın riyasetinde, benim de Edirne Vakıflar Müdürü bulunduğum sırada bütün diğer minareler gibi bunlar da yeniden yapılmış, kurşunları yenilenmiş şadırvan avlusunda kıymetli iki büyük başlık büyük emek ve azimle yeniden yapılmıştır. Umum Müdür Rüştü Bektaş'la Fahrettin... Edirne'deki Selimiye ve diğer abidelerin tamirine verdikleri ehemiyeti takdir ile yad ederken bunların benim zamanımda yapılmasını da bir hüsn-i tesadüf telakki ederek iftihar ederim.

Darülkurra ve Darütedris: Camiin sağ ve sol yakınlarında biri darülkurra diğeri darütedris olmak üzere iki muazzam bina kurulmuştur. Büyük dersaneleri müteaddit oturma çalışma ve yatma odalarını ihtiva eden bu ilim ve irfan yurtları, azametli kubbeleriyle, revaklarıyla, işlemeli başlıklı sütunlarıyla, oyma kapılarıyla, geniş avlu ve bahçeleriyle ve bilhassa harici manzaralarıyla çok şayan-ı dikkat bir durum arz etmekte, cami-i şerifin, azamet ve mehabetini bir kat daha arttırmaktadır. Darülkurrada Kur'an-ı Kerim'in yüksek bir talim ve tedris mertebesi olan İlm-i Kıraat, Mahariç-i Huruf-u Aşara ve Tefasir okutulur, darütedriste ise ulumi şeriyeye ve fünunu muhtelif tedris edilir birinde kıraat okuma mütehassısı diğeri din alimi yetiştirilirdi. Edirne'nin meşhur ulema, üdeba ve şuarası hep bu medreselerden feyz ve tatyip olmuşlardır. Bu iki tarihi ve mimari bina bugün de kültür hayatında büyük bir mevki olan birer müze olarak kullanılmaktadır. Selimiye ve Sinan asarının ve daha evvelki ve sonraki devirlerin kıymetli asarlarını içine toplayarak, Edirne'nin eski ve tarihi varlıklarını gösteren bir hazine halini almıştır. Caminin garp tarafında ve büyük havlu hacrinde bir darülsıbyan vardır. Müteaddid, muallim ve halifeleri olan bu binada ilk tahsil yaparlardı. Buradan çıkanların bir kısmı darülkurra ve darütedrise diğeri de hayata atılırdı. Bu Sinan yapısı bugün sapa sağlam yaşamakta ve müzenin bir şubesi olarak kullanılmaktadır. Cami avlusunun ön tarafındaki sağ köşe kenarında etrafı süsleyen bir muvakkithane kurulmuş ve ilmi nücuma vakıf bir mütehassısın idaresine verilmişti. Namaz evrad vakitleri bunun tarafından tespitle ilan edilirdi, haftada birkaç defa irtifa alınarak saatler tanzim ve tevhid edilir ve arzu edenler burada dersler alır ve irtifa almayı öğrenirlerdi.

...izhar ve ikmal etmeleri. Mimar Sinan'ın beş altı yıldan beri inşa etmekte olduğu Selimiye'nin bitmek üzere olduğunu İstanbul'a gelerek bizzat padişaha müjdelemesi üzerine sarayda son hazırlıklara başlandı. İdari dini ve ilmi kadrolarının tanzimi bunların idare ve idamesine kafi karşılıklar temini caminin tefrişi ve tezyini gibi daha camiin inşasında üzerinde durulan ve gün gittikçe ilerleyen mühim maddeler bir kez daha gözden geçirildi. Resm-i küşadd'a bulunmaları gerekli erkan ve rical-i devletle memleket büyüklerinin isimlerinin tespitiyle (...) yapıldı ve lazım gelen bütün tertibatı Edirne'ye tebliğ edildi. İdare kadroları son şeklini almadan ve Selim'in (...) sına arz olunmadan Büyük Sinan tekrar davet olunarak mütalaası alındı. Camiin darülkurranın, darültedrisin, darülsıbyanın kadrolarında Müftiy-ül Enam ile Kazaskerlerin, İstanbul Kadısı'nın, Reis-ül Ulema ile Kibar-ı Müderrisinden ve birçoklarının huzuru ile müşavereler başladı. Vezir-i Azam'ın ve Erkan-ı Hükümetin tetkiklerinden geçirildikten sonra şu kadrolar tespit edildi ve padişahın iradesiyle katiyet kesbetti. A İdare kadroları 28, Mütevelli 1, Cabi 2, Hazine Memuru 1, Katip 1, Mutemet 4, Akarat Mimarı 1, Hayrat Mimarı 1, Su Mühendisi 1, Camriz 1, Katip-i Mesahif 1

۱	نقاس منقح	۱
۱	فلم کا	۱
۱	عالم مصاحف	۱
۱	مقدم	۱
۱	موقف	۱
۱	مجموع	۱
۱	مجموعہ	۱
۲	فاسی	۲
۵	حصہ	۵
۹۸		۹۸
۱۲۷	دیانہ الشریعہ و...	۱۲۷
۱	مخطوط	۱
۱	امام اول	۱
۱	امام ثانی	۱
۱	واعظ	۱
۱۱	مضاف	۱۱
۲۰	مجموعہ	۲۰
۲۰	مجموع	۲۰
۱۰	مجموع	۱۰
۱	موقف	۱
۱	موقف	۱
۴	مجموع	۴
۵	انعام خیرات	۵
۱۶	مجموعہ	۱۶
۱۲	مجموع	۱۲
۸	مجموع	۸
۱۲۷		۱۲۷

Nakkaş Müzehhib 1, Kalemkar 1, Hafız-I Mesahif 1, Mücellid 1, Muvakkit 1, Buhuri 1, Bahçevan 1, Kapıcı 2, Hammal 5 / 28, B Diyanet İşleri Kadrosu 127, Hatip 1, İmamı Evvel 1, İmamı Sani 1, Vaiz 1, Huffaz 11, Cüzihan 30, Müsebbih 20, Musalli 10, Muarraf 1, Naathan 1, Mihrabi 4, İmamhan 5, Salavathan 5, Müezzin 16, Kayyım 12, Sarraci 8 /127

تعميمات فقهية		٢٨
والقراء :		
١	عبد القراء	
١	طلبة	
١	موايد	
١	قرايع	
والكليات :		
١	مدارس	
١	معيذ	
١٦	طلبة	
١	موايد	
١	قرايع	
١	كليات	
والاصناف :		
١	دروس علم	
٢	معارف	
١	موايد	
		٢٨

C Tedrisat Kadrosu, Darülkurra, Reisülkurra 1, Talebe 10, Bevvab 1, Ferraş 1, Darültedris Müderris 1, Muavin 1, Talebe16, Bevvab 1, Ferraş 1, Kenas 1, Darüssıbyan Baş Muallim 1, Muavin-i Halife 2, Bevvab 1 /38

[illegible]

Kadroların tetkikinden anlaşılır ki bunlar hakikaten şuur ve nüfuz nazarı sahibi insanlar elinden çıkmış ve her sahada en küçük bir hizmet bile ihmal edilmemiştir. Mütevellî nazır ve umum müdürü mevkiindedir. Varidatın hesabatına vezne ve yazı işlerine bilhassa Selimiye ve müştemilatının daima bir merak altında bulunması akarât ve fazlanın su yollarının her gün göz önünde tutulmasını ve bunlardan herhangi birinde ufak bir tamire ihtiyaç görülür görülmez derhal yapılmasına çok ehemmiyet verilmiştir. Hamiinakış memuriyeti, çoluk çocuk tarafından caminin medreselerin kapılarına duvarlarına tebeşir boya kömür kiremit gibi şeylerle yapılması melhuz olan ve dahi diğer camilerde görülen kir leke ve yazıları silmek ve temizlemek için ihdas ve kadroya idhal olunmuştur. Nakkaşların vazifesi herhangi bir okuyucu tarafından ... ve kitapların tezhiblerinde, cedvellerinde başlıklarında, duraklarında ve yapraklarında bir bozukluk silinti ve çizgi ve kir görülürse derhal ıslah ve eski haline ihraç içindir. Diğer bir nakkaşın da kalemkar olması şart kılınmıştır ki bu da camide kubbede zemin işlerinde mahfillerin tavanlarında herhangi bir sebeple bozularak kalem işlerini gün geçmeden tamir içindir. Camideki kıymetdar ... ve ecza-i şerife gibi kıymetdar eserleri muhafaza için müstakil bir muhafız-ı mesahif ve bu ... beraber kütüphanedeki kitapların ciltleri ve şirazeleri bozulan yaprakları oynayan ve kopanları dağılmalarına meydan vermeden derhal tamir etmeyi yazılanları da teclid etmek için daima bir mücellid kain ders ve mekteb vakitlerini tayin ve ilan etmek üzere bir muvakkit; gün gecenin münasip zamanlarında ve bilhassa ramazan, bayram vesair mübarek gün ve gecelerinde camiin od ağacı amber ve emsali kokularla tatir edilmesi için de ayrıca bir buhuri istihdamının düşünülmesi hiç gözden kaçırılmayacak kadar manalı ve şumulludur. Ehemmiyetle kaydolunacak vazife ve memuriyetlerden birisi de kadrodaki camrizdir, camriz malzemesini otçamını hazırlayan ve cam döken ustabaşı ve mütehassıs demektir. Selimiye Camii Şerifi'nin...

...yan ve tepelerinde hala mevcuttur ve birkaç tane de müzede mahfuz olan camlar Edirne’de Koca Sinan’ın kurduğu ve işlettiği cam imalathanesinin eserleri olduğu gibi bunun vakfiye ile bir vazife halinde idamesinde büyük küçük herhangi bir cam kırılır kırılmaz mevcudunun hemen yenilenmesi ve Edirne’de hatta diğer yerlerdeki hayratı şerife ve mebanii vakfiye ihtiyaçlarının da ... temin edilmiş ve hasıl durumlar karşısında ambarlarda fazla miktar cam bulundurulması gayesi takip olunmuş ve bunda da cidden muvaffak olunmuştur. Dini kadroda imam hatiplerin, ammenin teveccühünü kazanmış müftü zahit ve kıraat ilminde mütehassıs zevattan olanları, müezzinlerin de eda ve sada itibariyle çok yüksek ve musikişinasların da intihab edilmeleri dört minarenin on iki şerefesine, dört ihtiyat fazlasıyla on altı müezzin konulmasında, Edirne’de yükselen bu ilahi ve nurani sütunlardaki ezanların göklerde dalglanarak etrafı çınlatması ve ufuklara kadar yayılması bilhassa göz önünde tutulmuştur. Yine bu kadroda serracilerden (...) başka on iki kayyım ve epeyce ferraşlar tenzifat memuru tayin olunmuş olması temizliğe verilen kıymeti göstermek itibariyle bihakkın haizi ehemmiyettir. İlmi kadrodaki müderrisin ve sıbyan muallimlerinin yüksek vasıflara haiz olmaları vakfiyede şart kılınmıştır. Darülkurra ve darütedrisin talebesinin hepsi leylidir. İç ve dış çamaşırları, yazlık kışlık ayrı ayrı elbiseleri cep harçlıkları darülsıbyan talebesi de dahil olduğu halde yaz mevsiminde gezinme masrafları her mevsime göre yemiş paraları hülasa iğneden ipliğe kadar bütün ihtiyaçları vakfiyede temin olunmuş camii şerifi bir hane gibi saran bu müessesatı aliyenin müderris muallim muavinlerine kendilerini maişet düşüncesinden vareste bırakacak çok dolgun ücretler temini ve yardımlar tahsis edilmiştir. Camii şerifin imam, hatip, vaiz, müezzin, kayyım, muvakkit vesair vazaifi icrası için vakfiyede teferru edilmiş olan aylık ve yıllık miktarı da tasavvurun çok üstündedir. Birkaç sahife aşağıda göreceğimiz temelli müezzinliğin kendisine padişah tarafından...

...tevcih olunan Evliya Çelebi'nin babası Derviş Mehmet Zilli'ye günde iki altın tahsis edilmiş olup buna bariz bir delil ve misal teşkil etmektedir. Müderrisler ve çelebinin kitap ihtiyaçları da ehemmiyetle nazarı dikkate alınmıştır. Lüzumlu kitaplar kütüphane bahsinde işaret ettiğimiz gibi Hazine-i Hümayun'dan çıkarılarak, Selimiye'de tahsis olunan darulkülliyyeye yerleştirilmiş, müderrislerin, çelebinin mütaala ve tetkiklerine arz olunmuş ve isimleri vakfiyede zikr ve beyan olunmuştur. Darülsıbyan, çocuklarının elifbalarıyla, eczai şerifleri ve ilerleyenlerin ...-ı şerifleri, memleket hattatları tarafından temin edildiği gibi vakti ve hali müsait olanların ve bilhassa eşraf ve ağyan çocuklarının Kelam-ı Kadimleri, Edirne'de ve İstanbul'daki hattatlardan tedarik edildi.

۱۲۹۱
 ۱۲۹۲
 ۱۲۹۳
 ۱۲۹۴
 ۱۲۹۵
 ۱۲۹۶
 ۱۲۹۷
 ۱۲۹۸
 ۱۲۹۹
 ۱۳۰۰
 ۱۳۰۱
 ۱۳۰۲
 ۱۳۰۳
 ۱۳۰۴
 ۱۳۰۵
 ۱۳۰۶
 ۱۳۰۷
 ۱۳۰۸
 ۱۳۰۹
 ۱۳۱۰
 ۱۳۱۱
 ۱۳۱۲
 ۱۳۱۳
 ۱۳۱۴
 ۱۳۱۵
 ۱۳۱۶
 ۱۳۱۷
 ۱۳۱۸
 ۱۳۱۹
 ۱۳۲۰
 ۱۳۲۱
 ۱۳۲۲
 ۱۳۲۳
 ۱۳۲۴
 ۱۳۲۵
 ۱۳۲۶
 ۱۳۲۷
 ۱۳۲۸
 ۱۳۲۹
 ۱۳۳۰
 ۱۳۳۱
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۴
 ۱۳۳۵
 ۱۳۳۶
 ۱۳۳۷
 ۱۳۳۸
 ۱۳۳۹
 ۱۳۴۰
 ۱۳۴۱
 ۱۳۴۲
 ۱۳۴۳
 ۱۳۴۴
 ۱۳۴۵
 ۱۳۴۶
 ۱۳۴۷
 ۱۳۴۸
 ۱۳۴۹
 ۱۳۵۰
 ۱۳۵۱
 ۱۳۵۲
 ۱۳۵۳
 ۱۳۵۴
 ۱۳۵۵
 ۱۳۵۶
 ۱۳۵۷
 ۱۳۵۸
 ۱۳۵۹
 ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱
 ۱۳۶۲
 ۱۳۶۳
 ۱۳۶۴
 ۱۳۶۵
 ۱۳۶۶
 ۱۳۶۷
 ۱۳۶۸
 ۱۳۶۹
 ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱
 ۱۳۷۲
 ۱۳۷۳
 ۱۳۷۴
 ۱۳۷۵
 ۱۳۷۶
 ۱۳۷۷
 ۱۳۷۸
 ۱۳۷۹
 ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱
 ۱۳۸۲
 ۱۳۸۳
 ۱۳۸۴
 ۱۳۸۵
 ۱۳۸۶
 ۱۳۸۷
 ۱۳۸۸
 ۱۳۸۹
 ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱
 ۱۳۹۲
 ۱۳۹۳
 ۱۳۹۴
 ۱۳۹۵
 ۱۳۹۶
 ۱۳۹۷
 ۱۳۹۸
 ۱۳۹۹
 ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱
 ۱۴۰۲
 ۱۴۰۳
 ۱۴۰۴
 ۱۴۰۵
 ۱۴۰۶
 ۱۴۰۷
 ۱۴۰۸
 ۱۴۰۹
 ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱
 ۱۴۱۲
 ۱۴۱۳
 ۱۴۱۴
 ۱۴۱۵
 ۱۴۱۶
 ۱۴۱۷
 ۱۴۱۸
 ۱۴۱۹
 ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱
 ۱۴۲۲
 ۱۴۲۳
 ۱۴۲۴
 ۱۴۲۵
 ۱۴۲۶
 ۱۴۲۷
 ۱۴۲۸
 ۱۴۲۹
 ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱
 ۱۴۳۲
 ۱۴۳۳
 ۱۴۳۴
 ۱۴۳۵
 ۱۴۳۶
 ۱۴۳۷
 ۱۴۳۸
 ۱۴۳۹
 ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱
 ۱۴۴۲
 ۱۴۴۳
 ۱۴۴۴
 ۱۴۴۵
 ۱۴۴۶
 ۱۴۴۷
 ۱۴۴۸
 ۱۴۴۹
 ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱
 ۱۴۵۲
 ۱۴۵۳
 ۱۴۵۴
 ۱۴۵۵
 ۱۴۵۶
 ۱۴۵۷
 ۱۴۵۸
 ۱۴۵۹
 ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱
 ۱۴۶۲
 ۱۴۶۳
 ۱۴۶۴
 ۱۴۶۵
 ۱۴۶۶
 ۱۴۶۷
 ۱۴۶۸
 ۱۴۶۹
 ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱
 ۱۴۷۲
 ۱۴۷۳
 ۱۴۷۴
 ۱۴۷۵
 ۱۴۷۶
 ۱۴۷۷
 ۱۴۷۸
 ۱۴۷۹
 ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱
 ۱۴۸۲
 ۱۴۸۳
 ۱۴۸۴
 ۱۴۸۵
 ۱۴۸۶
 ۱۴۸۷
 ۱۴۸۸
 ۱۴۸۹
 ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱
 ۱۴۹۲
 ۱۴۹۳
 ۱۴۹۴
 ۱۴۹۵
 ۱۴۹۶
 ۱۴۹۷
 ۱۴۹۸
 ۱۴۹۹
 ۱۵۰۰
 ۱۵۰۱
 ۱۵۰۲
 ۱۵۰۳
 ۱۵۰۴
 ۱۵۰۵
 ۱۵۰۶
 ۱۵۰۷
 ۱۵۰۸
 ۱۵۰۹
 ۱۵۱۰
 ۱۵۱۱
 ۱۵۱۲
 ۱۵۱۳
 ۱۵۱۴
 ۱۵۱۵
 ۱۵۱۶
 ۱۵۱۷
 ۱۵۱۸
 ۱۵۱۹
 ۱۵۲۰
 ۱۵۲۱
 ۱۵۲۲
 ۱۵۲۳
 ۱۵۲۴
 ۱۵۲۵
 ۱۵۲۶
 ۱۵۲۷
 ۱۵۲۸
 ۱۵۲۹
 ۱۵۳۰
 ۱۵۳۱
 ۱۵۳۲
 ۱۵۳۳
 ۱۵۳۴
 ۱۵۳۵
 ۱۵۳۶
 ۱۵۳۷
 ۱۵۳۸
 ۱۵۳۹
 ۱۵۴۰
 ۱۵۴۱
 ۱۵۴۲
 ۱۵۴۳
 ۱۵۴۴
 ۱۵۴۵
 ۱۵۴۶
 ۱۵۴۷
 ۱۵۴۸
 ۱۵۴۹
 ۱۵۵۰
 ۱۵۵۱
 ۱۵۵۲
 ۱۵۵۳
 ۱۵۵۴
 ۱۵۵۵
 ۱۵۵۶
 ۱۵۵۷
 ۱۵۵۸
 ۱۵۵۹
 ۱۵۶۰
 ۱۵۶۱
 ۱۵۶۲
 ۱۵۶۳
 ۱۵۶۴
 ۱۵۶۵
 ۱۵۶۶
 ۱۵۶۷
 ۱۵۶۸
 ۱۵۶۹
 ۱۵۷۰
 ۱۵۷۱
 ۱۵۷۲
 ۱۵۷۳
 ۱۵۷۴
 ۱۵۷۵
 ۱۵۷۶
 ۱۵۷۷
 ۱۵۷۸
 ۱۵۷۹
 ۱۵۸۰
 ۱۵۸۱
 ۱۵۸۲
 ۱۵۸۳
 ۱۵۸۴
 ۱۵۸۵
 ۱۵۸۶
 ۱۵۸۷
 ۱۵۸۸
 ۱۵۸۹
 ۱۵۹۰
 ۱۵۹۱
 ۱۵۹۲
 ۱۵۹۳
 ۱۵۹۴
 ۱۵۹۵
 ۱۵۹۶
 ۱۵۹۷
 ۱۵۹۸
 ۱۵۹۹
 ۱۶۰۰
 ۱۶۰۱
 ۱۶۰۲
 ۱۶۰۳
 ۱۶۰۴
 ۱۶۰۵

سجاد و بنتها	ابو الحسن	الزهرى
ابو الحسن	ابو الحسن	ابو الحسن
محمدا	ابو الحسن	ابو الحسن
فره و بنتها	ابو الحسن	ابو الحسن
محمدا	ابو الحسن	ابو الحسن

[illegible]

Selimiye'ye ait müteaddit vakfiyeler arasında bilhassa bahsi geçen kadrolara da esas ittihaz ettiğimiz vakfiye, Vakıflar Umum Müdürlüğü Evrak-ı Hazinesi'nde müseccel ve bu kütüphanenin 144 numarasında mukayyed ve mahfuzdur. Bu vakfiyenin en başında ve tam ortasında vakıfname-i camii şerif merhum Sultan Selim Han yazılıdır birinci sağ sahifesinin serlevhası müzehhebdir ve çok ince işlidir ve her sahifesi cedvellidir. Cilt kaplarının ortasında beyzi şeklinde oymalı ve altın kabartmalı şemse tabir olunur madalyonu vardır yazısı kalın nesihdir. Sahifeleri rakamsızdır, tarihi sene seba' ve semanin ve tisa maa 987'dir. Ayı Ramazan, günü 13'tür. Vakfiyenin sonundaki şahitleri vezirler; Siyavuş Paşa İbn-i Abdülhalim, İbrahim Paşa İbn-i Abdülmuin, Mehmet Paşa İbn-i Abdülhamit, Ferhat Paşa İbn-i Abdülkadir, Mehmet Paşa İbn-i Abdülmecit'tir. Vakfiyenin sonunda camiye vakfedilen Kuran-ı Kerim'lerin kıtaları hitabeleri yazıları ciltleri tafsilatıyla yazılıdır. Bunda sonra da 980 tarihinde hazine-i amireden temin ve ihraç olunan, Edirne'ye gönderilen ulum ve fununa ait yazma ve müzehheb ve çok kıymetli kitapların isimleri ve sıfatları dercedilmiştir. Vakfiye'de Selimiye Camii etrafındaki müessesatı aliyyeyi gerek bunların ve gerek bütün şehrin su ihtiyaçlarını temin eden nehirleri yolları ve terazileri sebilleri çeşmeleri idare ve idame edecek akaratin ve varidatin vakfa tamamiyle tesbiti Edirne'yle, Trakya'da olduğu gibi Memalik-i Osmaniye'nin her tarafında ve bugün yadellerde kalan birçok memleketlerde mevkufat tahsisıyla ve bunların mevkileri dökümleri cetvelleri ve bütün tahsisatıyla tarif edilmiştir.

سیدم بر وفق ملک استیلائی عاقلانیه منی اکر افسانه ایست در عصر عالمه
 بر هیچ شریقی که در مذهب استحقاقش برسد و موضع اولیای ماست
 و قیام بر سر اشیاء استیلائی و مذهب بر قیام استیلائی تمامه یعنی تمامه طرفه
 استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی
 مالدان ادره مکتوب ادره مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب
 و اثری نیست و مکتوب بر مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب

و قیام - سیدم بر وفق ملک استیلائی عاقلانیه منی اکر افسانه ایست در عصر عالمه
 بر هیچ شریقی که در مذهب استحقاقش برسد و موضع اولیای ماست
 و قیام بر سر اشیاء استیلائی و مذهب بر قیام استیلائی تمامه یعنی تمامه طرفه
 استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی استیلائی
 مالدان ادره مکتوب ادره مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب
 و اثری نیست و مکتوب بر مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب مکتوب

Sultan Selim, bu vakfiyenin esaslarını hazırlamış hatta ikmal etmiş ise de huzur-u hakimde ber nehci şeri imza etmeye ve tescil ettirmeye muvaffak olamamıştır. Bu yazıda bir nebze işaret ettiğimiz hususla bütün inşaatın tamamlandığı Sinan tarafından tebşir edilir edilmez son hazırlıklar yapılırken ve bunların da tamamlanması kuvve-i garibeye gelirken bizzat Edirne'ye gelmek üzere iken mukadderat kendisine hret yolunu göstermiş ve eserini yetişmiş ve mükemmel bir halde görmeden gözlerini hayata kapatmıştır. Vakfiye Selim'in vefatından beş sene sonra oğlu 3. Murat tarafından daha bazı ilavelerle ikmal ve merasimi şeriyeyle huzur-u hakimde tevsik ve tescil olunmuştur. 3. Murat vakfiyenin bir tarafında babasının Edirne yolunu bırakarak tarik-i ... gitmesini yaptığı bu hayırlı eserin mükafat ve mesubatına biran evvel kavuşmak için hakkın huzuruna kavuştu tarzında güzel ve hoş bir lisan ile ifade ve tasvir etmiştir.

Yazımıza bir hatırayı tarihiyle son vermek isterim. Selimiye Camii'nin ilk temel müezzini Derviş Mehmet Zilli'dir. Bu zat Evliya Çelebi'nin babası Sinan'ın da arkadaşıdır. Magosa Kalesi'nin fethinde hazır bulunmuş, kalenin üstüne Türk bayrağı çekilir çekilmez, Sultan Selim'in huzurunda ilk zafer-i şükran ezanını bu okumuştur. Müezzinliğe tayin sebebini ve keyfiyetini oğlu Evliya'dan dinleyelim. Kıbrıs fethinden sonra Asitaneye avdet eyledikte, cemi vüzera ve vükela ve gayrısı sergerde olup Kıbrıs fethinde bulunanlar huzuru şehriyari de hilat-ı fahire ve irtifa-i gadr ile behru minnet olduklarında pederimiz dahi hilatı fahire giydiği vakit hikmet-i hüda vakti salat-ı zuhur imiş. Orada Selim Han hazretleri buyurmuşlar ki kişi iptidai fetihde burç duvarı üzre okunan fetih ezanı gibi bir ezan oku da istima edelim. Hemen pederimiz Dem-i Davudi ve Tarz-ı Bilali üzere makam-ı hicazdan bilinen bir ezan okur ki cemi huffarı meclis istima edip tazecan bulurlar. Hemen evvel Dem-i Selim Han pederimizi bir hattı şerif ve belîğ hümayun ile ve buna ikişer altın vazifei maiyetiyle Edirne'de bina olunan Selim Han Camii'ne temelli müezzin eder. Cenab-ı hak İslam ve Türk alemine ve bütün sanat ve medeniyetine bu şaheseri kazandıran Selim'e, Koca Sinan'a ve onunla birebir çalışan Türk'ün sanatkarlarına bol bol rahmet eylesin. Mehmet Esat.

تورنگ شاهی سماخند به کوهی کی صفتی ده
 کوهه (سار) (کوهه) (تورنگ شاهی)

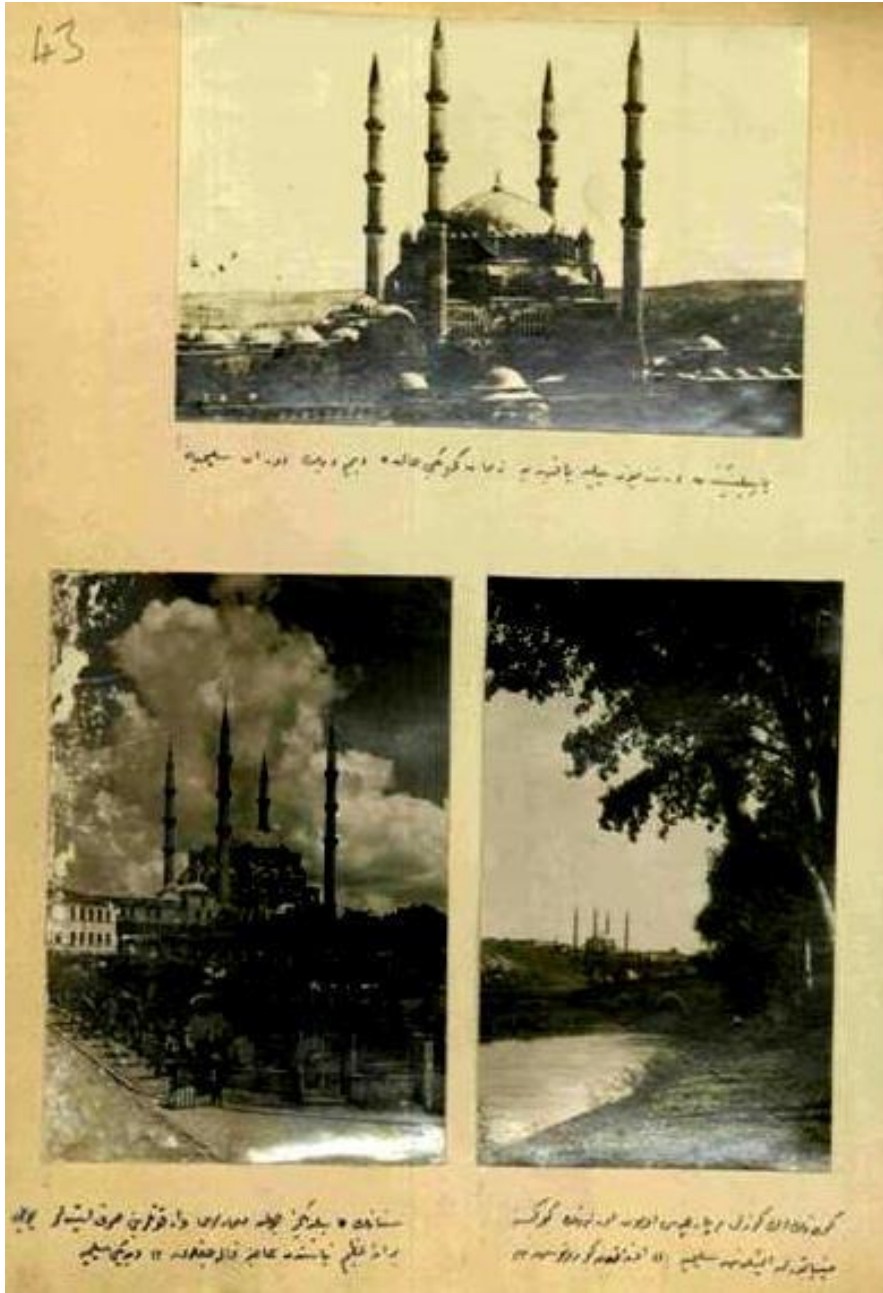
۱- باطنی - در آن تورنگ شاهی بر سر مار که کوهی است و یک دو راهی است
 ۲- سارنگ - باطنی است به معنای وارفتنی و عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۳- کوهه - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۴- اوتنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۵- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۶- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۷- صفتی - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۸- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۹- تورنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۰- کوهه - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۱- تورنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۲- کوهه - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۳- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۴- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۵- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۶- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۷- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۸- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۱۹- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است
 ۲۰- سارنگ - کوهه است که در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است و در آن عظیم است

Türk'ün Şanlı Sancağındaki Hilal Gibi Sanatını Da Göklere (Semalara) Yükselten Selimiye, 1 Yapılışından Dörtüüz Yıla Yakın Bir Zaman Geçtiği Halde Dimdik Duran Selimiye, 2 Sinan'ın Bildiğimiz Cihan Mimarları Var Kuvvetlerini Sarf Etseler Böyle Bir Eser-İ Azim Binasından Aciz Kalacaklardır Dediği Selimiye, 3 Kürenin En Güzel Parçası Olan Edirne'nin Göğsüne Minyatürle İşlenen Selimiye Uzaktan Görünüş, 4 Önünde Herkesi Eğilmeye Mecbur Eden Selimiye'nin Birinci Büyük Kapısı, 5 Selimiye'nin Temeli İşlediği ve Bitirildiği Tarihleri Başında Taşıyan İkinci Büyük Kapısı, 6 Selimiye'nin Süt Gibi Mermerden İşlenmiş Eşsiz Şadırvanı, 7 Sanatkarlara Parmak Isırtan Sütunlu Başlıklı Kemerler Küçük Çeşmelerle Şadırvan Hep Bir Arada, 8 Selimiye'nin Meşhuru Âlem Olan Minarelerinden Biri, 9 Türk'ün Sanat ve Şerefini Yükselten Minarelerin Şerefe ve İşlenişlerindeki İhtişam, 10 Gün Geçtikçe Kıymeti Artan Selimiye'nin Garp Tarafındaki Medhali, 11 Türk'ün Canı Gibi Koruduğu Selimiye'nin Kütüphane Kapısı ve Harici Manzarası, 12 Kütüphane ve Mahfili Hümayundaki Dehlizlere Yerleştirilen Su Hazneleri ve Muslukları, 13 Selimiye'nin Arkasını Süsleyen Dehlizler, 14 Ben Sinan'ın Dehasından Doğdum Diyen Selimiye'nin Mihrap Arkası Ve Meşhur Oluk, 15 Mimarlıkta Büyük Bir İnkılap Yapan Sinan'ın Selimiye'de Sultan Mahfili'nin Harici Kapsı, 16 Meşhur Sanat Alimi ve Müdekkiklerinden ...Gur Lının... Bu Kul Yapısı Değildir Dediği Selimiye'nin Azametli Kapısı, 17 Sinan'ı Sinan Yapan Selimiye'nin İnşasına Orta Kapı Kapaklarından Biri, 18 Selimiye'nin Geçme ve Çok İnce İşli Yan Kapı Kapaklarından Biri, 19 İlahi Bir Mabet Olduğu Kadar Türk Sanat ve Medeniyetinin Ne Gibi Şahikalara Yükseldiğini Gösteren Selimiye'nin Büyük Kubbesi, 20 Sihirli Tesirleri Altında Bütün Sanat Alemini Kıvrandıran Selimiye'ye İçinden Bir Bakış, 21 Yanından Geçenleri İçine Çeken İçini Görenleri Kendinen Geçiren Selimiye'nin İçindeki Büyük Sütun Başlıklarından Biri

22 Selimiye'nin İçinden Bir Görünüş Daha, 23 Türk Zekası'nı Sinan ve Sultan Selim'le Medeniyet Alemine Yayan Selimiye'nin İçinde ve Kemerlerindeki Çini Tezinatı, 24 Mimar Kemalettin'in Dünya Durdukça Şaheser Olarak Kalacaktır Dediği Selimiye'nin Pencerelerinin Başka Bir Görünüşü, 25 Büyük Türk Milleti'nin Ezeli Olan Nefaisperverliliğini Ebedileştiren Selimiye'nin Vicdanlara Hak Edilen Yazıları, 26 Temaşasına Doyum Olmayan Selimiye'nin Gönüllere Ferah Veren Yazıları ve Renkli Pencereleri, 27 Sinan'ın Selimiye'ye Yakışan İnce İşli Geçme Pencere Kanatlarından Biri, 28 Sinan'ın Nice Hüner Ve Marifetlerimi Orda Topladım Dediği Selimiye'nin Gümüş Mozaikli ve Nakışlı Pencere Üstleri, 29 İnşaatı Bittiği Gün Sinan'a Pesendide-i Cihan Mimarı Dedirten Selimiye'nin Ortasındaki Müezzin Mahfili, 30 Daima Eşsiz Yaşayacak Olan Selimiye'de Müezzin Mahfili Altındaki Gümüş Fıskıran Mozaikleri, 31 Selimiye'nin Orta Kapı Yanlarındaki Duvarlara Gömülen Su Haznelerinden Biri, 32 Sinan'ın Elinden Çıkan Ve Yalnız Selimiye'de Görülen Yekpare Taştan Oyulmuş Ve İşlenmiş Vaaz Kürsüsü, 33 Çok İnce İşçiliği İle Nazarları Üstüne Çeken Bir Kürsü-i İrşad Daha, 34 Selimiye'nin Bütün Sanat Ve Marifetlerinin Önünde Ta'zim Ve İhtirama Mecbur Eden Minberinin Büyük Kapısı, 35 Sinan'ın Başka Hiçbir Eseri Olmasa Bile Ona Bugünkü Şerefli Payesini Vermeye Kafi Bir Eser Olan Selimiye'nin Azametli Minberi, 36 Türk Mimarisinin Bütün Güzelliklerini Sanat ve Dünyasını Tanıtan Selimiye'nin Minberinin Yandan Görünüşü, 37 Güzelliğine Payan Olmayan Selimiye'nin Minberinin Bir Parçasındaki İnce İşçilik, 38 Dindarların Sanatkârların Önünde Secdeye Kapandıkları Büyük Mihrap, 39 Sinan'daki Bedii Zevkin İnceliğini Terennüm Eden Selimiye'nin Mihrap Sofası, 40 Mihrap Sofasının Bir Köşesini Süsleyen Kıymetli Çiniler

۹۱ - محراب و منبر را - ا -
 ۹۲ - درگاه طاق صحنه بر روی میدان آفتاب است - این درگاه را درون به طاق صحنه حرام اکتید
 کور و درخت
 ۹۳ - درگاه صحنه درون آفتاب است - در این درگاه صحنه طاق صحنه و طاق صحنه را نیز
 ۹۴ - محراب صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۹۵ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۹۶ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۹۷ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۹۸ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۹۹ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۰ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۱ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۲ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۳ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۴ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۵ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۶ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۷ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۸ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۰۹ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه
 ۱۱۰ - طاق صحنه در پیشانی درگاه کور را درگاه صحنه

41 Mihrap Ve Minber Bir Arada, 42 Bütün Cihan Sanatkarlarına Meydan Okuyan Sinan'ın Selimiye'yi Parlatan Sultan Mahfili'nin Cami İçinden Görünüşü, 43 Türk Sanat ve Medeniyet Tarihinde Ebedi Bir Varlık Olan Selimiye'nin Sultan Mahfili'ndeki Çini Tezyinatı ve Yazılar, 44 Mahfil-i Hümayun Çinilerinden Çok Güzel Bir Parça Daha, 46 Sinan'ın Hiçbir Padişah Bu Kadar Mal Feravan Bezl Etmeye Cüret Edemeyecektir Dediği Selimiye'nin Sultan Mahfili'nden Parlak Bir Manzara Daha, 45 Mahfilin Gözleri Kamaştıran Çini Kaplama Ve Tezyinatının Güzel Bir Görünüşü Daha, 47 Yapılışı Sanat Alemini Hayretlere Düşüren Selimiye'nin Sultan Mahfili Çinilerinden Görenleri Açan... Çini Bir Levha, 48 Mahfil Kapısının Etrafı Süsleyen İnce İşli Çinilerle Çini Sütunlarından Biri 49 Sanat Edebiyatını Dile Getiren Selimiye'nin Mahfil Tezyinatından Güzel Bir Parça Daha 50 Sanayi-i Nefise Tarihinin Tezyini Mahbazalarına Altın Kalemle Yazılan Selimiye'nin Mahfil Çinilerinden Güzel Bir Sahife Daha, 51 Yapıldığı Günden Beri Darülfende Zerre Kaybetmeyen Selimiye'nin Mahfilindeki Fildişinden İşlenmiş Giranbaha Pencere Kapakları, 52 Beni Sinan Yaptı Diye Haykıran Selimiye Mahfili'nin Yazılı Mihrap Çinileri Mermer ve Somaki Sütunları Hep Bir Arada 53 Selimiye'nin Etrafını Süsleyen Darül Tedrisin Önünden Görünüşü 54 Darül Tedrisin İçinden Güzel Bir Görünüş 55 Darül Tedrisin Uzaktan Görünüşü 56 Selimiye'nin Şerefini Arttıran ve Bugün İnkılap Müzesi Olarak Kullanılan Darül Kura 57 Sinan'ın Meşhuru Alem Olan Darül Sıbyanı 58 Sultan Selim Han ve Evkafına Ait Vakfiyenin Birinci Sahifesi

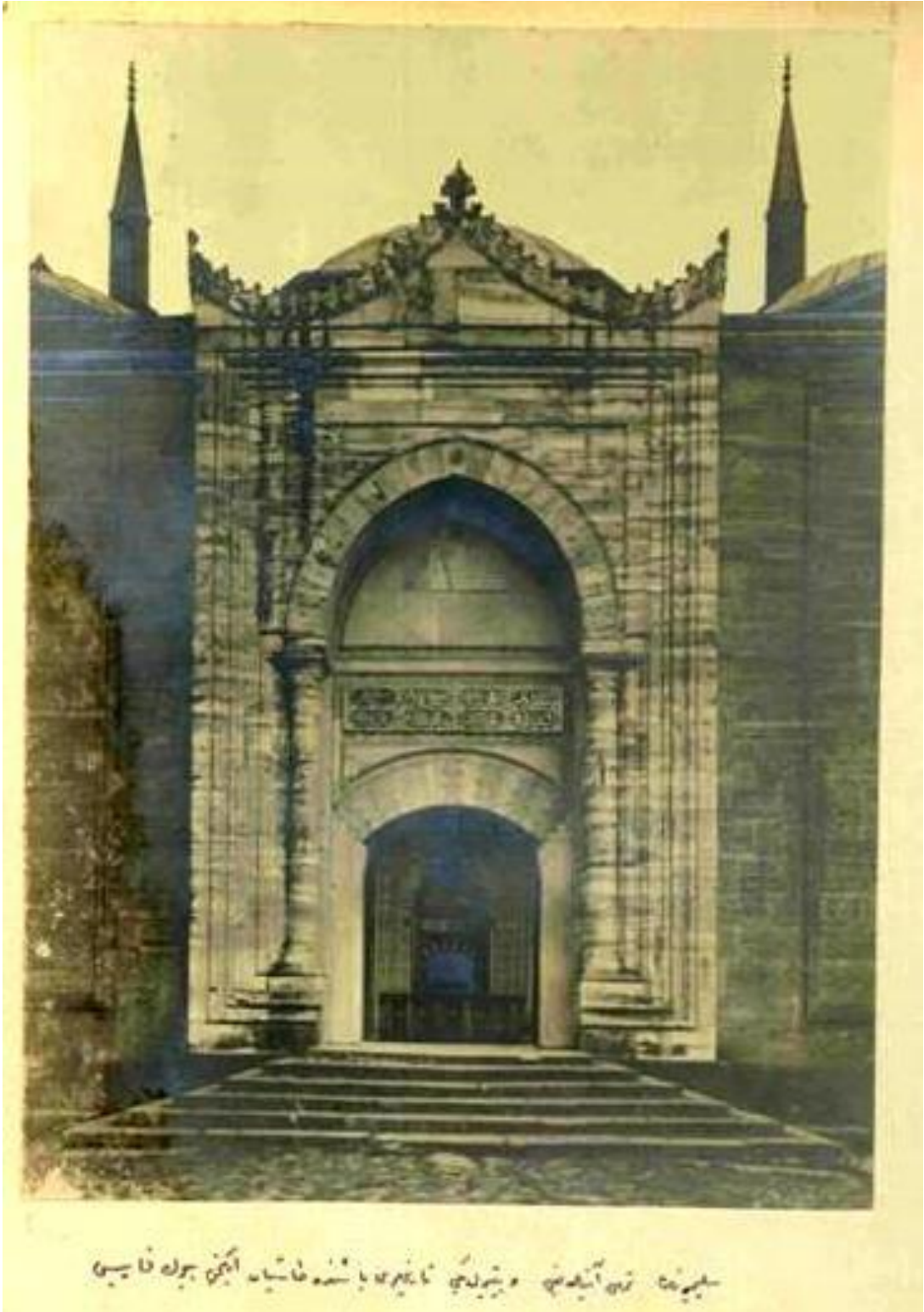
Yapılışından Dört yüz Yıla Yakın Bir Zaman Geçtiği Halde Dimdik Duran Selimiye

Sinan'ın "Bildiğimiz Cihan Mimarları Var Kuvvetlerini Sarf Etseler Böyle Bir Eser-i Azim Binasından Aciz Kalacaklardır" Dediği Selimiye

Kürenin En Güzel Parçası Olan Edirne'nin Göğsüne Minyatürle İşlenen Selimiye "Uzaktan Görünüş"

Önünde Herkesi Eğilmeye Mecbur Eden Selimiye'nin Birinci Büyük Kapısı

Selimiye'nin Temeli İşlediği ve Bitirildiği Tarihleri Başında Taşıyan İkinci Büyük Kapısı

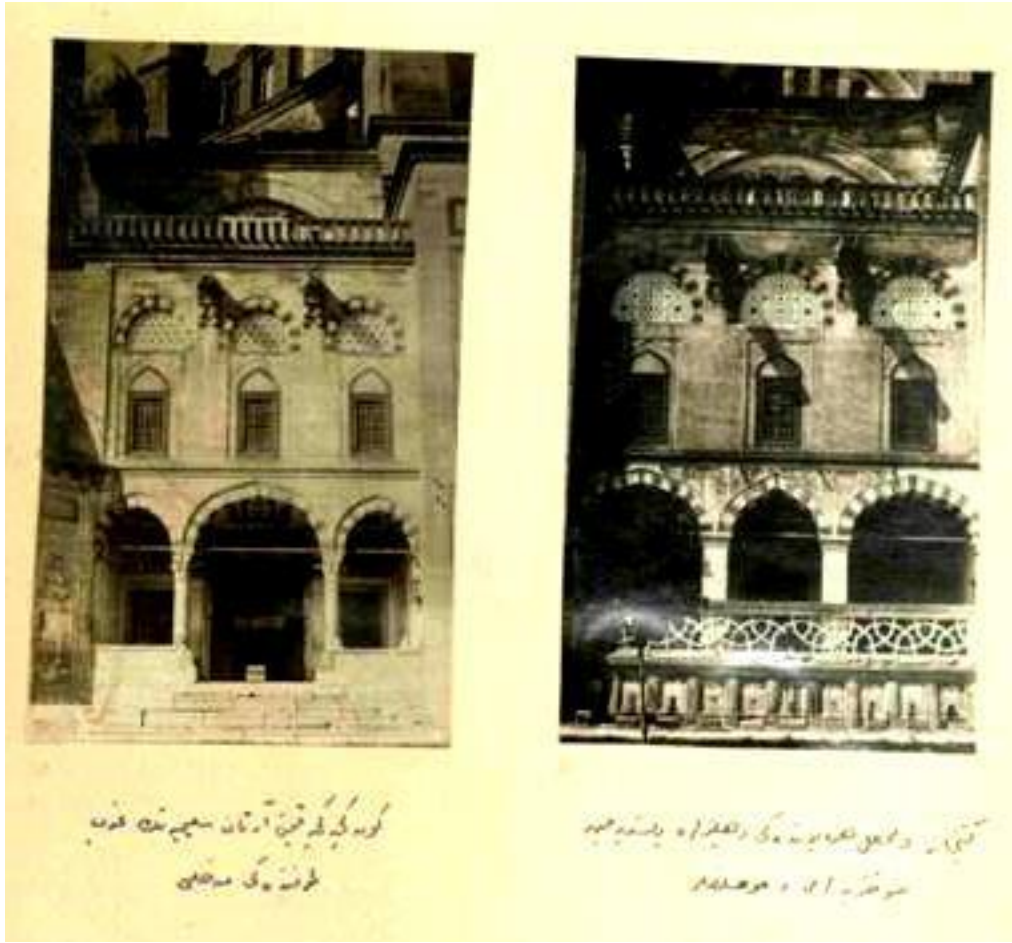
Selimiye'nin Süt Gibi Mermerden İşlenmiş Eşsiz Şadırvanı

Sanatkarlara Parmak Isırtan Sütunlu Başlıklı Kemerler Küçük Çeşmelerle Şadırvan Hep Bir Arada

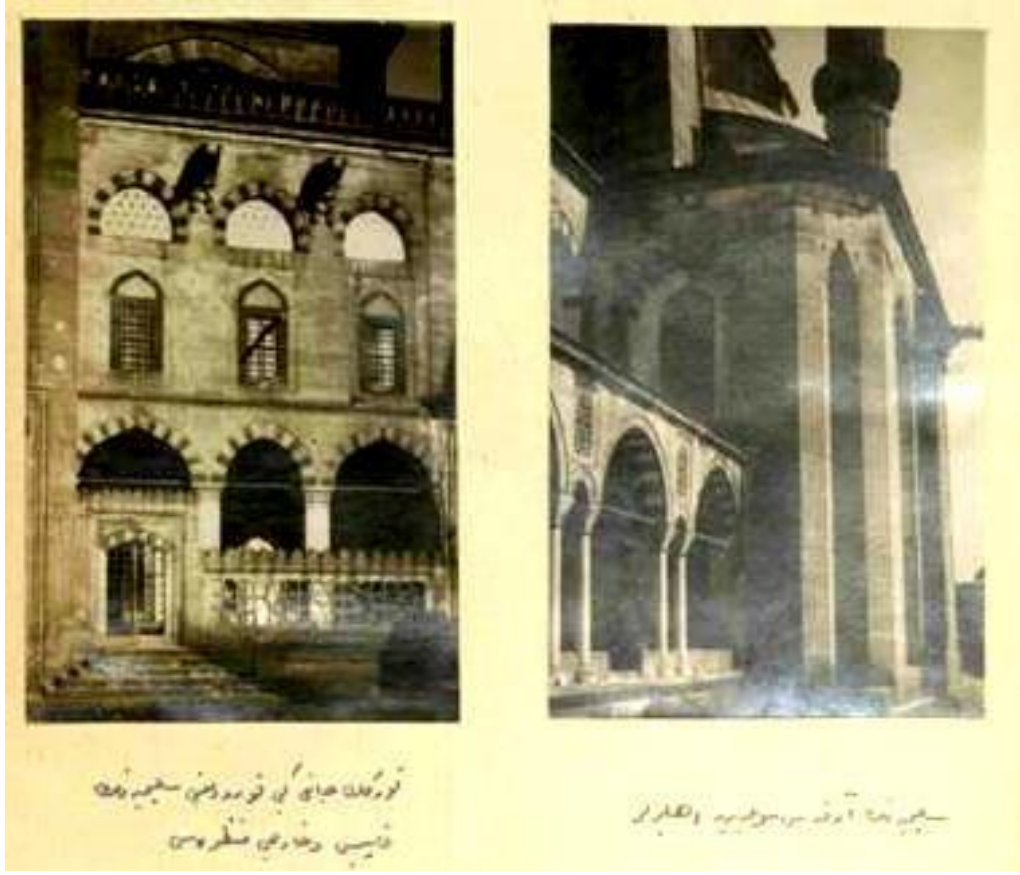
Selimiye'nin Meşhuru Âlem Olan Minarelerinden Biri

Türk Sanat Ve Şerefini Yükselten Minarelerin Şerefe ve İşlenişlerindeki İhtişam

Gün Geçtikçe Kıymeti Artan Selimiye'nin Garp Tarafındaki Medhali

Kütüphane ve Mahfili Hümayundaki Dehlizlere Yerleştirilen Su Hazneleri Ve Musluklar

Türk'ün Canı Gibi Koruduğu Selimiye'nin Kütüphane Kapısı ve Harici Manzarası

Selimiye'nin Arkasını Süsleyen Dehlizler

Ben Sinan'ın Dehasından Doğdum Diyen Selimiye'nin Mihrap Arkası ve Meşhur Oluk

Mimarlıkta Büyük Bir İnkılap Yapan Sinan'ın Selimiye'de Vücuda Getirdiği Sultan Mahfilii'nin Harici Kapsı

Meşhur Sanat Alimi ve Müdekkiklerinden Uder Lenik “Bu Kul Yapısı Değildir” Dediği
Selimiye’nin Azametli Kapısı (Höderling)

Sinan'ı Sinan Yapan Selimiye'nin Emsalsiz Orta Kapı Kanatlarından Biri

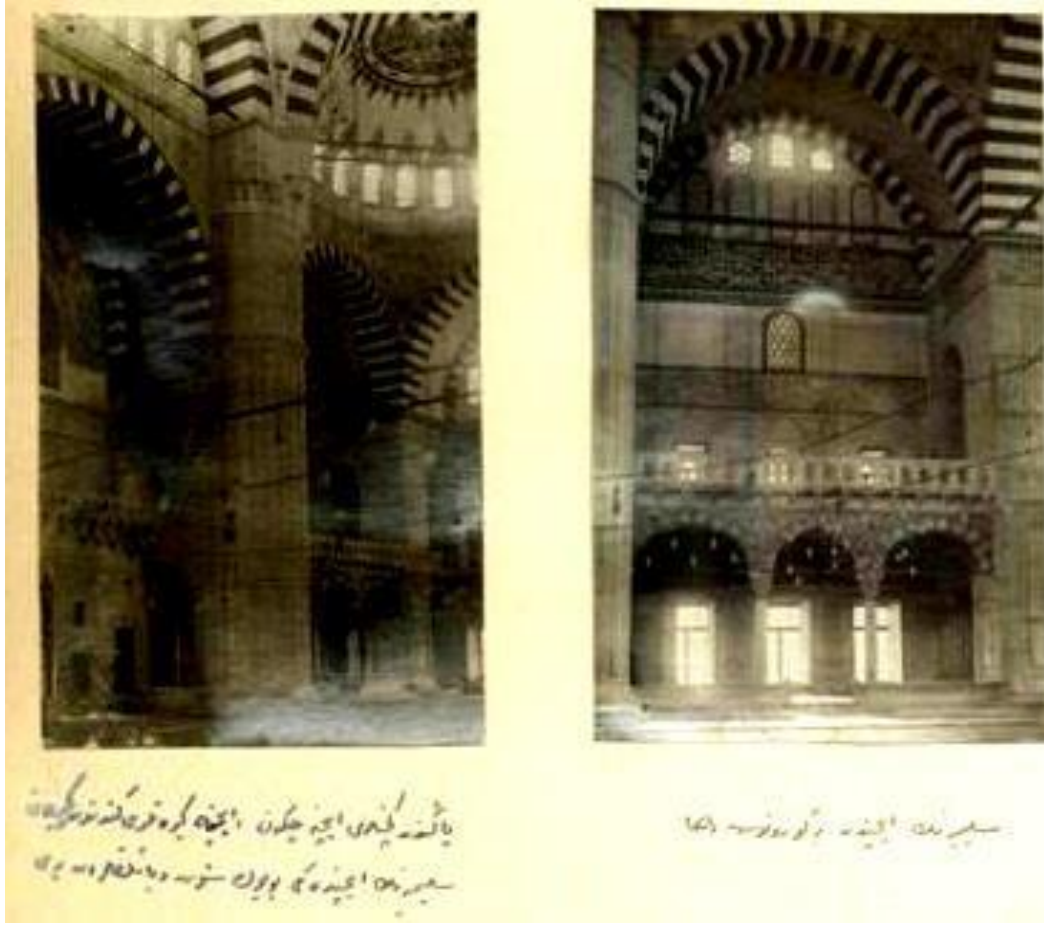
Selimiye'nin Kapı ve Çok İnce İşli Yan Kapı Kanatlarından Biri

İlahi Bir Mabet Olduğu Kadar Türk Sanat ve Medeniyetinin Bu Gibi Şahikalara Yükseldiğini Gösteren Selimiye'nin Büyük Kubbesi

Sihirli Tesirleri Altında Bütün Sanat Alemini Kıvrandıran Selimye'ye İçinden Bir Bakış

Yanından Geçenleri İçine Çeken İçine Girenleri Kendinen Geçiren Selimiye'nin İçindeki
Büyük Sütun Başlıklarından Biri

Selimiye'nin İçinden Bir Görünüş Daha

Türk Zekasını Sinan ve Sultan Selim’le Medeniyet Alemine Yayan Selimiye’nin İçinde ve Kemerlerindeki Çini Tezyinat

Büyük Türk Milleti’nin Ezeli Olan Nefaisperverliliğini Ebedileştiren Selimiye’nin Vicdanlara Hitap Eden Yazıları

Temaşasına Doyum Olmayan Selimiye’nin Gönüllere Ferah Veren Yazıları ve Renkli Pencereleeri

Sinan'ın "Nice Hünar Ve Marifetlerimi Orda Topladım" Dediği Selimiye'nin Gümüş Mozayikli Pencere Üstleri

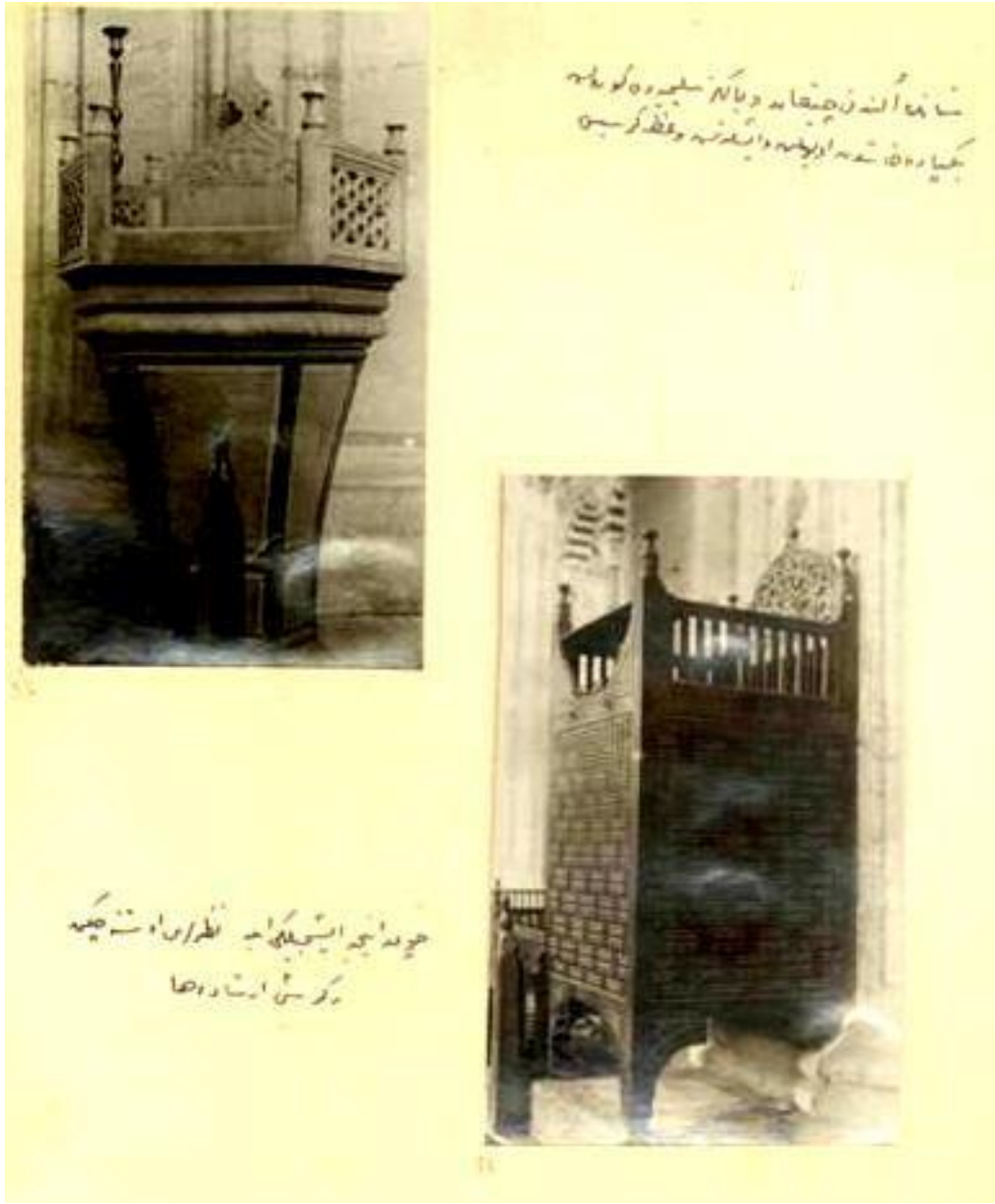
Sinan'ın Selimiye'ye Yakışan İnce İşli Geçme Pencere Kanatlarından Biri

İnşaatı Bittiği Gün Sinan'a Pesendide Cihan Mimarı Dedirten Selimiye'nin Ortasındaki Müezzin Mahfili

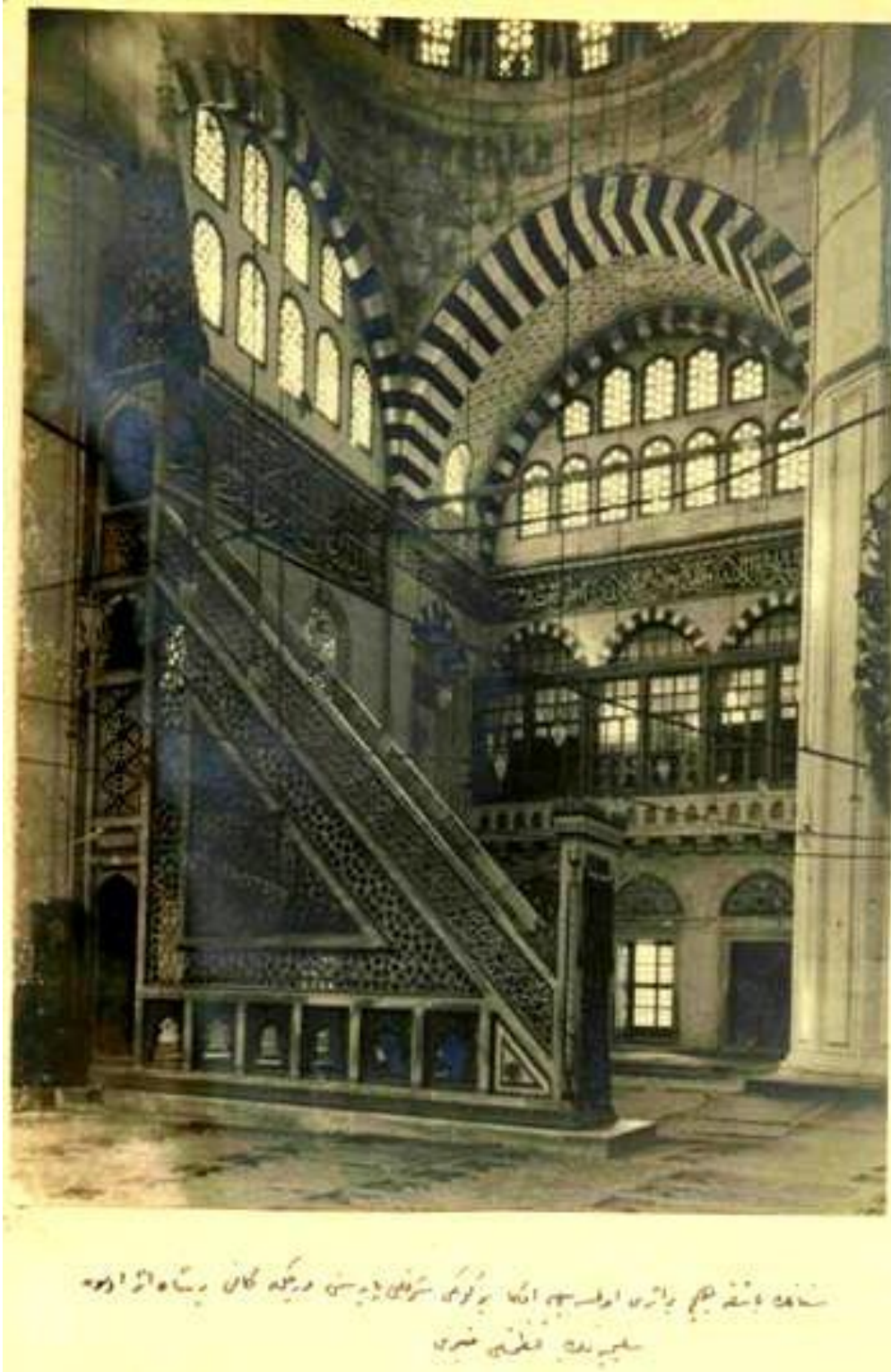
Daima Eşsiz Yaşayacak Olan Selimiye'de Müezzin Mahfili Altındaki Gümüş Fıskıran Mozayikli Havuz

Selimiye'nin Orta Kapı Yanlarındaki Duvarlara Gömülen Su Haznelerinden Biri

Sinan'ın Elinden Çıkan ve Yalnız Selimiye'de Görülen Yekpare Taştan Oyulmuş ve İşlenmiş Vaaz Kürsüsü,

Çok İnce İşçiliği İle Nazarları Üstüne Çeken Bir Kürsü-i İrşad Daha,

Sinan'ın Başka Hiçbir Eseri Olmasa Bile Ona Bugünkü Şerefli Payesini Vermeye Kafi Bir Eser Olan Selimiye'nin Azametli Minberi

Mihrap Ve Minber Bir Arada

Selimiye'nin Bütün Sanat Ve Marifetlerinin Önünde Ta'zim ve İhtirama Mecbur Eden Minberinin Büyük Kapısı

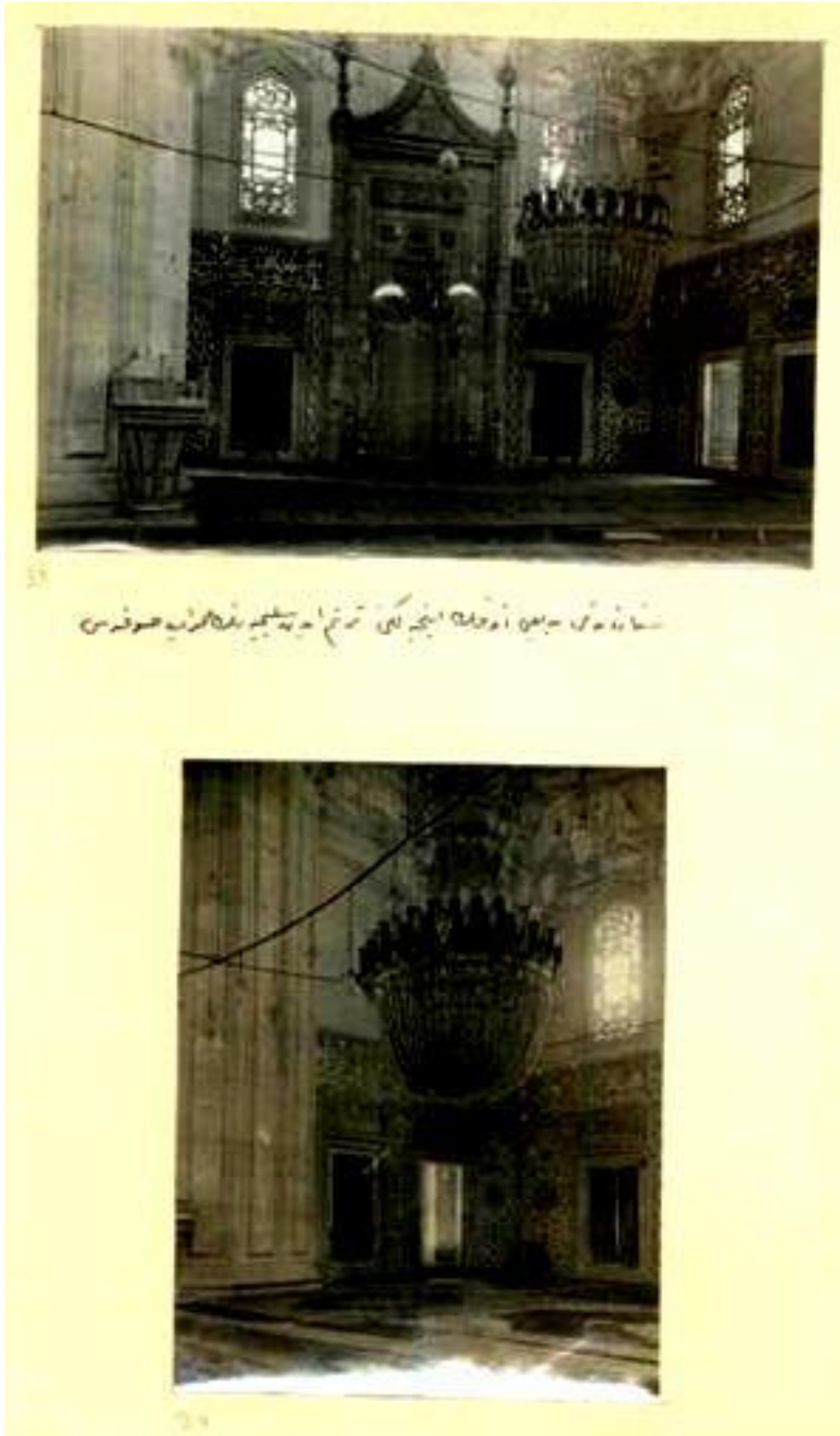
Türk Mimarisi'nin Bütün Güzelliklerini Sanat ve Dünyasını Tanıtan Selimiye'nin Minberinin Yandan Görünüşü

Güzelliğine Payan Olmayan Selimiye'nin Minberinin Bir Parçasındaki İnce İşçilik

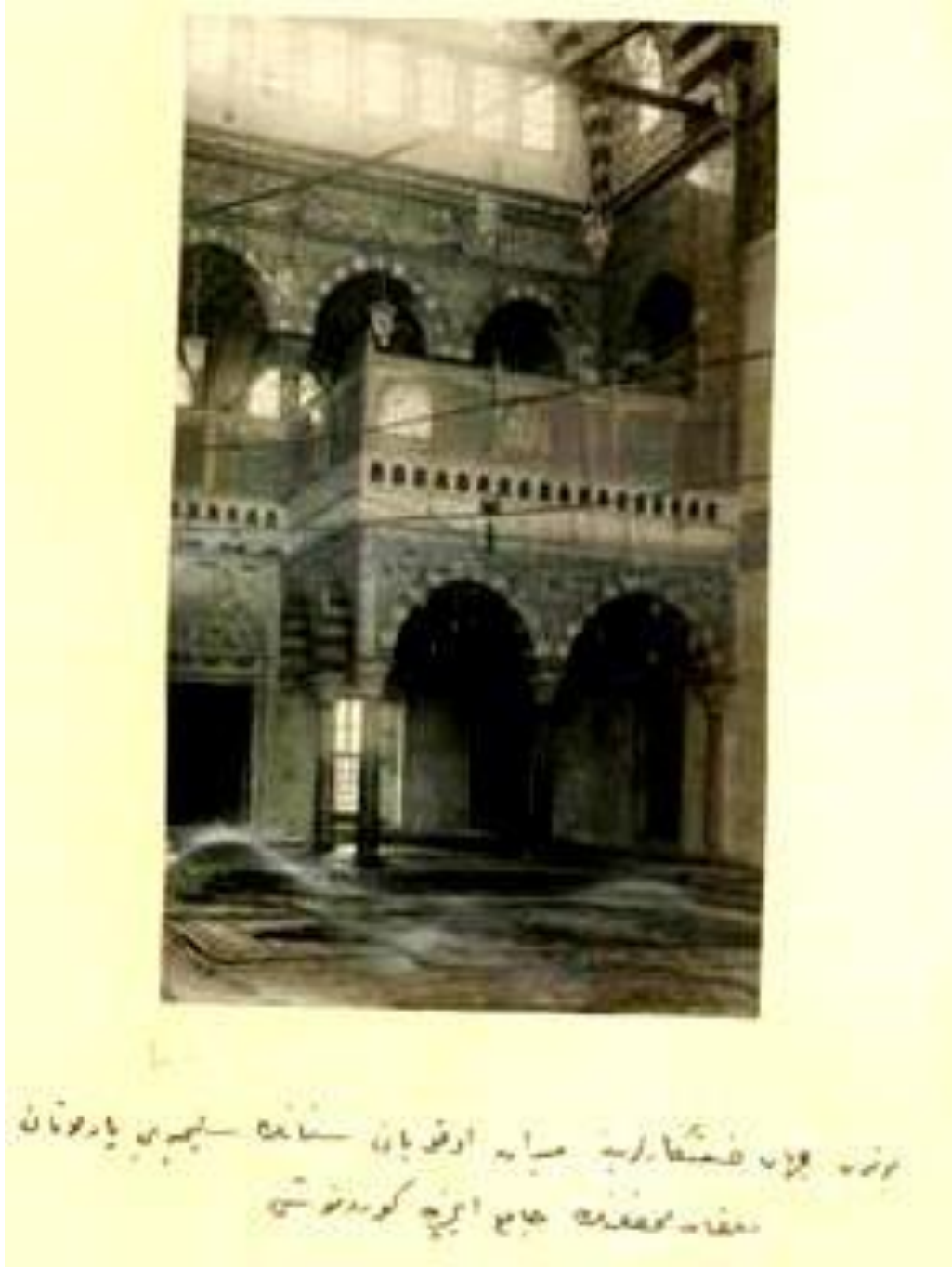

Dindarların Sanatkarların Önünde Secdeye Kapandıkları Büyük Mihrap

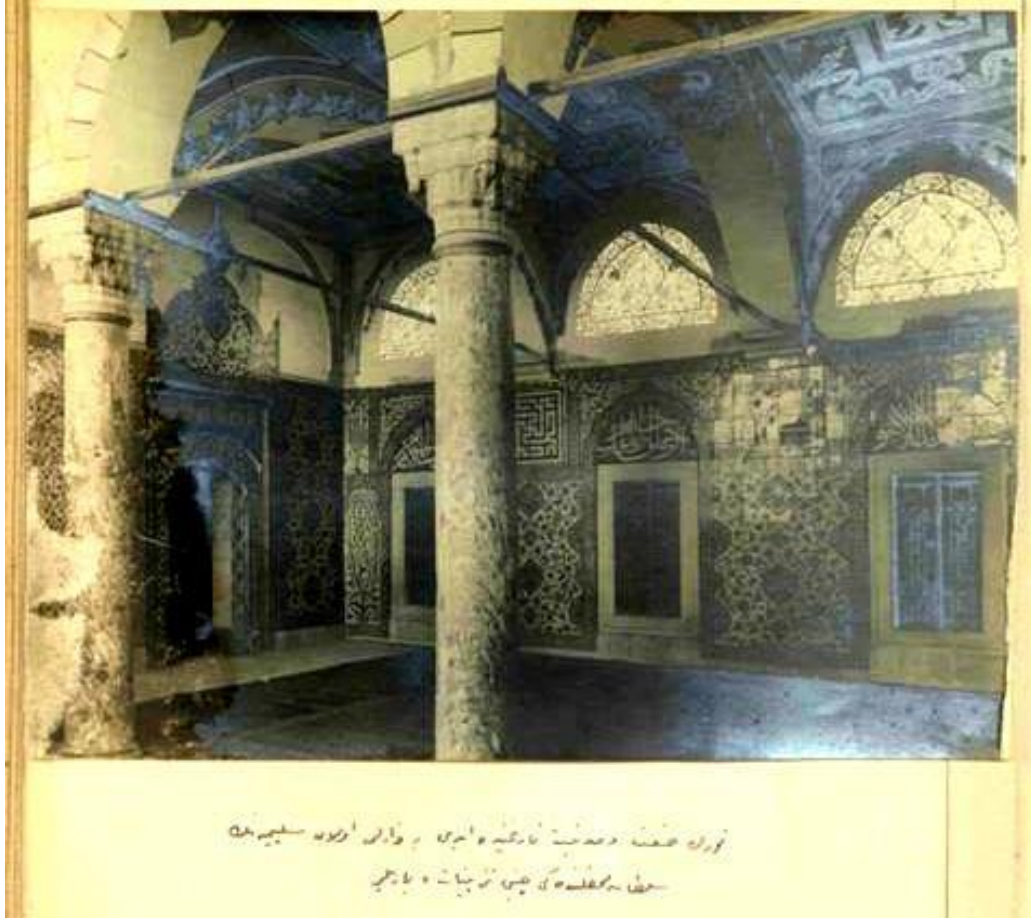
Mihrap Sofasının Bir Köşesini Süsleyen Kıymetli Çiniler

Sinan'daki Bedii Zevkin İnceliğini Terennüm Eden Selimiyenin Mihrap Sofası

Bütün Cihan Sanatkarlarına Meydan Okuyan Sinan'ın Selimiye'yi Parlatan Sultan Mahfili'nin Cami İçinden Görünüşü

Türk Sanat ve Medeniyet Tarihinde Ebedi Bir Varlık Olan Selimiye'nin Sultan Mahfilindeki Çini Tezyinatı ve Yazılar

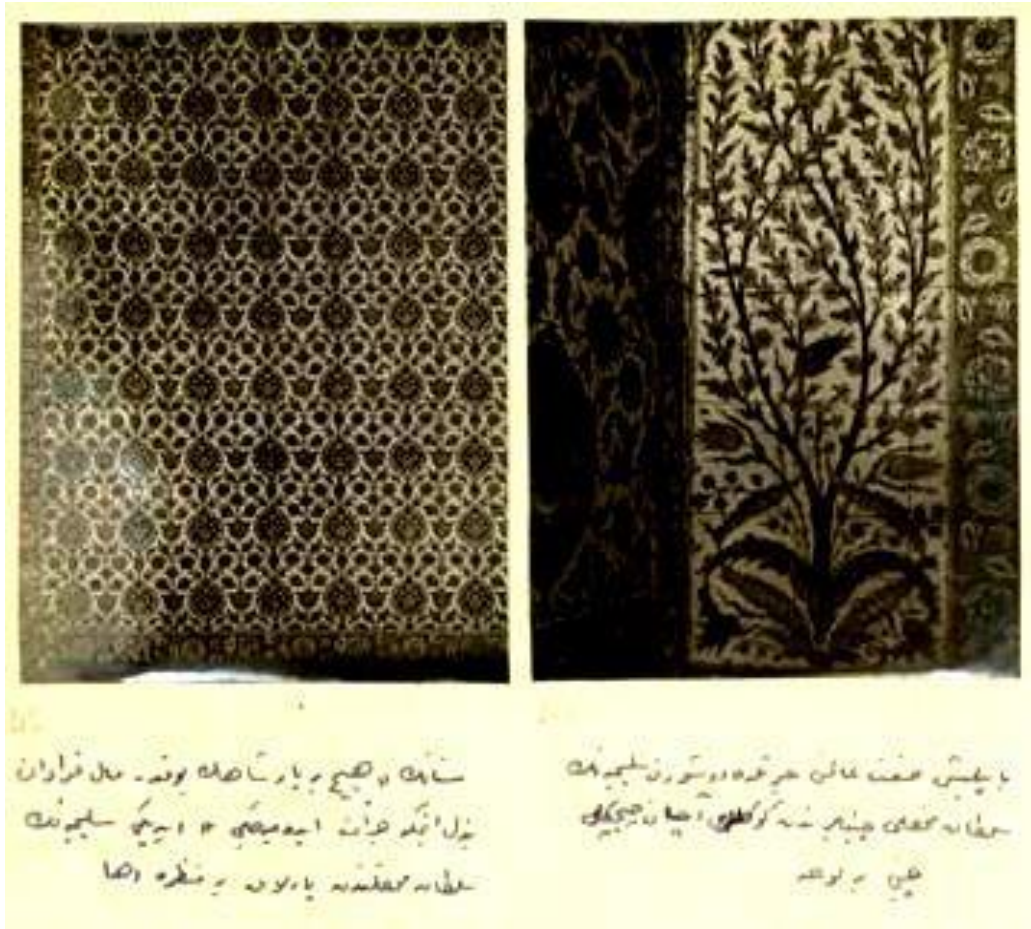
محفل کوزا ای قاضی شکران چینی خابویم و تزیینات خوب کوزل پر کور و خوشه

گنجل علی بیوم چشیده - چو نه کوزل بر بار چیه دهکا

Mahfilin Gözleri Kamaştırın Çini Kaplama ve Tezyinatının Güzel Bir Görünüşü Daha

Mahfili Hümayun Çinilerinden Çok Güzel Bir Parça Daha

Sinan'ın "Hiçbir Padişah Bu Kadar Mal Feravan Bezl Etmeye Cüret Edemeyecektir"
Dediği Selimiye'nin Sultan Mahfili'nden Parlak Bir Manzara Daha
Yapılışı Sanat Alemini Hayretlere Düşüren Selimiye'nin Sultan Mahfili Çinileri'nden
Gönülleri Açan Çiçekli Çini Bir Levha

Mahfil Kapısının Etrafı Süsleyen İnce İşli Çinilerle Çini Sütunlarından Biri

Sanayi-i Nefise Tarihinin Tezyini Mahbazalarına Altın Kalemle Yazılan Selimiye'nin Mahfil Çinilerinden Güzel Bir Sahife Daha

Yapıldığı Günden Beri Darülfünunde Zirve Kaybetmeyen Selimiye'nin Mahfili Dışında İşlenmiş Giranbaha Pencere Kapakları

Beni Sinan Yaptı Diye Haykıran Selimiye Mahfili'nin Yazılı Mihrap Çinileri Mermer ve Somaki Sütunları Hep Bir Arada

Selimiye'nin Etrafını Süsleyen Darül Tedrisin Önünden Görünüşü

Darül Tedrisin İçinden Güzel Bir Görünüş

Selimiye'nin Şerefini Arttıran ve Bugün İnkılâb Müzesi Olarak Kullanılan Darül Kurra

Darül Tedrisin Uzaktan Görünüş

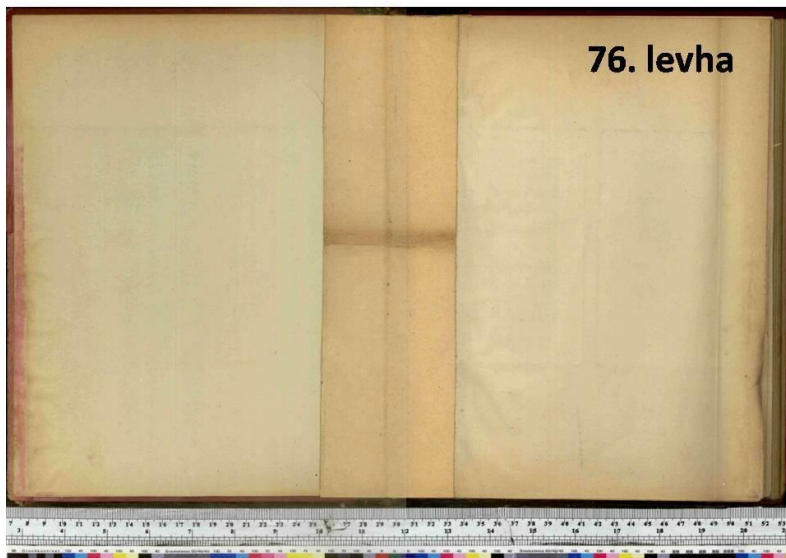

Sinan'ın Meşhuru Âlem Olan Darü'l Sıbyanı

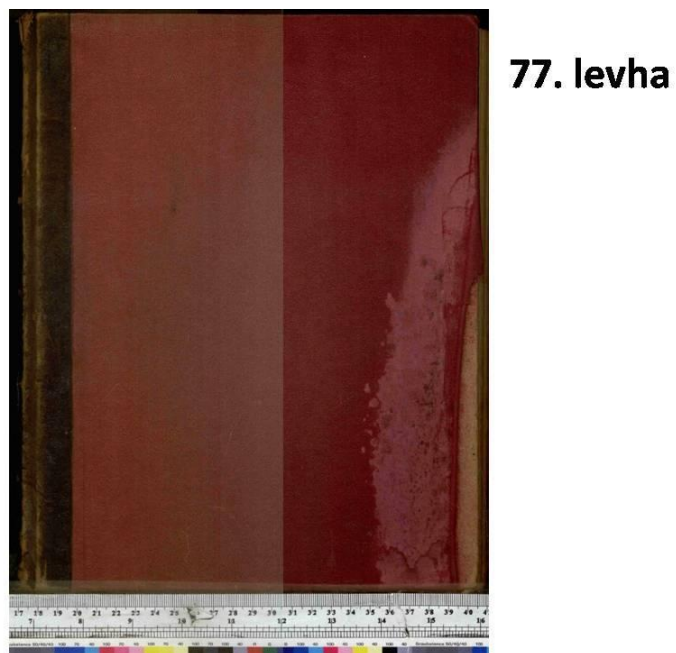

Sultan Selim Han ve Evkafına Ait Vakfiye'nin Birinci Sahifesi.

Levha 76

Levha 77

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mehmet Cercis ERİŞMİŞ

Doğum Tarihi ve Yeri : 12.06.1979, Mersin

Yabancı Dili : İngilizce, Almanca, Osmanlıca

E-posta : cercis7@hotmail.com

Kişisel Web Sayfası : cerciserismis.wordpress

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Doktora	Mimarlık	Y.T.Ü	2016
Y. Lisans	End. Ür. Tas.	İ.T.Ü.	2007
Lisans	End. Ür. Tas.	O.D.T.Ü.	2002
Lise	Mat-Fen	İçel Anadolu Lisesi	1997

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2011-2011	Sensormatic	Product Manager
2007-2011	Olmuksa	Marketing Executive
2003-2007	Olmuksa	Marketing & Product Design Expert

YAYINLARI

Makaleler

1. Erişmiş, M. C. ve Akdeniz, G., (2014). "A New Information Source For History of Architecture Researchers: Manuscript Selimiye Mosque", Pensee Journal, 20-20:1-12.
2. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2013). "Rumeli Fortress from the Perspective of Architecture History", Frontiers of Architectural Research, Science Direct, Elsevier, 2:409-419.
3. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2013). "Preservation of Rumeli Fortress, Historic Preservation", Elixir International Journal, 55A:13239-13243.
4. Akdeniz, G., Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2013). "Connecting Üsküdar and Sarayburnu with Tubular Passage Way From Abdülhamit II. Period", International Journal Of Modern Social Sciences, 2-2: 109-132, ISSN:2169-9917, Florida.
5. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2014). "Analysis of Kadıköy Seashore from the Perspective of Lynch", International Journal of Modern Social Sciences, 3-2:75-97, ISSN:2169-9917, Florida.
6. Gezerman, A. O. ve Erişmiş, M. C., (2014). "Architectural Criticism of Suleymaniye Complex in Context of Suleiman and Architect Sinan", International Journal of Modern Social Sciences, 3-3:179-200, ISSN:2169-9917, Florida.

7. Gezerman, A. O., Erişmiş, M. C. ve Sağdıç, Z., (2014). "Criticism of the Book, Crazy Projects of Ottoman", International Journal of Modern Social Sciences, 3-2:140-152, ISSN:2169-9917, Florida.
8. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2013). "Can Sustainable Design Sustain?", Sustainable Architecture, Elixir International Journal, 55A:13322-13323.
9. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2013). "A Critical Look At Vitruvius", Historic Preservation, Elixir International Journal, 55A:13324-13328.
10. Erişmiş, M. C. ve Gezerman, A. O., (2012). "How Cost Can Be Reduced by Packaging Design", Sustainable Architecture, Elixir International Journal, 47:8619-8621.
11. Gezerman, A. O. ve Erişmiş, M. C., (2012). "Anhydrous Ethanol Production From Sugar-Beet Pulp", International Journal Of Modern Chemistry, 2-2:41-46, ISSN:2165-0128, Florida.
12. Arıkan, A. ve Erişmiş, M. C., (2007). "Ambalaj Tasarımı: Niçin ve Nasıl", Ambalaj Bülteni, Ambalaj Sanayicileri Derneği, Ocak Şubat 2007/01, ISSN 1303-1604, Şan Ofset, İstanbul, Sayfa, 64, 65, kapak.
13. Özağ, T. ve Erişmiş, M. C., (2005). Olmuksa'nın Altın Ambalajları, Olmuksa'dan Müşteriye Özel Çözümler, yıl 1, sayı 2, Rota Yayın, Tor Ofset, İstanbul. Sayfa 3, 10, 11, kapak.

Bildirler

Rumeli Hisarı'nı Korumak, I. İstanbul Arkeoloji ve Sanat Tarihi Öğrencileri Sempozyumu, Mimarlar Odası, Kasım 2012, İstanbul.

Turkcell Firması İçin Yeni Logo Önerisi, 2011, İstanbul.

Oluklu Mukavva Endüstrisi İçin Bir Araştırma Önerisi, 2010, İstanbul.

“Total Cost of Ownership” kavramının açıklanması, 2008, İstanbul.

“Toplam Ambalajlama Maliyeti”nin örneklerle sunulması, 2006, İstanbul.

Kitaplar

1. Erişmiş, M. C., (2012). A Historical Evaluation On “Rumeli Fortress”, From 15th. Century to Present, ISBN 978-3-8465-5352-7, LAP LAMBERT, Saarbrücken.
2. Erişmiş, M. C., (2012), A Critical Evaluation of “De Architectura”, Ten Books On Architecture, ISBN 978-3-659-26866-3, LAP LAMBERT, Saarbrücken.

Projeler

1. CRM: Süreç Sonunda İlgili İş Platformunun İş İdaresi Kısmı Admin Görevi
2. TASKFORCE: 2009 Yılı EU bölge birinciliği
3. YELPAZE: Yeni Fabrika Yatırımı Fizibilitesi İçin Pazar Araştırması
4. GÖNÜLLÜ: Sürdürülebilirlik kapsamındaki gönüllülük çalışmaları
5. KAZI: Nif Dağı Kazı Ekibi Çalışmaları

ÖDÜLLERİ

WPO-TSE	Ambalaj Tasarımlarının Dünya ve Türkiye Ödülleri
Sustainability	Gönüllülük Çalışmaları için Sürdürülebilirlik Broşu
IP-Web	International Paper Global Website Redesign Team Member
10. Yıl	O.D.T.Ü. 10. Yıl Mezuniyet Madalyası
Takdir	Askeri Hizmet Alanında Takdir Belgesi, Binbaşı Osman B.